УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

Љиљана Ж. Танасић

ТРАНСФЕРНЕ ЦИЈЕНЕ КАО ДЕТЕРМИНАНТА ФИНАНСИЈСКОГ И ПОРЕСКОГ ПОЛОЖАЈА ПОВЕЗАНИХ ПРАВНИХ ЛИЦА

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Бања Лука, 2019. година

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

Љиљана Ж. Танасић

ТРАНСФЕРНЕ ЦИЈЕНЕ КАО ДЕТЕРМИНАНТА ФИНАНСИЈСКОГ И ПОРЕСКОГ ПОЛОЖАЈА ПОВЕЗАНИХ ПРАВНИХ ЛИЦА

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Бања Лука, 2019. година

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF ECONOMICS

Ljiljana Z. Tanasic

TRANSFER PRICING AS THE DETERMINANT OF THE FINANCIAL AND TAX POSITION OF RELATED LEGAL ENTITIES

DOCTORAL DISSERTATION

Banja Luka, 2019.

ИНФОРМАЦИЈА О МЕНТОРУ И ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Ментор: *Др Душко Шњегота, редовни професор, Економски факутет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Рачуноводство и ревизија.*

Наслов докторске дисертације: *"Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица".*

Резиме: *У докторској дисертацији је приказано на који начин повезана правна лица путем одређених трансакционих односа, уз примјену трансферних цијена, настоје утицати на перформансе појединих субјеката унутар групе, али и саме групе као цјелине, и тиме кориговати свој имовинско-приносни положај, са једне стране, и порески положај, са друге стране, у складу са идентификованим потребама.*

Подложност МРС/МСФИ честом ревидирању и измјенама, креирала је раздор између рачуноводствених и националних пореских прописа. Доношењем МСФИ за МСП, констатовани раздор, за пословање односних категорија правних лица, је знатно умањен, али без законски стриктно прописане обавезе за њихову примјену, у пракси је он и даље присутан. Такође, значајне разлике у погледу пореске регулативе у вези са утврђивањем и опорезивањем оствареног добитка правних лица у различитим земљама, представљају отворени простор за интензивнију (зло)употребу трансферних цијена.

У дисертацији су сагледана постојећа рјешења истакнутих међународних организација у правцу сузбијања слободе дефинисања трансферних цијена од стране повезаних правних лица. При томе, приказано је колико далеко су поједине земље (широм свијета) доспјеле у погледу регулисања и међусобног усклађивања односне проблематике, укључујући и земље бивше СФРЈ. Акценат је стављен на БиХ, као специфично правно фрагментирану творевину састављену од три надлежне пореске јурисдикције, које овој тематици нису приписале алармантну пажњу.

Прикупљени подаци и резултати спроведеног истраживања, представљени у дисертацији, показали су да тематика пословања унутар групе и примјена трансферних цијена по тој основи нису ни маргинални ни минорни сегмент пословне и пореске сцене у БиХ. Истраживање је, путем спроведеног анкетирања и анализирањем финансијских извјештаја емитената Бањалучке берзе (за период 2014-2016. година), обухватило четири сегмента анализе:

- *сагледавање пословања и функционисања повезаних правних лица, као корисника трансферних цијена, у БиХ,*
- *сагледавање функционисања и спровођења контроле од стране надлежних пореских управа у БиХ над примјеном трансферних цијена,*
- *испитивање интензитета пословања повезаних правних лица у Републици Српској за трогодишњи период и*
- *компарација одређених перформанси пословања повезаних правних лица и осталих правних лица у Републици Српској за трогодишњи период.*

Добијени резултати су, примјеном Статистичког програма за друштвене науке (IBM SPSS Statistics 21.0), потврдили постављене хипотезе у дисертацији. На основу тога, предложено је, да у циљу успостављања потпуније корелације пореског и пословног биланса, законски прописи у свим дијеловима БиХ треба да обавежу (а не дозволе) примјену МСФИ за МСП од стране средњих и малих правних лица (као доминантних категорија у БиХ и у погледу повезаних правних лица), јер је то стабилан и поједностављен међународни стандард изричито прилагођен њиховим потребама. Такође, у циљу оснаживања пореске контроле у БиХ у домену примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица, назначено је да је неопходно јачање свијести

надлежних законодавних и извршних тијела о односној тематици ради осигурања адекватних законских предуслова и унапређења административно-техничких и ревизорских капацитета, затим креирање одговарајућих електронских база података и њихово повезивање са сродним базама других земаља и унапређивање и надограђивање стручног знања и вјештина локалних пореских инспектора.

Кључне ријечи: *трансферне цијене, повезана правна лица, финансијски положај, порески положај, пословни биланс, порески биланс, финансијско извјештавање, пореска контрола, МСФИ за МСП, Босна и Херцеговина.*

Научна област: *Друштвене науке*
Научно поље: *Економија и пословање*
Ужа научна област: *Рачуноводство и ревизија*
Класификациона ознака: *S192*
Тип одабране лиценце Креативне заједнице: *CC BY-NC-ND*

THE INFORMATION ABOUT THE MENTOR AND DOCTORAL DISSERTATION

Mentor: *Ph.D. Dusko Snjegota, full professor, University in Banja Luka, Faculty of Economics, narrow scientific field Accounting and auditing.*

The title of the doctoral dissertation: *"Transfer pricing as the determinant of the financial and tax position of related legal entities".*

Abstract: *The doctoral dissertation shows how the related legal entities, through certain transactional relationships, using transfer pricing, try to influence the performances of individual entities within the group, but also on the group as a whole, thereby adjusting their property-yield position, on the one hand, and the tax position, on the other hand, in accordance to identified needs.*

The amenability of IAS / IFRS to frequent revisions and changes created a chasm between accounting and national tax regulations. By adopting IFRS for SMEs, the identified discord is significantly reduced in the business of this categories of legal entities, but without the legal obligation for their implementation, in practice, it still exists. Also, significant differences in tax regulations related to the determination and taxation of the realized profits of legal entities in different countries represent an open space for more intense (ab)use of transfer pricing.

The dissertation examined the existing solutions of prominent international organizations in order to suppress the freedom of defining transfer pricing by related legal entities. It has been, also, shown how much the certain countries (around the world) have succeed in regulating and mutually harmonizing these issues, including the former Yugoslavian countries. The accent was placed on Bosnia and Herzegovina, as a specifically legally fragmented formation composed of three competent tax jurisdictions, which did not attribute alarming attention to this topic.

The collected data and the results of the conducted research, presented in the dissertation, showed that the doing business within the group and the use of transfer pricing on that basis are neither marginal nor a minor segment of the business and tax scene in Bosnia and Herzegovina. Through conducted surveying and analysis of the financial reports of the issuers of the Banja Luka Stock Exchange (for the period 2014-2016), the research encompassed four segments of the analysis:

- *reviewing the operations and functioning of related legal entities, as transfer pricing users, in Bosnia and Herzegovina,*
- *reviewing the functioning and implementation of controls by the competent tax authorities in Bosnia and Herzegovina regarding the application of transfer pricing,*
- *examination of the intensity of operations of related legal entities in the Republic of Srpska for the three-year period,*
- *comparison of certain performances of related legal entities and other legal entities in the Republic of Srpska for the three-year period.*

The obtained results, by applying the Statistical Package for the Social Science (IBM SPSS Statistics 21.0), confirmed the sets hypotheses in the dissertation. Based on this, it was suggested that, in order to establish a more complete correlation between tax and business balance sheet, legal regulations in all parts of Bosnia and Herzegovina should commit (not just permit) the application of IFRS for SMEs for all small and medium entities (as dominant categories in Bosnia and Herzegovina even when it comes to related legal entities), because it is a stable and simplified international standard explicitly adapted to their needs. In addition, in order to strengthen tax control in Bosnia and Herzegovina in the domain of application of transfer pricing by related legal entities, it is indicated that it is necessary to strengthen the awareness of the competent legislative and executive bodies on this topic in order to ensure adequate legal

prerequisites and improve administrative, technical and audit capacities, then creation of appropriate electronic databases and their connection with related databases of other countries and the upgrading and improving of the expert knowledge and skills of local tax inspectors.

Keywords: *transfer pricing, related legal entities, financial position, tax position, balance sheet, tax balance sheet, financial reporting, tax control, IFRS for SME, Bosnia and Herzegovina.*

Scientific area: *Social science*
Scientific field: *Economics and business*
Special topics: *Accounting and auditing*
Classification code: *S192*
Type of the Creative Commons selected licence: *CC BY-NC-ND*

Синиши, Емилији и Николини

Ви сте мој стуб, мој ослонац ...

Захвалница

- Родитељима Веселинки и Живану
  Хвала вам што сте ме научили правим вриједностима и да никада не одустајем од својих циљева. И хвала вам за сваку ријеч охрабрења и за сваки загрљај којим сте ми дали нову снагу. Хвала вам за све!

- Ментору, проф. др Душку Шњеготи
  Хвала Вам на указаној подршци и стрпљењу, као и на датим смјерницама, сугестијама и савјетима за израду дисертације.

САДРЖАЈ

УВОД **1**

ДИО I
МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП **5**

1. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП 6
1.1. Проблем и предмет истраживања 6
1.1.1. Проблем истраживања 6
1.1.2. Предмет истраживања 7
1.2. Циљеви истраживања 7
1.2.1. Научни циљеви 7
1.2.2. Прагматични циљеви 8
1.3. Преглед досадашњих теоријских истраживања 8
1.4. Полазне хипотезе рада 13

ДИО II
ТЕОРИЈСКИ ОКВИР **16**

2. УЛОГА РАЧУНОВОДСТВА У ИДЕНТИФИКОВАЊУ ЕФЕКАТА ТРАНСАКЦИЈА ИЗМЕЂУ ПОВЕЗАНИХ ПРАВНИХ ЛИЦА **17**
2.1. Природа повезаних правних лица 17
2.1.1. Појмовно одређење 17
2.1.2. Специфичности пословања и категорије трансакција између повезаних правних лица 19
2.1.3. Консолидовани финансијски извјештаји 21
2.1.3.1. Основне карактеристике процеса консолидације 23
2.1.3.2. Методолошки аспект консолидованог годишњег обрачуна 24
2.2. Примјена МРС/МСФИ у функцији рачуноводственог обухвата ефеката трансакција повезаних правних лица 30
2.3. Методе рачуноводственог обухвата односа између повезаних правних лица 32
2.4. Међузависност пословног и пореског биланса 38
2.4.1. Однос рачуноводствене и опорезиве добити 38
2.4.2. Модели извјештавања о пореза на добит у финансијским извјештајима привредних субјеката 41
2.4.3. Врсте односа између пословног биланса и пореског биланса 44
2.5. Основне карактеристике рачуноводствених система ентитета Босне и Херцеговине у обухватању трансакција између повезаних правних лица 46
2.5.1. Република Српска 47
2.5.2. Федерација Босне и Херцеговине 49
2.5.3. Брчко дистрикт Босне и Херцеговине 50

3. РЕФЛЕКСИЈЕ ПОЛИТИКЕ ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА НА ПОСЛОВНИ БИЛАНС **52**
3.1. Дефинисање финансијског положаја правног лица 52
3.2. Пословни биланс као инструмент за осликавање финансијског положаја 52
3.3. Трансферне цијене као иманентан рачуноводствени и пословни фактор 56
3.3.1. Дефинисање трансферних цијена 56
3.3.2. Сврха примјене трансферних цијена 57
3.3.3. Изградња одрживе политике трансферних цијена 59
3.4. Методе утврђивања трансферних цијена у функцији управљања перформансама повезаних правних лица 60
3.4.1. Традиционалне трансакционе методе 61
3.4.1.1. Метода упоредиве тржишне цијене 61
3.4.1.2. Метода препродајне цијене 63
3.4.1.3. Метода трошкови плус 65
3.4.2. Методе трансакционе добити 67
3.4.2.1. Метода трансакционе нето марже 68
3.4.2.2. Метода подјеле трансакционе добити 72
3.4.3. Остале методе утврђивања трансферних цијена 75
3.5. Улога финансијске стратегије у избору методе утврђивања трансферних цијена 76
3.5.1. Утврђивање трансферних цијена у националним пословним субјектима 77
3.5.2. Утврђивање трансферних цијена у мултинационалним пословним субјектима 78

3.6. Анализа упоредивости ... 80
3.6.1. Функционална анализа у контексту избора најадекватнијег метода утврђивања трансферних цијена ... 83
3.6.2. Анализа упоредивости трансферних цијена са становишта профитабилности повезаних правних лица ... 88
3.7. Специфична питања везана за проблематику трансферних цијена ... 90
3.7.1. Унутаргрупне услуге ... 91
3.7.2. Трансфер нематеријалне имовине ... 93
3.7.3. Спољнотрговинска размјена ... 94
3.7.4. Електронско пословање ... 96
3.8. Финансијски циљеви примјене политике трансферних цијена од стране повезаних правних лица ... 97

4. РЕФЛЕКСИЈЕ ПОЛИТИКЕ ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА НА ПОРЕСКИ БИЛАНС ... 100
4.1. Дефинисање пореског положаја правног лица ... 100
4.2. Порески биланс као инструмент за осликавање пореског оптерећења ... 102
4.3. Порески амбијент у функцији опстанка, раста и развоја привредних субјеката ... 107
4.3.1. Улога пореза на добит у пореским системима ... 112
4.3.1.1. Двоструко економско опорезивање (опорезивање дивиденди) ... 113
4.3.1.2. Пореска евазија ... 115
4.3.2. Утицај глобализације и хармонизације на конципирање политике опорезивања добити ... 120
4.3.2.1. Двоструко правно опорезивање (опорезивање добити) ... 124
4.3.2.2. Пореске оазе ... 127
4.4. Пореска конкуренција и њени инструменти у погледу опорезивања добити ... 131
4.5. Трансферне цијене као средство (зло)употребе инструмената пореске конкуренције ... 138
4.6. Документација о трансферним цијенама ... 146
4.7. Процјена ризика примјене трансферних цијена са становишта пореских власти ... 148
4.7.1. Фактори ризика ... 150
4.7.2. Евалуација ризика трансферних цијена ... 151
4.7.3. Основни извори информација при сагледавању ризика трансферних цијена ... 155
4.8. Утицај трансферних цијена на опорезиву добит исказану у пореском билансу ... 158
4.8.1. Утањена капитализација ... 160
4.8.2. Порески ефекти трансферних цијена у прекограничним трансакцијама ... 164
4.8.3. Порески ефекти трансферних цијена у пословању између домаћих пореских обвезника ... 165

ДИО III
АКТИВНОСТИ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И ИСКУСТВА ДРУГИХ ЗЕМАЉА ... 167

5. АКТИВНОСТИ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ОБЛАСТИ ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА ... 168
5.1. Активности ОЕЦД-а у регулисању проблематике трансферних цијена ... 168
5.2. Активности Европске уније у погледу регулисања пословања повезаних правних лица ... 176
5.3. Улога Уједињених нација у унапређењу пореских односа између развијених земаља и земаља у развоју у погледу пословања повезаних правних лица ... 179
5.4. Допринос других међународних организација у регулисању трансакцијских односа између повезаних правних лица ... 180

6. ГЛОБАЛНИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ПОРЕСКОГ ТРЕТМАНА ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА ... 183
6.1. Политика трансферних цијена у Америци ... 183
6.2. Политика трансферних цијена у Европи ... 185
6.3. Политика трансферних цијена у Азији ... 186
6.4. Политика трансферних цијена у Африци ... 188
6.5. Политика трансферних цијена у Океанији ... 189
6.6. Реформа политике трансферних цијена у земљама у развоју ... 190
6.6.1. Изазови трансферних цијена за земље у развоју ... 191
6.6.2. Кључна рјешења за превазилажење изазова трансферних цијена у земљама у развоју ... 192
6.6.2.1. Обука и развој људи у циљу унапређења вјештине и знања пореских управа ... 193
6.6.2.2. Побољшан приступ информацијама ... 194
6.6.2.3. Рјешавање спорова око трансферних цијена ... 197
6.6.3. Трошкови и користи регулисања трансферних цијена ... 199
6.6.3.1. Потенцијални порески приходи ... 199
6.6.3.2. Утицаја режима трансферних цијена на наплату царина ... 201
6.6.3.3. Имплементација режима трансферних цијена и унапређење постојеће администрације ... 202
6.6.3.4. Утицај режима трансферних цијена на инвестиционо климу ... 204
6.6.4. Развијање програма ревизије трансферних цијена ... 206

ДИО IV
ЗЕМЉЕ БИВШЕ СФРЈ: АКТУЕЛНО СТАЊЕ 210

7. КОМПАРАТИВНИ ПРЕГЛЕД ПОРЕСКОГ ТРЕТМАНА ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА У ЗЕМЉАМА БИВШЕ СФРЈ 211
7.1. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Словенији 211
7.2. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Хрватској 213
7.3. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Србији 214
7.4. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Црној Гори 216
7.5. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Македонији 218
7.6. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Босни и Херцеговини 220

ДИО V
ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА 225

8. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА 226
8.1. Методе истраживања 226
8.1.1. Истраживачки алати и извори података 226
8.1.2. Истраживачки узорак 228
8.2. Ограничења истраживања 230

9. ЕМПИРИЈСКО УТВРЂИВАЊЕ УТИЦАЈА ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА НА ФИНАНСИЈСКИ И ПОРЕСКИ ПОЛОЖАЈ ПОВЕЗАНИХ ПРАВНИХ ЛИЦА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ 232
9.1. Резултати истраживања 232
9.1.1. Анализа пословања и функционисања повезаних правних лица у Босни и Херцеговини 232
9.1.2. Анализа функционисања и спровођења контроле надлежних пореских управа у Босни и Херцеговини у домену примјене трансферних цијена 247
9.1.3. Анализа интензитета пословања између повезаних правних лица у Републици Српској 253
9.1.4. Компаративна анализа финансијског, имовинског и приносног положаја повезаних правних лица и осталих правних лица у Републици Српској 258
9.2. Разматрање постављених хипотеза 265

10. ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА СИСТЕМА ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЈЕШТАВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ 277

11. ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ПОРЕСКЕ КОНТРОЛЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ 283

ЗАКЉУЧАК 287

ЛИТЕРАТУРА 292

ПРИЛОЗИ 300
ПОПИС ТАБЕЛА 309
ПОПИС ГРАФИКОНА 311
ПОПИС СЛИКА 313
ПОПИС ИЛУСТРАЦИЈА 314

УВОД

Глобализација и економски раст интензивирали су пословање између повезаних правних лица, па трансферне цијене као саставни дио тог растућег процеса добијају све више на значају. Процјењује се да данас више од 2/3 свих пословних трансакција у свијету чине управо та тзв. пословања унутар групе, те да њихов даљи раст представља неизбјежну будућност. За земље у развоју (укључујући и Босну и Херцеговину) пословања унутар групе постају све популарнија, управо због нестабилног пословног окружења и константне неизвјесности у погледу опстанка, што се у одређеној мјери одражава и на цјелокупан систем финансијског извјештавања привредних субјеката. Другим ријечима, послујући као повезана правна лица предузећа путем одређених трансакционих односа настоје утицати на перформансе појединих субјеката унутар групе, али и саме групе као цјелине, те на тај начин кориговати свој имовинско-приносни положај у складу са идентификованим потребама и у том свјетлу ојачати своју тржишну позицију.

Међутим, трансакциони односи између повезаних правних лица, и трансферне цијене по том основу, не представљају интригантну тему само за рачуноводствени сектор, него и за пореске власти приликом конципирања националних прописа за опорезивање добити учесника различитих пословних комбинација. Наглашавајући при томе да је опорезивање данас један од доминантних фактора за економски развој, односно да висина пореских прихода директно утиче на ниво животног стандарда националних економија, проблематика трансферних цијена постаје незаобилазна тема пореских власти и различитих међународних организација у промовисању економског раста, развоја и трговине (и на националном и на међународном нивоу). Неуједначени порески системи у погледу методологије, обрачуна и документовања трансферних цијена, као и постојање различитих пореских стопа за обрачун пореза на добит, отворили су простор за појаву бројних проблема по том основу, као што су међународни спорови и међународно двоструко опорезивање, повећање ризика арбитражних корекција трансферних цијена, али и реалокација добити повезаних правних лица из земаља с већим пореским стопама у земље с нижим пореским стопама, односно у тзв. земље пореске рајеве или офшор зоне. На тај начин трансферне цијене добијају епитет једног од највећих изазова националним пореским системима, који, са једне стране, оставља позитивне посљедице на пословање мултинационалних компанија, односно повезаних правних лица, али са друге стране, угрожава економску, социјалну и пореску стабилност појединих земаља.

Једно од широко распрострањених рјешења овог питања на глобалном нивоу јесу Смјернице о трансферним цијенама Организације за економску сарадњу и развој (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD)[1], гдје се истиче да се при формирању трансферних цијена треба примјењивати тзв. принцип "ван дохвата руке" (енгл. arm's length principle), који подразумијева употребу цијене која се може остварити између потпуно независних привредних субјеката за одређену робу или услугу, у условима слободне конкуренције. Међутим, национални порески органи, углавном, немају довољан приступ основним информацијама да би утврдили да ли се овај принцип адекватно користи и приказује у извјештајима пословних субјеката, што, свакако, изискује изналажење и разматрање нових приступа и рјешења по том основу.

Проблематика трансферних цијена везује се првенствено за пословање мултинационалних пословних субјеката, али не смије се занемарити чињеница да оне могу бити средство за одређене рачуноводствене и пореске манипулације и када су у питању национални пословни субјекти. Наиме, постојање одређених пореских умањења, одбитних ставки и ослобађања за поједине категорије привредних субјеката у оквиру исте пореске јурисдикције, намећу потребу да се питању трансферних цијена посвети озбиљнија и конкретнија пажња и на националном нивоу.

У погледу Босне и Херцеговине (БиХ) питање трансферних цијена актуелно је у посљедњих неколико година, али не у значајној мјери. Међутим, с обзиром на то да је БиХ, као својеврсно сложена организациона структура, састављена од два ентитета (Република Српска - РС и Федерација Босне и Херцеговине - ФБиХ) и Брчко дистрикта БиХ (БД БиХ), присутно је специфично организовање пореских система у њеним саставним дијеловима. Из тог разлога она представља погодно подручје за сагледавање на који начин и у којој мјери се трансферним цијенама може утицати на перформансе домаћих повезаних правних лица унутар сваке јурисдикције, али и на нивоу државе као цјелине, из два угла рачуноводственог и пореског.

Ослањајући се на наведено, у првом дијелу рада, путем дефинисања научног проблема и предмета истраживања, основних циљева рада, кратког прегледа резултата досадашњих теоријских истраживања и постављања адекватно утемељених хипотеза, одређен је методолошки приступ израде докторске дисертације.

У другом дијелу, позивањем на постојеће међународне и националне прописе и стандарде, означена је улога рачуноводства у идентификовању трансакција између повезаних правних лица, са посебним освртом на рачуноводствене прописе БиХ. Након

[1] У раду је коришћена ћирилична варијанта за устаљени скраћени назив односне међународне организације, тј. ОЕЦД.

тога, кроз дефинисање финансијског положаја повезаних правних лица и пословног биланса, те навођења основних карактеристика, предности и недостатака различитих метода утврђивања трансферних цијена и идентификовања специфичних питања везаних за различите врсте трансакција унутар консолидационе групе, настојала се расвијетлити рефлексија политике трансферних цијена на пословни биланс. Такође, дефинисањем пореског положаја повезаних правних лица и пореског биланса, пореског амбијента и основних инструмената пореске конкуренције, као и сагледавањем неопходне документације о трансферним цијенама, те процјене ризика примјене трансферних цијена са становишта пореских власти, назначене су основне рефлексије политике трансферних цијена на порески биланс.

Стављајући акценат на приказивање досадашњих активности истакнутих међународних организација у погледу регулисања проблематике трансферних цијена, као растућег глобалног проблема, у трећем дијелу рада указано је на понуђена рјешења за унапређење пореских односа између развијених земаља и земаља у развоју у погледу пословања повезаних правних лица. Такође, сагледавањем политика трансферних цијена изабраних земаља широм свијета, показано је колико далеко су доспјеле поједине земље у погледу регулисања и међусобног усклађивања односне проблематике. Након тога, путем идентификовања изазова трансферних цијена у земљама у развоју, представљена су кључна рјешења за њихово превазилажење, презентовани трошкови и користи регулисања трансферних цијена, уз освртање на основне моделе програма ревизије трансферних цијена, како би се појаснио значај и поступак реформе политике трансферних цијена у земљама у развоју.

Четврти дио рада усмјерен је на компаративно сагледавање и разматрање пореског третмана трансферних цијена у земљама бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), у складу са постојећим пореским прописима. Тиме се настојало показати гдје се тренутно налази БиХ, у том домену, у односу на сусједне земље, као и у којој мјери су постојећи прописи усклађени између самих саставних дијелова унутар БиХ.

У петом, завршном дијелу рада, након навођења истраживачких алата, извора података, истраживачког узорка и назначавања ограничења истраживања, предстаљени су резултати истраживања који су обухватили четири сегмента анализе с циљем:

- утврђивања начина пословања и функционисања повезаних правних лица, као корисника трансферних цијена, у БиХ,
- утврђивања начина функционисања и спровођења контроле од стране надлежних пореских управа у БиХ над примјеном трансферних цијена,

- сагледавања интензитета пословања повезаних правних лица у РС за трогодишњи период и
- компарације одређених перформанси пословања повезаних правних лица и осталих правних лица у РС за трогодишњи период.

Добијени резултати спроведеног истраживања су детаљно презентовани и употријебљени као основа за тестирање и потврђивање постављених хипотеза у раду. На тај начин, путем дискусије резултата истраживања и хипотеза, дефинисани су потенцијални правци развоја финансијског извјештавања у БиХ по основу оснаживања везе између пословног и пореског биланса и идентификована су могућа и потребна унапређења пореске контроле у домену примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица.

ДИО I

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

Методологија – начин долажења до нових сазнања, до прихватљивих рјешења, до задовољавајуће истине!

1. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

1.1. Проблем и предмет истраживања

1.1.1. Проблем истраживања

Процес глобализације и интернационализације пословања, наметнуо је потребу за имплементацијом Међународних рачуноводствених стандарда / Међународних станадарда финансијског извјештавања (МРС/МСФИ) у циљу хармонизације и стандардизације финансијских извјештаја. Њиховом адекватном употребом, са становишта различитих категорија корисника финансијских извјештаја, информације садржане у тим извјештајима добијају епитет релевантности, вјеродостојности, благовремености, упоредивости, разумљивости и провјерљивости, и тиме постају поуздана основа за доношење квалитетних пословних одлука. Међутим, критика која се упућује на рачун примјене МРС/МСФИ са пореског аспекта, јесте некомпатибилност рачуноводствених и пореских начела и принципа, као и њихов континуирани развој и релативно честе измјене, чиме се, између осталог, нарушава њихова досљедност. Констатована ситуација условила је одређени несклад између пословног и пореског биланса, нарочито када је ријеч о евидентирању трансакционих односа између повезаних правних лица.

У складу са наведеним, *главни научни проблем* овог рада представља изналажење одговора на питање: На који начин и у којој мјери се трансферним цијенама може утицати, са једне стране, на финансијски, а са друге стране, на порески положај повезаних правних лица, те да ли су та два положаја међусобно условљена?

С обзиром да ефекти примјене трансферних цијена, као рачуноводствене технике, нису очигледни, тј. нису видљиво исказани у финансијским извјештајима привредних субјеката, у раду су сагледане њихове импликације у погледу приказивања имовинско-приносног положаја правних лица.

С друге стране, разматране су и постојеће злоупотребе политике трансферних цијена које доводе до смањивања опорезивог добитка (не само путем примјене нижих стопа пореза на добит, него и путем различитих умањења, ослобађања и одбитних ставки), што се негативно одражава на висину наплаћених директних пореза на подручју конкретне пореске јурисдикције.

Такође, у намјери да се изврши детаљнија анализа проблематике трансферних цијена као детерминанте финансијског и пореског положаја привредних субјеката, у ситуацији када се ради о пословању унутар исте пореске јурисдикције, али и када је ријеч о

пословању повезаног правног лица у различитим пореским јурисдикцијама, у раду пажња је усмјерена, управо, на БиХ, као специфично фрагментирани порески амбијент.

1.1.2. Предмет истраживања

Са рачуноводственог аспекта при избору адекватног модела утврђивања трансферних цијена, како за националне пословне субјекте, тако и за мултинационалне компаније, потребно је размотрити неколико различитих фактора, костантно имајући на уму да се политиком трансферних цијена може ефикасно утицати на профитабилност повезаних страна, редистрибуцију добитка, повећање тржишног учешћа и слично, односно да трансферне цијене представљају адекватно средство за пружање вјештачке слике о имовинско-приносном положају учесника различитих пословних комбинација. Са становишта пореских начела и прописа, трансферне цијене заузимају значајну улогу у одређивању пореског положаја пословних субјеката путем директног утицаја на висину пореског оптерећења и тиме постају предмет могуће злоупотребе, што је посебно изражено када је у питању пословање повезаних лица у различитим пореским јурисдикцијама. Слиједећи наведено, *шири предмет истраживања* докторске дисертације јесте сагледавање утицаја трансферних цијена на билансирање стварног финансијског и пореског положаја пословних субјеката, у функцији изналажења оптималног модела пословно-пореског третмана трансферних цијена. Фокус истраживања стављен је на разоткривање посљедица примјене политике трансферних цијена на пословни биланс и порески биланс повезаних правних лица.

Ужи предмет истраживања представља настојање да се прикаже гдје се тренутно, у погледу наведене проблематике, налази БиХ, односно како се важећи рачуноводствени и порески прописи, везани за трансферне цијене, рефлектују на успјешност пословања домаћих правних лица (у ентитетима и Дистрикту), али и на стабилност и зрелост домаће економије као цјелине, с обзиром да је у питању једна сложена државна структура, у којој егзистира више пореских система и у којој проблематика трансферних цијена до сада (ни са рачуноводственог, ни са пореског аспекта) није добила адекватну пажњу.

1.2. Циљеви истраживања

1.2.1. Научни циљеви

Научни циљеви истраживања усмјерени су на расвјетљавање четири категорије:

- дефинисање методолошких смјерница вјеродостојног финансијског извјештавања;
- утврђивање ефикасног модела пореске контроле трансферних цијена;

- утврђивање степена зависности финансијског и пореског положаја;
- исказивање међусобне условљености између понуђених рачуноводствених и пореских рјешења.

1.2.2. Прагматични циљеви

Прагматични циљеви дисертације огледају се у обезбјеђивању одговарајућих података, информација и спознаја у циљу јачања локалног друштвено-економског система, и то:

- различитим категоријама корисника финансијских извјештаја,
- пореским институцијама,
- законодавним органима,
- академској заједници,
- друштвеној заједници.

1.3. Преглед досадашњих теоријских истраживања

Бројни еминентни аутори (домаћег и страног говорног подручја) бавили су се питањем трансферних цијена, као растућом проблематиком савременог пословног амбијента, наглашавајући при томе да она крије значајне могућности расвјетљавања бјекства капитала, комплексности глобализације и све дубље кризе појединих земаља. У наставку су сажето наведени закључци и размишљања појединих аутора који су своје радове темељили на научним, али и прагматичним резултатима истраживања.

Непобитна је чињеница да данас пословни субјекти у настојању да остваре конкурентску предност на глобалном тржишту почињу да шире своје пословање ван граница једне земље. Оснивањем филијала ван земље поријекла, пословни субјекти прерастају у мултинационалне пословне субјекте, које јачају своју конкурентност путем експлоатације свих предности које географска дислоцираност нуди, попут организовања производње тамо гдје су производни ресурси најјефтинији и пласирањем производа тамо гдје су могућности зараде највеће, јер је такво стратегијско опредјељење мотивисано основним циљем пословања сваке компаније, а то је креирање додатне вриједности за власнике капитала (Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011). Овај закључак потврђују на националном нивоу Јакшић и Мијић (2011) на основу спроведене компаративне анализе приносног, имовинског и финансијског положаја правних лица са значајним учешћем у капиталу, контролисаних правних лица и осталих правних лица у Републици Српској за период 2008-2010. година. Добијени резултати истраживања указали су на раст

интензитета пословања између повезаних правних лица, као и на остваривање бољих перформанси у пословању повезаних правних лица у односу на остала правна лица.

Приликом сагледавања цјелокупне проблематике примјене политике трансферних цијена потребно је разликовати ефекте трансферних цијена када се оне примјењују унутар групе повезаних правних лица на националном нивоу и на међународном нивоу. Бавећи се односном материјом Перчевић (2009, 2015) је истакао да примјена трансферних цијена унутар групе на националном нивоу (унутар исте јурисдикције – исти порески услови) омогућава остваривање одређеног утицаја на перформансе појединих субјеката унутар групе, као и на исказивање њихове добити и пореске основице, док немају утицаја на смањење укупне пореске обавезе на нивоу групе као цјелине. С друге стране, када је у питању дјеловање трансферних цијена унутар групе на међународном нивоу (различите јурисдикције – различити порески системи), трансферне цијене постају средство за искоришћавање предности и мањкавости пореских система појединих земаља, прелијевањем добити у субјекте који послују у повољнијим пореским условима, што доводи до повећања консолидоване добити и смањења укупне пореске обавезе. С обзиром на то да трансферне цијене утичу на добит исказану у сваком центру одговорности унутар компаније оне могу у значајној мјери утицати и на доношење одређених пословних одлука (Schuster & Clark, 2010). Разматрајући при томе потенцијалне посљедице употребе различитих врста трансферних цијена, као и потенцијалне ефекте дисфункционалног понашања који настају као посљедица њихове примјене, Шустер и Кларк указују, управо, на то колико је сложен и тежак проблем трансферних цијена у стварности. Другим ријечима, трансферне цијене и њихов утицај на перформансе правних лица представљају врло интересантно, комплексно и значајно, а истовремено недовољно актуелизовано управљачкорачуноводствено питање и подручје (Малинић, 2011). Полазећи од тога да оптимизовање успјеха појединих повезаних правних лица води оптимизовању успјеха групе као цјелине, трансферне цијене представљају средство промоције циљева цијеле групе. Трансферне цијене су суштински важан фактор за финансијско пословање мултинационалних пословних субјеката, јер је избор метода утврђивања трансферних цијена један од најбитнијих корака у дефинисању економских односа између повезаних лица (филијала) и алокације ресурса у оквиру мултинационалних пословних субјеката као цјелине, одређујући при томе ниво прихода повезаног лица (филијале) које производи и продаје производе у оквиру групе, као и ниво трошкова повезаног лица (филијале) које купује производе и потом их продаје на екстерном тржишту (Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011). Пословни субјекти настоје ријешити проблем трансферних цијена у области регулисања трансакционих односа путем успостављања одговарајућег система

утврђивања трансферних цијена који ће: (а) задовољити пословне потребе у вези са стратегијом и унутрашњим подстицајима, (б) обезбиједити ефикасно коришћење ресурса и (в) осигурати трансферне цијене које ће бити у складу са пореским потребама (Urquidi, 2008). Такође, Уркиди скреће пажњу да ова проблематика нарочито долази до изражаја када су у питању трансакције финансијских услуга, о чему нема адекватних законских смјерница. Због свега наведеног може се рећи да утицај трансферних цијена, у значајној мјери, превазилази границе појединачног правног лица, односно да политика трансферних цијена оставља трагове на прекограничну и међународну трговину, као и на привреду у цјелини.

Поједини аутори, као што су Микеревић (2011), Пезеровић (2012, 2013), Паић (2012), Јакшић, Андрић, Мијић (2014), Ректенвалд (Rectenwald, 2012), Пак (Pak, 2012), Адамс и Дртина (Adams & Drtina, 2010), у својим радовима истичу да, у оквиру пословног амбијента, важна компонента за опстанак, раст и развој јесте управо порески амбијент, те у погледу сагледавања ефеката примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица (мултинационалне корпорације или домаће привредне групације) акценат стављају првенствено на пореске импликације. Глобализација је произвела свијет без јасно дефинисаних граница с циљем повећања обима међународне размјене, тј. с циљем остваривања максималне мобилности људи, роба, услуга и капитала. На тај начин капитал је сада распоређен на више пореских јурисдикција једног пореског обвезника са директним импликацијама на пореске системе и пореске приходе неких развијених земља и земаља у развоју. Наведени аутори наглашавају да постојећи несклад између глобалне мобилности капитала и националних пореских јурисдикција, ставља националне пореске власти у узнемирујућу позицију када су у питању покушаји идентификовања и раздвајања глобалне добити правних лица и остваривања олакшица на локалном пореском подручју. Другим ријечима, не смије се губити из вида да трансферне цијене нису само техника рачуноводства, него и начин расподјеле средства и избјегавања пореза који утиче на дистрибуцију дохотка, богатства, као и на сам квалитет живота (Sikka и Willmott, 2010). Износ изгубљених пореских прихода по основу малверзацијске примјене трансферних цијена у земљама у развоју, гдје не постоје комплетирани законски и контролни механизми за њихову регулацију, тешко је утврдити, али поједини аутори, као што су Џенски и Прат (Jansky & Prats, 2015) и Беркаут (Berkhout, 2016), процјењују да он прелази чак 100 милијарди америчких долара пореског прихода на годишњем нивоу. Из тог разлога, у посљедњих неколико година евидентна је растућа свијест земаља у развоју о негативним изазовима примјене трансферних цијена, као доминантног средства обављања

пословних трансакција између повезаних правних лица и о неопходности увођења прописа о трансферним цијенама (Zinn, Riedel & Spengel, 2014).

Међутим, земље које желе да повећају директна страна улагања, при формулисању своје пореске политике, акценат стављају на конципирање одговарајућих инструмената пореске конкуренције у области директних пореза (и то првенствено пореза на добит). Оне уводе ниже стопе пореза на добит, дозвољавају различите врсте пореских подстицаја и ослобађања, док се поједине у потпуности одричу прихода по основу опорезивања остварене добити (Elkins, 2016). Посматрајући проблематику трансферних цијена као један од највећих изазова савремених услова пословања, управо због постојања земаља које су квалификоване као тзв. порески рајеви, одређене мултинационалне организације континуирано раде на усвајању методологија и политика које ће обезбиједити хармонизованији приступ рјешењу овог проблема на глобалном нивоу. У ту сврху, акценат се, првенствено, ставља, на Смјернице донијете од стране Организације за економску сарадњу и развој (Радоловић, 2012). Као најважније користи од њихове успјешне имплементације Кинг (King, 2009) издваја три: (а) омогућити пореским органима у различитим јурисдикцијама да једнако и досљедно алоцирају приходе по земљама у којима мултинационални пословни субјекти послују и на тај начин спријечити двоструко опорезивање, (б) обезбиједити одређену сигурност пословним субјектима у погледу њихове пореске обавезе, (в) минимизирати трошкове усклађивања, ревизије и рјешавања спорова. Такође, један од начина минимизирања негативних ефеката примјене трансферних цијена, са пореског аспекта, јесте и тенденција глобалног поједностављивања пореских система, укључујући и смањења стопа пореза на добит, као и уједначавања истих, наравно у мјери у којој то дозвољава фискална и буџетска политика, с циљем повећања конкурентске способности својих привреда (Микеревић, 2011), али и ради унапређења транспарентности, олакшавања контроле, смањења могућности утаје пореза и слично (Пезеровић, 2012). Међутим, Паић (2012) на основу одговарајућих резултата истраживања односне ситуације у земљама чланицама Европске уније (ЕУ), истиче да и поред изражене јавне тенденције око хармонизације директних пореза (и то првенствено пореза на добит), стопе пореза на добит, као и правила и прописа око утврђивања пореске основице, још увијек нису усклађене. Разлог констатоване ситуације највјероватније се крије у чињеници да те разлике очигледно одговарају чланицама ЕУ које имају директна страна улагања у друге чланице (земље Средње и Источне Европе) код којих су пореске стопе пореза на добит ниже и које дају пореске олакшице за извршена улагања. Пезеровић (2013), такође, потврђује да нису само релативно ниске номиналне стопе пореза на добит разлог трансферисања, односно

повећања добити у постојећим филијалама у појединим земљама (при томе се првенствено мисли на земље бивше СФРЈ), него управо и постојање бројних умањења, одбитних ставки и ослобађања што додатно стимулише коришћење трансферних цијена. При томе, Пезеровић истиче да када се говори о опорезивању добити у погледу примјене трансферних цијена у БиХ, ситуација је још сложенија из разлога што је односно питање регулисано одвојеним прописима на нивоу Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко дистрикта БиХ. Користећи повољности и неусклађености система, те подијељени порески надзора, постоје реалне претпоставке да повезана лица премјештају опорезиву добит од једног лица из једне јурисдикције другом лицу у другу јурисдикцију и тиме као група смањују своју укупну пореску обавезу.

Из тог разлога, као што је већ наглашено, глобализација свјетског тржишта захтијева промјене у формирању трансферних цијена, тако да више није довољно разматрати само економске ефекте трансакционих односа унутар групе повезаних правних лица, него је потребно схватити да у том процесу све значајнију улогу заузимају порески закони (Adams & Drtina, 2010). Оваква ситуација, првенствено захтијева спровођење одређених активности у области усклађивања рачуноводствених и пореских начела и правила, јер је поступак утврђивања и контроле пореске основице значајно олакшан уколико су пореске евиденције чврсто наслоњене на рачуноводствене (Шњегота, 2007, 2009). Негативни порески ефекти трансферних цијена стандардно се појављују у пословању између пословних субјеката која имају предзнак мултинационалних компанија, али они могу бити карактеристични и за пословање између домаћих пореских обвезника, посебно у случају сложене државне структуре у којој се не примјењује само један порески систем, какав је случај у Босни и Херцеговини. Шњегота (2009), Даничић и Радоњић (2011), Капић, Радовић и Пиљић (2011*)* у својим радовима управо указују на кључне разлике између пореских и рачуноводствених правила, која се користе при идентификацији и презентацији ефеката трансферних цијена на подручју Босне и Херцеговине. Законски и подзаконски акти који уређују опорезивање добити пословних субјеката прописују значајна одступања код почетног и накнадног признавања прихода и расхода у односу на правила садржана у МРС/МСФИ, што доводи до појаве сталних и привремених разлика при утврђивању рачуноводствене добити, са једне стране, и опорезиве добити, с друге стране. Те разлике у пореском и рачуноводственом признавању појединих ставки биланса за рачуноводствене и пореске сврхе, за посљедицу имају формирање посебних пореских евиденција што има економског смисла све док су користи по буџетске приходе који произилазе из тих разлика веће од трошкова вођења допунских пореских евиденција. Међутим, у многим случајевима трошкови пореских обвезника су знатно виши од користи

које по основу привремених пореских разлика има буџет, што указује да ниво усаглашености пореских и рачуноводствених правила игра значајну улогу у погледу коректности финансијских извјештаја пореских обвезника. У том смислу, доношење и имплементација Међународног стандарда финансијског извјештавања за мала и средња предузећа (МСФИ за МСП), омогућава првенствено упоредивост, поузданост, јасност и релевантност информација на глобалном нивоу које садрже финансијски извјештаји малих и средњих предузећа (Шкарић Јовановић, 2006, 2011), а затим, путем приближавања рачуноводствене и пореске евиденције, и квалитетнију основу за изналажење адекватног начина управљања трансферним цијенама, и са пореског и са рачуноводственог аспекта, бар кад је у питању цјелокупно подручје БиХ.

1.4. Полазне хипотезе рада

Ради потпунијег дефинисања основне и помоћних хипотеза докторске дисертације првенствено су наведене идентификоване (под)варијабле истраживања.

Као зависне варијабле изабрани су *финансијски положај* и *порески положај* повезаних правних лица. На финансијски и порески положај повезаних правних лица могу утицати различити друштвени, економски и политички фактори. Међутим, у раду пажња је усмјерена искључиво на сагледавање њихових трансакционих односа и истраживање и анализирање утицаја трансферних цијена, по том основу, на утврђене зависне варијабле. На основу тога као независна варијабла одређене су *трансферне цијене*.

Трансферне цијене, као главна карактеристика трансакционих односа између повезаних лица, могу се користити за обликовање њихове финансијске позиције или финансијског резултата, остављајући на тај начин простор за појаву билансних деликата, у смислу замагљивања или фалсификовања биланса. У сврху разматрања утицаја трансферних цијена на финансијски положај повезаних правних лица у раду су коришћена три контролна индикатора: *добит, тржишно учешће* и *економска ограничења*. Другим ријечима, сагледано је на који начин повезана правна лица преко трансферних цијена, у намјери да изврше максимизирање крајње добити (на нивоу пословних субјеката унутар повезаних правних лица, али и на нивоу повезаних правних лица као цјелине), повећање тржишног учешћа и смањење утицаја економских ограничења у одређеном пословном окружењу, обликују свој финансијски положај.

Са друге стране, механизам трансферних цијена може се користити за обликовање пореског положаја повезаних правних лица. Суштина је у премјештању профита из јурисдикција са високим пореским стопама и неповољним пореским прописима у

јурисдикције са нижим стопама пореза на добит, повољнијим пореским прописима и одговарајући пореским олакшицама, путем максимизирања трошкова у првим и профита у другим пореским системима. На тај начин обезбјеђује се минимизирање пореза на добит и максимизирање добити повезаних правних лица након опорезивања. Као контролни идикатори, за сагледавање утицаја трансферних цијена на висину пореске обавезе повезаних лица, коришћени су:

- *порески приход* – обликовањем опорезивог добитка учесника различитих пословних комбинација, политиком трансферних цијена се директно нарушава равнотежа државног буџета;
- *поузданост финансијских извјештаја пореских обвезника* – иако су рачуноводствени прописи у различитим земљама у одређеној мјери усклађени увођењем МРС/МСФИ, разлике које се јављају у погледу одређених националних пореских прописа значајно утичу на злоупотребу трансакционих односа и трансферних цијена по том основу, при чему неусклађеност пореских и рачуноводствених правила додатно усложњава ову проблематику путем дерогирања поузданости информација исказаних у финансијским извјештајима привредних субјеката и увећавања трошкова вођења пореских евиденција, при чему је остварени реципроцитет користи по том основу дискутабилан.

Такође, приликом израде дисертације, настојало се појаснити на који начин одређени фактори поспјешују примјену, или боље рећи отварају простор за све интензивнију злоупотребу трансферних цијена, детерминишући на тај начин финансијски и порески положај повезаних правних лица. Ти фактори означени су као четири независне подваријабле:

- глобализација,
- порески систем,
- финансијска стратегија повезаних правних лица и
- однос пословног и пореског биланса.

На основу постављеног проблема и предмета истраживања, утврђених научних и прагматичних циљеве, формулисана је основна и помоћне хипотезе докторске дисертације.

Основна хипотеза: Трансферне цијене, с једне стране, замагљују праву слику имовинско-приносног положаја повезаних правних лица, а са друге стране, детерминишу исказивање реалне пореске основице.

Прва помоћна хипотеза: Уједначавањем методологије, обрачуна и документовања трансферних цијена умањио би се утицај трансферних цијена на финансијски и порески положај повезаних правних лица и на међународном и на националном нивоу.

Друга помоћна хипотеза: Политика употребе трансферних цијена оставља посљедице на економску, социјалну и пореску стабилност јурисдикција у којима повезана правна лица послују.

Трећа помоћна хипотеза: Адекватном и потпуном имплементацијом МСФИ за МСП омогућила би се хармонизација информационих потреба пореских власти, с једне стране, и осталих корисника финансијских извјештаја односних правних лица, с друге стране.

Четврта помоћна хипотеза: Повећањем степена повезаности, односно ослоњености пореског биланса на пословни биланс, омогућило би се унапређење квалитета информација садржаних у финансијским извјештајима пореских обвезника и успостављање стабилних принципа опорезивања, као и поједностављење пореских евиденција.

ДИО II

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Теорија – полазна тачка, темељ, систем међусобно повезаних и усклађених тврдњи на путу до новог знања!

2. УЛОГА РАЧУНОВОДСТВА У ИДЕНТИФИКОВАЊУ ЕФЕКАТА ТРАНСАКЦИЈА ИЗМЕЂУ ПОВЕЗАНИХ ПРАВНИХ ЛИЦА

2.1. Природа повезаних правних лица

Приступање и пословање у оквиру групе обезбјеђује већи степен тржишне стабилности и сигурности у погледу набавке роба и услуга, као и погледу њиховог пласмана. Такође, пружа се и могућност за диверсификацију дјелатности и реализацију одређених трансакција под повољнијим условима, што се директно позитивно одражава и на поједине перформансе предузећа унутар групе, али и саме групе као цјелине. Међутим, стимулација и развој слободне трговине добара, усљед умањења или елиминације царинских стопа, олакшавања увозних режима, смањења трошкова транспорта робе (нарочито развојем прекоокеанског транспорта у контејнерима) и капитала, усљед умањења или елиминације контроле протока капитала, отворила је простор и за низ шпекулативних разлога приступања и пословања унутар групе, остављајући на тај начин далекосежне посљедице на економску, социјалну и пореску стабилност појединих земаља. Слиједећи наведено сасвим је оправдано повећано интересовање пословних субјеката, али и контролних органа за овим обликом пословања у посљедњих неколико деценија. Управо из тог разлога неопходно је првенствено врло прецизно одредити шта се подразумијева, а шта се не подразумијева под пословањем повезаних правних лица.

2.1.1. Појмовно одређење

Повезана правна лица представљају специфичну творевину новијег времена. Развој привреде заснован на тржишним основама водио је формирању група предузећа, као и укључивању многих предузећа у већ постојеће групе, при чему се не мисли само на повезивање великих предузећа, него и на све изражајније међусобно повезивање средњих и малих предузећа. Сама чињеница да више правно самосталних предузећа на овај начин постаје дио једне веће економске цјелине, која има обавезу јавног презентовања одређеног сета извјештаја, као да је она сама правно јединствено предузеће, за различите категорије корисника, скренула је пажњу на неопходност јасног дефинисања категорије повезаних правних лица кроз различите законе, прописе и правилнике и на националном и на међународном нивоу.

Рачуноводствени аспект одређења повезаних правних лица ослања се искључиво на обухватање њихових међусобних трансакција и извјештавање о ефектима тих трансакција у складу са законом и са захтјевима МРС/МСФИ.

Са становишта закона повезана правна лица су она која у извјештајном смислу чине једну економску цјелину и по том основу имају обавезу састављања, приказивања, достављања и објелодањивање одређених финансијских извјештаја, тј. консолидованих финансијских извјештаја.[2]

Такође, са становишта рачуноводственог обухватања трансакционих односа, у оквиру појединих МРС/МСФИ извршена је идентификација повезаних правних лица на сљедећи начин:

- МРС 24 – *Објављивање о повезаним странама*, повезано правно лице је, између осталог, оно које директно или индиректно, преко једног или више посредника, контролише, контролисано је или је под заједничком контролом другог правног лица.

- МРС 28 – *Улагања у придружена правна лица и заједничке подухвате* (укључујући и МСФИ 11 – *Заједнички аранжмани*), повезано правно лице је оно које посједује удјеле у другом правном лицу који му омогућавају значајан утицај над њим или је оно само придружено правно лице над којим улагач има одређени, тј. значајан утицај или, даље, повезано правно лице је оно које има улогу учесника у заједничком улагању заједно са другом страном/странама, тј. правним лицима која су такође учесници у том улагању.

- МСФИ 3 – *Пословне комбинације*, сматра се да спајање одвојених правних лица или одвојених дјелатности у једно извјештајно правно лице по основу пословних комбинација, у највећем броју случајева, резултује стицањем контроле од стране једног правног лица над једним или више других правних лица, тј. доводи до формирања статуса повезаних правних лица.

- МСФИ 8 – *Сегменти пословања*, саставни дио правног лица који обавља пословне дјелатности из којих може остварити приходе и због којих код њега настају расходи (укључујући приходе и расходе који се односе на трансакције са другим саставним дијеловима истог правног лица) имају статус пословног сегмента, односно повезаног правног лица.

Дефинисање повезаних правних лица *са становишта пореских закона, прописа, правила и процедура* може се посматрати из два угла: из угла директних и из угла индиректних пореза. С обзиром на тематику дисертације, пажња је у раду усмјерена на сагледавање појма повезаних правних лица на основу прописа из области директних пореза и то искључиво прописа везаних за порез на добит. У дијелу *Компаративни преглед пореског третмана трансферних цијена у земљама бивше СФРЈ,* ради

[2] О законском поимању повезаних правних лица више ријечи ће бити у оквиру тачке 2.5. разматрајући законе, правила и прописе из рачуноводствене области на територији БиХ.

прецизнијег појашњења статуса повезаног лица, размотрени су порески закони свих земаља бивше СФРЈ, стављајући акценат на пореске законе унутар БиХ.

2.1.2. Специфичности пословања и категорије трансакција између повезаних правних лица

Фундаментална карактеристика пословања повезаних правних лица јесте обављање одређених трансакција, односно вршење трансфера ресурса, услуга или обавеза између различитих учесника унутар групе, без обзира да ли по том основу јесте или није извршено плаћање. У непредвидивим, турбулентним, висококонкурентним тржишним условима повезана лица добијају на значају због сљедећих специфичности пословања унутра групе као економске цјелине:

- *обезбјеђивање вишег степена сигурности реализације пословне активности* – пословањем унутар групе осигурава се пласман производа или услуга, с једне стране, као и набавка потребних сировина повезаних страна, с друге стране, чиме се умањују или чак у потпуности елиминишу проблеми везани за смањење обима пословања, опстанка и развоја предузећа;

- *утицај на добитак/губитак и финансијски положај повезаних лица унутар групе по основу повлаштених трансакција* – повезана правна лица могу учествовати у трансакцијама у којима иначе не би учествовале као самостална правна лица (нпр. повезано правно лице може продавати своје производе/робу или пружати услуге другом повезаном лицу по цијенама које су више или ниже од уобичајених, тј. по цијенама које се разликују од цијена по којима би се иста трансакција реализовала са купцима изван групе);

- *утицај на добитак/губитак и финансијски положај повезаног лица унутар групе чак и у случају одсуства трансакција са тим лицем* – само постојање односа повезаности може утицати на односе повезаног правног лица са осталим пословним партнерима (нпр. зависно правно лице може прекинути пословне односе са постојећим пословним партнером уколико матично правно лице купи друго зависно предузеће које се бави истом дјелатношћу као и односни пословни партнер, чиме се смањује обим односа са екстерним партнерима, а повећава обим трансакција са новим лицем унутар групе или матично правно лице може наложити зависном правном лицу да се суздржи од вршења одређених пословних активности у корист неког другог зависног правног лица или "... сама информација о постојању повезаних односа, без обзира да ли се трансакције реализују између повезаних правних лица, може бити материјална за потенцијалне и постојеће пословне партнере у погледу доношења одлука о успостављању или наставку пословних

односа са предузећем које је члан групе повезаних правних лица", Јакшић и Мијић, 2011, стр. 157).

У погледу трансакција између повезаних правних лица разликује се неколико категорија:

- продаја материјалне имовине,
- продаја нематеријалне имовине,
- пружање услуга и
- финансијске трансакције.

Под *трансфером материјалне имовине* подразумијева се продаја опипљиве пословне имовине, и то првенствено продаја залиха (сировине, недовршена производња и готови производи) као водећи облик размјене између повезаних страна, али и продаја расположиве опреме и машина које представљају главну техничку подршку у свакодневном обављању постојећих дјелатности учесника унутар групе.

Продаја нематеријалне имовине представља запажену категорију управо због чињенице да одређене врсте нематеријалне имовине могу обезбиједити тзв. монополску контролу тржишта или бар нешто слично томе у појединим пословним сферама. Када се говори о трансферу нематеријалне имовине између повезаних правних лица разликују се четири врсте трансфера: (а) продаја права над нематеријалном имовином уз одређени вид накнаде, (б) продаја права над нематеријалном имовином без накнаде (у виду поклона), (в) давање лиценце за коришћење нематеријалне имовине уз одређени вид накнаде (паушално или периодично плаћање на основу одређеног/утврђеног процента од продаје, износа по јединици и слично), (г) давање лиценце за коришћење нематеријалне имовине без накнаде (International Transfer Pricing 2011, 2010, p. 22).

Под *пружањем услуга* између повезаних правних лица унутар једне економске цјелине подразумијева се изузетно широк дијапазон услуга, од релативно устаљених као што су консултантске услуге из области рачуноводства, права или пореза, до пружања помоћи у вези са рјешавањем комплексних техничких питања приликом трансфера нематеријалне имовине.

Финансијске трансакције између повезаних правних лица настају у ситуацијама када је потребно задовољити краткорочне или дугорочне потребе за капиталом неких од постојећих страна унутар групе (International Transfer Pricing 2011, 2010, pp. 30-33):

- Краткорочне потребе за капиталом покривају се путем: (а) међусобних дуговања и потраживања (повезано лице - продавац може сачекати са наплатом фактуре од повезаног лица - купца док се за то не стекну финансијски услови, уз напомену да тај период не смије прелазити законом утврђен рок оваквог облика кредитирања за дјелатност којом се

односна лица баве); (б) аванса капитала (матично правно лице може позајмити потребан износ капитала зависном правном лицу уз одређену камату, при чему позајмљени износ не смије бити знатно већи од износа расположивог, односно основног капитала зависног правног лица); (в) продуженог кредита по основу трансфера залиха; (г) зајма треће стране (обично банке) при чему се једна од страна унутар групе (углавном матично правно лице) јавља у улози жиранта. Алтернативни начини финансирања краткорочних потреба за капиталом су: (а) трошкови тржишног наступа (повезано лице - произвођач може другом повезаном лицу - дистрибутеру за маркетиншке активности око изласка на ново тржиште одобрити одређену финансијску надокнаду, било путем једнократне исплате укупне суме или путем редуковања трансферних цијена за период трајања тржишне пенетрације) и (б) подјела трошкова (у ситуацији када трошкови сектора за истраживање и развој представљају значајну категорију укупних трошкова групе као цјелине, те додатне финансијске активности по том основу угрожавају крајњи резултат јединице лоциране на истој територији као и сам сектор, може се ући у тзв. аранжман подјеле трошкова уколико у групи постоји учесник, односно повезано лице који послује на другој територији и при томе остварује задовољавајућу добит; односно повезано лице преузима на себе финансирање предвиђених активности истраживања и развоја, те на тај начин покрива постојеће краткорочне потребе за капиталом групе као цјелине).

- Дугорочне потребе за капиталом се покривају кроз: (а) хипотекарне кредите; (б) лизинг; (в) акцијски капитал (једно повезано лице може обезбиједити потребна финансијска средства другом повезаном лицу откупом његових акција, што у суштини представља најједноставнији начин финансирања дугорочних потреба за капиталом повезаних правних лица); (г) дугорочни кредити унутар повезаних правних лица (постоји могућност да повезано лице, обично је то матично правно лице, другом повезаном лицу унутар групе директно позајми одређени износ средстава у форми кредита без обзира да ли кредит јесте или није обезбијеђен одређеним залогом).

2.1.3. Консолидовани финансијски извјештаји

С обзиром на јачање значаја пословања правних лица унутар групе, крајем деветнаестог вијека долази до промјене у погледу поимања правне самосталности чланица групе при састављању и презентовању њихових појединачних финансијских извјештаја. Полазећи од чињенице да иако правно самостална, предузећа која имају статус повезаних лица нису уједно и економски самостална предузећа (јер представљају дио једне веће

економске цјелине), постало је неопходно формирати консолидоване финансијске извјештаје.

У складу са МРС/МСФИ, консолидовани финансијски извјештаји се састоје од:

- консолидованог биланса стања,
- консолидованог биланса успјеха,
- консолидованог биланса токова готовине,
- консолидованог извјештаја о промјенама на капиталу,
- напоменама уз консолидоване финансијске извјештаје (са одговарајућим објављивањима везаним за процес консолидације),
- помоћних табела.

Консолидовани биланс стања представља сумарни приказ имовинске ситуације (средства, обавезе, капитал) групе међусобно повезаних правних лица која чине једну економску цјелину и, по том основу, вјештачку правну цјелину.

Консолидовани биланс успјеха презентује показатеље успјешности пословања економске цјелине као јединственог лица путем приказа на одговарајући начин обједињених позиција прихода, расхода и финансијског резултата за одређени временски период. У оквиру овог извјештаја могуће је извршити раздвајање дијела добитка који припада мањинским улагачима од дијела који припада власницима матичног правног лица.

Консолидовани биланс токова готовине има задатак да корисницима финансијских извјештаја обезбиједи информације за сагледавање готовинских прилива и одлива групе међусобно повезаних правних лица на нивоу економске цјелине.

Консолидовани извјештај о промјенама на капиталу даје приказ података за двогодишњи период о повећању (смањењу) основног и осталог капитала, повећању уписаног капитала, ефектима ревалоризације, односно ревалоризационим резервама и акумулираном добитку/губитку из претходног периода на нивоу групе као једне цјелине.

Напомене уз консолидоване финансијске извјештаје имају за циљ да допуне, образложе, разраде и додатно објасне финансијске информације које су презентоване у осталим компонентама консолидованих финансијских извјештаја. У оквиру њих се наводе информације о основама консолидације, основама за састављање и презентацију финансијских извјештаја (закони, правилници, рачуноводствени стандарди и слично), коришћеним основама за вредновање појединих позиција, примијењеним рачуноводственим политикама, пословној и тржишној сегментацији, информације о појединим категоријама прихода и расхода, активе и пасиве, као и друге финансијске објаве (потенцијалне догађаје, уговорене обавезе), укључујући и објављивања која нису

финансијске природе (просјечан број запослених током посматраног периода, појашњења о флуктуацији запослених и слично)

Помоћне табеле нису обавезни (прописани) дио наведеног сета консолидованих финансијских извјештаја. Али представљају незаобилазно средство за спровођење одговарајућих усклађивања, спајања и елиминисања појединих позиција наведених у појединачним извјештајима лица која су укључена у круг за консолидацију, у циљу стварања адекватне основе за израду обавезујућих консолидованих извјештаја економске цјелине.

Званична форма односних извјештаја подређена је важећим законима, правилницима и прописима територије на којој се налази матично правно лице које је преузело обавезу састављања тог сета извјештаја.

Основни циљ консолидације финансијских извјештаја јесте приказивање:

- укупне нето имовине групе,
- укупне обавезе групе,
- интереса матичног правног лица у укупној нето имовини,
- интереса спољних актера у укупној нето имовини.

МРС/МСФИ који се односе на консолидоване финансијске извјештаје, допринијели су јачању хармонизације у погледу састављања заједничких финансијских извјештаја групе правних лица која испуњавају услове за консолидацију и тиме креирали неколико погодности по том основу:

- мањи трошкови састављања консолидованих финансијских извјештаја за матична правна лица;
- задовољење и заштита интереса различитих кругова инвеститора путем смањења трошкова анализе консолидованих финансијских извјештаја;
- олакшан рад ревизорским кућама и берзама;
- повећана поузданост консолидованих финансијских извјештаја на нивоу државе као цјелине;
- потпунија и поузданија информациона основа при доношењу пословних одлука за екстерне и интерне кориснике консолидованих финансијских извјештаја.

2.1.3.1. Основне карактеристике процеса консолидације

Обавезу састављања и презентовања консолидованих финансијских извјештаја имају сва матична правна лица са статусом акционарских друштава, као и сва матична правна лица са статусом друштва са ограниченом одговорношћу.

Приликом сачињавања и презентовања консолидованих финансијских извјештаја неопходно је примијенити Међународни стандард финансијског извјештавања 10 – *Консолидовани финансијски извјештаји*. МСФИ 10 утврђивање постојања контроле једног правног лица, тј. матичног правног лица над другим правним лицем тј. зависним правним лицем базира на искључивој испуњености сљедећих услова:

- постојање моћи над односним правним лицем, тј. матично правно лице има контролно право да усмјери пословање зависног лица на активности које могу значајно утицати на висину поврата извршеног улагања;
- изложеност или право на варијабилан принос по основу оствареног учешћа у зависном лицу;
- способност да користи своју моћ над зависним лицем да би утицао на висину приноса по основу извршеног улагања.

У складу са МСФИ 10, постоје и случајеви када матично правно лице није у обавези да саставља консолидоване финансијске извјештаје, као што су:

- матично правно лице је и само зависно лице (потпуно или дјелимично) у власништву другог правног лица, при чему су његови остали власници (чак и они који немају право гласа) сагласни да односно предузеће не саставља консолидоване финансијске извјештаје;
- дужничке или власничке хартије од вриједности матичног правног лица нису предмет трговања на јавним тржиштима;
- матично правно лице не подноси своје финансијске извјештаје Комисији за хартије од вриједности или другом регулаторном тијелу у сврху издавања било које врсте инструмената за учешће на јавим тржиштима;
- крајње матично правно лице или неко друго лице у ланцу консолидације саставља консолидоване финансијске извјештаје, у складу са постојећим МРС/МСФИ, који су доступни за јавност.

2.1.3.2. Методолошки аспект консолидованог годишњег обрачуна

С обзиром на то да консолидовани финансијски извјештаји представљају извјештаје вјештачког правног лица, њихово састављање претпоставља уважавање одговарајућих начела који су у функцији суштине и циљева консолидације:

- начело економског јединства и фикције правне цјелине,
- начело континуитета у примјени методе консолидације,
- начело јединственог рока консолидације и

- начело јединственог процјењивања, односно усклађивања рачуноводствене политике.

Полазећи од начела *економског јединства*, приликом припреме и израде консолидованих финансијских извјештаја један од првих корака јесте правилна идентификација чланова групе за консолидацију. Односна идентификација врши се на основу претходног искуства са матичним правним лицем, информација менаџмента матичног правног лица, извода из државних регистара, као и из јавно расположивих информација (различити облици медија). На основу тога, потребно је у напоменама консолидованог обрачуна навести одређене информације о самом кругу консолидовања, односно о идентификованим члановима групе који су укључени у процес консолидације (Шкарић Јовановић, 2002, стр. 17):

- информације о матичном правном лицу, које обухватају висину учешћа матичног у зависним, придруженим и заједничким правним лицима;
- информације о зависним правним лицима, са висином њиховог учешћа у другим правним лицима групе, придруженим и заједничким правним лицима;
- информације о придруженим правним лицима, са висином учешћа у њиховом капиталу;
- информације о заједничким правним лицима;
- информације о зависним правним лицима која нису укључена у консолидовани обрачун и разлоге њиховог неукључивања;
- информације о придруженим правним лицима која нису вреднована по методу учешћа и разлоге због којих овај начин вредновања није примијењен;
- информације о промјенама круга консолидовања у односу на претходне извјештајне периоде;
- информације о дјелатностима сваке чланице, односно сваког учесника у процесу консолидације.

Континуитет у примјени методе консолидације налаже да се примјењују исте методе рачуноводственог обухвата односа између повезаних правних лица при изради консолидованих финансијских извјештаја у низу узастопних обрачунских периода за које се врши процес консолидације. На тај начин осигурава се временска упоредивост више узастопних података исказаних у консолидованим извјештајима у циљу доношења нових процјена, односно одлука од стране различитих категорија корисника унутар, али и изван посматране економске цјелине.

Консолидовани обрачун представља "свјетски обрачун", јер се у консолидацију укључују сва зависна правна лица из различитих земаља са различитим рачуноводственим

законима и прописима, те је потребно водити рачуна и да датумска разлика између подношења финансијских извјештаја зависних правних лица и подношења финансијских извјештаја матичног правног лица не буде дужа од три мјесеца. При томе, уважавајући начело *јединственог рока консолидације*, неопходно је извршити корекцију ефеката значајних трансакција или догађаја насталих у периоду између датума састављања појединачних финансијских извјештаја и датума састављања консолидованих финансијских извјештаја.

Такође, један од важних начела процеса консолидације јесте и да сва правна лица која улазе у круг за консолидацију примјењују *исте рачуноводствене политике* (и при томе исти контни план са одговарајућим аналитичким документима, табелама и евиденцијама везаним за интерне трансакције у оквиру групе), у супротном, исказани подаци који представљају резултат спајања података из појединачних извјештаја губе своју информациону моћ. Међутим, уколико повезана правна лица послују у различитим државама које имају различиту законску регулативу и по тој основи примјењују различите рачуноводствене политике, обрасце и процедуре, при изради консолидованих финансијских извјештаја примјењују се рачуноводствене политике, обрасци и процедуре матичног правног лица. При томе је неопходно извршити рекласификацију и усклађивање или елиминацију идентификованих разлика из појединачних финансијских извјештаја.

За разлику од финансијских извјештаја појединачних предузећа, који имају три кључна задатка (Шкарић Јовановић, 2002, стр. 15): "(а) да екстерним и интерним корисницима пруже информације потребне за оцјену имовинског, финансијског и приносног положаја предузећа, (б) да пруже основу за утврђивање опорезиве добити и (в) да пруже основу за утврђивање расподјеле добити односно покрића губитка, консолидовани финансијски извјештаји у формално-правном погледу не могу бити основа за расподјелу, а само у изузетним условима могу бити основа за опорезивање". Наиме, основни циљ израде консолидованих извјештаја јесте да се обезбиједи потпунија и поузданија информациона слика о имовинском, финансијском и приносном положају групе као економске цјелине.

У складу са МСФИ 10 процес консолидације подразумијева:

- спајање истовјетних позиција активе, пасиве, прихода, расхода и токова готовине матичног и зависних правних лица;
- елиминисање књиговодствене вриједности улагања матичног правног лица у зависна, као и елиминисање удјела матичног правног лица у капиталу зависних правних лица;
- елиминисање износа пословних трансакција између повезаних правних лица;

- елиминисање добитака и губитака из међусобних трансакција чланова групе који нису екстерно реализовани.

Приходи и расходи зависних правних лица укључују се у консолидоване финансијске извјештаје од датума стицања контроле матичног правног лица над зависним лицем, а искључују се са датумом престанка контроле.

При изради консолидованих финансијских извјештаја поступак консолидовања одређених билансних позиција из појединачних извјештаја повезаних правних лица која су укључена у поступак консолидовања се врши на сљедећи начин (погледати Родић, Лакићевић, Вукелић и Андрић, 2011, стр. 266-271):

- *Консолидовање основног капитала* – у консолидованом билансу стања треба да буду приказана само учешћа у капиталу групе правних лица изван групе за консолидовање и капитал групе прибављен од екстерних власника изван групе за консолидовање, што значи да је неопходно извршити међусобно компензовање учешћа у капиталу и капитала у дијелу који потиче из интерних капитал односа у оквиру групе предузећа за консолидацију. Међутим, с обзиром да постоје ситуације да је матично правно лице платило учешће у зависном правном лицу по вишој или нижој цијени од књиговодствене вриједности капитала зависног правног лица, потребно је утврдити и евидентирати ту разлику између трошкова набавке и фер вриједности капитала (нето имовине зависног правног лица). Даље, ако је учешће у капиталу веће од удјела у капиталу, за износ разлике, у консолидованом билансу стања, смањује се учешће у капиталу повезаних правних лица, а повећава гудвил, док са друге стране, ако је удио у капиталу већи од учешћа у капиталу, износ те разлике смањује основни капитал у консолидованом билансу стања, а повећава остале приходе у консолидованом билансу успјеха.

- *Консолидовање нераспоређеног добитка и губитка* – збир нето добитака/губитака текуће године свих предузећа из круга за консолидацију и нето нераспоређеног добитка/губитка ранијих година у консолидованом билансу успјеха представља консолидовани нераспоређени добитак/губитак.

- *Консолидовање потраживања и обавеза по дугорочним кредитима* – разлика између потраживања од повезаног правног лица и обавеза према повезаним правним лицима по основу дугорочних кредита доводи у консолидованом билансу стања до смањења потраживања по дугорочним кредитима, а у консолидованом билансу успјеха до повећања осталих расхода (уколико су потраживања већа од обавеза), односно доводи до смањења обавеза по дугорочним кредитима у консолидованом билансу стања и до

повећања осталих прихода у консолидованом билансу успјеха (уколико су обавезе веће од потраживања).

- *Консолидовање краткорочних финансијских пласмана и обавеза* – разлика између краткорочних финансијских пласмана код повезаних правних лица и краткорочних финансијских обавеза према повезаним правним лицима доводи у консолидованом билансу стања до смањења краткорочних финансијских пласмана, а у консолидованом билансу успјеха до повећања осталих расхода (уколико су краткорочни финансијски пласмани већи од краткорочних финансијских обавеза), односно доводи до смањења краткорочних финансијских обавеза у консолидованом билансу стања и до повећања осталих прихода у консолидованом билансу успјеха (уколико су краткорочне финансијске обавезе веће од краткорочних финансијских пласмана).

- *Консолидовање потраживања и обавеза из пословних односа* – под претпоставком да су потраживања по основу продаје повезаним правним лицима и обавезе по основу набавке према повезаним правним лицима усаглашена, разлика између односних потраживања и обавеза доводи у консолидованом билансу стања до смањења потраживања по основу продаје, а у консолидованом билансу успјеха до повећања осталих расхода (уколико су потраживања по основу продаје већа од еквивалентних обавеза), односно доводи до смањења обавеза по основу продаје у консолидованом билансу стања и до повећања осталих прихода у консолидованом билансу успјеха (уколико су обавезе по основу продаје веће од еквивалентних потраживања).

- *Консолидовање одложених пореских средстава и обавеза* – повезана правна лица која не врше пореско консолидовање, већ примјењују принцип појединачног опорезивања, у консолидованом билансу успјеха приказују збир појединачних износа пореза на добит. Међутим, уколико повезана правна лица имају могућност пореског консолидовања, у консолидовани биланс успјеха се уноси порез на добит из консолидованог пореског биланса, при чему се консолидовање одложених пореских средстава и одложених пореских обавеза из интерних односа (под претпоставком да су средства и обавезе усаглашени, односно да се односе на истог пореског обвезника) врши њиховим међусобним пребијањем. У ситуацији када је збир одложених пореских средстава свих лица укључених у процес консолидације већи (мањи) од збира еквивалентних одложених пореских обавеза, за износ разлике у консолидованом билансу стања смањују се одложена пореска средства (одложене пореске обавезе), а у консолидованом билансу успјеха смањује се (повећава се) нето добитак.

- *Консолидовање прихода и расхода проистеклих из интерног промета залиха* – консолидовање прихода, расхода и залиха робе из интерног промета у оквиру групе

повезаних правних лица подразумијева међусобно пребијање прихода по основу промета између повезаних лица и расхода по основу интерно набављене робе. Нереализовани интерни добици и губици настају када постоји разлика између цијена по којима се обављају купопродајне трансакције између повезаних лица и цијена коштања залиха лица унутар групе, која врше њихову продају повезаном лицу. Важно је навести да уколико ефекат нереализованих интерних добитака и губитака није материјалан, не треба се вршити њихово искључивање у поступку консолидације, него се само врши пребијање прихода и расхода по основу промета.

- *Консолидовање прихода и расхода по основу испоруке робе/учинака између повезаних правних лица* – из консолидованог биланса успјеха је неопходно елиминисати приходе од продаје робе/учинака повезаним правним лицима, набавну вриједност продаје те робе (трошкове продаје тих учинака) и добитак од њихове продаје. Поступак консолидације прихода и расхода по основу испоруке робе/учинака подразумијева да се на бази свих прихода од продаје и активирања робе/учинака и набавне вриједности продате и активиране робе (трошкова продатих учинака) утврђује добитак од продаје робе/учинака и коефицијент добитка као однос добитка од продаје робе/учинака и прихода од продаје робе/учинака. Набавна вриједност продате робе (трошкови продатих учинака) повезаним правним лицима се добија као производ прихода од продаје робе/учинака повезаним правним лицима и разлике између један и коефицијента добитка од продаје робе/учинака, при чему добитак од продаје робе/учинака повезаним лицима представља разлику односних прихода од продаје и добијене набавне вриједности (трошкова).

- *Консолидовање прихода и расхода по основу продаје основних средстава између повезаних правних лица* – приликом интерне продаје основних средства, у продајној цијени је садржан и добитак за интерног продавца, који се у поступку консолидације треба елиминисати међусобним пребијањем прихода и расхода насталих по том основу, искључивањем екстерно нереализованих интерних добитака садржаних у вриједности активираних основних средстава, те преименовањем и рекласификовањем прихода од продаје производа у интерном промету у приходе од активирања учинака.

- *Консолидовање финансијских прихода и финансијских расхода из односа са повезаним правним лицима* – разлика између финансијских прихода и финансијских расхода из односа са повезаним правним лицима по правилу би требала да буде равна нули, међутим то обично није случај уколико у структури финансијских расхода постоји отпис дугорочних финансијских пласмана из односа са повезаним правним лицима, а у структури финансијских прихода, приходи од учешћа у добитку повезаних правних лица,

што онда подразумијева да односне финансијске приходе и расходе треба консолидовати по принципу нижег салда.

2.2. Примјена МРС/МСФИ у функцији рачуноводственог обухвата ефеката трансакција повезаних правних лица

Поред МСФИ 10, постоје и други МРС/МСФИ релевантни за адекватно евидентирање и сагледавање ефеката трансакционих односа повезаних правних лица, а то су:

- МРС 21 – *Учинци промјена курсева размјене страних валута*, детерминише превођење финансијских извјештаја правних лица који улазе у круг за консолидацију, а своје финансијске извјештаје приказују у валути која се разликује од валуте у којој су исказани консолидовани финансијски извјештаји.
- МРС 24 – *Објелодањивања повезаних страна*, захтијева да финансијски извјештаји повезаних правних лица садрже сва објелодањивања која су неопходна како би корисници тих извјештаја узели у обзир и могућност да је на финансијску позицију или финансијски резултат предузећа утицало постојање пословних односа повезаних правних лица. У складу са стандардом, у финансијским извјештајима треба да се објелодане: (а) односи између повезаних правних лица, (б) накнаде кључног руководећег особља, (в) трансакције између повезаних правних лица.
- МРС 27 – *Појединачни финансијски извјештаји*, примјењује се код евидентирања инвестиција у зависна предузећа, придружена правна лица и заједничке подухвате када предузеће изабере или када се захтијева локалним прописима да се презентују одвојени (неконсолидовани) финансијски извјештаји, при чему се те инвестиције односно улагања приказују по набавној вриједности или у складу са МСФИ 9 – *Финансијски инструменти*, или коришћењем методе учешћа.
- МРС 28 – *Улагања у придружена правна лица и заједничке подухвате*, одређује да се учешће у капиталу придруженог правног лица, као и улагања у заједничке подухвате приказују по методу учешћа у консолидованим финансијским извјештајима.
- МСФИ 3 – *Пословне комбинације*, дефинише поступке укључивања трансакција које настају као резултат пословних комбинација у консолидоване финансијске извјештаје.
- МСФИ 5 – *Стална средства која се држе за продају и средства обустављеног пословања*, примјењује се за вредновање стеченог улагања које се након стицања квалификује као средство које се држи за продају (или за расподјелу власницима); наиме, имовина намијењена продаји (или средства за отуђење) се не амортизује, него се вреднује

по књиговодственој или фер вриједности умањеној за трошкове продаје и приказује се одвојено у извјештају о финансијском положају.

- МСФИ 8 – *Сегменти пословања,* захтијева да пословна лица (у суштини она која јавно тргују хартијама од вриједности) објелодане опште информације о начину идентификације својих пословних сегмента (компонента, дивизија, стратешких пословних јединица), као и врсте производа и услуга по основу којих сваки сегмент остварује своје приходе, затим да објелодане критеријуме по основу којих је дозвољено спајање пословних сегмената, информације о добитку и губитку за сваки извјештајни сегмент (укључујући и информације о одређеним приходима и расходима, као што су приходи од екстерних купаца и од трансакција са другим сегментима, приходи и расходи од камата, расходи по основу обезвређења и амортизације, пореза на добитак, итд), начин мјерења укупне активе и укупних обавеза сваког пословног сегмента, као и износе улагања у придружена лица и заједничке подухвате, начин мјерења трансакција између сегмената, информације о анализи прихода и појединих категорија сталних средства по географским подручјима, информације о трансакцијама са главним купцима итд.

- МСФИ 11 – *Заједнички аранжмани,* детерминише врсте заједничких аранжмана и степен ангажованости укључених страна у том заједничком аранжману, ради јаснијег идентификовања и евидентирања међусобне повезаности одређених правних лица при састављању консолидованих и појединачних финансијских извјештаја (у складу са МСФИ 10 и МСФИ 27).

- МСФИ 12 – *Објављивање учешћа у другим правним лицима,* налаже објављивање информација које омогућавају корисницима финансијских извјештаја да процјене природу инвестиција у другим правним лицима (повезана правна лица, заједнички аранжмани, придружена правна лица, неконсолидовано структуирана правна лица), као и ризик по том основу, односно њихов утицај на финансијски положај, финансијски резултат и токове готовине извјештајног предузећа.

Са растом значаја оваквог облика пословања и на националном и на међународном нивоу, заузима се и озбиљнији приступ у погледу хармонизације прописа о полагању рачуна групе путем усвајања одговарајућих, односно напријед наведених МРС/МСФИ. С обзиром на то да је циљ финансијског изјештавања да се актуелни и потенцијални корисници информишу о финансијском положају, о промјени тог положаја, као и о успјешности пословања извјештајног предузећа, имплементација МРС/МСФИ који се тичу евидентирања и објелодањивања односа између повезаних правних лица, омогућила је задовољавајућу транспарентност природе односа између учесника унутар групе,

транспарентност њиховог пословања и увид у изворе добитака/губитака и чланица и групе као цјелине.

2.3. Методе рачуноводственог обухвата односа између повезаних правних лица

Повезана правна лица требају, поред одговарајућег прегледа и описа значајних улагања у зависна, придружена и заједнички контролисана правна лица, извршити и идентификовање веза између матичног и зависних правних лица. Уколико су у извјештајном периоду постојале трансакције између учесника унутар групе, правно лице треба да објави природу веза са повезаним странама, као и информације о самим трансакцијама, како би се у зависности од суштине тих односа примијенила одговарајућа рачуноводствена метода презентације односних трансакција, у циљу потпунијег разумијевања потенцијалних ефеката успостављених веза између повезаних страна (слика 2.1.[3]).

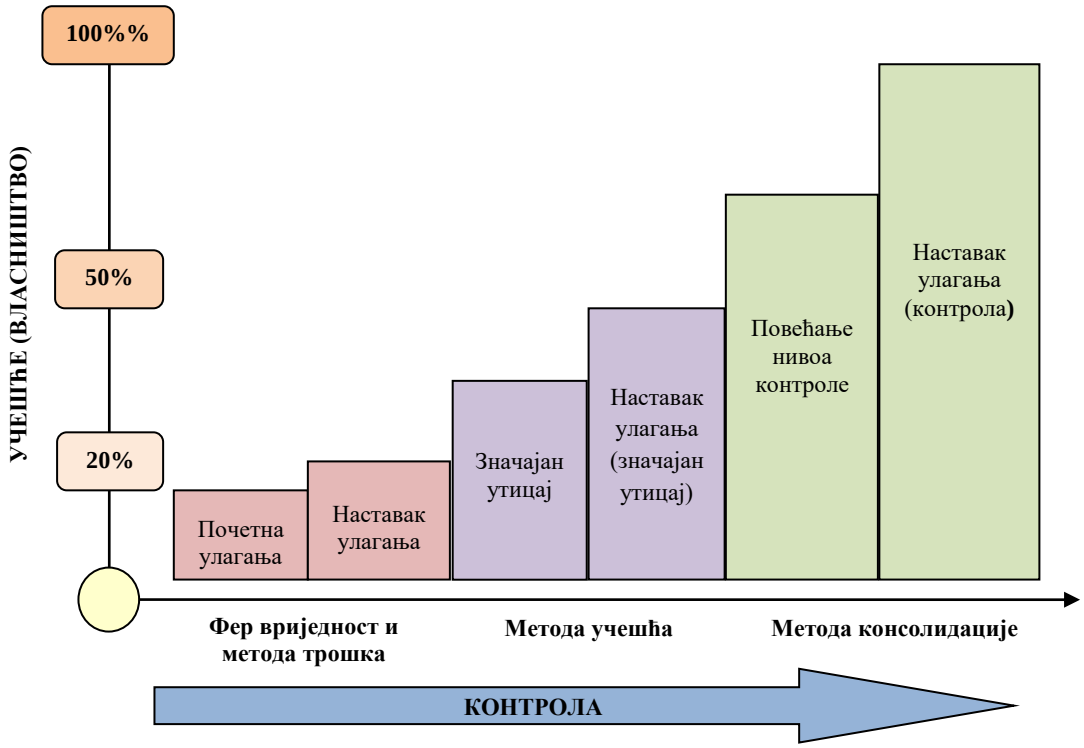

Слика 2.1. *Рачуноводствене методе за различите нивое учешћа у капиталу других правних лица*

На свјетској пословној сцени, велики проценат правних лица, углавном располаже са мањинским учешћем у другим правним лицима. Разлози за то су бројни: зарада на бази

[3] Важно је напоменути да иако се у складу са МСФИ 10 контрола не базира искључиво на посједовању већинског права гласа (на основу значајног и већинског учешћа у власништву) и даље се у суштини, нарочито ако посматрамо домаће законске прописе, контрола у погледу идентификовања повезаних правних лица везује за нивое учешћа у капиталу других правних лица, те је и односна слика прилагођена томе.

неангажованих расположивих фондова, стратешки разлози, диверсификација ризика, изградња позиције за потенцијални утицај или чак евентуално за стицање контроле. При томе, правно лице може стећи одређени број акција у другом правном лицу (и по тој основи одговарајући утицај) у једној трансакцији или појачати своје власништво, односно своје учешће (па самим тим и свој утицај), кроз низ трансакција, што треба бити евидентирано и презентовано примјеном одговарајуће рачуноводствене методе:

- фер вриједност и метода трошка,
- метода учешћа,
- метода пропорционалне консолидације,
- метода потпуне консолидације.

Фер вриједност и метода трошка се примјењује када је учешће у капиталу другог правног лица испод 20% и при томе не постоји значајнији утицај на његову политику пословања. Такве инвестиције представљају тзв. пасивне инвестиције и рачуноводствено се евидентирају, у зависности од будућих намјера власника, или по фер вриједности (уколико се реално може утврдити њихова фер вриједност) или по цијени коштања. У ситуацији када власник, намјерава да прода постојећу инвестицију (акције) у другом правном лицу или да је класификује као расположиву за продају при достизању одређене цијене, потребно је примијенити методу фер вриједности и при томе књиговодствену вриједност односних акција периодично прилагођавати њиховој тржишној вриједности. Међутим, уколико власник нема намјеру да те акције прода у ближој или даљој будућности, примјењује се метода трошка, при чему је њихова књиговодствена вриједност еквивалентна вриједности на дан стицања, а дивиденда се (уколико постоји) третира као приход.

Метода учешћа представља рачуноводствени приступ за обухватање инвестиција које власнику обезбјеђују значајан утицај над пословањем другог правног лица, посједовањем 20-50% акција са правом гласа или неки други еквивалент улагања.[4] У складу са овом методом, средстава и обавезе зависних правних лица не преносе се у збирне извјештаје, које претходе процесу консолидације, него се врши прилагођавање књиговодствене вриједности извршене инвестиције на годишњем нивоу, у складу са учешћем у власништву над оствареним годишњим нето приходом зависног правног лица. Наиме, књиговодствена вриједност односне инвестиције се мијења односно коригује на основу оствареног нето прихода, тј. профита правног лица у коме је извршена инвестиција (јер

[4] Иако је способност вршења значајног утицаја ствар процјене и због тога "трпи" различите интрепретације, на присуство значајног утицаја указује и испуњеност неких од сљедећих услова: одговарајућа заступљеност у одбору ационара, учешће у процесу креирања саме политике улагања, учешће у материјалним трансакцијама, као и постојање технолошке зависности.

постоји одређени степен одговорности инвеститора за финансијске резултате улагања), оствареног износа дивиденди, амортизације на фер тржишну вриједност и износа гудвила (табела 2.1).

Табела 2.1. *Помоћна табела за поједностављену консолидацију инвестиција код методе учешћа*

Ажурирање књиговодствене вриједности инвестиције	
	Књиговодствена вриједност инвестиције
+/-	Проценат учешћа у годишњем добитку / губитку
-	Примљене дивиденде
-	Амортизација свођења износа на фер тржишну вриједност
+/-	Амортизација позитивног гудвила
+	Елиминација негативног гудвила
=	Нова књиговодствена вриједност

Извор: SAP Help Portal.
Преузето са https://help.sap.com/viewer/index (02.05.2016.)

Уколико је зависно правно лице на годишњем нивоу забиљежило добитак, правно лице са одређеним процентом власништва у зависном правном лицу ће повећати полазну рачуноводствену вриједност своје инвестиције за износ оствареног добитка, пропорционално учешћу у капиталу зависног правног лица и пријавити тај износ повећања као приход у свом билансу успјеха. Такође, уколико је зависно правно лице остварило губитак, извршиће се смањење полазне књиговодствене вриједност извршеног улагања за износ учешћа у губитку, а та разлика пријавити као расход у инвеститоровом билансу успјеха. Код ове методе остварена дивиденда по основу улагања се сматра повратком уложеног капитала, а не приходом, и третира се као корективна позиција извршеног улагања. Свођење износа имовине и обавеза зависног предузећа на фер вриједност, врши се с циљем утврђивања сразмјерног учешћа у реализованој вриједности капитала зависног правног лица. Разлика између трошкова стицања учешћа и сразмјерног учешћа у процијењеном капиталу третира се као позитиван или негативан гудвил, који се уклапа у књиговодствену вриједност извршене инвестиције и не подлијеже засебном објелодањивању. Из тог разлога, ова метода се сматра једнолинијском консолидацијом (SAP Help Portal). Оно што је врло важно и основно код примјене методе учешћа јесте јединствен начин процјене у поступку прилагођавања вриједности исказаних у финансијским извјештајима зависних правних лица.

Метода пропорционалне консолидације примјењивала се код рачуноводственог обухватања односа повезаних правних лица у оквиру заједничких подухвата. Међутим, примјена односне методе није више предвиђена у МРС/МСФИ.

Метода потпуне консолидације заснива се на ставу као да зависно правно лице не постоји. Сва имовина и обавезе зависног правног лица спаја се по принципу "ред по ред" и

исказују се у билансу стања матичног правног лица, и сви приходи, расходи и добитак/губитак зависног правног лица исказује се у билансу успјеха матичног правног лица, уз поштовање претпоставке о јединственом правном лицу. Другим ријечима, финансијски резултат групе као цјелине утврђује се на основу сумирања података из појединачних биланса свих учесника унутар групе:

- међусобно се елиминишу књиговодствени износи улагања матичног у свако од консолидованих зависних правних лица и удјели матичног у капиталу сваког зависног правног лица,
- утврђују се учешћа без права контроле у добитку/губитку консолидованих зависних правних лица за извјештајни период,
- утврђују се учешћа без права контроле у капиталу консолидованих зависних правних лица, одвојено од удјела матичног правног лица у капиталу тих правних лица,
- у потпуности се елиминишу салда, трансакције, приходи и расходи формирани кроз интерне трансакције.

Интерно посматрано, матично правно лице може третирати зависно правно лице као потпуно засебну јединицу, али према екстерним корисницима оно мора да презентује консолидовани приказ финансијских позиција. Међутим, у ситуацији када матично правно лице има контролу над пословањем зависног правног лица, али није 100% власник зависног правног лица, процес консолидације подразумијева да у финансијском извјештају матичног правног лица постоји позиција за евидентирање тзв. неконтролишућег интереса, односно мањинског интереса у зависном правном лицу. У оквиру методе потпуне консолидације, у складу са МРС/МСФИ, разликују се два приступа, односно двије варијанте (SAP Help Portal):

- метода куповине и
- метода уједињења интереса.

Метода куповине се примјењује код концепта припајања, када једно правно лице постаје саставни дио другог правног лица, као опрема или залиха. Први корак у процесу консолидације инвестиција јесте израда збирног биланса путем преузимања сви појединачних позиција које треба да се консолидују из појединачних извјештаја у њиховом укупном износу, при чему се акценат ставља на тржишну, тј. фер вриједност у моменту стицања. Са становишта консолидованог извјештаја књиговодствене вриједности имовине и обавеза зависног правног лица су ирелевантни, што значи да се првобитни трошак инвестиције расподјељује на поједине ставке активе и пасиве у моменту стицања. Концепт фер вриједности ће се у потпуности или селективно примијенити у зависности од изабране подваријанте методе куповине: (а) метода пропорционалне ревалоризације

(бенчмаркинг приступ), која у поступак свођења на фер вриједност укључује само онај дио који се односи на инвестицију, односно на директно учешће групе у капиталу зависног правног лица, док је из тог поступка искључено мањинско директно учешће, и (б) метода потпуне ревалоризације (као дозвољена алтернатива), која у поступак свођења на фер вриједност укључује износ учешћа групе, али и износ мањинског интерес. Сва утврђена одступања трошкова припајања од стране матичног предузећа, од вриједности учешћа у ревалоризованој нето имовини зависног правног лица, се третирају као позитиван или негативан гудвил у консолидованом билансу стања. Позитиван гудвил се амортизује у оквиру процијењеног вијека трајања који обично не прелази 20 година, док се негативан гудвил евидентира у потпуности као корективна позиција на страни активе биланса стања (засебно објелодањивање или редуковање вриједности имовине). Мањински интерес код односне методе у консолидованом билансу стања се засебно објелодањује и укључује: (1) процентуално учешће у нето имовини зависног предузећа у вријеме прве консолидације (на бази књиговодствене вриједности или на бази садашњих вриједности имовине и обавеза) и (2) процентуално учешће у промјенама на нето имовини, које се односе на мањински интерес, насталих након прве консолидације. Такође, мањински интерес у консолидованој добити се исказује засебно, што указује на то да консолидована добит одражава, у ствари, само добит акционара матичног правног лица.

Метода уједињења интереса прилагођена је концепту пословног спајања. Економска оправданост стицања једног правног лица од стране другог лежи у одлуци оба правна лица да обједине своју имовину и расположива средства у одређени вид пословне комбинације. Примјена односне методе, у складу са МРС/МСФИ, је обавезна уколико су задовољени сљедећи предуслови: (а) већина акција са правом гласа у правним лицима која улазе у пословну комбинацију су подложна размјени, (б) разлике у погледу фер вриједности правних лица по основу датума објелодањивања су ирелевантне, (в) акционари правних лица укључених у пословну комбинацију имају иста гласачка права и исто учешће у новом заједничком подухвату. Метода обједињавања интереса је у техничком погледу значајно једноставнија у односу на методу куповине, јер се поједине билансне позиције (евидентиране и, по потреби, прилагођене процјене) из појединачних финансијских извјештаја комбинују и преносе у збирни биланс, што значи да нема свођења на тржишну, односно фер вриједност. Наиме, књиговодствена вриједност инвестиције се одређује сразмјерно учешћу у располагању обичним акцијама, тј. акцијама са правом гласа у зависном правном лицу. Затим се евентуална разлика од консолидације инвестиција обухвата кроз задржану нераспоређену добит групе као цјелине, при чему се

мањински интерес у акцијском капиталу евидентира у висини која је пропорционална учешћу у акцијском капиталу. Примјена односне методе не утиче на нето приход нити у оквиру прве нити у оквиру каснијих консолидација. Такође, консолидовани биланс успјеха укључује и износе зарада стечене прије процеса спајања, односно зараде за период у којем је дошло до пословног спајања које се објелодањују као да се процес спајања одиграо на почетку посматраног, тј. обухваћеног периода.

Избор методе обрачуна улагања зависи од неколико фактора:

- величине и значаја утицаја улагача на гласачку моћ код примаоца улагања,
- врсте улагања (улагања у зависна лица или у заједничке подухвате),
- могућности мјерења фер вриједности улагања.

У табели 2.2. приказана је примјена одговарајућих рачуноводствених метода у обрачуну улагања код израде консолидованих финансијских извјештаја.

Табела 2.2. *Методе обрачуна улагања код израде консолидованих финансијских извјештаја*

Врста утицаја	**Класификација улагања**	**Рачуноводствена метода**
Без значајног утицаја (до 20% учешћа)	Неповезано предузеће (нису обухваћена консолидацијом)	Метода трошка или метода фер вриједности
Значајан утицај (од 20% до 50% учешћа) или Заједнички подухват (нпр. 50%:50%)	Придружено предузеће или Заједничка контрола	Метода учешћа
Контрола (преко 50% учешћа)	Зависна предузећа	Метод потпуне консолидације

За постизање вишег степена усклађености, односно хармонизације, као и остваривања веће транспарентности на међународном нивоу, МРС/МСФИ усмјеравају на примјену:

- методе потпуне консолидације при изради консолидованих финансијских извјештаја у ситуацији када матично правно лице има контролу над пословањем осталих правних лица укључених у процес консолидације, тј. зависних лица;

- методе учешћа код израде консолидованих финансијских извјештаја за евидентирање улагања у придружена правна лица, при чему се остварује значајан утицај над њиховим пословањем и за рачуноводствено обухватање односа код заједнички контролисаних правних лица.

МРС/МСФИ омогућавају, и кроз потпуну примјену обезбјеђују, хармонизацију рачуноводства (како оквира финансијског извјештавања, тако и шема и структуре финансијских извјештаја) са међународног аспекта. Међутим, сви МРС/МСФИ нису компатибилни са пореским принципима, а и непрестано су у развоју, при чему су подложни релативно честим измјенама, те се намеће као значајно питање међусобна

повезаност пословног и пореског извјештавања са становишта билансирања трансакционих односа између повезаних правних лица.

2.4. Међузависност пословног и пореског биланса

Основна намјена МРС/МСФИ јесте да корисницима обезбиједи могућност разумијевања и употребе финансијских извјештаја при доношењу одређених пословно-финансијских одлука. Међутим, у контексту односа између финансијског извјештавања и извјештавања везаног за обрачун пореза на добит, порески прописи који уређују начин опорезивања добити правних лица одредили су другачији начин почетног и накнадног признавања многих позиција биланса у односу на рачуноводствена правила из МРС/МСФИ.

У том свјетлу, сагледавање повезаности пословног и пореског биланса односи се на идентификовање одступања између рачуноводствене и опорезиве добити утврђене за исти обрачунски период, сагледавања различитих модела извјештавања о порезу на добит, али и разјашњавања постојећих категорија веза између рачуноводствених правила и пореских правила за утврђивање добити.

2.4.1. Однос рачуноводствене и опорезиве добити

Рачуноводствена правила представљају примјену концепта обрачунског рачуноводства, са већим степеном дискреције, односно флексибилнијим правилима (дозвољено је више опција и честа употреба процјене), док се пореска правила базирају углавном на примјени готовинског концепта са малим степеном дискреције, односно уз примјену ригидних законом утврђених прописа. Међутим, иако и рачуноводствена и пореска правила уважавају принцип опрезности, рачуноводствени аспект акценат ставља на спрјечавање исказивања прецијењене добити, а порески аспект на спрјечавање исказивања потцијењене добити, при чему је евидентно да се разлика између рачуноводствене и опорезиве добити заснива на разликовању рачуноводствених и пореских правила мјерења добит (слика 2.2).

Слиједећи наведено, дефинисање односа између рачуноводствене и опорезиве добити, са аспекта трајности њихових разлика, своди се, у суштини, на разматрање два главна питања:

- *да ли се* нека ставка прихода или расхода призната у рачуноводствене сврхе, признаје у пореске сврхе и

- *када се* ставка прихода или расхода призната у рачуноводствене сврхе, признаје у пореске сврхе.

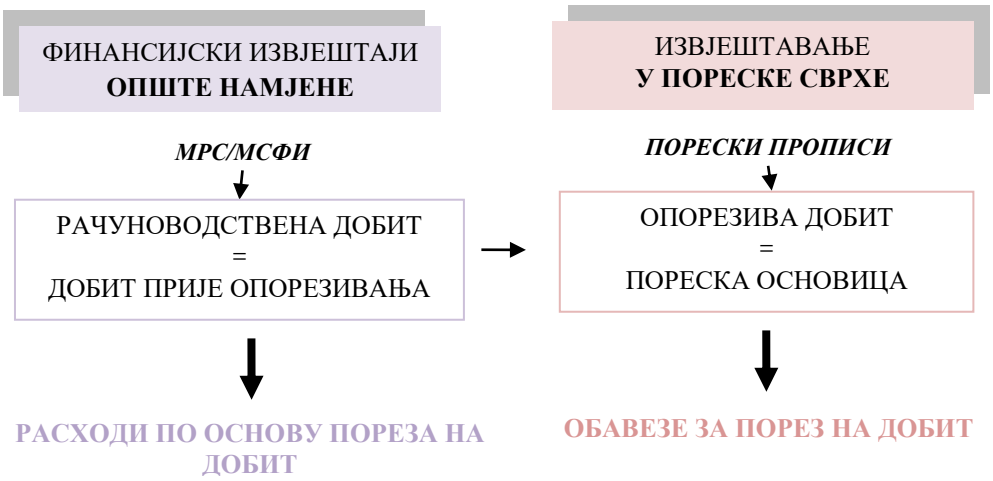

Слика 2.2. *Различити циљеви извјештавања рачуноводствених и пореских правила*

Чињеница је да пореска правила нису у свему различита од рачуноводствених правила, али одговори на односна питања условљавају појаву одређених одступања која доводе до различите висине рачуноводствене и опорезиве добити утврђене за исти обрачунски период. Те разлике између пореске и књиговодствене вриједности средстава и обавеза, односно између прихода и расхода презентованих у пословном билансу, у односу на опорезиве приходе и порески допуштене расходе, могу имати карактер сталних разлика или привремених разлика, тј. разлика које се кроз вријеме поништавају (Шњегота, 2011, стр. 45).

Сталне разлике (слика 2.3) настају услијед неподударности рачуноводствених и пореских правила у погледу (не)признавања одређених ставки прихода и расхода.

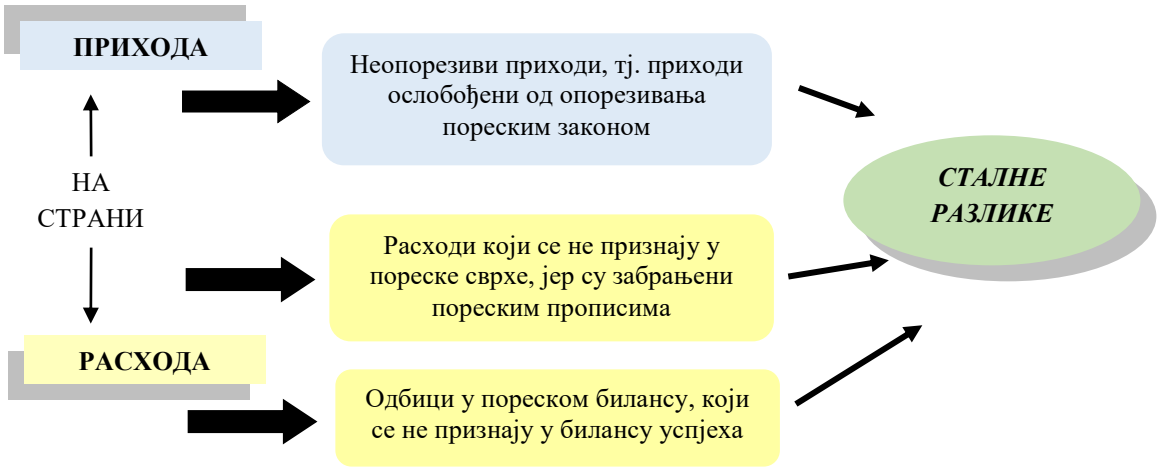

Слика 2.3. *Узроци појаве сталних разлика између рачуноводствене и опорезиве добити*

Основна карактеристика сталних разлика јесте да су оне дефинитивне и коначне у текућем обрачунском (пореском) периоду. Не поништавају се и не "обрћу" се кроз наредне обрачунске периоде. Другим ријечима, једном утврђени ефекти сталних разлика и њихов утицај на опорезиву добит не могу, у току будућег времена, имати утицај на корекцију добити из тог основа (Капић, Радовић и Пиљић, 2011, стр. 136). Важно је нагласити да су то стварно настали приходи или расходи, али да према важећим пореским прописима и принципима они немају пореску вриједност, па нису елеменат опорезиве основице. Постоји и ситуација када дозвољени одбици при утврђивању пореске основице превазилазе саму дефиницију расхода у рачуноводственом смислу, условљавајући на тај начин појаву сталних разлика на страни расхода. Ради се о одбицима који нису расходи у класичном смислу, него су посљедица одређених пореских подстицаја или су рјешења за умањење или елиминацију двоструког опорезивања с циљем постизања правичнијег опорезивања.

Привремене разлике, приказане на слици 2.4, настају када се одређена позиција прихода и расхода признаје и у пословном и у пореском билансу и то у истом износу, али у различитим обрачунским периодима.[5] При томе разликују се:

- опорезиве привремене разлике – јављају се у ситуацији када је обрачуната рачуноводствена добит виша од опорезиве добити у датом обрачунском периоду;
- одбитне привремене разлике – јављају се у ситуацији када је обрачуната рачуноводствена добит нижа од опорезиве добити у датом обрачунском периоду.

Код првог случаја, порез на разлику између више рачуноводствене и ниже опорезиве добити ће бити плаћен касније, у неком од наредних обрачунских периода, што доводи до појаве *одложене пореске обавезе* или одгођеног пореза, и условљава вршење тзв. негативних усклађивања. Код другог случаја, порез на разлику између ниже рачуноводствене и више опорезиве добити унапријед је плаћен, при чему се јавља *одложено пореско средство* или унапријед плаћено пореско средство, које условљава вршење тзв. позитивних усклађивања.

Основна карактеристика привремених разлика јесте да се оне у будућим обрачунским периодима постепено или одједном поништавају, тј. намирују, при чему временски период њиховог намирења није дефинисан нити ограничен. Важна напомена је да овакав "обрт", односно премјештање резултата у корист пореског обвезника или у корист буџета,

[5] Узимајући у обзир пореске прописе различитих земаља, као најчешћи примјери наводе се: приходи од камата (са рачуноводственог аспекта признају се у моменту настанка, а са пореског у тренутку наплате), трошкови резрвисања за поправке у гарантованом року (рачуноводствено се признају када је настао приход од продаје тих производа, а са пореског аспекта тек када ти трошкови заиста и настану), отписи сумњивих и спорних потраживања (признају се у рачуноводствене сврхе у периоду настанка губитка, а у пореске у периоду реализације губитка), итд.

не утиче на укупан резултат предузећа посматрано у периоду у коме се односне разлике намирију. Већина земаља, кроз своје прописе, захтијева јасно расвјетљавање извора разлика између опорезиве и рачуноводствене добити, с циљем добијања транспарентног увида у подручја гдје односне разлике настају како би се пажња усмјерила, управо, на оне пореске пријаве и оне разлике које се сматрају некоректно исказаним са становишта пореских власти.

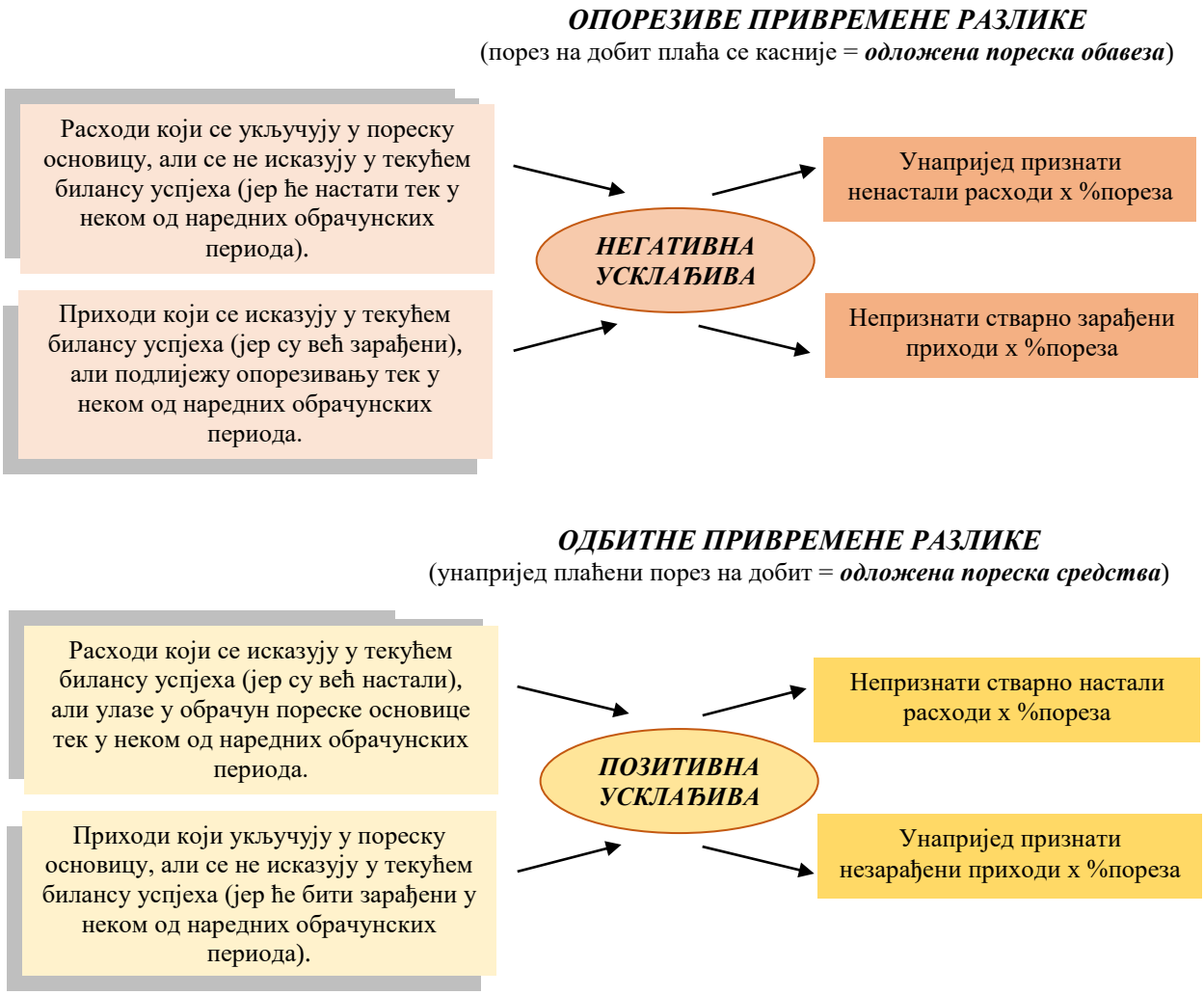

Слика 2.4. *Усклађивања привремених разлика између рачуноводствене и опорезиве добити*

2.4.2. Модели извјештавања о пореза на добит у финансијским извјештајима привредних субјеката

Полазећи од питања да ли се у финансијским извјештајима требају или не требају приказати одложене пореске разлике, извјештавање о ефектима пореза на добит у финансијским извјештајима пореских обвезника може бити засновано на једном од два модела (Шкарић Јовановић, 2006, стр. 78):

- интегрисаном моделу или

- моделу одложених пореза.

Интегрисани модел, који је донедавно доминирао на овим просторима, базира се "на обрачуну и евидентирању текућих обавеза за порез на добит за одређени обрачунски (порески) период у висини утврђеној на основу закона" (Шњегота, 2006, стр. 417), тј. пореског закона који углавном одступа од рачуноводствених правила. При томе, порез на добит се третира као елеменат расподјеле, односно као дио добити правног лица који присваја држава, а у финансијским извјештајима он се исказује као дио добити прије опорезивања у висини пореске обавезе, а не као расход. С обзиром на то да се износ пореза на добит преузима из пореског биланса и као такав интегрише у финансијске извјештаје, основна предност односног модела огледа се у једноставности примјене. Међутим, на овај начин утврђена висина пореске обавезе не одражава пореске посљедице свих економских промјена у оквиру датог обрачунског периода, чиме долази до нарушавања начела настанка пословног догађаја, као једног од основних начела финансијског извјештавања. Тиме се нарушава информативна моћ првенствено биланса успјеха (нарочито ако су разлике између рачуноводствене и опорезиве добити веће и ако су праћене и високим пореским стопама), али и биланса стања, јер долази до прецјењивања или потцјењивања средстава или обавеза. Такође, посљедица примјене интегрисаног модела је и непостојање логичке везе између рачуноводствене добити (прије опорезивања) и ставке пореза на добит у билансу успјеха, што додатно појачава нејасноћу исказаних информација за кориснике финансијских извјештаја с обзиром на то да порески биланс није предмет обавезног објављивања.

Модел одложених пореза развијен је на уоченим недостацима интегрисаног модела. Он се базира на ставу да се у финансијским извјештајима пореских обвезника порез на добит третира као расход чија висина зависи од висине остварене добити. У питању је одлив економских ресурса према трећој страни, тј. држави, који води смањењу добити која остаје на располагању власницима. На тај начин наглашава се да пореска обавеза одражава пореске посљедице свих економских промјена евидентираних у обрачунском периоду и да висина пореског расхода зависи од висине рачуноводствене добити и при томе се обично разликује од висине пореске обавезе утврђене на основу опорезиве добити. Плаћање овог расхода може бити у цјелини извршено у текућој години или се један дио може пренијети на будуће обрачунске периоде (Шкарић Јовановић, 2006, стр. 78-79). Значај модела одложених пореза огледа се у постојању неконзистентности рачуноводствене и пореске регулативе, али не са аспекта сталних разлика (јер њихов ефекат је дефинитиван), већ са аспекта привремених разлика. Привремене разлике утичу

на однос рачуноводствене и опорезиве добити у будућности, те из тог разлога наглашавају нужност међупериодичне алокације ресурса.

Имплементација МРС/МСФИ наметнула је обавезу усвајања модела одложених пореза. Наиме, МРС 12 – Порез на добит, као обавезујући модел за извјештавање о ефектима пореза на добит наводи модел одложених пореза, при чему порез на добит укључује све домаће и иностране порезе који се заснивају на опорезивом добитку. Такође, порез на добит укључује и порезе као што су обустављени порези, које плаћа зависно правно лице, придружено лице или заједнички подухвати. На овај начин, доношењем и усвајањем односног стандарда, са назначеним моделом извјештавања о ефектима пореза на добит у финансијским извјештајима пореских обвезника, омогућена је квантификација разлика између пореских и рачуноводствених вриједности позиција биланса стања, као и укључивање текућих и одложених пореза у активу и пасиву у извјештајима који су сачињени према МРС/МСФИ. Међутим, да ли ће и у којој мјери модел одложених пореза заиста бити примјењен у пракси финансијског извјештавања пореских обвезника у појединим земљама, зависи од законске подлоге, односно од тога да ли су утврђеним законским оквиром створене претпоставке за несметану примјену међународних рачуноводствених стандарда, односно рачуноводствених прописа уопште.

Независно од примјењеног модела извјештавања о порезу на добит, суштина извјештавања о промјенама јесте континуирана презентација квалитетних информација у финансијским извјештајима која не смије искривити слику о њиховим стварним пореским обавезама. Међутим, крајњи циљ примјене рачуноводствених начела и принципа, утврђених Оквиром за припрему и презентацију финансијских извјештаја, огледа се у истинитом и фер приказу финансијског положаја и финансијског успјеха неког правног лица, односно пореског обвезника. При томе, неспорно је да сваки порески обвезник има право да, у складу са личним интересима и у законским границама, ради на снижавању укупних расхода, укључујући и пореске расходе. Са друге стране, пореска начела (као што су финансијска, економска, социјалнополитичка и правно-административна начела[6]), карактеристична за савремене пореске системе, су, између осталог, у функцији прибављања неопходних финансијских средстава од стране пореских власти с циљем финансирања предвиђених јавних расхода. Утврђене разлике у погледу постављених циљева условљавају већи или мањи степен повезаности, односно условљености рачуноводствених и пореских начела и принципа.

[6] Модификована Вагнерова пореска начела.

2.4.3. Врсте односа између пословног биланса и пореског биланса

Однос између рачуноводства и пореза може се суштински категоризовати у четири концептуална приступа као четири врсте повезаности пословног и пореског биланса (Gielen & Hegarty, 2007, pp. 14-15):

- *Тип 1 – снажна директна веза* (ријетко заступљена у пракси), по основу које је опорезива добит идентична рачуноводственој добити преузетој из биланса успјеха. Овај тип везе оставља мало простора за одређена разматрања везано за вођење пореске политике (нпр. у таквом систему сматра се да није оправдана корекција опорезиве основице чак ни у погледу новчаних казни и пенала).
- *Тип 2 – јака веза* (карактеристична за поједине земље бившег Совјетског Савеза), налаже да се годишњи финансијски извјештаји састављају у складу са рачуноводственим стандардима и у складу са захтјевима пореског рачуноводства. Не може се извршити унос неке рачуноводствене позиције у годишње извјештаје, уколико је та позиција у супротности са правилима пореског рачуноводства (нпр. не може се извршити евидентирање новчане казне или пенала у званичним извјештајима, уколико пореска правила не дозвољавају умањење оствареног добитка за те категорије трошкова).
- *Тип 3 – средње јака веза* (заступљена углавном у земљама Европске уније), представља комбинацију претходна два типа, што значи да се опорезива добит утврђује позивањем на рачуноводствену добит, осим у случају примјене специфичних пореских рачуноводствених правила.
- *Тип 4 – одсуство законске везе* (својствено за поједине европске земље), указује на независност састављања годишњих финансијских извјештаја и утврђивања опорезиве основице. При обрачуну пореза на остварену добит не користи се добит исказана у годишњем извјештају, него добит обрачуната у складу са пореских прописима.

У разматрању наведена четири типа везе између пословног и пореског биланса важно је нагласити да се не треба повлачити строга граница између њих, јер је у посљедњих неколико година, у већини земаља, изражена тенденција ослањања пореских органа на рачуноводствене стандарде у погледу рјешавања одређених аспеката мјерења прихода.

На основу резултата анкете спроведене на територији Европске уније, од стране Европске федерације рачуновођа (фран. Federation Des Experts Comptables Europeens – FEE), разликују се три врсте односа између рачуноводства и пореза, као три категорије повезаности пословног и пореског биланса (Програм и акциони план унапређења и развоја рачуноводствене и ревизорске професије у Републици Српској од 2015. до 2020. године, 2015, стр. 32):

- зависност пореза од рачуноводства, тј. зависност пореског биланса од пословног биланса,
- зависност рачуноводства од пореза, тј. зависност пословног биланса од пореског биланса,
- независност или слаба зависност између пословног и пореског биланса.

Зависност пореског биланса од пословног биланса (тзв. "обрнута зависност") представља такав однос између рачуноводства и пореза, гдје се финансијски резултат, преузет из биланса успјеха пореског обвезника, користи као полазна основа за израчунавање опорезиве основице. Затим се, у складу са одговарајућим правилником за прилагођавање, у зависности од категорије утврђених разлика између рачуноводствених и пореских прописа, врше позитивна и/или негативна усклађивања добијеног резултата. Опорезива добит тако није самостално утврђена величина, него изведена из рачуноводствене добити. Главни недостатак ове врсте односа рачуноводства и пореза јесте присуство одређеног степена ризика од умањења квалитета финансијских извјештаја услијед настојања пореских обвезника да за пореске сврхе "обликују" своје финансијске извјештаје и тиме утичу на ниво пореске обавезе. Међутим, и поред наведеног ризика од појаве нереалног износа пореске обавезе у финансијским извјештајима, према резултатима наведеног истраживања, обрнута зависност представља доминантан облик повезаности пореског и пословног извјештавања у земљама Европске уније (нпр. Аустрија, Белгија, Луксембург, Њемачка, Француска, Италија, Шпанија, Велика Британија).

Зависност пословног биланса од пореског биланса указује на висок степен развијености система пореског рачуноводства (или боље рећи књиговодства), на уштрб примјене рачуноводствених начела и принципа евидентирања економских промјена у служби квалитетног финансијског извјештавања (као што је случај нпр. у Грчкој).

Независност или слаба зависност између пословног и пореског биланса одсликава ситуацију "неупотребљивости" информација презентованих у финансијским извјештајима пореских обвезника, састављених у складу са рачуноводственим прописима, са становишта пореских власти при утврђивању опорезиве основице. Израчунавање опорезиве основице врши се независно од утврђеног финансијског резултата у билансу успјеха, у складу са одређеним пореским правилима. Главни разлог одвојености утврђивања рачуноводствене добити, са једне стране, и пореске добити, са друге стране, у појединим земљама (као што је случај у Данској, Холандији и Пољској) јесте ширење примјене МРС/МСФИ при састављању појединачних финансијских извјештаја (конвергирање националних рачуноводствених стандарда ка МРС/МСФИ), те су односне земље увеле другачија пореска правила с циљем да неутралишу нежељене ефекте ових

стандарда (услијед њихових честих измјена и већег броја дозвољених опција) на пореску основицу. Такође, као најчешћи разлози одступања наводе се и: политика у јавном интересу, трансферне цијене, структурни разлози, пореска неутралност, фискални подстицаји, вјерна рефлексија добити итд.

Иако је спроведена анкета идентификовала три врсте односа између пословног и пореског биланса у земљама Европске уније, ипак је важно нагласити да не постоје нити потпуна унитарност, нити потпуна независност рачуноводства и пореза у тим земљама. У већој или мањој мјери финансијско извјештавање свугдје представља, ако не експлицитно, онда барем имплицитно, основу за пореско извјештавање, уз, аналогно, мања или већа пореска прилагођавања.

2.5. Основне карактеристике рачуноводствених система ентитета Босне и Херцеговине у обухватању трансакција између повезаних правних лица

Сагледавајући основне догађаје који су условили потребу за израдом консолидованих финансијских извјештаја на нашим подручјима, као најзначајније можемо издвојити (погледати Јакшић, 2007, стр. 251-278):

- куповина акција једног правног лица од стране другог правног лица (што се у највећој мјери дешавало у процесу транзиције),
- развијање пословања правних лица кроз улазак у нове дјелатности и пословне аранжмане кроз регистровање нових предузећа,
- подјела великих привредних система у мања правна лица у циљу лакшег управљања.

У БиХ, као специфичној организационој структури, рачуноводствено-ревизорска област је регулисана, кровним, Законом о рачуноводству и ревизији БиХ и одговарајућим ентитетским законским прописима, укључујући и законске прописе Дистрикта.

Закон о рачуноводству и ревизији БиХ децидно се не бави питањима рачуноводственог обухватање трансакција између повезаних правних лица, али наглашава да је, на цијелој територији БиХ, обавезна примјена МРС/МСФИ и пратећих упутстава, објашњења и смјерница, донијетих (и након ступања на снагу односног Закона) од стране Одбора за међународне рачуноводствене стандарде (енгл. International Accounting Standards Board – IASB), за сва приватна и јавна предузећа и друга правна лица са сједиштем у БиХ. Организација и функционисање система књиговодства и рачуноводства, те уређење и стандардизација правила у вези са припремом и презентацијом финансијских извјештаја правних лица која послују унутар групе, остављена је намјенским ентитетским рачуноводственим прописима, као и прописима Дистрикта.

2.5.1. Република Српска

У складу са Законом о рачуноводству и ревизији РС, под правним лицем подразумијева се профитно правно лице са сједиштем у РС или иностранству уколико (посредством организационих јединица) остварују приход у РС. При томе, уз уважавање критеријума просјечног броја запослених, укупног годишњег прихода и просјечне вриједности пословне имовине утврђене на дан сачињавања финансијских извјештаја у пословној години, разликују се сљедеће категорије правних лица:

- микро (до 5 запослених, укупан годишњи приход до 500.000,00 КМ и вриједност пословне имовине до 250.000,00 КМ),
- мала (до 50 запослених, укупан годишњи приход до 2.000.000,00 КМ и вриједност пословне имовине до 1.000.000,00 КМ),
- средња (до 250 запослених, укупан годишњи приход до 8.000.000,00 КМ и вриједност пословне имовине до 4.000.000,00 КМ) и
- велика правна лица (сва лица чије карактеристике прелазе претходно постављене критеријуме, укључујући и банке, микрокредитна друштва, штедно-кредитне задруге, осигуравајућа друштва, лизинг друштва, друштва за управљање инвестиционим фондовима, друштва за управљање обавезним, односно добровољним пензионим фондовима, берзе и друге финансијске организације).

У складу са наведеним законом, у микро правна лица разврставају се она правна лица која немају улагања у зависна, придружена правна лица и правна лица која су предмет заједничке контроле, те из тог разлога нису предмет интересовања и разматрања у овом раду.

Постојање правних лица као статусног облика повезивања у РС регулисано је Законом о привредним друштвима, и то на начин да повезана правна лица чине два или више лица, која се међусобно повезују:

- учешћем у основном капиталу или ортачким удјелима (друштва повезана капиталом),
- путем уговора (друштва повезана уговором) и
- путем капитала и путем уговора (мјешовито повезана друштва).

При томе повезана правна лица могу да се организују као:

- концерн (матично правно лице има за претежну дјелатност неку пословну дјелатност поред дјелатности управљања зависним правним лицима),
- холдинг (матично правно лице има искључиво дјелатност управљања и финансирања зависним правним лицима),

- група друштава (матично правно лице обавља неку пословну дјелатност, дјелатност управљања и дјелатност финансирања зависним правним лицима) или
- други облик организовања у складу са односним законом и у сладу са прописима којима се уређује заштита конкуренције (конзорцијум, кластер, пословна унија, пословни систем, пул и слично, у циљу лакшег обављања привредних дјелатности које чине њихову дјелатност, али тако да чланице из тога не остварују добит).

Оно што је евидентно јесте да рачуноводствени прописи и порески прописи у РС нису усклађени у погледу одређивања статуса повезаног правног лица.

У РС повезана правна лица су обавезна састављати консолидоване финансијске извјештаје, уважавајући МРС/МСФИ, у којима су имовина, обавезе, сопствени капитал, приходи, расходи и токови готовине матичног правног лица и његових зависних правних лица презентовани као да су једна економска цјелина. При томе, је наглашено да групу за консолидацију чине матично правно лице и његова зависна правна лица над којима матично правно лице остварује контролу, на начин утврђено МРС/МСФИ.

Обавеза састављања, презентовања, објављивања и достављања консолидованих извјештаја од стране матичних правних лица настаје у години у којој матично правно лице оствари контролу над зависним правним лицем/лицима, а престаје достављањем извјештаја за годину у којој матично правно лице изгуби контролу над зависним правним лицем/лицима. Рок за доставу консолидованих финансијских извјештаја је крај априла текуће године за претходну годину, при чему се извјештаји достављају у Јединствени регистар финансијских извјештаја, који се води код Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ).

Односни ентитетски Закон о рачуноводству и ревизији прописује, такође, и обавезу да матична предузећа изврше и ревизију консолидованих финансијских извјештаја, те да их доставе у одговарајући регистар до краја јуна текуће године за претходну годину.

Обавеза правних лица у РС је да сачињавају и презентују финансијске извјештаје за пословну годину која је еквивалентна календарској години, односно за период од 01.01. до 31.12. Међутим, Законом је дозвољен изузетак да уколико матично правно лице са сједиштем у иностранству има пословну годину различиту од календарске године, зависно/зависна предузеће/предузећа са сједиштем у РС могу уз сагласност надлежног министра састављати и презентовати своје финансијске извјештаје за пословни период који није еквивалентан календарској години.

2.5.2. Федерација Босне и Херцеговине

Закон о рачуноводству и ревизији ФБиХ не садржи дефиницију правног лица, али на исти начин, уз уважавање истих критеријума и постављених распона, као и Закон о рачуноводству и ревизији РС прави разлику између малих, средњих и великих правних лица.

У ФБиХ Законом о привредним друштвима статусни облик повезаних правних лица регулисан је на исти начин као и у РС.

Међутим, постојећа неусаглашеност рачуноводствених и пореских прописа око дефинисања статуса повезаних правних лица, као и у РС, изражена је и у ФБиХ.

У ФБиХ обавезу састављања консолидованих финансијских извјештаја, у складу са МРС/МСФИ, имају статусни облици повезивања дефинисани Законом о привредним друштвима. Консолидовани финансијски извјештај је извјештај групе правних лица за статусни облик повезивања који чини економску цјелину у коме су издвојени интерни односи између тих лица на основу капитала, потраживања и обавеза, прихода и расхода, гдје одређено лице (матично) има право управљања финансијским и пословним политикама.

Међутим, у погледу настанак обавезе за израду консолидованих финансијских извјештаја Закон Федерације везује односну обавезу за мјесечни ниво (а не за годишњи ниво, као што је случај у РС), односно по истеку мјесеца у коме је формиран статусни облик повезивања, а престанак обавезе везује се за крај мјесеца у коме је статусни облик повезивања престао да постоји.

Консолидовани финансијски извјештаји састављају се једном годишње, од стране матичног лица, с приказом стања пословног резултата на крају пословне године и достављају се у Јавни регистар финансијских извјештаја, који води Овлашћена институција (Финансијско-информатичка агенција – ФИА), најкасније до краја априла текуће за претходну годину. Рок за предају ревизорског извјештаја са приложеним финансијским извјештајима који су били предмет ревидирања дужи је него у РС и односи се на крај текуће године за претходну годину.

Временски период састављања и презентовања финансијских извјештаја у ФБиХ еквивалентан је, као и у РС, са календарском годином, уз идентичан изузетак за зависна правна лица чије матично правно лице са сједиштем у иностранству има пословну годину различиту од календарске године.

2.5.3. Брчко дистрикт Босне и Херцеговине

Закон о рачуноводству и ревизији БД БиХ, не дефинише појам правног лица, али врши њихово разврставање по величини, уз уважавање истих критеријума као и законски прописи у РС и у ФБиХ. Међутим, односни законски прописи Дистрикта имају другачије нивое граничних вриједности утврђених критеријума, при чему се разликују:

- мала (до 50 запослених, укупан годишњи приход до 2.800.000,00 КМ и вриједност пословне имовине до 1.400.000,00 КМ),
- средња (до 250 запослених, укупан годишњи приход до 11.000.000,00 КМ и вриједност пословне имовине до 5.500.000,00 КМ) и
- велика правна лица (сва лица чије карактеристике прелазе претходно постављене критеријуме, укључујући и банке, микрокредитна друштва, штедно-кредитне задруге, осигуравајућа друштва, лизинг друштва, друштва за управљање инвестиционим фондовима, друштва за управљање обавезним, односно добровољним пензионим фондовима, берзе и друге финансијске организације).

У БД БиХ, законским прописима није регулисано постојање повезаних правних лица као статусног облика повезивања, али је Законом о рачуноводству и ревизији дефинисана обавеза састављања консолидованих финансијских извјештаја, као финансијских извјештаја групе правних лица у којој одређено правно лице (матично предузеће) има над једним или више правних лица (зависна предузећа) право управљања финансијским и пословним политикама, тако да од њих остварује користи, а приказани су као јединствени.

Важно је напоменути, да и законски прописи Дистрикта који регулишу рачуноводствену и пореску област не третирају на исти начин утврђивање статуса повезаног правног лица.

Носилац обавезе састављања консолидованих финансијских извјештаја јесте правно лице са статусом матичног предузећа, при чему је децидно наведено под којим условима се предузеће може сматрати матичним предузећем. Наиме, статус матичног предузећа има правно лице које испуњава један од сљедећих услова:

- има већинско власништво над акцијама или удјелима који дају право гласа у другом правном лицу;
- има право да именује, односно опозове већину чланова управе или надзорног одбора другог правног лица;
- има право значајног утицаја над другим правним лицем, по основу уговора или другог правног односа;

- ако је већина чланова управе или надзорног одбора зависног правног лица, који су ту функцију обављали у прошлој пословној години и још увијек је обављају по састављању финансијских извјештаја, била именована искључиво ради остварења права гласа матичног правног лица;
- има удио или право у одлучивању у зависном правном лицу на основу договора са другим власницима удјела или права у одлучивању на начин да контролише већину са правом гласа у зависном правном лицу.

Такође, односним Законом о рачуноводству и ревизији Дистрикта назначено је да уколико је група правних лица разврстана у категорију малих правних лица, обавеза припреме и презентације консолидованих финансијских извјештаја на нивоу овакве групе не постоји.

Закон о рачуноводству и ревизији Дистрикта везује настанак обавезе за израду консолидованих финансијских извјештаја за истек мјесеца у коме је формиран статусни облик повезивања, а престанак обавезе везује се за крај мјесеца у коме је статусни облик повезивања престао да постоји.

Израда консолидованог финансијског извјештаја треба да се врши једанпут годишње, са приказом стања пословног резултата на крају пословне године, те да се исти достави Дирекцији за финансије, Сектору за обраду финансијских извјештаја и лиценцирање, најкасније 120 дана од краја пословне године. Рок за предају ревизорског извјештаја са приложеним финансијским извјештајима који су били предмет ревидирања, исти је као у ФБиХ, с тим да обавезној ревизији подлијежу само консолидовани финансијски извјештаји правних лица разврстаних у велика правна лица. У погледу временског периода састављања и презентовања финансијских извјештаја постоји потпуна подударност са законским прописима РС и ФБиХ.

Као што се из наведеног види, РС и ФБиХ су "отишли неколико корака даље" у погледу регулисања односне области у односу на БД БиХ. Такође, између ентитета постоји доста подударности у постојећим прописима и члановима закона везаним за уређење и стандардизацију правила у вези са припремом и презентацијом финансијских извјештаја правних лица која послују унутар групе, али и даље су присутна поједина одступања или недоречености, везана за ову област у ентитетима, а нарочито у БД БиХ.

3. РЕФЛЕКСИЈЕ ПОЛИТИКЕ ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА НА ПОСЛОВНИ БИЛАНС

3.1. Дефинисање финансијског положаја правног лица

Полазећи од чињенице да се финансијски положај правног лица примарно везује за детерминисање могућности финансирања, финансијски положај и финансијски углед представљају једану од основних претпоставки за опстанак, раст и развој правног лица. Што значи да без доброг финансијског положаја нема ни доброг финансијског угледа, и обрнуто.

Финансијски положај предузећа, у основи, изражава се обимом и структуром средства и капитала, као и њиховим међуодносима који се исказују у билансу стања, односно пословном билансу правног лица.

3.2. Пословни биланс као инструмент за осликавање финансијског положаја

Један од основних циљева састављања и презентовања финансијских извјештаја огледа се у прикупљању и обезбјеђивању информација о финансијском положају посматраног правног лица, његовим перформансама у вези са успјешношћу пословања и насталим промјенама у финансијском положају. У том контексту, на основу података објелодањених у финансијским извјештајима за одређени временски период, може се добити синтетизовани преглед финансијске стабилности, ликвидности, солвентности, адекватности и структуре капитала, имовинске ситуације, профитабилности, ризика остварења финансијског резултата, рентабилности и организованости. На основу анализе финансијских извјештаја утврђују се резултати употребе ресурса под утицајем квалитативних фактора који потичу из правног лица, као и његовог ужег и ширег окружења.

Финансијски положај правног лица утврђује се кроз неколико релевантних информација исказаних у билансу стања и то:

- економски ресурси које контролише правно лице – њихова вриједност, као и могућност да се прилагођавају властитим интересима представља значајно обиљежје финансијског положаја правног лица;
- финансијска структура – структура рочности средстава, потраживања и обавеза условљава могућност благовременог испуњења обавеза према улагачима, добављачима, кредиторима итд;

- ликвидност – структура ликвидности почива на структури активе биланса која је у могућности да у року доспијећа измири обавезе расположивом готовином, резервама средстава плаћања и брзим уновчавањем појединих дијелова имовине;

- солвентност – способност правног лица да својом имовином (претвореном у ликвидациону масу) измири обавезе независно од рока њиховог доспијећа;

- способност прилагођавања промјенама у окружењу – представља могућност прилагођавања сопственим интересима и у будућим измијењеним условима, али и добро предвиђање евентуалних промјена у окружењу које могу имати утицај на пословне токове и његове резултате.

Такође, у билансу успјеха исказани су резултати о успјешности пословања посматраног правног лица, док су информације о финансијској ситуацији, односно о готовинским токовима (неопходне за процјену способности правног лица да континуирано генерише готовину и готовинске еквиваленте ради остваривања пословних, инвестиционих и активности финансирања) садржане у извјештају о токовима готовине.

С обзиром на директну повезаност и условљеност биланса стања и биланса успјеха процјењивање билансних позиција, у смислу утврђивања вриједности активе, обавеза и транзиторне пасиве, има одраз не само на биланса стања већ и на биланс успјеха, а тиме, сљедствено и на финансијски положај и успјешност пословања правног лица. У табели 2.3. приказане су различите основе процјењивања, тј. вредновања елемената исказаних у финансијским извјештајима.

Табела 2.3. *Примјена различитих основа вредновања у финансијским извјештајима*

	Књиговодствено евидентирање средстава (прихода)	**Књиговодствено евидентирање обавеза (расхода)**
Историјски трошак (набавна вриједност или цијена коштања)	Плаћен износ готовине (или еквивалената готовине) за набавку средства, односно вриједност утрошених сировина (материјала) у производњу средства или фер вриједност друге дате накнаде у вријеме набавке односног средства.	Износ или вриједност примитка по основу којег је настала и евидентирана односна обавеза.
Текући трошак	Износ који би био плаћена да се исто или еквивалентно средство набави у моменту састављања финансијских извјештаја.	Износ који би био потребан да се обавеза измири сада.
Фер вриједност	Износ или вриједност која би се могла добити редовном продајом или замјеном средства између добро информисаних страна које су вољне да изврше размјену.	Износ који се очекује да ће бити плаћен на име обавезе која је настала по основу размјене добро информисаних страна.
Садашња вриједност	Садашња вриједност очекиваног будућег прилива од расположивих средстава, дисконтована за могућа умањења.	Садашња вриједност очекиваног одлива по основу будућег измирења обавезе, дисконтована за могућа умањења.

Међутим, важно је напоменути да за процјењивање билансних позиција, а самим тиме и за утицај на финансијски положај и успјешност пословања, није битан само избор основе за процјењивање, већ и начин отписивања (умањења вриједности), обрачуна утрошка материјала и утврђивања цијене коштања за одређене позиције исказане у финансијским извјештајима.

Односни избор је изузетно значајан и са становишта процеса консолидације, с обзиром на то да предмет консолидације чине средства, обавезе и финансијски резултат, који подлијежу утицају учињеног избора.

Консолидовани финансијски извјештаји намијењени су постојећим дионичарима, надзорном одбору и менаџменту правног лица. Информације о врсти и дјелокругу рада који је под заједничком контролом, путем ових извјештаја пружају се и кредиторима, потенцијалним улагачима и државним органима. Међутим, информације о финансијском положају, успјешности пословања и промјенама у финансијском положају сваког правног лица унутар групе као економске цјелине нису доступне путем ових извјештаја, него их треба тражити у појединачним финансијским извјештајима чланица групе. Наиме, информације исказане у односним финансијским извјештајима (за одређени низ обрачунских периода) омогућавају сагледавање:

- оствареног финансијског резултата чланица групе путем анализе њихове зарађивачке моћи,
- постојеће структуре имовине чланица групе и ефикасности управљања истом кроз анализирање њиховог имовинског положаја,
- постојеће финансијске стабилности чланица групе на основу анализе њихове финансијске равнотеже, солвентности, задужености, одржавања реалне вриједности сопственог капитала и репродукционе способности.

Основни задатак наведених анализа јесте оцјена прошлих остварења и стварање основе за предвиђање будућих остварења у функцији пружања адекватне информационе подршке различитим категоријама корисника тих извјештаја. Међутим, да би оцјене и процјене, а самим тим и одлуке биле реалне неопходно је да исказане информације буду објективне и истините, што значи да се отклони свака сумња у фризирање одређених показатеља и да се искључи могућност појаве билансних деликта.

Билансни деликти настају као посљедица непоштовања начела уредног билансирања (погледати Родић, Андрић, Вукелић и Вуковић, 2017, стр. 87-97):

- начело сталности,
- начело заштите повјерилаца,
- начело узрочности,

- начело опрезности,
- начело јасности,
- начело истинитости,
- начело повезаности биланса.

У основи разликују се двије врсте билансних деликта:

- замагљивање биланса и
- фалсификовање биланса.

Замагљивање биланса је у пракси углавном тешко доказати, јер оно подразумијева нејасно исказивање финансијског положаја и рентабилитета правног лица услијед (Шкарић Јовановић, *Билансни деликти*):

- неадекватног рашчлањивања рачуноводствених категорија (рашчлањивањем нису добијене хомогене цјелине – недовољан или претјеран степен рашчлањивања у односу на потребе корисника),
- неадекватног обиљежавања билансних позиција (назив позиције не осигурава недвосмислено појашњење њене садржине),
- употребе нето принципа (могућност ускраћивања неопходних информација),
- ускраћивања важних информација у напоменама и извјештају о пословању (нпр. није наведен начин отписивања сталне имовине, основ процјењивања одређених билансних позиција, обавезе или потраживања која су осигурана залогом и слично).

Фалсификовање биланса, за разлику од замагљивања биланса, представља свјесну и јасну намјеру нетачног приказивања финансијског положаја и рентабилитета правног лица, с намјером да се постојећи и потенцијални инвеститори, повјериоци, држава, као и остали корисници финансијских извјештаја, обману и наведу на одлуке које су од користи за менаџмент и за само правно лице, а на штету њих самих.

Проблематика билансних деликта осим директне штете за кориснике финансијских извјештаја, индиректно води губитку повјерења у финансијске извјештаје, што може условити успоравање развоја финансијских тржишта, као и успоравање развоја привреде у цјелини. Из тог разлога, рачуноводство се, са једне стране, посматра као непроцјењив алат за разоткривање одређених манипулативних поступака, али, са друге стране, и као алат за чињење истих, нарочито када говоримо са становишта пословања унутар групе и примјене трансферних цијена.

3.3. Трансферне цијене као иманентан рачуноводствени и пословни фактор

Примјена политике трансферних цијена долази до изражаја са отварањем националних граница и стварањем једног, глобалног тржишта, које са собом вуче све интензивнију појаву мултинационалних компанија, као и пословања унутар групе повезаних правних лица. Изражени пораст броја трансакција које се обављају на том интерном тржишту уз примјену механизма трансферних цијена, представља очиту потврду доминације ових привредних субјеката и значаја овог механизма. У том смислу, са рачуноводствено-пословног аспекта трансферне цијене постају важан фактор периодичних финансијских резултата и перформанси повезаних правних лица, али и саме групе као економске цјелине.

3.3.1. Дефинисање трансферних цијена

Сам појам трансферних цијена присутан је у рачуноводственој литератури већ дуже вријеме. Јавио се са децентрализацијом сложених организационих структура, али посебну улогу је добио тек у савременим условима пословања са појавом и развојем одређених пословних комбинација.

Са становишта децентрализованог пословног субјекта (ужи аспект посматрања) трансферне цијене представљају цијене по којима се производ, полупроизвод, роба и услуга интерно трансферише, односно реализује на интерном тржишту између организационих јединица, тј. дивизија (центара одговорности). У пракси, управо због наведеног интерног карактера ове трансферне цијене називају се још и интерне цијене.

Међутим, у савременим условима пословања појам трансферних цијена је знатно комплекснији. Шири аспект посматрања трансферне цијене представља као цијене (вриједност набавке и продаје) трансфера добара и услуга између повезаних правних лица унутар одређене групе за консолидацију.

У раду акценат је примарно стављен на шири аспект посматрања трансферних цијена, водећи се постављеном темом дисертације.

Међутим, без обзира да ли се ради о центрима одговорности или консолидованим субјектима, трансферне цијене имају утицај на доношење пословних одлука, а тиме и на профитабилност свих учесника у трансакционим односима, при чему, такође, представљају важан инструмент редистрибуције добити и остваривања значајних пореских уштеда на међународном нивоу.

3.3.2. Сврха примјене трансферних цијена

Правило је, у складу са теоријским поставкама, да трансферне цијене требају бити утврђене тако да задовоље интересе свих учесника у промету (и купаца и продаваца), стварајући при томе услове за остваривање појединачних циљева учесника, са једне стране, али и групе као цјелине, са друге стране.

Посматрано са становишта *повезаних правних лица* сврха примјене политике трансферних цијена је вишеструка (Перчевић, *Политика трансферних цијена*):

- максимизација консолидоване добити,
- минимизација пореских обавеза,
- повећање тржишног учешћа,
- смањење утицаја економских ограничења.

Максимизација консолидоване добити представља главни и коначни циљ повезивања одређених правних лица и формирања новог вјештачког правног лица као економске цјелине. Поред максимализације консолидоване добити политика примјене трансферних цијена може бити усмјерена и на побољшање индивидуалне добити или перформанси појединих чланица групе, нпр. у циљу поправљања ликвидности у условима повећаних потреба за ликвидношћу на нивоу односне чланице или добијања финансијске подршке банака под повољнијим условима и слично.

Један од начина за достизање главног циља повезаних правних лица јесте и *минимизирање пореза на добит* у коме механизам трансферних цијена игра значајну улогу. Трансферне цијене представљају средство за трансфер добити из пореских јурисдикција са неповољнијим пореским условима у пореске јурисдикције са повољнијим пореским условима. На тај начин долази до фингираног повећања добити у јурисдикцијама са повољнијим пореским прописима с циљем смањења обавеза по основу пореза на добит и повећања крајње добити економске цјелине.

Трансферне цијене представљају значајно средство *повећања тржишног учешћа* повезаних правних лица. Нижим цијенама трансфера производа, полупроизвода, роба или услуга побољшава се конкурентска позиција одређеног повезаног правног лица и отвара могућност за учвршћивање, јачање или ширење његове постојеће заступљености на тржишту. Такође, у тзв. "рату цијена" с циљем нарушавања или угрожавања конкурентске позиције неког другог правног субјекта ради освајања већег тржишног учешћа, трансферне цијене дају велики допринос.

Примјена механизма трансферних цијена омогућава изналажење начина за *заобилажење одређених мјера економске политике* појединих држава у којима постоји

интерес за пословањем учесника повезане економске цјелине (повољно тржиште, јефтина радна снага, доступност одређених сировина и материјала, постојање различитих субвенција од стране државе за поједине врсте дјелатности и одређене категорије пословних субјеката и слично). Поред наведеног начина за умањење крајњег износа пореске обавезе, трансферним цијенама је могуће утицати и на износ царинских оптерећења у ситуацији када се примјењују "ad valorem" *царине*, односно када се царине одређују и наплаћују као постотак од вриједности производа, а не према количини физичких јединица. Умањењем трансферне цијене робе која је предмет размјене умањује се и ниво царинских оптерећења. Такође, један од мотива за примјену трансферних цијена и њихово коришћење у циљу трансфера профита јесте и *контрола девизног курса* која се примјењује у земљама у развоју (Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011, стр. 408). Употребом трансферних цијена обезбјеђује се, путем смањења нивоа ликвидних средстава, управљање ризиком девизног курса у повезаним субјектима која послују у земљама гдје је уведена контрола девизног ризика. Прецјењивањем или потцјењивањем робе, помоћу механизма трансферних цијена, обавља се и трансфер валута из једног правног лица у друго, тј. из једне земље у другу, зависно од кретања курса, чиме је могуће ограничити сам ризик флуктуирања девизног курса. Када је у питању *инфлација*, трансферне цијене ће се формирати на нижем нивоу уколико постоји интерес за јачањем тржишног положаја зависног правног лица. Међутим, уколико постоји интерес за контролом над приходима у инфлаторној земљи од стране матичног правног лица, трансферне цијене ће се формирати на вишем нивоу. Трансферне цијене су, такође, и један од ефикаснијих начина за превазилажење ограничења у вези *репатријације профита*, којом земље у развоју покушавају да лимитирају износ профита који се може пренијети у земљу поријекла како би омогућили бржи напредак развоја локалне привреде. Иако је на овај начин отежано директно извлачење профита од стране мултинационалних пословних субјеката које послују у тим земљама, трансферне цијене су идеално средство за смањивање утицаја односног ограничења.

С обзиром на то да трансферне цијене и њихов утицај на перформансе повезаних правних лица, као и саме економске цјелине, представљају врло интересантно, комплексно и недовољно актуелизовано рачуноводствено питање, значајну улогу у оквиру тог подручја заузима управо изградња одрживе и релативно стабилне политике трансферних цијена.

3.3.3. Изградња одрживе политике трансферних цијена

Дефинисана политика трансферних цијена представља документовани став о уважавању начела "ван дохвата руке" при конципирању цијена трансакције повезаног правног лица. Она чини саставни дио финансијске политике матичног правног лица унутар једне економске цјелине.

Принцип "ван дохвата руке" је међународни стандард за примјену правила о трансферним цијенама, или боље рећи међународни порески стандард донијет од стране ОЕЦД-а. У складу са наведеним начелом, трансакције између повезаних правих лица морају бити исказане по тржишној цијени као цијени непристрасне еквивалентне трансакције, односно по цијени која се може остварити између потпуно независних правних лица за размјену исте врсте робе/услуге као и код интерне трансакције, у условима постојања слободне конкуренције. Фактори који се узимају у обзир при процјени упоредиве трансакције за одређивање трансферних цијена су (International Transfer Pricing 2011, 2010, pp. 35-36):

- специфичне карактеристике робе/услуге која је предмет размјене,
- дјелатност којом се баве повезана правна лица укључена у процес обављања интерних трансакција, укључујући и коришћену имовину, и што је најбитније, преузети ризик,
- уговорени услови размјене,
- економски услови различитих тржишта (нпр. разлике у географској локацији тржишта, разлике у типу продаје у смислу продаја на велико или продаја на мало и слично),
- пословна стратегија (нпр. план уласка на тржиште када се цијена привремено снизи).

Принцип "ван дохвата руке" везује се првенствено за пореска питања, али за прецизно постављење политике трансферних цијена неопходно је сагледавање и неких непореских аспеката њихове примјене. Наиме, у обзир треба да се узму и ефекти примјене механизма трансферних цијена на реструктуирање пословања групе, на ланац снабдијевања, на алокацију ресурса, на план управљања компензацијама, на управљање обавезности примјене додатних, независних законских прописа итд. Не смије се занемарити ни организационо понашање, јер неосноване промјене у установљеној политици трансферних цијена групе повезаних правних лица, које се у одређеној мјери могу негативно одразити на дотадашњи статус појединаца, неће одбацити очекивана побољшања у приступу послу од стране запослених. Постоје и одређена правна питања која треба имати у виду при

креирању генералне политике трансферних цијена групе, као што је заштита интелектуалне својине у погледу расподјеле трошкова и питање управљања благајном на основу централизованих активности удруживања готовине, укључујући и област логистике и управљања залихама по основу постојања координационих центара.

Слиједећи наведено, дефинисана политика примјене трансферних цијена одсликава филозофију пословања на којој се базирају све одлуке везане за конципирање цијена трансфера унутар групе. На темељу те политике заснивају се и конкретне смјернице за примјену одређених модела утврђивања трансферних цијена за различите врсте унутаргрупних трансакција. Односне смјернице не баве се питањима попуста и одређених повлашћених цијена, али оне морају садржати утврђене компарацијске критеријуме и формуле за утврђивање трансферних цијена на годишњем или полугодишњем нивоу (или евентуално за краће временске периоде) у складу са постојећом природом трансакција између повезаних правних лица. При томе, врло је важно назначити да ће установљена политика трансферних цијена имати праву вриједност једино уколико прати евентуалну растућу динамику пословања и турбулентно пословно окружење. Између осталог, са растом, развојем и реструктуирањем пословања мијења се и сама суштина трансакционих односа унутар економске цјелине, што условљава неопходност одговарајућих измјена и дорада усвојених смјерница како би изабрани начини утврђивања трансферних цијена наставили да адекватно обухватају све категорије трансакција између повезаних правних лица унутар групе и остали у складу са принципом "ван дохвата руке".

Осврћући се на различите начине конципирања трансферних цијена и њихову усклађеност са принципом "ван дохвата руке" у складу са самом природом трансакција, у наставку су сагледане различите методе утврђивања трансферних цијена.

3.4. Методе утврђивања трансферних цијена у функцији управљања перформансама повезаних правних лица

Иако питање трансферних цијена датира још из 1883. године, тек 20-их година прошлог вијека оно добија значајно мјесто у области рачуноводствених и менаџерских расправа, као једна од централних тема у сагледавању и обликовању перформанси на глобалном нивоу, насупрот сагледавања и обликовања перформанси на нижем, тј. локалном нивоу. Главно питање које се у том контексту намеће јесте да ли је оправдано да се трансферне цијене базирају на трошковима или на тржишним цијенама. Наведена полемика, упркос бројним аргументима присталица и једног и другог става остала је у одређеној мјери присутна и до данас.

У рачуноводственој пракси, првенствено децентрализованих пословних субјеката, трансферне цијене се обично утврђују помоћу једне од три методе:

- тржишни метод,
- трошковни метод и
- преговарачки метод.

Међутим, са интензивирањем пословања повезаних правних лица и отварањем бројних питања везаних за управљање перформансама пословних субјеката унутар једне економске цјелине, али и перформансама саме економске цјелине (нарочито када она прелази националне границе), укључујући и одређена питање везана за пореске прописе и уговоре, наведене три методе формирања трансферних цијена, уважавајући општеприхваћени принцип "ван дохвата руке", добијају нешто другачију подјелу на:

- традиционалне трансакционе методе,
- методе трансакционе добити и
- остале методе.

3.4.1. Традиционалне трансакционе методе

У оквиру традиционалних трансакционих метода разликује се:

- метода упоредиве тржишне цијене,
- метода препродајне цијене и
- метода трошкови плус.

3.4.1.1. Метода упоредиве тржишне цијене

Метода упоредиве тржишне цијене (МУТЦ) подразумијева поређење цијене по којој се обавља контролисана трансакција између повезаних правних лица са цијеном која важи за исту или сличну неконтролисану трансакцију у тржишним условима. У ситуацији када је могуће вршити упоређивање и анализу цијена са одговарајућом неконтролисаном трансакцијом на екстерном тржишту, односни метод има предност над свим другим методама, јер у том случају представља најдиректнији метод за утврђивање принципа "ван дохвата руке" (OECD, 2017, p. 101).

Фундаменталне карактеристике. Полазећи од чињенице да добит повезаних лица треба да одражава обављене функције, преузети ризик и економске услове пословања, као и да економска рецесија представља специјалну компоненту нестабилних економских услова пословања са одређеним импликацијама на расподјелу функција и ризика између

повезаних лица, трансферна цијена према МУТЦ може се представити као функција сљедећих детерминанти:

$$Tc = f\left[X_{1,t}, X_{2,t}, X_{3,t}, R\right]$$

гдје је:

X_1 – детерминанта анализе обављених функција,

X_2 – детерминанта анализе уложене имовине,

X_3 – детерминанта анализе прузетог ризика,

t – временски период,

R – утицај рецесије (разлика између оперативне марже остварене у периоду раста и периоду рецесије).

Упоредивост и могућност примјене. У оквиру примјене МУТЦ разликује се екстерно упоређивање цијена и интерно упоређивање цијена. У случају екстерног упоређивања цијена, трансферне цијене се пореде са цијенама које важе у тржишним трансакцијама између независних лица. Поред тих цијена, као основ за екстерно упоређивање цијена могу да се користе и цијене које се утврђују на берзама или у оквиру одређене привредне гране. Код интерног упоређивања цијена, трансферне цијене се пореде са цијенама које повезана лица користе у истим трансакцијама са независним лицима (било у улози купца или у улози продавца). И код једне и код друге варијанте упоређивања, релативна поузданост примјене МУТЦ зависи од степена тачности усклађивања која су примјењена да би се достигла неопходна упоредивост трансферних цијена и тржишних цијена.

Приликом примјене МУТЦ сматра се да постоји упоредивост неконтролисане трансакције са контролисаном трансакцијом уколико је испуњен један од услова (United Nations, 2013, p. 194):

- не постоје разлике у упоређујућим трансакцијама које могу значајније утицати на цијену – предмете упоређујућих трансакција чине робни производи и то само они чије су разлике мале, односно незнатне или
- могуће је извршити тачне корекције за нивелисање значајних разлика између упоређујућих трансакција – једно повезано лице, укључено у разматрану контролисану трансакцију, остварује сличне неконтролисане трансакције са неповезаним правним лицем (интерно упоређивање цијена), због чега су све релевантне информације неконтролисане трансакције доступне, те постоји висок степен вјероватноће да се значајне разлике између контролисане и неконтролисане трансакције могу идентификовати и кориговати.

При томе, мора се напоменути да је тачне корекције могуће извршити само по основу сљедећих разлика (погледати United Nations, 2013, pp. 195-196):

- врста и квалитет производа,
- услови испоруке,
- обим продаје и одговарајући попусти по том основу,
- карактеристике производа,
- услови уговора,
- ризик трансакције,
- географски фактори.

Међутим, постоје и одређене разлике између упоређујућих трансакција по основу којих није могуће извршити поуздане корекције (United Nations, 2013, pp. 196-197):

- јединствене и вриједне робне марке (тј. брендови) или
- фундаменталне разлике у производима код контролисане и неконтролисане трансакције.

Предности и недостаци. МУТЦ исказује одређене предности у односу на друге методе (United Nations, 2013, p. 197):

- представља двострану анализу усаглашене цијене трансакције између двије неповезане стране,
- у анализу за потребе формирања трансферних цијена нису укључена повезана правна лица која учествују у конкретној интерној трансакцији (као што је то случај код осталих традиционалних трансакционих метода),
- подразумијева директно детаљно поређење трансакција са сличним трансакцијама независних страна (директнији приступ него код осталих метода),
- једноставнији је метод за примјену код нпр. трансакција које укључују размјену робних производа.

Са друге стране, МУТЦ има и одређене недостатке, које отежавају или онемогућавају његову интензивну примјену (United Nations, 2013, p. 198):

- у појединим ситуацијама врло је тешко наћи исту или сличну трансакцију у тржишним условима за потребе екстерног упоређивања цијена, у складу са постављеним критеријумима за упоређивање, посебно када су у питању трансакције које укључују размјену производа, нематеријалне имовине и услуга,
- често не постоје цијене, односно не постоје трансакције повезаних лица са неповезаним лицима које се могу искористити за потребе интерног упоређивања цијена.

3.4.1.2. Метода препродајне цијене

Метода препродајне цијене (МППЦ) полази од цијене по којој је производ купљен од повезаног лица и препродат неповезаном лицу (OECD, 2017, p. 105). Цијена по којој је

производ препродат неповезаном лицу се затим треба умањити за износ одговарајуће бруто трговачке марже, која се може постићи у тржишним условима, а која представља износ за покриће трошкова препродаје, као и општих и административних трошкова, и остварења одговарајућег износа добитка препродавца, у складу са обављеним функцијама и преузетим ризиком. При томе односна тржишна бруто маржа одређује се као проценат од прихода. Такође, поред износа марже, препродајну цијену је потребно умањити и за износ других трошкова повезаних са набавком тог производа (нпр. трошкови царине) како би се добила цијена "ван дохвата руке" за првобитни трансфер средстава између повезаних лица. МППЦ је најкориснији за примјену код дистрибутивних активности и подлиценци.

Фундаменталне карактеристике. МППЦ препознаје два начина утврђивања марже препродајне цијене (погледати United Nations, 2013, pp. 203-204): (а) трансакциона упоредивост (за одређивање износа марже препродајне цијене коју препродавац оствари у контролисаној трансакцији може се користити маржа препродајне цијене коју исти препродавац по основу набавке и продаје исте врсте робе оствари у упоредивој неконтролисаној трансакцији) и (б) функционална упоредивост (као смјерница за одређивање износа марже препродајне цијене коју препродавац оствари у контролисаној трансакцији, може се користити маржа препродајне цијене коју је независно правно лице, при обављању истих функција и уз исти преузети ризик, остварило у упоредивој неконтролисаној трансакцији). Код првог начина акценат је на упоредивости самих трансакција, а код другог на упоредивости дистрибутивних предузећа. У пракси примјена МППЦ се углавном заснива на функционалној упоредивости. Трансферна цијена трансакције између повезаних лица, у складу са МППЦ, може се утврдити примјеном сљедеће формуле:

$$Tc = f\left[P_t \times \left(1 - B_t\right), R\right],$$

гдје је:

P – препродајна цијена по којој препродавац продаје производ неповезаном правном лицу;

B – бруто маржа, као зарада препродавца, показује учешће бруто добити у оствареној нето продаји, при чему бруто добит представља разлику између остварене нето продаје и набавне вриједности продате робе,

t – временски период,

R – утицај рецесије.

Упоредивост и могућност примјене. За потребе примјене МППЦ неконтролисана трансакција је упоредива са контролисаном ако (OECD, 2017, p. 106):

- ниједна разлика (ако их уопште има) између трансакција које се упоређују или између лица која учествују у тим трансакцијама, не може значајно да утиче на бруто маржу (услови уговора, услови транспорта и слично) или
- могуће је извршити прихватљиво прецизна усклађивања, како би се елиминисале такве разлике[7].

МППЦ се обично примјењује у сљедећим ситуацијама:

- примјена МУТЦ није могућа,
- правно лице у улози препродаваца не посједује вриједну нематеријалну имовину,
- могуће је извршити поуздана поређења у погледу набавне вриједности продате робе.

Предности и недостаци. Основне предности МППЦ су (United Nations, 2013, p. 207):

- заснованост на цијени поновне продаје, тј. на тржишној цијени што потврђује да је у питању метода базирана на захтјевима тражње и
- отклања могућност обрачуна нереалних профита од стране дистрибутера, односно зарада дистрибутера се огледа у обрачунавању бруто марже у складу са принципом "ван дохвата руке" (међутим, у појединим ситуацијама, примјеном одређених пословних стратегија, као што је стратегије тржишне пенетрације, услијед високих трошкова продаје, овај метод може условити оперативне губитке за дистрибутере).

Недостаци примјене МППЦ у пракси укључују (United Nations, 2013, p. 207):

- у одређеним случајевима може бити тешко наћи одговарајуће упоредиве податке о бруто маржи усљед рачуноводствених недосљедости,
- у питању је једнострана анализа утврђивања трансферних цијена са фокусом на препродавца (што може довести до одређених губитака за поједине учеснике у том ланцу продаје).

3.4.1.3. Метода трошкови плус

Метода трошкови плус (МТП) полази од трошкова произвођача производа/услуга у контролисаној трансакцији, која се односи на трансфер производа/услуга купцу, повезаном лицу (OECD, 2017, p. 111). Односни трошкови представљају основу на коју се, затим, додаје одговарајући износ бруто марже ради остваривања прихватљивог нивоа зараде, у складу са обављеним функцијама, преузетим ризицима, коришћеним средствима

[7] Приликом поређења, код примјене МППЦ, обично су потребна мања усклађивања на основу разлика у производима, него код МУТЦ, зато што је мања вјероватноћа да ће разлике у производима имати значајан утицај на профит, као што имају утицај на цијену. Накнадне за обављање сличних функција у различитим дјелатностима могу бити готово исте, док цијене различитих производа могу бити приближно исте једино уколико су у питању супститути.

и тржишним условима. Односна маржа се утврђује као проценат од трошкова. На овај начин формирана цијена представља цијену "ван дохвата руке" оригиналне контролисане трансакције. Најчешће се користи код промета полупроизвода, производње на бази дугорочних уговора, услужне производње и заједничког коришћења опреме.

Фундаменталне карактеристике. Одређивање бруто марже произвођача, при примјени МТП се може вршити на два начина (погледати United Nations, 2013, pp. 216-217): (а) трансакционо поређење (поређење трансакција) подразумијева да се као оријентир за одређивање трансферне цијене, у складу са принципом "ван дохвата руке", користи зарада од продаје екстерном, тј. неповезаном правном лицу, односно зарада остварена од стране истог продавца у упоредивој неконтролисаној трансакцији; (б) функционално поређење (упоредивост продајних субјеката) подразумијева да се као оријентир за одређивање трансферне цијене, у складу са принципом "ван дохвата руке", користи зарада која је остварена у упоредивој трансакцији од стране независног лица које се бави упоредивим функцијама и преузима упоредиви ризик као и повезано правно лице у улози продавца. У пракси примјена МТП се углавном заснива на трансакционом поређењу, услијед веће доступности потребних специфичних информацијама за спровођење поређења, него код функционалног поређења (јавно доступне базе података и годишњи извјештаји упоредних предузећа и тестираних учесника у разматраној трансакцији у највећем броју случајева не садрже одређене информације неопходне за адекватно формирање трансферних цијена у складу са принципом "ван дохвата руке"). Према овој методи, трансферна цијена између повезаних правних лица утврђују се на основу формуле:

$$Tc = f\left[N_t \times \left(1 + B_t\right), R\right]$$

гдје је:

N – набавна вриједност продате робе (цијена коштања или трошкови продатих производа);

B – бруто маржа, као износ уобичајене зараде,

t – временски период,

R – утицај рецесије.

Упоредивост и могућност примјене. У погледу упоредивости контролисане и неконтролисане трансакције за формирање трансферне цијене према МТП, неопходно је да буду испуњени исти услови као и код МППЦ.

МТП је најкориснији када су предмети трговине између повезаних правних лица полупроизводи или када постоје одређени интерни уговори између повезаних лица о заједничкој производњи, о дугорочној куповини и набавци, о пружању одређених услуга

(нпр. монтажне активности, сервис провајдери, рачуноводствене, правне, маркетиншке, пореске услуге и слично).

Предности и недостаци. Основна предност МТП огледа се у њеној заснованости на интерним трошковима, односно на информацијама које су лако доступне учесницима унутаргрупних трансакција.

Међутим, наведена предност представља основу и за, у појединим случајевима, истицање одређених недостатака ове методе (United Nations, 2013, p. 219):

- непостојање јаке везе између нивоа интерних трошкова и тржишних цијена,
- упоредивост бруто марже при зарачунавању уобичајене зараде условљена је постојањем рачуноводствене досљедности и досљедности других фактора,
- заснованост на једностраној анализи, тј. анализа је фокусирана искључиво на повезано лице које је у улози произвођача, што може довести до екстремних резултата за друга повезана лица који су учесници у контролисаној трансакцији,
- заснованост на стварним трошковима поништава подстицајну улогу односног метода у контролисању трошкова од стране повезаног правног лица у улози произвођача.

3.4.2. Методе трансакционе добити

Методе трансакционе добити усмјерене су на анализирање добити која произилази из одређених контролисаних трансакција с циљем да се утврди да ли је примјењена трансферна цијена између повезаних правних лица у складу са принципом "ван дохвата руке". Основна разлика ових метода утврђивања трансферних цијена у односу на традиционалне трансакционе методе јесте што њихова анализа није нужно базирана на постојању одговарајућих упоредивих неконтролисаних трансакција. У највећем броју случајева анализа се заснива на сагледавању оствареног поврата од стране разних предузећа укључених у специфичну линију послова, односно функција које представљају одговарајући низ трансакција које је могуће објединити у једну цјелину. На основу тога, методе трансакционе добити се углавном примјењују када је предмет трансакционе размјене између повезаних лица нематеријална имовине високе вриједности те је потребно одредити одговарајући износ поврата по основу употребе те нематеријалне имовине. Такође, у ситуацији када постоје потешкоће у погледу практичне примјене традиционалних трансакционих метода, методе трансакционе добити могу представљати добро рјешење за утврђивање трансферних цијена у оквиру унутаргрупних трансакција.

У оквиру метода трансакционе добити разликују се:

- метода трансакционе нето марже и

- метода подјеле трансакционе добити.

3.4.2.1. Метода трансакционе нето марже

Метода трансакционе нето марже (МТНМ) подразумијева упоређивање оствареног оперативног добитка у односу на неку релевантну основу који један порески обвезник оствари у пословању са једним или више повезаних лица, са истим показатељем сличних неповезаних лица у сличним околностима (Шњегота, 2009, стр. 85). У појединим ситуацијама односни метод се може користити у комбинацији са МППЦ (код трговинских предузећа) или са МТП (код производних предузећа).

Фундаменталне карактеристике. Утврђивање трансферне цијене према МТНМ, узимајући при томе у обзир и утицај рецесије, заснива се на примјени сљедеће формуле:

$$Tc = f\left(\frac{D_t}{Z_t}, R\right)$$

гдје је:

D – оперативна добит, коју детерминише: приход од продаје, набавна вриједност продате робе (цијена коштања или трошкови продатих производа), административни трошкови, трошкови дистрибуције и остали оперативни трошкови,

Z – изабрана релевантна основа за поређење (трошкови, приход од продаје, имовина),

t – временски период,

R – утицај рецесије.

У погледу идентификовања релевантне основе за упоређивање код МТНМ, између осталог, разликује се:

- мјерење оперативне добити у односу на трошкове – као основ за поређење узимају се само они трошкови који се директно или индиректно односне на контролисане трансакције које су предмет посматрања (односни индикатор је погодан у ситуацији када трошкови представљају релевантан показатељ вриједности обављених функција, коришћених средстава и преузетих ризика од стране посматраног повезаног лица);
- мјерење оперативне добити у односу на приход од продаје – као основа за поређење узима се приход од продаје остварен искључиво од препродаје производа купљених у контролисаној трансакцији која је предмет посматрања (односни индикатор је погодан за трансакције које се односе на набавку од повезаних лица за сврху препродаје неповезаним купцима);
- мјерење оперативне добити у односу на имовину – као основ за поређење узима се само пословна имовина која генерално не укључује финансијске пласмане и готовину

(односни индикатор је погодан у случајевима када је предмет трансакције учинак производних или других активности које захтијевају велико ангажовање средстава, као и учинци капитално-интензивних финансијских активности).

У табели 2.4. дат је преглед различитих индикатора профитабилности који су дозвољени МТНМ, а базирају се на мјерењу оперативне добити.

Водећи се наведеним индикаторима, важно је напоменути да се у пракси најчешће користе три индикатора профитабилности у оквиру МТНМ, и то: стопа приноса на укупне трошкове, оперативна маржа и стопа приноса на капитал.

Табела 2.4. *Индикатори нивоа добити*

РЕЛЕВАНТНА ОСНОВА ЗА УПОРЕЂИВАЊЕ	**ИНДИКАТОРИ ПРОФИТАБИЛНОСТИ**	
Трошкови	Стопа приноса на укупне трошкове (ROTC)	Оперативна добит / Укупни трошкови
	Стопа приноса на трошкове продатих производа	Бруто добит / Трошкови продатих производа
	"Berry" показатељ	Бруто добит / Оперативни трошкови
Приход од продаје	Оперативна маржа	Оперативна добит / Приход од продаје
Имовина	Стопа приноса на пословну имовину (ROA)	Оперативна добит / Пословна имовина (обично само материјална средства
	Стопа приноса на капитал (ROCE)	Оперативна добит / Капитал (као разлика између укупне активе и готовине, готовинских еквивалената и инвестиција)

Извор: United Nations. (2013). *Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries*. New York: Department of Economic & Social Affairs, p. 235.

Избор одговарајућег индикатора зависи од специфичности конкретне трансакције, односно њених учесника. У суштини, најбоље би било користити више различитих индикатора профитабилности, и уколико постоји тенденција подударности добијених показатеља, онда се утврђени резултат профитабилности може сматрати поузданим. Са друге стране, уколико постоји значајна дивергенција добијених показатеља неопходно је испитати функционалне или структурне разлике између посматраног повезаног лица и изабраног сличног независног лица које се користи као основ за поређење.

Према МТНМ, нето маржа се може утврдити путем: (а) трансакционог поређења – на основу упоредиве неконтролисане трансакције и (б) функционалног поређења – на основу упоредивих функција и упоредивог ризика преузетог од стране упоредивог независног правног лица. Сагледавајући испуњеност услова за примјену у пракси, сматра се да трансакционо поређење даје поузданије информације.

Упоредивост и могућност примјене. За разлику од традиционалних трансакционих метода, примјена МТНМ, у значајној мјери, није условљена упоредивошћу производа и

функција. Нето маржа не подлијеже директном утицају разлика у производима и функцијама, јер се МТНМ заснива на уважавању широке основе упоредивости. Али, са друге стране, МТНМ подразумијева израду студије упоредивости, јер захтијева висок степен подударности одређених фактора између посматраног повезаног лица и упоредног независног лица, који могу имати значајан утицај на индикаторе профитабилности, а да при томе имају мали или никакав ефекат на бруто маржу или цијене у складу са одступањима у погледу оперативних трошкова између упоређујућих предузећа. У складу са тим, за односне факторе се може рећи да нису директно повезани са проблематиком формирања трансферних цијена. Међутим, с обзиром на то да ти специфични фактори, као што су (погледати United Nations, 2013, pp. 239-240):

- баријере за улазак у одређену индустријску грану,
- конкурентност тржишне позиције,
- ефикасност управљања,
- индивидуалне пословне стратегије,
- опасност од појаве супституте,
- различите структуре трошкова (нпр. у погледу старости постројења и опреме),
- ниво зрелости пословања (нпр. почетна фаза или зрела фаза развоја посла),

могу утицати на нето маржу, постојање значајних разлика у том погледу између посматраног повезаног лица и упоредног независног лица, морају бити адекватно кориговане у складу са суштином примјене МТНМ.

Такође, МТНМ акценат ставља и на конзистентност у мјерењу профитабилности као важан аспект упоредивости. Индикатори нивоа добити морају се мјерити на конзистентан начин код посматраног повезаног и упоредног независног лица, при чему се, у циљу остваривања поуздане упоредивости, морају узети у обзир и разлике у третману оперативних или неких других трошкова (као што су: трошкови амортизације, резерве и резервисања или набавке) који утичу на оперативну добит.

Израда студије упоредивости подразумијева:

- идентификовање упоредивих предузећа
  - електронско идентификовање (претраге одговарајућих база података по нпр. територији, типу власништва, шифри дјелатности, броју запослених и слично),
  - филтрирање помоћу одређених финансијских критеријума,
  - ручна претрага;
- статистичка анализа упоредивих независних компанија
  - избор индикатора профитабилности,
  - идентификовање опсега принципа "ван дохвата руке".

У оквиру спровођења студије упоредивости резултат претраге мора да буде тржишни распон, а не једна вриједност, што значи да се требају искључити сва она предузећа о чијем пословању нема довољно доступних података (или је сама дјелатност неупоредива), затим сва предузећа код којих није заступљено вишегодишње досљедно извјештавање, као и предузећа која биљеже оперативне губитке.

У складу са наведеним могло би се очекивати да је МТНМ релативно непопуларан или боље рећи слабије употребљив метод. Међутим, односни метод је нашао примјену у ситуацији када два повезана правна лица учествују у низу узастопних трансакција, гдје једна страна контролише уникатна или тешко процјењива нематеријална улагања на која није могуће директно утврдити остварени поврат у складу са принципом "ван дохвата руке", али је то могуће индиректним путем преко широке основе упоредивости на којој се заснива МТНМ. МТНМ је употребљив и у случајевима када су, услијед рачуноводствених разлика, подаци о бруто маржи мање поуздани, па је боље ослонити се на примјену нето марже. Такође, у ситуацијама када су због значајних разлика у производима и функцијама, МППЦ или МТП непоуздани или неупотребљиви, адекватнија је примјена МТНМ, јер је нето маржа мање под утицајем тих фактора. Или уколико нису познати нити доступни одређени подаци за примјену традиционалних трансакционих метода, МТНМ представља добро рјешење, па чак и за провјеру и потврђивање резултата добијених примјеном одређених традиционалних метода. Ову методу примјењују и пореске власти при идентификовању предузећа за ревизију по основу анализе њихове профитабилности.

Предности и недостаци (погледати United Nations, 2013, pp. 242-243). Основне предности МТНМ су:

- нето марже су под мањим утицајем трансакционих разлика (у односу на цијене) и функционалних разлика (у односу на бруто маржу),
- није потребна комплекснија функционална анализа, јер се МТНМ заснива на анализи само једног лица, тј. стране код унутаргрупне трансакције,
- може се користити и у ситуацији када један од учесника контролисане трансакције, односно повезано правно лице посједује нематеријална улагања на која је тешко утврдити стопу поврата,
- примјенљива је на обје стране контролисане трансакције (било да је повезано лице произвођач или дистрибутер),
- добијени резултати подсјећају на резултате модификоване анализе код МППЦ или МТП.

Недостаци су:

- нето марже су под утицајем одређених фактора који немају значајан или, готово никакав, утицај на цијене и бруто марже, а тиме и на трансферне цијене предузећа, али морају бити узети у обзир при анализи упоредивости,

- недостатак информација, укључујући првенствено информације о добитку код неконтролисаних трансакција,

- потешкоће код одређивања, тј. израчунавања елемената утврђених индикатора профитабилности (нпр. уколико повезано лице набавља робу и од повезаних и од неповезаних лица, или уколико повезано лице има широк дијапазон активности, може бити јако тешко или готово немогуће идентификовати трошкове, приходе од продаје или имовину између контролисаних и неконтролисаних трансакција, односно између релевантних и других активности посматраног лица при спровођењу анализе упоредивости),

- МТНМ се примјењује само на једно повезано лице код контролисане трансакције што може, у складу са принципом "ван дохвата руке", довести до екстремних резултата за друга повезана лица укључена у контролисану трансакцију,

- могу се јавити одређени проблеми код утврђивања адекватних усклађивања, посебно када није могуће уназад доћи до трансферне цијене (нпр. уколико порески обвезник послује са повезаним лицима и на продајној и на куповној страни у контролисаној трансакцији, а односни метод покаже да се добит посматраног пореског обвезника треба кориговати навише, остаје нејасно код ког учесника, тј. повезаног лица би у том случају требало кориговати добит наниже),

- поједине земље не признају примјену МТНМ, што може довести до одбацивања резултата анализе ове методе од стране другог учесника у контролисаној трансакцији и до појаве двоструког опорезивања.

3.4.2.2. Метода подјеле трансакционе добити

Метода подјеле трансакционе добити (МПТД) се обично примјењује у ситуацији када обје повезане стране укључене у контролисану трансакцију уносе јединствену нематеријалну имовину, што намеће потребу за подјелом профита, као што је случај код заједничких подухвата.

Фундаменталне карактеристике. Трансферна цијена, у складу са МПТД, се може изразити као функција неколико фактора:

$$Tc = f\left(Y_{1,t}, Y_{2,t}, R\right)$$

гдје је:

Y_1 – упоредиви добитак,

Y_2 – резидуални добитак,

t – временски период,

R – утицај рецесије.

МПТД, у суштини, представља покушај елиминисања ефеката посебних услова који утичу на добит остварену у контролисаној трансакцији, путем утврђивања услова расподјеле добити коју би неповезано лице остварило учествовањем у одређеној трансакцији или трансакцијама. У складу са овом методом неопходно је првенствено идентификовати добит која се треба расподијелити између повезаних лица као учесника у контролисаној трансакцији. Та тзв. комбинована добит (или губитак) се расподјељује на економски утемељеној основи, односно у складу са релативном вриједношћу улоге сваког укљученог лица која зависи од обављених функција, преузетих ризика и коришћених средстава у оквиру посматране контролисане трансакције. При томе, односна расподјела треба да одговара расподјели добити која би била очекивана и договорена међу неповезаним лицима у условима слободне конкуренције.

Упоредивост и могућност примјене. Разликују се два специфична приступа за процјену подјеле пројектоване или очекиване добити у оквиру МПТД и то (погледати OECD, 2017, pp. 136-138):

- Анализа доприноса – базира се на подацима о расподјели добити која би се могла очекивати код неповезаних лица у упоредивим трансакцијама или на релативној вриједности улоге свих повезаних лица која учествују у контролисаној трансакцији. При томе уколико се одређивање релативне вриједности доприноса посматраних учесника не може одредити директно, при њеном процјењивању у обзир се морају узети специфичне чињенице и околности конкретног случаја. Са друге стране, уколико се релативна вриједност доприноса укључених страна може мјерити директно, комбинована добит контролисане трансакције одређује се на основу пројектоване или очекиване оперативне добити или је могуће прво расподјели бруто добит, а затим одузети трошкове који се могу приписати сваком учеснику контролисане трансакције.

- Резидуална анализа – подјела комбиноване добити из контролисане трансакције одвија се кроз двије фазе: (1) расподјела основне накнаде (утврђене примјеном традиционалних трансакционих метода или МТНМ) сваком учеснику за рутински допринос у складу са принципом "ван дохвата руке", (2) расподјела преостале, тј. резидуалне добити (која се приписује употреби нематеријалне имовине) заснива се на релативној вриједности доприноса укључених страна у складу са специфичним чињеницама и околностима конкретног случаја.

У пракси, као што и сама формула утврђивања трансферне цијене показује, изражајнија је употреба резидуалне анализе код МПТД, јер условно речено поједностављује проблематику формирања трансферних цијена кроз двије релативно контролисане фазе, гдје се у првој одређује основни принос на рутинске, упоредиве функције, а у другој принос на јединствену, неупоредиву нематеријалну имовину преко утврђивања релативних вриједности.

МПТД користи се, првенствено, у ситуацијама када постоји висок степен међусобне повезаности трансакција, које се не могу одвојено анализирати. Ради се о интегрисаним трансакција за које је немогуће идентификовати упоредиве трансакције како би се примијениле традиционалне трансакционе методе формирања трансферних цијена. Такође, уколико обје стране, учеснице контролисане трансакције имају јединствене и вриједне доприносе (предмет трансакције је вриједна нематеријална имовина, као што је нпр. патент, трговачка марка и слично) за које је немогуће одредити упоредиви оријентир, МПТД, у том случају, представља најпоузданији метод за примјену.

Предности и недостаци. Предности примјене МПТД произилазе из њених претходно наведених карактеристика, као и саме специфичности примјене (United Nations, 2013, p. 249):

- погодан је за високо интегрисане трансакције, за које једностране методе не би биле прикладне,
- погодан је у случајевима гдје не постоје одговарајуће упоредне трансакције, па се употреба традиционалних метода сматра неприкладном,
- елиминише појаву екстремних резултата за једног од учесника у контролисаној трансакцији, будући да обје стране из трансакције подлијежу анализи,
- способност да се уједно бави и приносом на нематеријална улагања и добитком који проистиче из економије обима.

Међутим, са друге стране управо главне карактеристике и специфичности примјене детерминишу и главне недостатке односног метода (United Nations, 2013, p. 250):

- релативна теоријска слабост код примјене другог корака резидуалне анализе (теоријска основа за прихватање претпоставке о сразмјерној расподјели заједничке користи у складу са релативном вриједности улаза може дјеловати нејасно, иако постоји вјероватноћа да је овакав приступ подјеле заједнички остварене користи у складу са начином подјеле камате код заједничких подухвата),
- зависност о приступу подацима повезаних лица која се налазе у иностранству (што у највећем броју случајева може представљати значајну потешкоћу за домицилна повезана лица и саме пореске управе),

- одређени проблеми повезани са мјерењем конкретних величина (разлике у рачуноводственим праксама могу отежати израчунавање комбинованог прихода и трошкова за сва повезана лица која учествују у контролисаној трансакцији или је тешко извршити прецизно идентификовање и раздвајање трошкова и оперативних трошкова повезаних са контролисаном трансакцијом и са другим активностима повезаних лица).

3.4.3. Остале методе утврђивања трансферних цијена

Поред наведених метода за формирање трансферних цијена, постоје још и одговарајући споразуми о трансферним цијенама, које повезана лица склапају међусобно или са националним пореским управама. Смјернице ОЕЦД-а подржавају два типа таквих споразума и то:

- споразуми око подјеле трошкова и
- напредни цјеновни споразуми.

Споразуми око подјеле трошкова (енгл. Cost-Sharing Agreements) склапају се између повезаних лица једне економске цјелине у ситуацији када се процјени да дијељење одређених трошкова или дијељење користи и ризика од стицања одређених средстава (посебно када се говори о нематеријалној имовини), услуга или права, може представљати значајну пословну предност. Задатак овог споразума јесте да се утврди начин на који ће повезана лица међусобно дијелити трошкове, ризике и користи из одређених заједничких функција које се обављају на нивоу саме економске цјелине (нпр. функције истраживања и развоја, набавке, производње и сличне пословне функције). При томе, корист за повезана лица може бити директна (непосредна употреба стечених средстава или коришћење прибављених услуга) или индиректна (смањење трошкова, лиценцирање нематеријалне имовине трећим лицима, итд). Сагледавање примјене принципа "ван дохвата руке" у оквиру споразума о подјели заједничких трошкова подразумијева спровођење три основна корака (погледати Негověновић, Чубрић и Лазовић, 2015, стр. 362-364):

- одређивање учесника у споразуму – идентификовање оних који очекују остваривање користи,
- утврђивање износа доприноса појединачних учесника – одређивање пропорционалних појединачних доприноса (у новцу, добрима или услугама) сваког учесника у заједничкој активности,
- алокација доприноса на учеснике споразума – утврђивање да ли је алокација доприноса на учеснике адекватно извршена у складу са очекиваном користи сваког учесника.

Напредни цјеновни споразуми (енгл. Advance Pricing Arrangements – APA), као посебан облик концепта "уточишта" или "сигурне луке"[8], представља уговор са одговарајућим националним пореским управама. Ради се о уговору између повезаног лица/пореског обвезника, као члана једне економске цјелине, и надлежне пореске управе у погледу дефинисања критеријума при утврђивању трансферних цијена за одређене трансакције у одређеном будућем временском периоду. Смисао примјене односног уговора је јачање повјерења између пореских органа и обвезника. Поред оваквих најчешћих унилатералних споразума између пореског обвезника и надлежног пореског органа, напредни цјеновни споразуми могу се јавити и у сложенијим облицима:

- билатералном – подразумијева примјену споразума између пореског обвезника и два надлежна пореска органа (која су такође у споразумном односу) на територији двије пореске јурисдикције, или
- мултилатералном – подразумијева остваривање споразума између више надлежних пореских органа.

У суштини Смјернице ОЕЦД-а дозвољавају примјену свих наведених метода и споразума утврђивања трансферних цијена, али приоритетност примјене појединих метода и прихваћеност наведених споразума варира од земље до земље, у складу са важећем националним законским прописима и правилницима, али и у складу са постављеном, односном дефинисаном финансијском стратегијом повезаних правних лица.

3.5. Улога финансијске стратегије у избору методе утврђивања трансферних цијена

У складу са важећим прописима, дефинисана финансијска стратегија повезаних правних лица у великој мјери одређује избор метода утврђивања трансферних цијена при обављању одређених трансакционих односа. Финансијска стратегија подразумијева вјештину употребе средстава, коришћења извора финансирања и расподјеле финансијског резултата ради остваривања циљева финансијске политике, односно финансијске снаге предузећа. При томе, финансијска снага, у квантитативном смислу представља обим расположивих средстава, док у квалитативном смислу она подразумијева трајну способност плаћања (ликвидност и солвентност), трајну способност финансирања (дугорочна и краткорочна финансијска равнотежа без угрожавања сопствене

[8] "Уточиште" или "сигурна лука" представља начин за превазилажење потешкоћа како за пореске органе, тако и за повезана лица у примјени начела "ван дохвата руке". То је систем релативно једноставних правила којих треба да се придржавају повезана лица (достављање само одређене врсте евиденције и информација у вези са контролисаним трансакцијама, увођење листе непристрасног распона цијена, маржи или непристрасног распона камата и слично), а порески органи би без додатне контроле прихватали да су њихове трансферне цијене (плаћене и наплаћене) утврђене у складу са принципом "ван дохвата руке".

рентабилности и аутономије), очување имовине (у условима стабилне новчане јединице и у условима инфлације) и повећање реалне вриједности имовине. На основу тога, парцијалне финансијске стратегије или политке укључују:

- политику прибављања финансијских средстава,
- политику финансирања токова репродукције,
- политику пласмана вишка финансијских средстава,
- политику финансирања инвестиција,
- политику заједничких улагања,
- политику ликвидности и стварања финансијских резерви и
- политику финансијске стабилности и расподјеле укупне добити.

Када говоримо о финансијској стратегији и избору метода утврђивања трансферних цијена потребно је сагледати систематизоване циљеве трансферних цијена у националним и мултинационалним пословним субјектима.

3.5.1. Утврђивање трансферних цијена у националним пословним субјектима

Са аспекта пословања повезаних правних лица дјеловање трансферних цијена унутар групе на националном нивоу, односно у оквиру исте пореске јурисдикције усмјерено је првенствено на преливање добити из једног лица у друго, ради кориговања, тј. обликовања перформанси појединих учесника унутар групе у зависности од постојећих потреба. На тај начин се може утицати и на опорезиву основицу одређеног лица унутар групе. У том смислу, избор метода утврђивања трансферних цијена за евидентирање купопродајних трансакција унутар групе зависиће од локалног пословног амбијента, важећих националних рачуноводствених регулатива, као и локалних пореских прописа и бенефиција за пословање одређених категорија правних лица која послују као дио једне групе, тј. економске цјелине.

Слиједећи наведено, а уважавајући чињеницу комплексности система утврђивања трансферних цијена, могуће је извршити оквирну идентификацију најчешћих фактора који су заједнички за већину пословних субјеката који примјењују политику трансферних цијена. Ти фактори се при томе могу подијелити у двије групе:

- ендогени (унутрашњи) фактори и
- егзогени (спољашњи) фактори.

Ендогени фактори одређивања трансферних цијена представљају све оне унутрашње факторе који егзистирају унутар пословног субјекта и на које пословни субјекат може утицати, а то су (Перчевић, 2008, стр. 19):

- трошкови и структура трошкова – са рачуноводственог аспекта трансферне цијене (као и цијене учинака) углавном се одређују на бази трошкова (било пуних или само варијабилних трошкова), при чему је кључна улога рачуноводственог информационог система у обезбјеђивању информација о кретању трошкова по врстама, функцијама и промјенама у односу на промјену обима активности;
- искоришћеност капацитета – условљава формирање трансферних цијена у смислу да постојање неискоришћеног капацитета и немогућност продаје на екстерном тржишту отвара могућност да се изврши продаја одређене количине производа интерно по цијени која представља баланс између варијабилни трошкова производње и тржишне цијене, док потпуна искоришћеност капацитета и отвореност екстерног тржишта изједначава тржишне цијене и трансферне цијене;
- циљеви менаџмента и власника – огледају се у настојању да примјена политике трансферних цијена допринесе максимизирању добити (било на појединачном или групном нивоу) и минимизирању обавеза по основу пореза на добит.

Егзогени фактори одређивања трансферних цијена представљају све оне спољашње факторе који егзистирају у пословном окружењу пословног субјекта и на које пословни субјекат не може утицати, него им се мора прилагодити приликом формирања трансферних цијена. Ти фактори су (Перчевић, 2008, стр. 20):

- тржишна структура – методологија одређивања трансферних цијена различита је у различитим тржишним структурама (од савршене конкуренције до монопола) у смислу уважавања информација о броју пословних субјеката који дјелују на тржишту, хомогености учинака на тржишту, као и лакоће уласка других пословних субјеката. на односно тржиште;
- институционални оквир – трансферне цијене представљају инструмент каналисања добити код повезаних правних лица ради остваривања нижег пореског оптерећења и других погодности у оквиру одређених пореских јурисдикција;
- економски услови – приликом одређивања трансферних цијена у обзир се морају узети постојећа инфлацијска и дефлацијска кретања у националној економији.

3.5.2. Утврђивање трансферних цијена у мултинационалним пословним субјектима

Основна карактеристика мултинационалних пословних субјеката је да своје пословање обављају у више националних економија, па је из тог разлога њихово пословање знатно сложеније од пословања националних пословних субјеката. Незаобилазна су прилагођавања не само националном окружењу, већ и релевантним факторима екстерног

окружења (социјални, културни, политички, економски и други захтјеви), који се одражавају на пословање одређених повезаних лица, али и на саму економску цјелину. При томе важна тема код пословања мултинационалних пословних субјеката јесте питање избора одговарајућег метода утврђивања трансферних цијена. То је један од кључних корака при дефинисању финансијске стратегије мултинационалног пословног субјекта, јер се њиме дефинишу економски односи између повезаних правних лица унутар консолидоване цјелине и усмјерава алокација ресурса и добити у оквиру ње. Избор одговарајућег метода утврђивања трансферних цијена, у великој мјери, одређен је орјентацијом пословног субјекта ка краткорочним или дугорочним условима пословања (Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011, стр. 398).

Проблематика трансферних цијена код пословања мултинационалних пословних субјекта, повлачи за собом и проблематику могуће различитости пореских системима у којима послују повезана правна лица. Из тог разлога може се рећи да је питање трансферних цијена, и с тим у вези пореског фактора, стратешко и тржишно питање са битним утицајем на укупне, али и појединачне перформансе, профитабилност и конкурентност. Водећи се наведеним, суштина постављених метода утврђивања трансферних цијена своди се на настојање да се избјегну конфликти заинтересованих страна, али и конфликти циљева одређивања трансферних цијена у таквим условима, те се може рећи да трансферне цијене представљају комбинацију многоструких утицаја и интереса.

Питање трансферних цијена веома је значајно и за пословање мултинационалних пословних субјеката у земљама у развоју. Неопходно је водити рачуна о неколико фактора приликом избора адекватног метода утврђивања трансферних цијена (погледати Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011, стр. 407-408):

- разлике у стопама пореза на добит – преко дефинисања одговарајућих трансферних цијена (и то првенствено оних заснованих на трошковима) мултинационални пословни субјекти минимизирају порез на добит и, сљедствено, максимизирају добит након опорезивања;
- минимизирање царина и такси – високе царинске стопе и таксе карактеристичне за земље у развоју могу се путем нижих трансферних цијена (и то првенствено оних заснованих на трошковима) знатно смањити у номиналном износу и тиме директно утицати на повећање пословног резултата мултинационалног пословног субјекта;
- интереси локалних партнера – у циљу уважавања интереса локалних партнера у смислу смањивања изношења добити ван националних граница, односно задржавања већег износа добити у земљи поријекла, мултинационални пословни субјекти ће тежити

смањивању конфликта између интереса локалних партнера и страних инвеститора путем примјене тржишних трансферних цијена;

- контрола девизног курса и ризици повезани са њим – примјена трансферних цијена заснованих на трошковима омогућава мултинационалним пословним субјектима да управљају ризиком девизног курса кроз смањење нивоа ликвидних средстава у повезаним лицима која послују у земљама гдје постоји контрола девизног курса;
- ограничења у вези репатријације добити – трансферне цијене засноване на трошковима представљају погодан инструмент за заобилажење дефинисаног лимита за износ добити који се може пренијети у земљу поријекла, као и високих пореских стопа на све врсте трансакција са капиталом према земљи поријекла;
- ризици од експропријације и национализације – са становишта мултинационалних пословних субјекта политички ризик је незаобилазан фактор пословања у земљама у развоју, чак и у случају постојања билатералних инвестиционих споразума, те у настојању да остваре што је могуће бржи повраћај уложених средстава користе трансферне цијене засноване на трошковима;
- добри односи са локалном владом – уколико је интерес мултинационалних пословних субјеката избјегавање разноразних бирократских препрека и остваривање одговарајућег утицаја на државне мјере којима се креирају услови пословања у земљи, предност ће се дати тржишним трансферним цијенама, као објективној и фер варијанти спрјечавања евентуалних несугласица и конфликта са државним институцијама.

Уважавајући напријед наведене циљеве и интересе обављања интерних трансакција, односно саму намјену примјене трансферних цијена, једна од најзначајних претпоставки спровођења ефикасног надзора трансферних цијена јесте анализа упоредивости, а у оквиру ње функционална анализа као срж, тј. као основа избора најадекватнијег метода утврђивања трансферних цијена.

3.6. Анализа упоредивости

Анализа упоредивости се посматра као стожерна тачка спровођења принципа "ван дохвата руке". Да би се цијена, вриједност или маржа из трансакције са неповезаним лицима могла упоредити са трансферном цијеном потребно је да контролисане и неконтролисане трансакције буду међусобно упоредиве (Неговановић, Чубрић и Лазовић, 2015, стр. 90).

У складу са Смјерницама ОЕЦД-а, основни фактори упоредивости су:

- карактеристике добара и услуга које су предмет трансакције,

- функционална анализа,
- уговорени услови,
- привредне околности,
- пословне стратегије.

Карактеристике добара и услуга које су предмет трансакције, односно идентификоване разлике у карактеристикама директно се одражавају на висину цијене на екстерном тржишту. Сагледавање карактеристика материјалне имовине (физичке одлике, квалитет, доступност и количина понуде, техничко-технолошке карактеристике и слично) и нематеријалне имовине (правна форма трансакције: продаја или лиценца; врста права: жиг, патент, софтвер "know how"; степен и трајање заштите), као дио анализе упоредивости, има приоритетну важност код МУТЦ.

Функционална анализа сматра се кључним дијелом анализе упоредивости. У процесу тестирања усклађености трансферних цијена са тржишним цијенама, ради утврђивања адекватног нивоа накнада свих учесника у трансакцији, функционална анализа пружа одговоре на сљедећа питања:

- која повезана лица обављају које функције у анализираној трансакцији,
- коју имовину повезана лица ангажују у анализираној трансакцији и
- са којим се ризицима сусреће свако повезано лице и у којој мјери у трансакцији која је предмет анализе.

Одговорима на наведена питања указује се на факторе који су опредјељујуће утицали на одређивање цијена у трансакцијама између повезаних лица.

Уговорени услови, у оквиру анализе упоредивости, одређују како се одговорности, ризици и користи расподјељују између учесника у трансакцијама. По правилу, услови под којима се одвијају трансакције између повезаних правних лица требају бити документовани у виду закључених уговора и споразума. Међутим, у ситуацијама када се трансакције између повезаних страна одвијају по основу усменог договорених услова, као извор за идентификацију односних услова могу се користити одређени подаци из коресподенције или писане комуникације између учесника, или чак и подаци прикупљени кроз разговор или интервју са упућеним особама. Анализу упоредивости, у погледу уговорених услова, може отежати и чињеница да су подаци о успостављеним договорима (нарочито када говоримо о неконтролисаним трансакцијама између неповезаних лица) недоступни или ограничено доступни, јер се третирају као пословна тајна. Али суштина односне анализе у сегменту уговорених услова јесте да се утврди постоји ли упоредивост у погледу услова формирања цијена на тржишту и цијена према повезаном лицу (начин и рокови плаћања и с тим повезани финансијски попусти, додатне сервисне услуге, начин

дистрибуције, географске и регионалне разлике у цијенама и слично), затим упоредивост у погледу производа (робе) или услуга (испоручена количина или обим и с тим повезани количински рабати, квалитет и с тим повезано повећање и снижење цијена и слично) и упоредивост у погледу времена обављања трансакције (вријеме промета и с тим повезани сезонски рабати и слично). На основу тога било какво одступање трансферних од тржишних цијена мора да буде поткријепљено одговарајућим актима и рачуноводственим документима, као што је одлука о условима продаје, купопродајни уговори, фактуре, отпремнице и слично.

Привредне околности усмјерене су на утврђивање тржишне упоредивости, у смислу сагледавања гране односно дјелатности пословања, као и осталих релевантних економских околности (географска локација, величина тржишта, ниво конкуренције, ниво понуде, доступност супститута, куповна моћ потрошача, природа и домет државног регулисања тржишта, итд). На основу тога, анализирање привредних околности подразумијева анализирање (Неговановић, Чубрић и Лазовић, 2015, стр. 97):

- глобалних економских трендова и развојних тенденција који су карактеристични за анализирану дјелатност;
- привредних околности и трендова у односној дјелатности у анализираној земљи;
- тржишног положаја правног лица и економских услова који га окружују.

У случају недостатка података са истог тржишта за поређење, у обзир се могу узети и друга тржишта уколико нема значајних разлика које утичу на висину цијене или добити из трансакције или уколико се ефекат тих разлика може квантификовати и свести на разумну упоредиву мјеру.

Пословне стратегије, као дио анализе упоредивости, често могу да буду одговорне за одступање трансферних цијена од тржишних цијена. Разлика између цијена трансакција са повезаним лицима и уобичајених тржишних цијена, не мора увијек да буде мотивисана утајом пореза или неким другим мотивима малверзацијског пословања, него управо стремљењем ка одређеном дугорочном циљу који је дефинисан усвојеном пословном стратегијом групе:

- стратегија продора на тржиште – у циљу пенетрације на ново тржиште, пословни субјекти могу привремено утврдити нижу цијену својих производа/услуга од оне која се наплаћује за упоредиве производе/услуге конкурентских понуђача на истом тржишту или могу достићи виши ниво трошкова (увећаних маркетиншких активности, активности покретања посла, итд) што ће произвести и мању стопу добити у односу на упоредиве конкуренте на истом тржишту;

- стратегија тржишне експанзије – у циљу повећања тржишног учешћа на већ постојећем тржишту, пословни субјекти или снижавају цијене својих производа/услуга или врше додатна финансијска напрезања у промоцију, односно истицање компаративних предности својих производа/услуга;

- стратегија одржавања тржишног учешћа – фокус је на одржавању константног нивоа трошкова, јер је познат ниво прихода који односни ниво трошкова одбацује у циљу одржавања задовољавајућег тржишног учешћа;

- стратегија изласка са тржишта (разлози: лоша финансијска ситуација, јака конкуренција, прелазак на друга тржишта, итд) – у циљу брзог повлачења са тржишта (ради уштеде у трошковима) пословни субјекти се опредјељују за спуштање цијена својих производа/услуга.

Међутим, врло је важно имати на уму да се пословне стратегије могу користити и као изговор, односно као "димна завјеса", код примјене трансферних цијена у сврху остваривања неких бенефиција чланова групе, као и саме групе, који су мимо законских прописа и процедура. Из тог разлога неопходно је испитати понашање повезаног лица, тј. континуирано пратити његове активности како би се могло процијенити да ли оно заиста конзистентно са наведеном пословном стратегијом или је намијењено остваривању неоснованог умањења пореске обавезе.

Наведени фактори упоредивости представљају цјелину сагледавања усклађености трансферне цијене са тржишном цијеном. Резултати анализе упоредивости серије података за поједине гране и предузећа, такође, могу бити основа за формирање базе података о распонима цијена, бруто или нето маржи, односно минимално прихватљивим приходима и максимално очекиваним расходима итд.[9] При томе, кључни аспект разматрања потенцијално упоредивих података јесте управо функционална анализа, која интегрише остале факторе у контексту избора најадекватније методе формирања трансферних цијена. У наставку рада дата су детаљнија појашњења у вези са значајем и начином спровођења функционалне анализе.

3.6.1. Функционална анализа у контексту избора најадекватнијег метода утврђивања трансферних цијена

Успостављање успјешне политике трансферних цијена првенствено полази од идентификовања кључних функција у ланцу вриједности за стварање профита у оквиру групе повезаних лица. Међутим, у избор адекватног метода утврђивања и примјене

[9] Европска унија је успоставила и користи базу података Амадеус.

трансферних цијена акценат се ставља на сагледавање неколико компонената (погледати Рајичић, 2015):

- природа трансакција које су предмет анализе;
- доступност и поузданост података за анализу;
- степен упоредивости између трансакција обављених по трансферним цијенама са трансакцијама које се обављају са или између неповезаних лица;
- примјереност коришћења финансијских података неповезаних лица за анализу усклађености трансферних цијена по појединим врстама трансакција које се обављају са повезаним лицима;
- природа и поузданост претпоставки.

На основу наведеног, функционална анализа, у складу са принципом "ван дохвата руке", представља незаобилазни дио у процесу сагледавања најприхватљивијег метода трансферних цијена. Њен задатак је да:

- анализира тржишта производа/услуга повезаних лица (да ли постоје супститути производа/услуга, која је апсорпциона способност тржишта),
- пружи преглед пословног субјекта, услове под којима обавља пословање и изабрану пословну стратегију (начин пословања уз процјену пословне стратегије, постојећу конкуренцију, захваћена тржишта, трошкове, цијене, рокове испоруке, динамику плаћања, начин кредитирања, преглед средстава са којим се пословање обавља, податке о запосленима, о постојећим обавезама пословног субјекта),
- идентификује и појасни унутаргрупне трансакције,
- процјени важне и економски значајне функције, средства и ризике предузете од стране повезаних и неповезаних лица (која могу бити означена као упоредива),
- утврди неопходна прилагођавања за потребе упоређивања,
- провјери релативну поузданост изабраног метода,
- утврди да ли је након извјесног времена неопходна модификација изабраног метода уколико је дошло до измјена услова трансакције у погледу потребних функција, алокације средстава или преузетих ризика.

При обављању ове анализе незаобилазни извор информација представља финансијско рачуноводство. При томе посебна важност се придаје улози управљачког рачуноводства (уколико је имплементирано код посматраних повезаних правних лица). С тим у вези, битне информације су да ли се и на који начин (по којем кључу) за потребе утврђивања опорезиве основице дистрибуирају трошкови који по правилу припадају групи као цјелини (нпр. трошкови истраживања и развоја, трошкови одржавања базе података за сва повезана лица, трошкове рекламирања или обуке запослених итд), затим које методе се

користе за обрачун и расподјелу фиксних и заједничких трошкова, као и како су дефинисане рачуноводствене политике и постоји ли досљедност у њиховој примјени. Такође, битне су и информације о трансакцијама са великим попустима (да ли се дају само повезаним лицима), подаци о набавним и продајним цијенама по различитим купцима и подручјима (ради вршења компарације у истим, али и различитим временским периодима) итд.

Основне компоненте функционалне анализе, која се у страној литератури најчешће означава као "ФАР" анализа, су:

- функције,
- актива (имовина) и
- ризик.

Функције представљају активности које обављају повезане стране укључене у одређену трансакцију. Разликује се девет основних функција које се обављају у предузећима:

- набавка,
- производња,
- дистрибуција,
- продаја,
- постпродајне услуге,
- маркетинг,
- рачуноводство,
- управљање људским ресурсом,
- општи и правни послови.

При томе задатак анализе је да идентификује које активности обавља која страна, те да процјени које су то важне и економски значајне функције (функције које захтијевају највише напора или неке јединствене функције које не обављају остале повезане стране, а које су пресудне за остваривање тржишног успјеха), како би потенцијално повећање тих функција било пропраћено повећањем профитабилности одговарајуће стране. Сам број обављених функција од стране учесника у унутаргрупним трансакцијама у оквиру једне економске цјелине, нема утицаја на висину присвојне добити, него број обављених економски значајних функција треба да осигура право на највећи дио добити.

Актива, односно имовина, представља ангажована средства од стране укључених повезаних лица у оквиру обављања одређене трансакције. Путем функционалне анализе неопходно је идентификовати и размотрити односну имовину по врсти (нпр. материјална и нематеријална имовина) и по природи (нпр. дотрајалост, тржишна вриједност, локација и слично). С обзиром на то да се по основу ангажовања материјалних средстава (пословне

просторије, магацин, продајни објекти, машине за производњу, транспортна средства, опрема за манипулацију итд) очекује дугорочни принос, по основу употребе и преузетог ризика инвестиције у односна средства, оправдано је очекивање да се повећава профитабилност оне стране код које се повећава количина, и ниво специфичности, ангажованих средстава. Што се тиче нематеријалне имовине она врло често представља битан фактор остваривања конкурентске предности, с тим да се разликује нематеријална имовина која има правну заштиту (као што су патенти, лиценце, жигови, брендови, рачунарски програми и слично) и она која има, рецимо, мању правну заштиту (нпр. производне рецептуре, технолошка знања, пословне тајне, постпродајне услуге и слично), али може бити подједнако важна и драгоцјена. Од ове врсте имовине се, такође, очекује да обезбиједи добит власнику било путем продаје или путем лиценцирања, те је неопходно идентификовати страну којој по основу уноса нематеријалне имовине у трансакцију припада одређени поврат, тј. добит.

Расподјела *ризика* између повезаних лица треба да се заснива на извршеним функцијама у оквиру одређене трансакције. Процјена очекиваног, односно преузетог ризика заузима кључну улогу у одређивању трансферне цијене у складу са принципом "ван дохвата руке", са постојећом економском претпоставком да је на отвореном тржишту већи претпостављени ризик еквивалентан већем очекиваном поврату. У овом сегменту задатак функционалне анализе јесте да потпомогне у идентификовању важних ризика и јасне разлике између стране, односно учесника који сноси и контролише ризике у законски постављеним условима уговора (обим продаје или куповине, гаранцијски услови, право на исправке, ревизију или модификације, услови кредитирања и плаћања, аранжмани за пружање помоћи и додатних услуга итд) и стране, односно учесника који сноси ризике по основу економске суштине трансакције (географски положај тржишта, величина тржишта, степен конкуренције, ниво понуде и потражње, куповна моћ купаца, трошкови производње, доступност замјенских производа/услуга итд). Разликују се сљедеће врсте ризика (погледати Transfer Pricing Guidelines, 2012, pp. 15-16):

- оперативни ризик – ризик појаве одређених препрека у процесу производње, пад система, поузданост добављача, еколошка и друга ограничења везана за само пословање;
- тржишни ризик – ризик индустријске гране, политички ризик пословања у одређеној земљи, поузданост купаца, флуктуација у потражњи и цијенама;
- ризик производа – ризик одговорности производа, гаранцијски ризик везано за трошкове и извршење обавеза потписаног уговора;
- пословни ризик – ризик везан за власништво над имовином;

- финансијски ризик – валутни ризик, ризик промјена каматних стопа, ризик финансирања и слично.

Суштина спровођења функционалне анализе базира се на неколико корака:

- идентификовање кључних функција, имовине и ризика неопходних за обављање одређене дјелатности уз означавање оних који највише доприносе постизању тржишног успјеха и
- идентификовање ентитета који обављају кључне функције, посједују значајну имовину (значајну са становишта обављања саме трансакције) и сносе значајне ризике.

Функције унутар трансакције, које су идентификоване као споредне или са мањим степеном преузетих ризика, по правилу, треба да доведу до нижег али стабилног нивоа приноса, загарантованог примјеном МППЦ или МТП. Са друге стране, повезана лица – носиоци кључних функција, вишег степена ризика и власници значајне имовине (углавном нематеријалне) треба да имају право на резидуалну добит (МПТД), након измирења накнада за рутинске функције, у зависности од успјешности пословања саме групе. Такође, и у ситуацији када сви учесници у трансакцији врше кључне функције, посједују значајну имовину и сносе значајне ризике одговарајући метод утврђивања трансферних цијена може бити МПТД.

Данас, у мултинационалној групи тежња је да пословање буде више интегрисано на подручју различитих пореских јурисдикција, што значи да се функције, имовина и активности све чешће дијеле између повезаних лица у различитим правним системима. То знатно отежава функционалну анализу, али, такође, са друге стране појачава њену нужност. Међутим, оно што је врло важно назначити јесте да иако бројне информације које обезбјеђује овај инструмент могу изазвати одређену конфузију при разматрању метода утврђивања трансферних цијена, функционална анализа није алтернативно рјешење у тражењу одговарајућих упоредивих параметара, него је то начин да се утврди какве упоредиве параметре треба тражити ради избора најповољнијег метода трансферних цијена. При томе је важно да се изабрани метод примјењује на конзистентан начин од стране корисника, те да буде реалан и прихватљив и за органе који спроводе контролу примјене механизма трансферних цијена. Такође, промјена у изабраном методу оправдана је и очекивана једино уколико заиста дође до неких промјена у чињеницама, функционалности или доступности података.

3.6.2. Анализа упоредивости трансферних цијена са становишта профитабилности повезаних правних лица

Када се говори о сагледавању утицаја примјене трансферних цијена на профитабилност повезаних правних лица, говори се, у ствари, о квантификацији успјеха читавог ланца стварања вриједности, у којем се извршава више различитих функција, ангажују различита средства и сноси више ризика. У том смислу анализа упоредивости трансферних цијена треба да оцијени да ли је остварени успјех (добит, маржа) задовољавајући, те да ли су при томе примјењене трансферне цијене примјерене (са становишта контроле примјене принципа "ван дохвата руке"), уз уважавање различитих фактора:

- понашања националних и локалних власти,
- способности менаџмента,
- мотивисаности запослених,
- интерних комуникацијских проблема,
- несигурности тржишта капитала итд.

У складу са Смјерницама ОЕЦД-а, постоји неколико корака при утврђивању трансферних цијена на које је потребно обратити пажњу, а то су (Андрић и Вуковић, 2014, стр. 139):

- одређивање временског периода који је предмет анализе;
- анализа околности пословања, организационе, власничке и остале повезаности;
- разумијевање трансакција и разумијевање услова који те трансакције чине интерно или екстерно упоредивим;
- истраживање финансијских ефеката о трансакцијама и идентификација фактора упоредивости;
- испитивање и разумијевање интерно упоредивих података;
- идентификација извора о екстерно упоредивим информацијама и процјена поузданости тих података;
- избор адекватне методе за процјену трансферних цијена и утврђивање адекватних финансијских показатеља за изабрану методу;
- идентификација упоредивих лица;
- процјена потребе одговарајућих усклађивања која потпомажу адекватну упоредивост;
- интерпретација истраживања и прорачун износа за корекцију пореског биланса.

Наведени слијед корака представља искључиво препоруку, што значи да се одређени кораци могу прескочити, другачије размјестити или више пута поновити у складу са

констатованим потребама или се чак од њих у потпуности може одустати уколико се утврди да неће довести до поузданог исхода упоредивости. Такође, потребно је напоменути да се од предузећа не очекује и не захтијева детаљно истраживање, нарочито уколико би у појединим случајевима трошкови истраживања могли негативно утицати на резултат пословања или чак премашити ефекте који се од истраживања очекују.

Код формирања примјерене трансферне цијене за потребе упоређивања могу се користити три групе коефицијената:

- коефицијенти финансијског положаја (коефицијенти финансијске сигурности, ликвидности, солвентности, задужености),
- коефицијенти имовинског положаја (органски састав средстава, коефицијенти обрта, односно ефикасности управљања имовином и изворима финансирања),
- коефицијенти приносног положаја (структура прихода и расхода, коефицијенти рентабилитета прихода, имовине и капитала).

Коришћење коефицијената у анализи упоредивости трансферних цијена и индиректном закључивању о примјени принципа "ван дохвата руке", је погодно јер у највећем броју случајева приликом испитивања трансферних цијена нема довољно интерних и екстерних упоредивих информација, у квантитативном и квалитативном смислу. На тај начин повећава се база одговарајућих података за поређење код формирања, односно утврђивања трансферних цијена за трансакције између повезаних правних лица. Поређењем цијена из објављених, тј. јавних финансијских извјештаја упоредних правних лица добија се основа за индиректно поређење примјерености примјењених трансферних цијена.

У оквиру анализе упоредивости трансферних цијена са аспекта профитабилности повезаних правних лица у првом плану се налазе коефицијенти профитабилности и економичности, док се коефицијенти који одражавају имовинске и финансијске односе, условно речено, стављају у други план. Наравно, и ту постоје изузеци, нарочито када се говори о коефицијентима који дефинишу однос туђег капитала према сопственом и указују на рентабилност капитала.

Приликом сагледавања примјерености утврђивања трансферних цијена, врло је важно код избора појединих метода изабрати одговарајуће показатеље за поређење, односно одговарајуће показатеље профитабилности који одговарају конкретној ситуацији (у зависности од тога да ли посматрано повезано лице има висок удио материјалне имовине или нематеријалне имовине у процесу стварања вриједности). Погрешно изабрани показатељи наводе на сумњу да су трансферне цијене непримјерене, те повезано лице преузима терет доказивања и у случају неуспјеха пореска управа има право извршити

одређене корекције на основу процјене по утврђеним пореским прописима, те на тај начин кориговати, односно повећати пореско оптерећење обвезника и тиме умањити крајњу добит.

У циљу избора одговарајућих показатеља за поређење, књиговодствене податке за утврђивање и сагледавање ефеката трансферних цијена, могуће је прибавити на два начина (погледати Панић, 2015):

- директно на основу документације – увидом у улазне и излазне фактуре, и
- на основу књиговодствене евиденције – засебно навођење, као и коришћење различитих обиљежја, ознака и шифра за одвајање и издвајање трансакција са повезаним лицима од оних са неповезаним лицима у:
  - материјалном књиговодству,
  - евиденцији сталних средстава,
  - финансијском књиговодству / погонском обрачуну.

Суштина прибављања односних података јесте да се упореде приходи од продаје повезаним и неповезаним лицима, као и расходи по основу набавки од повезаних и неповезаних лица, те на основу тога утврде резултати остварени по основу продаје повезаним и неповезаним лицима, као основа за рачунање процента марже (бруто или нето), ради остваривања упоредивости и избора најадекватнијег метода утврђивања трансферних цијена.

При томе, на основу утврђеног степена упоредивости између неповезаног и повезаног лица и доступности и квалитета података за упоређивање, бира се метода која даје најпоузданије процјене и резултате, како се не би нарушила профитабилност анализираних повезаних правних лица.

3.7. Специфична питања везана за проблематику трансферних цијена

У овом дијелу рада пажњу је усмјерена на неке теме које обично представљају извор нејасноћа и недоумица при спровођењу политике трансферних цијена, а које, такође, могу чинити погодно тло за вјештачко обликовање перформанси и чланица и групе као цјелине. Неке од наведених категорија су у одређеној мјери већ дјелимично дефинисане у раду, али намјера је да се овдје истакну њихове одређене специфичности о којима се спекулише и у теорији и у пракси.

Нека од тих питања везана су за:

- унутаргрупне услуге,
- трансфере нематеријалне имовине,

- спољнотрговинску размјену и
- електронско пословање.

3.7.1. Унутаргрупне услуге

Унутаргрупне услугама представљају услуге које пружа једно или више повезаних лица унутар једне економске цјелине, ради остваривања добробити осталих лица унутар посматране групе, односно цјелине. Те услуге, у суштини, без неког јасног ограничавања, своде се на: услуге управљања, административне услуге, услуге техничке подршке, услуге набавке, маркетинга и дистрибуције, као и друге комерцијалне услуге у зависности од природе посла, потреба и могућности учесника унутар групе.

Плаћања, односно наплате по основу наведених услуга код интерних трансакција представљају осјетљиво подручје јер предмет трансакције није опипљива имовина нити неки вид права на коришћење нематеријалне имовине. На основу тога, кључно питање које се поставља када се говори о унутаргрупним услугама јесте да ли те услуге могу бити предмет купопродаје у оквиру једне економске цјелине, односно да ли и у којој мјери оне јесу подручје за примјену политике трансферних цијена, те прихватају ли контролни порески органи ову категорију услуга као предмет размјене код интерних трансакција.

Да би се унутаргрупне услуге сматрале предметом трансакције потребно је утврдити сљедеће (International Transfer Pricing 2011, 2010, p. 77):

- тачну природу услуге која треба да се пружи,
- повезана лица која ће услугу извршити,
- повезана лица која ће бити корисници услуге и
- трошкове који ће бити повезани са пружањем услуге.

Структура накнаде и опште околности утврђеног аранжмана око ових услуга морају бити приказани у документацији која представља доказ стварног постојања аранжмана између даваоца и примаоца услуга (могућа је билатерална или мултилатерална форма односног аранжмана услуга). Такође, односна документација мора да садржи и доказ да су назначени трошкови повезани са пружањем услуга, као и да су услуге заиста извршене.

Суштина признавања унутаргрупних услуга своди се на то:

- да ли је прималац услуге остварио корист која има економску или комерцијалну вриједност (нпр. у виду повећања профитабилности кроз унапређење производне ефикасности или смањење оперативних трошкова кроз смањење времена производње),
- да ли би независно лице, у сличним околностима, било спремно да плати такву услугу или да је само изврши,

- да ли су накнаде утврђене у складу са релативним користима од тих услуга, на основу информација које су познате у моменту извршења услуге – при томе се разликује метод директне накнаде (услуга, корисник услуге, настали трошкови и основ за утврђивање накнаде се може јасно идентификовати) и метод индиректне накнаде (аранжман услуге није јасно уочљив, па се расподјела трошкова врши помоћу кључа који треба да одговара природи и сврси пружене услуге).

У табели 2.5. су приказане услуге из односне категорије по основу којих се могу зарачунавати трошкови и оне које не представљају оправдану основу утврђивање интертрансакцијских трошкова.

Табела 2.5. *Класификација унутаргрупних услуга у погледу трошковне оправданости*

Врста услуге	Наплатива	Ненаплатива	Изузеци
Услуге које пружају посебне погодности (услуге једног члана групе за задовољавање идентификованих потреба другог члана)	X		
Централизоване услуге (услуге централизоване у матичном лицу или регионалном сједишту предузећа)	X		
Помоћне или додатне услуге (услуге везане за неке друге примарне трансакције)	X		
Активности акционара (активности које обавља један члан групе, најчешће матично лице, због своје одговорности и власничког интереса у једном или више зависних лица)		X	
Дуплиране услуге (услуге које већ обавља, тј. пружа други члан групе или су обезбјеђене од стране трећег лица)		X	- Привремене дупле услуге нпр. одржавање примјене постојећег систем у почетним фазама имплементације новог система; - У циљу смањивања ризика од погрешне пословне одлуке нпр. друго правно мишљење о пројекту.
Услуге које пружају случајну (пасивну) користи (услуге које један учесник групе пружа одређеним члановима те групе, али случајно креира корист и за остале чланове групе)		X	
Дежурне инфо услуге (матично лице или зависна лица као инфо сервис пружају финансијске, менаџерске, техничке или правне услуге, као и услуге пореског савјетовања осталим члановима групе у било ком тренутку)		X	- Уколико може да се докаже да је независно лице спремно да плати односне услуге.

Извор: *Transfer Pricing Guidelines*. (2012). Malaysia: LHDN, p. 60.

Врло значајна тема, која се може подвести под унутаргрупне услуге (мада је то и питање које се тиче трансфера нематеријалне имовине, као и спољнотрговинске размјене), јесте и унутаргрупно финансирање, односно пружање финансијске помоћи једног повезаног лица другом, унутар економске цјелине. Финансијска помоћ подразумијева кредите, затим каматоносне трговинске кредите, позајмице, пружања различитих врста гаранција или обезбјеђења и слично. Правило је да, у складу са принципом "ван дохвата руке", повезано лице које прима (или даје) неки облик финансијске помоћи од другог

повезаног лица (другом повезаном лицу) уплати (или наплати) камату по стопи која је еквивалентна стопи (у вријеме када је финансијска помоћ одобрена) у упоредивој неконтролисаној трансакцији са или између неповезаних лица. Сматра се да код ове категорије унутаргрупних услуга МУТЦ представља најадекватнији начин за утврђивање каматне стопе по основу пружања унутаргрупне финансијске помоћи, мада у обзир долази и било који други метод који доводи до успостављања разумне накнаде по тој основи.

3.7.2. Трансфер нематеријалне имовине

Нематеријална имовина, по дефиницији, представља јединствене производе чија се вриједност базира на њиховом интелектуалном или нематеријалном садржају који могу бити заштићени законом или неким другим путем. Нематеријална имовина се може подијелити у двије велике групе (Transfer Pricing Guidelines, 2012, p. 68):

- нематеријална имовина као предмет трговања (нпр. патенти, лиценце, "know how", дизајни, модели који се користе у производњи производа или у пружању услуга) и
- нематеријална имовина као предмет маркетиншких активности (нпр. бренд, трговачке марке, листе клијената, канали дистрибуције итд).

У разматрању питања трансфера нематеријалне имовине неопходно је прво утврдити постојање те имовине, у виду остварене користи по основу посједовања или по основу употребе. У ситуацији када правно лице остварује већу стопа приноса на ангажована средства од просјечне стопе или већи износ добитка за дати ниво опипљиве (материјалне) имовине током одређеног временског периода, евидентна је могућност постојања нематеријалне имовине. Међутим, у погледу проблематике трансферних цијена, нематеријална имовина која се идентификује у те сврхе не мора увијек бити призната и као нематеријална имовина у рачуноводствене сврхе. Наиме, за потребе разматрања и примјене трансферних цијена нематеријална имовина се тумачи као нешто што није ни физичко средство ни финансијско средство, али јесте средство које је у власништву или под контролом одређеног правног лица ради примјене у комерцијалним активностима.

Право на остваривање поврата или одређене користи по основу употребе, односно размјене нематеријалне имовине, чланови групе остварују путем правне регистрације и уговорних аранжмана. Уколико не постоји званични писани уговор, уговорни односи повезаних лица изводе се из њиховог понашања и економских принципа који генерално представљају основу за регулисање односа између независних предузећа.

Трансфер нематеријалне имовине између повезаних лица у оквиру једне економске цјелине може се вршити на два начина:

- путем директне продаје (уз паушални начин плаћања) или
- путем уговора о лиценцирању ауторских права (уз плаћање по уговору).

Оптимални метод за одређивања трансферних цијена при трансферу нематеријалне имовине јесте МУТЦ, ослањајући се на идентичне или сличне услове (уз одређена прилагођавања) преноса идентичне имовине између независних лица. Међутим, у ситуацији када постоје потешкоће у идентификовању поуздане упоредиве трансакције, због јединствености саме нематеријалне имовине, нарочито када обје укључене стране посједују нематеријалну имовину високе вриједности, погодан метод за примјену јесте МПТД или било који други метод који може да обезбиједи највиши степен упоредивости.

Такође, при одређивању трансферне цијене нематеријалне имовине, у складу са принципом "ван дохвата руке", у обзир треба узети сљедеће (погледати Transfer Pricing Guidelines, 2012, pp. 72-73):

- функционалну анализу (тип и вриједност нематеријалног средства, временски период за које одређено нематеријално средство може одржати своју вриједност, мишљење одговарајућег стручњака о утврђеној вриједности нематеријалног средства итд),
- стопу приноса која треба да буде пропорционална износу накнаде утврђене на основу функционалне анализе,
- да износ плаћене накнаде има економског смисла и да је за повезано лице боље да на овај начин користи нематеријалну имовину другог повезаног лица.

У оквиру трансфера нематеријалне имовине, изразито недефинисана област јесте тзв. "супер-нематеријална имовина", као имовина која власнику осигурава монопол (или нешто слично стању монопола) у односној класи производа за значајан временски период. Управо због саме природе ове врсте имовине тешко је, или боље рећи готово немогуће, наћи упоредиву неконтролисану трансакцију, па се покушава наћи неки компромис између учесника у трансакцији и пореских власти. У том смислу, као основа може се узети укупно остварени приход кроз трансакције, који се затим умањи за трошкове трансакција осталих елемента (за које се могла на адекватан начин утврдити прихватљива трансферна цијена), тако да преостали дио представља накнаду по основу трансфера нематеријалне имовине високе вриједности и јединствености.

3.7.3. Спољнотрговинска размјена

Неочекиване флуктуације девизног курса представљају један од најтежих комерцијалних изазова ефикасном вођењу политике трансферних цијена за трансакције између повезаних правних лица, јер утичу на конкурентност мултинационалних

пословних субјеката при обављају различитих операција широм свијета. Уколико усвојена политика трансферних цијена од стране мултинационалног пословног субјекат не реагује на промјенљиве притиске конкурентности, приказана структура остварене добити на нивоу групе као цјелине биће искривљена. Оваква ситуација се може погрешно, па чак и негативно одразити на планирање производње од стране мултинационалног пословног субјекта, као и на финансијско и пореско планирање.

Према принципу "ван дохвата руке", потребно је у политику трансферних цијена укључити механизам прилагођавања девизног курса, на начин као што би се то радило код неповезаних лица која послују у сличним околностима. Међутим, ту се јавља нови проблем јер пословни субјекти у различитим индустријама (па чак и у оквиру исте индустрије) различито реагују на промјене девизног курса, у смислу да негдје произвођач сноси девизни ризик, негдје дистрибутер, а негдје се тај ризик дијели у зависности од конкретне ситуације и тренутних околности. По правилу, добит лица које сноси девизни ризик ће варирати са промјеном девизног курса. Међутим, када те флуктуације постану јако изражене тада обично постају предмет интересовања домаћих или иностраних пореских власти.

Са аспекта флуктуације девизног курса може се говорити о двије врсте изложености (погледати International Transfer Pricing 2011, 2010, pp. 100-101):

- изложеност превођењу и
- економска изложеност.

Изложеност превођењу подразумијева одређени ризик који сам процес превођења носи када је у питању пословање мултинационалних пословних субјеката, у смислу да је неопходно извршити прерачунавања износа исказаних у страној валути у домаћу валуту ради састављања консолидованих извјештаја. На тај начин могу да се прате и мјере промјене у консолидованој нето вриједности, које настају као посљедица промјене девизног курса.

Економска изложеност (када је тржиште у потпуности усклађено са промјенама девизног курса) односи се на ризик промјена у вриједности пословања које настају услијед промјена будућих новчаних токова изазваних неочекиваним кретањима девизног курса. Ефекат промјене девизног курса директно се одражава на будући обим пословања, цијене и трошкове, а тиме и на промјену вриједности самог правног лица. Неки од фактора који могу утицати на степен економске изложености јесу: (а) тржишна структура, (б) природа конкуренције, (в) општи услови пословања, (г) владине политике итд.

Присуство девизног ризика у трансакцијама између повезаних правних лица отвара потенцијално вриједне могућности планирања за мултинационалне пословне субјекте.

При томе се мисли на могућности везане за стратешки пласман девизног ризика, гдје (уз претпоставку да већи ризик носи већу надокнаду) мултинационални пословни субјекти могу уз помоћ трансферних цијена поставити девизни ризик на страни једног или другог учесника у интерној трансакцији.

3.7.4. Електронско пословање

У погледу електронског пословања за сада не постоје никаква правила, нити приједлози везани за одређивање трансферних цијена у овој области. Трансакције преко међународних граница су брже, чешће, често веома аутоматизоване и укључују већу интеграцију функција унутар једне економске цјелине, односно групе, али потенцијално отежавају функционалну анализу обављених функција, ангажованих средстава и преузетог ризика. Оваква ситуација чини питање утицаја електронског пословања, на примјену постојећих метода утврђивања трансферних цијена, неразјашњеним и потпуно отвореним. Нејасно је да ли се може тачно утврдити која страна обавља коју специфичну функцију и гдје, затим, да ли се тиме још више отежава прецизно лоцирање земље поријекла добити за пореске сврхе, те чак и уколико постоји начин да се успјешно идентификује трансакција и њене суштинске карактеристике, може ли се уопште утврдити упоредива трансакција, с обзиром на јединствене околности везане за одређене сегменте електронског пословања.

Водећи се наведеним недоумицама, разматрање питања трансферних цијена у области електронског пословања може се вршити из два аспекта:

- пословне заједнице и
- пореских власти.

Улазак електронског пословања у основне процесе обављања пословних активности, довео је до трансформације постојећих пословних субјеката. Нова технологија омогућила је интеграцију процеса реструктуирања, стандардизацију пословних процеса и фокусирање на суштинске способности учесника у пословном промету. С тим у вези, појава електронских "пијаца" учинила је могућим умрежавање *пословне заједнице* и обављање међусобне "on-line" куповине и продаје производа и услуга. У поређењу са конвенционалним начином размјене производа и услуга, овакав вид размјене представља "lean" концепт[10] спровођења пословних операција са потенцијално високом вриједношћу и без оданости било којој географској или пословној локацији. На тај начин отворен је

[10] "Lean" концепт пословања представља модерну, успјешну пословну филозофију, која је усмјерена на оптимизовање времена, људских ресурса, средстава и продуктивности, уз истовремено подизање нивоа квалитета производа и услуга за своје клијенте (погледати Танасић, 2013).

простор за стављање у први план свих оних фактора (ко, шта и гдје) који имају пресудан утицај на висину добит коју одређени посао генерише, јер мобилан начин пословања омогућава, по потреби, "пребацивање" вриједности у "пријатељски орјентисане" пословне, а свакако и пореске средине.

Из тог разлога може се рећи да су *порески органи* забринути због уочених потешкоћа око идентификације, праћења, квантификовања и вредновања оваквих трансакција између повезаних правних лица у различитим пореским јурисдикцијама. Поједине земље (као што су САД, Велика Британија, Аустралија, Канада, Нови Зеланд итд) периодично издају одговарајуће извјештаје о пореским импликацијама електронског пословања, позивајући се на дискусије о утицају оваквог начина пословања на постојећа правила о трансферним цијенама и њиховој примјени у пракси. Међутим, с обзиром на чињеницу да се коначни став мора бити донијет на међународном нивоу, ОЕЦД је креирала неке закључке и пласирала их у верзији модела Пореске конвенције ОЕЦД-а у јануару 2003. године.[11]

3.8. Финансијски циљеви примјене политике трансферних цијена од стране повезаних правних лица

Изузетно важна компонента у сагледавању примјене политике трансферних цијена јесте карактеризација повезаних лица по основу информација функционалне анализе, информација о конкретној области пословања, као и информација о заступљености одређених трансакција које спадају у тзв. специфична питања.

Карактеризација повезаних правних лица директно је повезана са финансијским циљевима економске цјелине (који укључују управљање новчаним токовима, подржавање истраживања и развоја, финансирање капиталних проширивања, плаћање камата по основу дуга, измирење пореских обавеза у складу са пореском стратегијом групе као цјелине и исплате дивиденди акционарима, International Transfer Pricing 2011, 2010, p. 60), те чини саставни дио конципирања политике трансферних цијена, јер их је могуће остварити управо преко трансферних цијена.

Постоје различити начини искоришћавања погодности постојања и пословања повезаних лица у различитим јурисдикцијама са различитим стопама пореза на добит. Један од њих јесте премјештање, тј. лоцирање производње (уколико мултинационални пословни субјекти у домену својих активности имају и производњу одређених

[11] Нпр. закључено је да веб сајт сам по себи не представља сталну пословну јединицу, јер није материјална имовина, те зато не може бити стално мјесто пословања. Међутим, ако предузеће које обавља своје пословање преко веб сајта посједује или изнајмљује сервер на коме се сајт налази, онда се тај сајт може сматрати сталном пословном јединицом у складу са природом и обимом активности које се одвијају преко сервера и преко сајта (погледати International Transfer Pricing 2011, 2010, p. 105).

производа/услуга) у земље са нижим пореским стопама или пореске рајеве. Међутим, овакво измјештање сматра се оправданим једино уколико постоје комерцијални разлози за то, односно када постоје оправдани географски разлози (нпр. близина потребних сировина за производњу) или повољнија инфраструктура, јефтинија радна снага итд.

Многи мултинационални пословни субјекти, као одговор на глобализацију пословања, централизују одређене услуге подршке у покушају да минимизирају трошкове. Поједине услуге подршке као што су рачуноводство или маркетинг, могу бити смјештене у јурисдикције са ниским пореским стопама и да се повезаним лицима која послују у јурисдикцијама са вишим пореским стопама зарачунава и наплаћује одређена надокнада за коришћење тих услуга. Тиме би се смањила укупна пореска обавеза групе и осигурао већи добитак након опорезивања. Међутим, примјена овог средства за смањење прихода у јурисдикцијама са вишим стопа пореза на добит захтијева добру комуникацију између свих повезаних лица унутар групе и одговарајућу квалификовану радну снагу.

Једна од могућности контролисаног локацијског управљања добити јесте путем уговора. Опште је правило да се пословни субјекти који се баве продајом налазе у близини својих клијената, а то су обично јурисдикције са високим пореским стопама. У настојању да минимизирају своје трошкове, односно да смање пореску обавезу на укупном нивоу, мултинационални пословни субјекти могу своју пажњу усмјерити на редуковање исказане добити одређеног повезаног лица/продавца успостављањем уговора за одређене маркетиншке или дистрибутивне активности. У том случају повезано правно лице коме је уговором повјерено да обавља одређене маркетиншке активности не сноси ни односне трошкове ни ризик, те стога нема право на приходе остварене по том основу. Конкретно, ако се повезано правно лице бави продајом производа и обезбјеђивањем постпродајних услуга купцима (одржавање или сервисирање неке опреме), продајне активности се карактеришу као основне, док се активности око постпродајних услуга могу регулисати путем уговора и на тај начин плаћање утврдити путем МТП. Цјелокупан приход остварен по том основу припада уговарачу, док се за коришћену стручност око пружања додатних услуга плаћа само накнада по основу уговора. Међутим, овакав начин контролисања добити није могућ уколико је постпродајни сервис кључни дио укупне активности продаје, а не рутинска обавеза након продаје. Даље, преко уговора везано за услуге истраживања и развоја, матично предузеће може спровести активности истраживања и развоја у неколико земаља (гдје постоје зависна предузећа која имају потребна искуства и карактеристике које се могу искористити), при чему се право власништва над резултатима тих активности, односно над нематеријалном имовином (новоразвијеном технологијом), као и сам ризик (а тиме и остварена добити) задржава у једној земљи.

Остваривање финансијских циљева на односни начин подлијеже финансијској анализи, која је од кључног значаја за доношење одлука о трансферним цијенама, јер представља необориви документовани доказ да су цијене постављене на разумној основи. Приликом састављања основних финансијских извјештаја неопходно је, у погледу утврђивања трансферних цијена, донијети одређене одлуке за поједине пословне сегменте, односно поједине пословне показатеље или боље рећи пословне линије, а то су (International Transfer Pricing 2011, 2010, p. 71):

- постојеће групације (утврђене по основу припадности одређеној привредној грани),
- профитабилност (пословне линије које имају статус "великих побједника" треба да се анализирају одвојено, као што би требале и пословне линије које губе новац или зарађују знатно мање од осталих линија),
- материјалност (формирање засебних пословних линија је оправдано само када је приходни/трошковни профил групе значајан).

Након што се детерминишу групације одређених пословних линија, издвајања по основу продаје, општи и административни трошкови, морају бити назначена на сваком билансу успјеха. Сва издвајања треба да буду заснована на разумној и прихватљивој методологији, с тим да се прво наводе директна издвајања, а затим индиректна издвајања. Такође, алоцирање имовине у билансу стања треба да прати релевантне пословне линије.

Адекватна, поуздана и прихватљива финансијска анализа, и тиме, сљедствено, и политика трансферних цијена базира се на успостављању правних споразума између повезаних правних лица. Тим споразумима се формализују њихови односи (уговори о дистрибуцији, уговори о коришћењу лиценце, уговори о истраживању и развоју итд). Сваки однос између повезани правних лица који подразумијева одређене међусобне трансакције и по тој основи примјену трансферних цијена мора бити документован одговарајућим правним споразумом. Иако се може десити да у одређеним околностима, пореске власти у појединим земљама занемаре ове споразуме, они ипак омогућавају карактеризацију повезаних правних лица и њихових односа, што порески органи у већини земаља не могу лако да занемаре и пониште.

4. РЕФЛЕКСИЈЕ ПОЛИТИКЕ ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА НА ПОРЕСКИ БИЛАНС

4.1. Дефинисање пореског положаја правног лица

Порески положај правног лица везује се за сагледавање пореске обавезе по основу остварене добити. Сагледавање пореске обавезе по односном основу подразумијева:

- одређивање облика друштва, као носиоца пореске обавезе, и
- одређивање распрострањености пореске обавезе.

Обвезници пореза на добит могу били друштва капитала и друштва лица. Код друштва капитала за обавезе друштва одговара се само до висине улога (изузев у случају злоупотребе када могу одговарати и личном имовином), што значи да је економска снага друштва одвојена од економске снаге њених чланова, тј. запослених, па су они, неспорно, обвезници пореза на добит друштва, односно предузећа. Међутим, код друштва лица важи принцип неограничене одговорности чланова друштва (физичка и правна лица) за обавезе друштва, те су они на основу тога, у појединим земљама, обвезници пореза на доходак грађана, а не обвезници пореза на добит. У земљама као што су Њемачка, Холандија, САД, друштва лица немају статус правног лица, па из тог разлога, у начелу, потпадају само под Закон о порезу на доходак, док се то у Великој Британији, Аустрији, Италији, Мађарској, односи само на резиденте. Међутим, са друге стране, у појединим земљама као што су Грчка, Белгија, Шпанија, Србија, Хрватска, друштва лица имају (или могу имати према личном изјашњавању, као што је случај у Хрватској) статус правног лица и опорезују се као и друштва капитала порезом на добит правних лица.

Распрострањеност обавезе пореза на добит предузећа зависи од два принципа:

- принцип резиденства и
- принцип извора прихода.

Резиденство се утврђује на основу мјеста регистрације пореског обвезника (мјесто у којем је правно лице уписано у судски регистар) или на основу регистрације мјеста гдје се остварује стварна управа и контрола (нпр. мјесто гдје се одржавају сједнице управног одбора, мјесто гдје борави лице које управља односним правним лицем итд), што значи да се нерезидентном сматра лице које није регистровано и нема сједиште стварне управе и контроле на територији одређене државе, већ на њој послује преко сталне пословне јединице. Земље код којих је порески систем заснован на принципу резиденства, у пореску основицу ће укључивати сав приход (укључујући и приход који се остварује изван те земље) за сваког обвезника који се сматра резидентом те земље.

Други принцип, принцип извора прихода базира се на ставу да пореска обавеза на добит предузећа постоји уколико се добит остварује на територији која подлијеже тој обавези, односно која се налази под управом односне пореске јурисдикције. У складу са наведеним принципом, сматра се да само земља извора треба да опорезује добит од пословања које оствари нерезидентно правно лице.

У пракси, само неке државе Латинске Америке примјењују изоловано принцип извора, док се све остале државе у свијету ослањају на неки вид комбинације принципа резиденства и принципа извора дохотка и при томе резиденти подлијежу неограниченој пореској обавези, а нерезиденти само плаћању пореза по основу оствареног дохотка на односној територији. На основу тога, земље увознице капитала (углавном земље у развоју[12]) преферирају што ширу примјену принципа извора прихода, док земље извознице капитала (развијене земље) преферирају што ширу примјену принципа резиденства.

У погледу БиХ, позивајући се на важеће законе о порезу на добит и правилнике о примјени закона о порезу на добит ентитета и Брчко дистрикта, обвезницима пореза на добит сматрају се:

- сва правна лица регистрована на подручју ентитета или Дистрикта с циљем остваривања добити (за добит остварену из било које извора, на територији БиХ или у иностранству);

- пословна јединица правног лица чије се сједиште налази у ентитету/ентитетима или Дистрикту за добит коју оствари на подручју Дистрикта или ентитета.

Закон о порезу на добит и Правилник о примјени Закона о порезу на добит РС и БД, дјелимично одступа од односног Закона и Правилника у ФБиХ, те се као порески обвезници по основу пореза на добит наводе још и:

- страна правна лица који су обвезници по основу сталног мјеста пословања;

- страна правна лица која остваре приход од непокретне имовине лоциране на територији РС и БД.

[12] Према подацима Свјетске банке, под земљама у развоју се подразумијевају земље са бруто националним дохотком по становнику од 1.026,00$ до 12.475,00 $ годишње (при чему се разликују двије категорије: нижи средњи доходак до 4.035,00$, и виши средњи доходак од 4.036,00$), док се под развијеним земљама (земљама са високим дохотком) подразумијевају земље са националним дохотком по становнику већим од 12.476,00 $ годишње. Босна и Херцеговина налази се на 105. мјесту на "Листи земаља по бруто националном дохотку по глави становника" (састављеној од стране Свјетске банке, 2016. године), са 4.940,00 $ бруто националног дохотка по становнику (по чему спада у земље у развоју са вишим средњим дохотком). Погледати https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD

4.2. Порески биланс као инструмент за осликавање пореског оптерећења

Порески биланс представља специјални биланс чији је задатак да утврди добит или губитак ради одређивања пореске обавезе обвезника. За разлику од биланса успјеха, чији је циљ да утврди остварени финансијски (не)успјех, циљ пореског биланса јесте да за пореске сврхе, у складу са нормама исказаним у пореским прописима, изврши исправку добити исказану у билансу успјеха. На тај начин утврђена добит представља опорезиву добит, односно представља *пореску основицу* за обрачунавање пореза на добит пореског обвезника.

Корекције добити преузете из биланса успјеха, ради одређивања валидне пореске основице подразумијева вршење одговарајућих исправки и на страни прихода и на страни расхода, што доводи до појаве сталних и привремених разлика између рачуноводствене и опорезиве добити (о чему се детаљније говорило у другом дијелу рада, поглавље 2, поднаслов 2.4.1). Исправке на страни прихода спроводе се, у складу са важећим пореских прописима, ради провјере цијена које су коришћене у билансу успјеха. При томе пажња је усмјерена и на исправку коришћења неадекватних трансферних цијена између повезаних правних лица с циљем да се отклоне евентуални покушаји умањења пореске основице, како би у пореском билансу била обухваћена укупна опорезива добит. Неки приходи признати по рачуноводственим прописима и стандардима изузимају се од опорезивања (нпр. плаћене дивиденде или дивиденде које се потражују), док се други приходи додају основици за опорезивање иако нису рачуноводствено идентификовани као приходи (нпр. увећање опорезивог прихода за трансферне цијене).

На страни расхода порески прописи предвиђају већи број корекција него на страни прихода. При томе се пореско признати расходи дијеле на:

- расходе који се у потпуности признају у складу са рачуноводственим прописима,
- расходи који се у потпуности признају у складу са рачуноводственим прописима, али не у истом обрачунском периоду (нпр. амортизација изнад порески дозвољеног нивоа),
- расходи који се признају у складу са рачуноводственим прописима, али само у дјелимичном износу (нпр. 30% трошкова репрезентације),
- расходи који се не признају, иако се они сматрају расходима у складу са рачуноводственим прописима (нпр. казне).

Незаобилазан и изузетно важан елемент при изради пореског биланса и обрачуну пореза јесте и *пореска стопа*. Стопе пореза на добит су по дефиницији пропорционалне[13] и по правилу једнообразне.[14] Увођење јединствене пореске стопе за сва друштва капитала (независно од њихове величине и обима пословања) јесте настојање законодавца да "алокативно води неутралну пореску политику" (Микеревић, 2011, стр. 10). Међутим, оне могу значајно осцилирати од региона до региона широм свијета, па чак и у оквиру појединих региона у зависности од фискалних и развојних циљева законодавца. Такође, у појединим земљама на прописану општу стопу пореза на добит (прописану од стране државе) додају се још и прописане покрајинске и територијалне опште корпоративне стопе пореза на добит. Из тог разлога, ради потпуности података, у табели 2.6. су приказане прописане комбиноване стопе одређених земаља у свијету у 2016. години.

Посматрајући по регионима, земља са највишом стопом пореза на добит у свијету, налази се у Азији. То су Уједињени Арапски Емирати са стопом од 55%. Друго мјесто заузима Сјеверна Америка, односно САД, са стопом од 38,92%, док треће мјесто, условно речено, дијеле Јужна Америка (Аргентина), Европа (Малта) и Африка (Гвинеја, Екваторијална Гвинеја, Замбија, Конго, Чад) са максималном стопом пореза на добит од 35%. На посљедњем мјесту налази се Океанија са највишом стопом пореза на добит од 30% (Аустралија, Папа Нова Гвинеја). Земље које се квалификују као прави порески рајеви јесу земље гдје нема пореза на добит (0%) и то су обично мање, острвске земље, као што су Ангвила, Бахами, Бермуда, Кајманска острва, Острва Туркс и Каикос, Британска Дјевичанска Острва (територија Сјеверне Америке) и Вануату, Науру, Палау, Валис и Футуна (територија Океаније). Док, рецимо, земље, односно острва, као што су Гернзи, Острво Мен, Џерси (Европа) и Бахреин (Азија) немају општи порез на добит предузећа, али имају порез на добит за одређене категорије предузећа, односно за одређене врсте дјелатности (нпр. стопа порез на добит за нафтне компанија у Бахраину износи чак 46%, погледати Deloitte International Tax Guide).

[13] Широко усвојени став да стопе пореза на добит морају бити пропорционалне, утемељен је на чињеници да примјена прогресивне стопе пореза на добит води двоструком прогресивном опорезивању дохотка грађана, будући да су у њему садржане и дивиденде. Такође, примјена пропорционалних стопа елиминише дискриминацију предузећа са гледишта профитабилности. Међутим, поједине земље (као што су нпр. САД, Белгија, Мађарска, Грчка, Аустралија, Јапан) опредијелиле су се за ограничену примјену прогресије, у смислу опорезивања профита испод одређеног лимита сниженим пореским стопама.

[14] Једнообразне стопе пореза на добит су потиснуле метод диференцијалног опорезивања добити по грана и групацијама дјелатности и осигурале, у складу са начелом равномјерног распореда пореског терета, изостанак дискриминације појединих обвезника пореза на добит. Међутим, у појединим земљама, у складу са друштвено-економским и финансијским циљевима, примјењују се диференцијални систем опорезивање добити за поједине гране дјелатности (нпр. Бангладеш – финансијске институције 42,5%, дуванска индустрија – 45%; Барбадос – осигуравајућа друштва 5%, производна правна лица 15%).

Табела 2.6. *Номиналне стопе пореза на добит*

Регион		***Регион***		***Регион***	
Земља	**%**	**Земља**	**%**	**Земља**	**%**
Сјеверна Америка		Гернзи	0	Јапан	32,26
Бахами	0	Грчка	26	Катар	10
Гватемала	25	Италија	31,40	Кина	25
Доминика. Репуб.	27	Малта	35	Кореја	24,20
Кајманска Острва	0	Македонија	10	Малезија	24
Канада	26,70	Мађарска	19	Туркменистан	8
Костарика	30	Монако	33,30	Турска	20
Мексико	30	Њемачка	30,18	Уједињени Арапски Емирати	55
Панама	25	Острво Мен	0		
САД	38,92	Португал	21	Узбекистан	7,50
Јужна Америка		Русија	20	Филипини	30
Аргентина	35	Румунија	16	Хонг Конг	16,50
Бразил	34	Словенија	17	***Африка***	
Венецуела	34	Србија	15	Гвинеја	35
Еквадор	22	Украјина	18	Египат	22,50
Колумбија	25	Француска	33,30	Замбија	35
Парагвај	10	Холандија	25	Јужна Африка	28
Перу	28	Хрватска	20	Кенија	30
Уругвај	25	Црна Гора	9	Маурицијус	15
Чиле	24	Швајцарска	21,15	Уганда	30
Европа		Шведска	22	***Океанија***	
Албанија	15	Шпанија	25	Аустралија	30
Аустрија	25	***Азија***		Вануату	0
Белгија	33,99	Авганистан	20	Науру	0
БиХ	10	Бахреин	0	Нови Зеланд	28
Бугарска	10	Вијетнам	20	Папа Нова Гвинеја	30
Велика Британија	20	Индија	34,61	Фиџи	20

Извор: Аутор, према подацима из више извора
KPMG. *Corporate tax rates table*. Преузето са https://home.kpmg/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html (18.03.2017);
Deloitte. *Deloitte International Tax Guide*. Преузето са https://dits.deloitte.com/#TaxGuides (18.03.2017);
OECD. Tax Database. Table II.1 – *Corporate income tax rates: basic/non-targeted*. 2016. Преузето са http://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-database.html (18.03.2017);
PwC. *Worldwide Tax Summaries – Corporate Taxes 2016/17*. Преузето са http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/corporate-tax/worldwide-tax-summaries/downloads.html (18.03.2017);
Tax Foundation. *Corporate Income Tax Rate around the World. 2016.* Преузето са http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2016 (18.03.2017).

Међутим, ако се занемаре порески рајеви, уз ослањање на изворе по којима је састављена дата табела, земља са најнижом постојећом стопом пореза на добит у свијету налази се, такође, у Азији (Узбекистан 7,50%). У Европи то је Црна Гора (9%), у Јужној Америци Парагвај (10%), у Африци Маурицијус (15%), на територији Сјеверне Америке Куракао (22%), а у Океанији Фиџи (20%). Наведени распон кретања стопа пореза на добит по регионима, али и унутар региона, потврђује констатацију да стопе пореза на добит значајно осцилирају. На основу тога, из табеле 2.7, евидентно је да регион са највишом стопом пореза на добит у свијету није уједно и регион са највишом просјечном стопом пореза на добит.

Африка, Јужна Америка и Сјеверна Америка у погледу просјечне стопе пореза на добит налазе се изнад глобалног просјека (који је утврђен на основу узорка од 188 земаља

у свијету), док су Азија (иако Уједињени Арапски Емирати биљеже највећу стопу пореза на добит у свијету), Океанија и Европа региони чије су просјечне стопе пореза на добит испод утврђеног глобалног просјека. Европа, уједно, представља регион са најнижом просјечном стопом пореза на добит. У БиХ, у оба ентитета, укључујући и Дистрикт стопа пореза на добит је иста и износи (као што је наведено у табели 2.6) 10%.

Табела 2.7. *Преглед просјечних стопа пореза на добит по регионима*

Регион	Просјечна стопа	Број земаља
Африка	28,53%	40
Јужна Америка	27,27%	11
Сјеверна Америка	23,51%	31
Азија	20,14%	45
Океанија	18,93%	14
Европа	18,88%	47
Свијет	22,49%	188

Извор: Аутор, према подацима Tax Foundation. *Corporate Income Tax Rate around the World. 2016.* Преузето са http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2016 (18.03.2017).

Порески подстицаји и пореска ослобађања представљају битну корективну компоненту пореског оптерећења, која може знатно ублажити негативан ефекат високих пореских стопа одређеног пореског система кроз снижавање пореског притиска по одређеном пореском облику. Ради се о инструментима којима се настоји стимулисати привредни раст, улагања страног капитала, утицати на ублажавање регионалних и секторских диспаритета у привреди, подстицати запошљавање, побољшати еколошка ситуација (спријечити загађења ваздуха, воде и земљишта, ублажити бука, подстицати пошумљавање итд) и слично. Такође, они могу утицати и на унапређење међународне конкуренције, у смислу стимулације извоза. У основи може се говорити о двије категорије пореских подстицаја:

- директни или финансијски порески подстицаји и
- индиректни порески подстицаји.

Директни или финансијски порески подстицаји подразумијевају постојање одговарајућих државних фондова и карактеристични су за развијене земље. Односе се на утврђене субвенције предузећима, повлашћене кредите или на суфинансирање дијела трошкова у инвестиционој фази од стране државе (нпр. изградња инфраструктуре, преквалификација или обука радне снаге и слично).

Индиректни порески подстицају представљају фискалне подстицаје у ужем смислу и везују се првенствено за порез на добит. На тај начин остварују непосредни утицај на пословање предузећа са становишта трошкова и крајње добити. Код пореза на добит порески подстицају могу имати различите облике, при чему се у складу са крајњим ефектом разликују:

- порески подстицаји којима се умањује обрачунати порез и
- порески подстицаји којима се смањује пореска основица.

Порески подстицаји којима се умањује обрачунати порез доводе до умањење износа пореза (или чак изостанак пореске обавезе) за правна лица која су остварила добит нпр. у недовољно развијеним подручјима, у одређеном периоду или под одређеним условима. Манифестују се на различите начине, и то првенствено у виду умањене (или чак нулте стопе) стопе пореза на добит, односно примјене селективне стопе пореза на добит за поједине неразвијене регионе, гране или дјелатности. То могу бити умањења која се дају по основу улагања страног капитала за одређени временски период (првенствено у земљама у којима има обиље радне снаге и природних ресурса, а нема капитала), као и умањења или ослобађања по основу извоза, а затим и умањења или ослобађања улагања домаћег капитала уколико прелази одређени минимални износ. У односну категорију, спада и тзв. порески празник, односно подстицај који доводи до изостанка или умањења пореске обавезе за новооснована правна лица за одређени временски период. Порески подстицаји за умањење пореске обавезе обично се јављају под називом инвестициони порески кредит, односно одбитак пореза по основу улагања, јер се пореска обавеза умањује за одређени износ инвестиционих трошкова, што непосредно утиче на повећање добити након опорезивања.

Порески подстицаји којима се смањује пореска основица углавном се ослањају на примјену поступка убрзане амортизације. Убрзана амортизација представља, од стране фискалне власти, одобрену пореску олакшицу усмјерену ка предузећима која су набавила нова основна средства и која, по тој основи, могу да врше обрачун амортизације по вишим стопама него што то налаже редовни поступак амортизације. У основи разликују се двије варијанте поступка убрзане амортизације:

- могућност бржег отписа у односу на линеарну амортизацију по основу повећања стопе отписа основних средстава (порески вијек коришћења капитала је краћи од реалног економског вијека трајања основних средстава),
- примјена метода опадајућег салда, при чему се као основица за обрачун амортизације узима садашња, а не набавна вриједност.

У виду пореских подстицаја, умањење пореске основице постиже се и путем:

- реинвестирања добити у инвестиције – могућност једнократног отписа укупних трошкова инвестиција у основна средства (или утврђеног процента вриједности инвестиција) у години њене реализације,
- новог запошљавања – при чему би требао да се уважава принцип сталности, у смислу неотпуштања радника у одређеном временском периоду,

- улагања у одређене врсте дјелатности,
- куповине обвезница или удјела у капиталу и обвезница јавног дуга,
- издвајањем неопорезивих инвестиционих резерви и преношењем пословних губитака.

Порески подстицаји имају директан утицај на стварање значајне разлике између номиналне и ефективне стопе пореза на добит. Ефективна стопа пореза на добит, као посљедица примјене законом дозвољених олакшица и кредита, може бити доста нижа у односу на номиналну стопу, те су поједине земље (као што су САД, Колумбија, Индија, Мађарска, Аустрија, Белгија) увеле посебну алтернативну минималну стопу порез "којим се осигурава да они који имају користи од пореског закона плате барем минимални порез" (Микеревић, 2011, стр. 10). С обзиром на чињеницу да је порез на добит уско повезан са реализацијом бројних циљева макроекономске политике и водећи се концептом неутралности пореског система, увођење пореских подстицаја и ослобађања треба да буде условљено одређеним економским разлозима, али сама њихова суштина указује да је њихова примјена и даље уско повезана са пореским разлозима и интересима.

Према подацима "worldwide-tax.com" (Стојановић, Хелић и Стакић, 2016, стр. 237) у 2011. години распон између прописане и ефективне стопе пореза на добит за поједине земље био је јако изражен. У Белгији тај распон кретао се у интервалу од 33,99% (номинална пореска стопа) ка 4,80% (ефективна пореска стопа), у Француској од 33,33% (номинална пореска стопа) ка 8,20% (ефективна пореска стопа) и у Данској од 25% (номинална пореска стопа) ка 7,40% (ефективна пореска стопа).

Слиједећи наведено, може се рећи да су основни фактори на којима се заснива и који одређују простор, тј. законске границе кретања ефективне пореске стопе, управо прописана законска стопа, затим режим амортизације (гдје шира основица аутоматски подразумијева нижу садашњу дисконтовану вриједност), као и начин финансирања инвестиција, при чему се, постојањем олакшица у виду одбијања трошкова камата, директно фаворизује финансирање путем задуживања тј. утањена капитализација.

4.3. Порески амбијент у функцији опстанка, раста и развоја привредних субјеката

Један од начина сагледавања значаја пореског амбијента, заснива се на сагледавању учешћа пореских прихода (графикон 2.1) у бруто домаћем производу (БДП).

Порески амбијент, односно порески систем представља изузетно респектабилну компоненту опстанка, раста и развоја правних лица првенствено због свог динамичког и обавезујућег карактера. Динамички аспект пореског система огледа се у томе да је "једном

утврђена пореска структура важећа у конкретним условима и одређеном временском раздобљу" (Микеревић, 2011, стр. 5). Наиме, порески систем је подложан утицају промјена из окружења, у смислу вршења одређених редизајнирања пореских облика, тј. увођења нових, трансформисања или укидања постојећих. Обавезујући карактер пореског система базира се у чињеници је то законом или неким другим прописом наметнута обавеза плаћања држави, која није праћена директном противуслугом. Порез и сам механизам опорезивања, као начин на који држава обезбјеђује средстава за своје постојање и функционисање, у смислу задовољавања општих потреба својих становника (нпр. лична безбједност, образовање, јавни регистри итд), по том принципу, у индиректном облику, креира основу за зарачунавање пореских обавеза регистрованим обвезницима.

Графикон 2.1. *Учешће укупних пореских прихода у БДП*
(подаци се односе на 2015. годину)

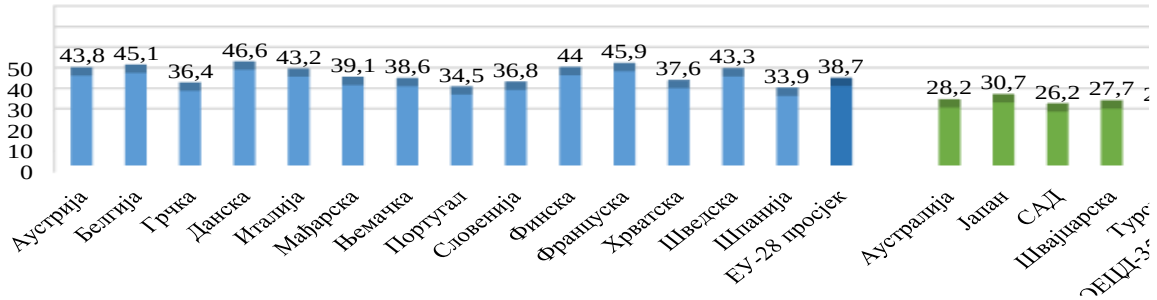

Извор: Аутор, према подацима Taxation and Customs Union & Eurostat. (2017). *Taxation trends in the European Union*. Publications Office of the European Union, p. 154. и OECD Data. Преузето са https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm (25.04.2017)

Историјски развој појаве пореза указује да се његово увођење, његова обавезност и његова намјена различито објашњавала, односно оправдавала. У античко доба порез је представљао присилно давање, у феудализму порез је био третиран као поклон или помоћ, да би у савременој пореској држави поново постао вид "присилног" давања под окриљем законске опште обавезе и система принудне наплате. Евидентно је да је такав вид обавезе увијек постојао као механизам остваривања одређених циљева владајуће структуре, али данас, са становишта модерне државе, поред прикупљања прихода, постојање пореске обавезе је усмјерено и на остваривање циљева фискалне, социјалне, економске и развојне политике.

С тим у вези, важно је нагласити пет основних тј. пожељних карактеристика, сваког пореског система (погледати Стиглиц, 2008, стр. 464-487):

- ефикасност – порески систем не смије да буде дисторзиван, већ треба, по правилу, да се користи за повећање економске ефикасности;
- једноставност у административном погледу – порески систем би требало да буде једноставан и релативно јефтин за спровођење;
- флексибилност – порески систем треба да буде способан за лако и брзо прилагођавање пореских стопа и прописа измијењеним економским околностима (чак у неким случајевима аутоматски);
- политичка одговорност – порески систем треба да буде транспарентан, односно формулисан тако да појединци могу да провјере шта плаћају и процјене у којој мјери тај систем одражава њихове преференце;
- праведност – порески систем мора да се слично односи према појединцима чије је материјално стање слично (хоризонтална праведност), односно да предвиђа више порезе за оне који лакше могу да поднесу порески терет (вертикална праведност).

Порези имају низ специфичних садржинских елемената, те се могу посматрати и класификовати са различитих аспеката. У складу са потребама овог рада, са становишта крајњег носиоца пореске обавезе, ослањајући се на јавне финансије, разликују се:

- директни (непосредни) и
- индиректни (посредни) порези.

Прва категорија пореза назива се директним јер директно, тј. непосредно иде на терет економског потенцијала пореског обвезника (имовина, приход, добит или доходак), док друга индиректно, односно посредно терети облик економске активности кроз размјену или потрошњу (промет), те се на тај начин порески терет преваљује на пореског дестинатора, тј. на крајњег купца/потрошача.

Сматра се да је опорезивање директним порезима праведнији систем опорезивања у односу на опорезивање индиректним порезима, јер је пореска обавеза повезана са економском снагом обвезника, док, са друге стране, опорезивање индиректним порезима једнако оптерећује све пореске обвезнике без обзира на њихову економску снагу. То највише погађа сиромашнију популацију и поспјешује инфлацију, али са друге стране, ова врста опорезивања представља стабилнији извор буџетских прихода јер је наплата пореза знатно лакша, него код система директног опорезивања.

Са становишта учешћа, односно партиципације у приходима буџета од пореза, учешће директних, односно индиректних пореза условљено је степеном привредне развијености земље. У развијеним земљама економски потенцијал пореских обвезника је већи, па директни порези представљају значајан извор убирања буџетских средстава, док у земљама у развоју, усљед мањег или лошијег економског потенцијала обвезника, учешће

приход од индиректног опорезивања премашује учешће прихода од директног опорезивања у буџету тих држава. Графикон 2.2. приказује учешће директних и индиректних пореза у укупним пореским приходима, укључујући и учешће социјалних доприноса за поједине земље ЕУ.

Графикон 2.2. *Структура пореских прихода по главним пореским категоријама* (наведени подаци односе се на 2015. годину) [15]

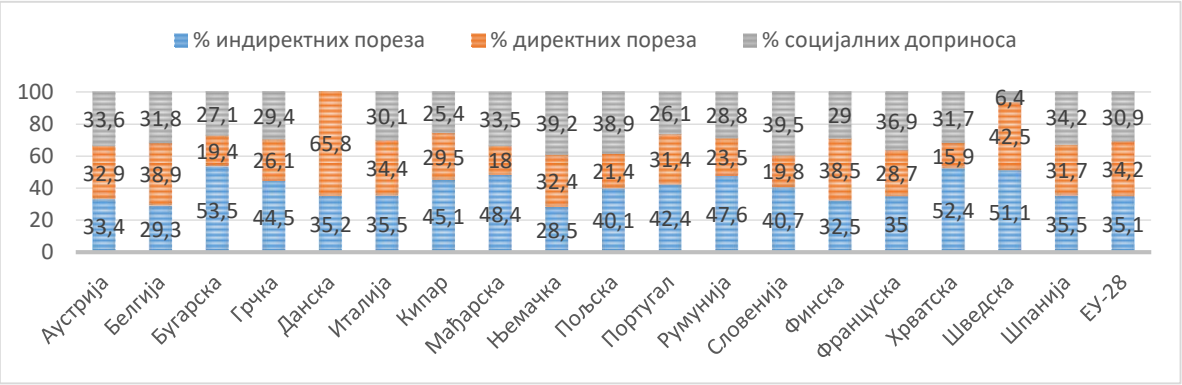

Извор: Аутор, према подацима Taxation and Customs Union & Eurostat. (2017). *Taxation trends in the European Union*. Publications Office of the European Union, p. 157, 167, 175.

Тежина директног опорезивања је обично мања у новијим чланицама ЕУ, које се уједно сматрају и слабијим земљама у погледу привредне развијености него старије земље чланице. У складу са подацима исказаним на графикону, најниже учешће директних пореских прихода у укупним буџетским пореским приливима у 2015. години, забиљежено је у Хрватској, као најмлађој чланици ЕУ, затим Мађарској, Бугарској, Словенији. Са друге стране, Данска се истиче као земља са највећим учешћем директних пореза у укупним пореским приходима, у оквиру земаља ЕУ, укључујући и Шведску, Белгију, Финску. Социјални доприноси, по правилу, тичу се права на одређене бенефиције, као што су старосна пензија, незапосленост и здравствено осигурање. Иако наведени приказ указује на низак ниво учешћа социјалних доприноса у укупним пореским приходим у Данској (за разлику од Словеније, Њемачке, Француске и Пољске), њихов систем издвајања за социјалну помоћ је нешто другачије осмишљен, те је већинским дијелом покривен кроз систем општег опорезивања, што је дјелимично и разлог високог учешћа директних пореза у укупним пореским приходима.

У погледу БиХ порески приходи имају изузетно значајну улогу у укупним буџетским приходима. Структура кретања њиховог учешћа у укупно оствареним приходима на државном нивоу и на нивоу ентитета, укључујући и БД БиХ, за период од 2011. до 2016.

[15] Сума учешћа за поједине земље може благо одступати од 100% из разлога што су одређени подаци преузети из процјењених, а не из остварених прихода за неке категорије (углавном социјалне доприносе), управо због њиховог преноса између различитих нивоа власти и релевантних сектора.

године, дата је на графикону 2.3. Подаци указују да порески приходи чине нешто више од 50% укупних државних прихода. Слична ситуација је и у РС и у ФБиХ, док у БД порески приходи заузимају чак 70% буџетских прихода.

Графикон 2.3. *Учешће пореских прихода у буџетским приходима*
(без учешћа социјалних доприноса)

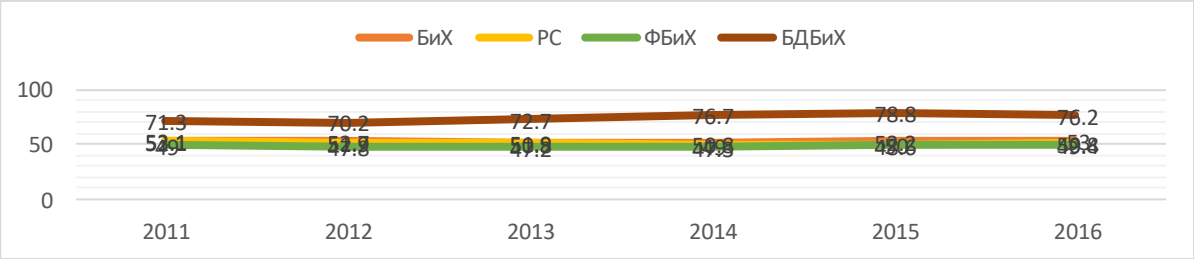

Извор: Танасић, Љ. (2018). Порески режим трансферних цијена у Босни и Херцеговини. *Финанцинг.* IX(1), стр. 57.

Међутим, с обзиром на то да се заузима став да основни циљ постојања домицилног пореског система није више само прикупљање прихода, него и остваривање разних других циљева (по угледу на развијеније земље), као што су: борба против инфлације, помагање малим предузећима, утицај на стопу раста привреде, праведнија расподјела националног дохотка и слично, важно је сагледати саму структуру пореских прихода у БиХ. Према подацима Одјељења за макроекономску анализу Управног одбора Управе за индиректно опорезивање, у табели 2.8. утврђена је консолидована структура пореских прихода за период од 2011. до 2016. године, на основу извјештаја Институција БиХ, ентитета и БД БиХ.

Табела 2.8. *Структура пореских прихода у Босни и Херцеговини за период 2011-2016. година*

Врста пореза	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Директни порези	7,17%	7,28%	7,54%	6,81%	6,78%	8,93%
Индиректни порези	92,83%	92,63%	92,39%	93,13%	92,71%	91,07%
Остали порези	0,00%	0,09%	0,07%	0,06%	0,51%	0,00%

Извор: Аутор, према подацима Одјељења за макроекономску анализу Управног одбора Управе за индиректно опорезивање. Босна и Херцеговина. Преузето са http://www.oma.uino.gov.ba/04_izvjestaji.asp?l=s (27.04.2017)

Учешће директних пореза у укупном пореском приходу БиХ је знатно ниже него учешће прихода од индиректног опорезивања, што потврђује чињеницу о ниском степену привредног развоја земље. Међутим, сагледавањем кретања учешћа прихода од пореза на доходак, добит и капиталну добит у директним пореским приходима ентитета и Дистрикта, као и саме БиХ, у оквиру наведеног периода (графикон 2.4), евидентно је да односна категорија пореских прихода доминира у структури директних пореских прихода, нарочито у РС и БД БиХ.

Графикон 2.4. *Учешће прихода од пореза на доходак, добит и капиталну добит у директним пореских приходима Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко дистрикта БиХ*

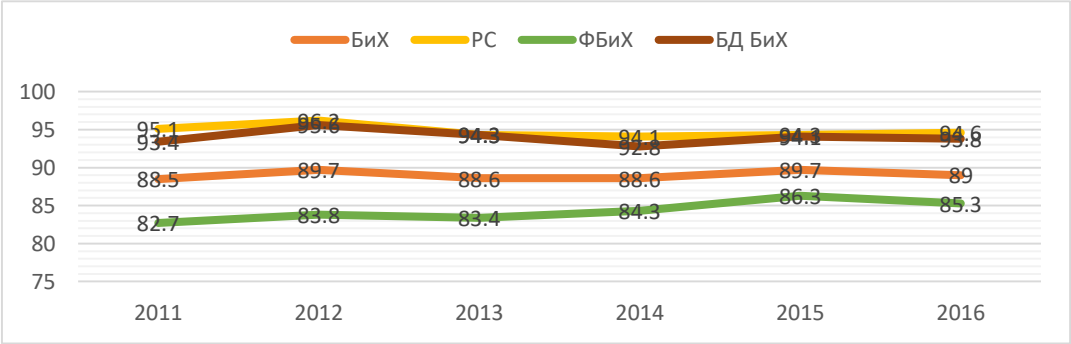

Извор: Танасић, Љ. (2018). Порески режим трансферних цијена у Босни и Херцеговини *Финанцинг,* IX(1), стр. 57.

Међутим, директни порези, и поред ниског учешћа у укупним пореским приходима у већини земаља (при томе се првенствено мисли на земље у развоју и земље у транзицији), не смију бити занемарена категорија, посебно када се говори о опорезивању добити правних лица као значајном простору за умањивање и избјегавање законских обавеза пореских обвезника. Из тог разлога у наставку рада пажња је усмјерена на сагледавање позиције и функције ове категорије пореске обавезе у пореским системима, узимајући у обзир и утицај појединих компонената савремених услова пословања.

4.3.1. Улога пореза на добит у пореским системима

Први писани трагови о почетним обрисима пореза на добит предузећа, односно пореза на добит корпорација (као најчешће коришћеног термина у литератури) јављају се крајем XIX вијека, тачније 1870. године са увођењем пореза на приходе и имовину акционарских друштава у швајцарским кантонима. Међутим, порез на добит као саставни дио пореског механизма усмјереног на опорезивање пословног нето дохотка или профита правних лица, афирмисао се у пореским системима земаља тржишне привреде у току и након Првог свјетског рата. С обзиром на то да су у структури привређивања доминантно мјесто заузимала предузећа која су се базирала на "индивидуалном облику приватне својине" (Милојевић и Тркуља, 2000, стр. 250), сматрало се да предузеће не треба да буде мјесто расподјеле, нити, сљедствено, пореског захватања. Односно схватање почело је да се мијења са интензивнијим учешћем акционарских друштава и других облика правних лица на пословној сцени развијенијих индустријских земаља. С тим у вези, основно питање које је подстакнуло потребу за опорезивањем пословног резултата правних лица, било је везано за недоумицу шта се, у пореском смислу, дешава са дијелом добити који се не распоређује у дивиденде, тј. дијелом који не подлијеже опорезивању дохотка физичких

лица – акционара. Наведена дилема је и условила појаву новог самосталног пореског облика – пореза на доходак корпорација. Бивша Југославија (у то вријеме Краљевина Југославија) увела је опорезивање добити предузећа 1928. године, под називом "друштвени порези".

4.3.1.1. Двоструко економско опорезивање (опорезивање дивиденди)

Са појавом и увођењем пореза на добит правних лица у систем редовних пореских обавеза, отворило се једно нове питање, а то је двоструко економско опорезивање, односно опорезивање дивиденди. Двоструко економско опорезивање дивиденди подразумијева да се у истом временском периоду по основу исте остварене добити опорезују два у правном смислу различита, али економски повезана пореска обвезника. Ради се о опорезивању дијела расподијељене добити два пута (опорезивањем добити предузећа и опорезивањем прихода акционара, односно физичких лица) или боље рећи, ради се о преклапању пореза на добит правних лица и пореза на доходак грађана.

Класични систем опорезивања добити, који се уједно назива и апсолутни систем пореза на добит предузећа, потенцира примјену двоструког економског опорезивања, истичући да је овакав порески приступ погодан са становишта социјално-политичких циљева и да одбацује значајне фискалне ефекте (прикупљена средства су већа јер се врши дупло опорезивање истог пореског објекта), као и да фаворизује акумулацију добити, односно подстиче усмјеравање добити у капитал предузећа у односу на расподјелу на дивиденде. Управо због своје једноставности и фискалне издашности, поједине земље усвојиле су и задржале у примјени односни систем опорезивања добити (САД, Швајцарска, Норвешка, Литванија, Ирска). Међутим, са становишта теоријског поимања начела праведности и практичног дестимулисања улагања домаћег и страног капитала у акције, појава двоструког економског опорезивања сматра се неприхватљивом за већину пореских система у свијету. Двоструко економско опорезивање дивиденди за собом вуче неколико, за међународну примјену пореског права, непожељних посљедица:

- фаворизује финансирање путем задуживања, тј. утањену капитализацију, јер се камате признају као трошак, док дивиденде подлијежу двоструком опорезивању;
- дискриминише дивиденде у односу на друге приходе од капитала (камата, рента, предузетничка добит) и фаворизује задржавање, а не расподјелу добити, јер је у том случају релевантан само порез на капиталну добит;
- фаворизује друге облике предузећа (као што су ортачка друштва или инокосна предузећа) у односу на друштва капитала;

- ствара се ефекат затварања код друштва капитала, при чему се капитал задржава у "зрелијим" предузећима, јер се старија и већа предузећа, која немају потребу да привлаче нове акционаре, одлучују за економски неефикасне инвестиције из акумулиране добити ради умањења пореског терета, док су млађа и мања предузећа, ради прибављања финансијских средстава путем емитовања нових акција, присиљена да (у циљу смањења пореског оптерећења кроз акумулисање већег дијела добити) снизе износе дивиденди и тиме наруше привлачност сопствених акција.

Уважавајући наведене недостатке класичног система опорезивања, за већину савремених пореских система (као што су Малта, Њемачка, Аустрија, Канада, Португал, Данска, Шпанија, Јапан итд) карактеристична је примјена *концепта пореске интеграције,* као скупа мјера и поступака који се предузимају на нивоу предузећа, односно на нивоу акционара, са циљем потпуне елиминације или умањења двоструког економског опорезивања расподијељене добити.

Потпуна елиминација двоструког економског опорезивања (карактеристична за систем пуне интеграције) базира се на ставу да порез на добит треба искључиво посматрати као тзв. предпорез, односно као порез по одбитку или аконтацијски порез. Међутим, систем пуне интеграције није нашао своју примјену у пракси (изузетак је једино Малта), јер је његова примјена доста сложена, са потенцијалним негативним утицајем на ликвидност акционара (у случају да је сва добит задржана, акционари морају платити порез на добит, иако нису добили никакве приливе на име дивиденди) и висину пореских прихода државе (потпуни губитак прихода од пореза на добит). Елиминација двоструког економског опорезивања путем система интеграције постиже се искључивањем износа исплаћеног на име дивиденди из основице пореза на добит или примјеном нулте стопе за опорезивање дивиденди (метод дедукције или одбијања дивиденди). Односним методом изједначава се третман оба главна прихода од капитала (камате и дивиденде) и поништава привилегованост дуга у односу на акционарски капитал, али, са друге стране, предузеће је подстакнуто да што више остварене добити расподијели у виду дивиденди како би добит била изложена нижем пореском оптерећењу.

Ублажавање ефеката двоструког економског опорезивања, у оквиру концепта пореске интеграције, заснива се на одобравању различитих олакшица као што су примјена снижених стопа пореза на расподијељени дио добити предузећа (метод диференцијалних или двојних стопа). Међутим, наведена категорија олакшица отвара простор за злоупотребу јер омогућава предузећима која имају филијале (или повезана лица) у другим земљама да трансферишу дио добити у виду дивиденди у земље са нижим пореским стопама, а затим врше реинвестирање. У већини земаља наведени системи одобравања

пореских олакшица на нивоу предузећа су напуштени, а предност је дата примјени система дјелимичних пореских олакшица на нивоу примаоца дивиденди у виду импутације, односно одобравања пореског кредита на име пореза на добит који је претходно приписан нето дивидендама, или дјелимичних олакшица за акционаре као што је "порез по одбитку на дивиденде (Аустрија, Бугарска, Белгија, Кипра, Србија, Хрватска, Словенија, Данска, Финска, Пољска, Румунија, Мађарска, Чешка, Холандија) или одбитак дијела дивиденди од основице пореза на доходак (Француска, Њемачка, Италија, Португал)" (Поповић, *Системи пореза на добит правних лица*).

У БиХ, у оба ентитета и у Дистрикту, дивиденда физичких лица (резидената или нерезидената) није предмет опорезивања, те се у складу са тим избјегава двоструко економско опорезивање. Међутим, у погледу опорезивања прихода од дивиденди нерезидентних правних лица, усвајањем нових закона из области опорезивања добити, извршена су одређена усклађивања између ентитета, док је у Дистрикту ситуација нешто другачија. У Дистрикту приходи од дивиденди правних лица са статусом нерезидента не подлијежу опорезивању, док се у РС и ФБиХ, порез по добитку обрачунава и плаћа при исплати прихода од дивиденде и удјела у добити страног правног лица примјеном снижене стопе од 5% на износ тог прихода, уколико уговором о избјегавању двоструког опорезивања није другачије уређено.

4.3.1.2. Пореска евазија

Полазећи од чињенице да измирење пореске обавезе по основу остварене добит од стране правног лица утиче на смањење његовог економског потенцијала и потенцијално умањује његову ликвидност, као и да не доноси директну економску корист пореском обвезнику, пореска евазија постала је реалност и растућа појава у већини пореских система.

Реални интензитет постојеће пореске евазије је тешко утврдити, јер је у процјену, поред података о легалним пословним токовима, потребно укључити и учешће сиве економије (чији тренд кретања има узлазну путању на овим просторима). У квантитативном смислу пореска евазија се може дефинисати као негативна разлика између износа уплаћеног пореза у буџету и износа пореза који је требао бити уплаћен у складу са обухватом опорезивања и економским потенцијалом пореских обвезника унутар једног пореског система. Пореска евазија као таква има два појавна облика када је ријеч о избјегавању или умањењу пореске обавезе по основу остварене добити:

- законита или допуштена евазија – смањење укупне пореске обавезе у складу са постављеним законским оквиром;

- незаконита или недопуштена евазија – избјегавањем плаћања одговарајућег износа пореза на добит (директно путем утаје пореза или индиректно кроз различите облике кријумчарења) порески обвезник свјесно долази у сукоб са законом.

У погледу идентификовања пореске евазије по основу пореза на добит, законска недореченост или неадекватан систем пореске контроле често представља отворен простор за њено ширење и замагљивање јасне границе између наведених појавних облика.

Међутим, иако избјегавање плаћања пореза не мора увијек бити смишљена намјера, него се може јавити и као посљедица појаве одређених потешкоћа у пословању, којима се нарушава ликвидност (као што је отежана наплата потраживања усљед стечај највећег купца, улагање готовине у дугорочна средства у виду улагања у непрофитабилне инвестиције као што су некретнине итд), сматра се да постоји неколико фактора који подстичу свјесно и намјерно смањење прилива по основу пореза на добит у локални буџет (погледати Паић, 2013, стр. 12-13):

- висина пореског оптерећења – веће пореско оптерећење је директно пропорционално са пореском евазијом, јер више оптерећује економски потенцијал пореског обвезника;

- образовна структура становништва – сматра се да је степен образовања у обрнутој сразмјери са степеном пореске евазије, јер глобално је правило да мање образовани људи слабије разумију сврху постојања самог пореза. Међутим, изражајнија појава пореске евазије у развијеним земљама, као и злоупотреба непотпуне и неадекватне пореске контроле (као посљедица недовољне образованости, стручности и информисаности пореских инспектора) од стране високообразованих менаџера у циљу "заштите и увећања" добити предузећа полако нарушава претходно наведено правило;

- свијест пореских обвезника о припадности одређеној држави – недостатак осјећаја припадности према одређеној држави повећава интензитет појаве пореске евазије;

- пореска дисциплина обвезника у извршавању пореских обавеза – одсуство пореске дисциплине обвезника повећава степен пореске евазије;

- порески морал – смањен порески морал обвезника повећава пореску евазију, јер порески органи ради наплате пореза код већине пореских обвезника требају предузети мјере утврђивања и наплате пореских обавеза, што, у највећем броју случајева, нису у стању;

- регулатива у пореској области и казнена политика – неусаглашеност између одређених одговарајућих закона, прописа, регулатива или непостојање регулатива за поједине ситуације повећавају могућности за појаву пореске евазије. Такође, ниске казне за кршење пореских закона у погледу утврђивања и плаћања пореске обавезе поспјешују ширење пореске евазије;

- висок степен корупције – присуство корупције у пореским органима директно утиче на пораст пореске евазије;

- одговорност за обавезе пореског обвезника – непрецизно дефинисана одговорност за обавезе пореског обвезника или изостанак одговорности за обавезе пореског обвезника значајно утичу на степен раста пореске евазије.

Незаконито избјегавање плаћања пореза више је заступљено код директних пореза, и то пореза на добит (у нешто већој мјери него код пореза на доходак), јер се утврђивање пореске основице и начин обрачунатог износа пореза заснива на подацима који су исказани у пословним евиденцијама, односно нису прописани у одређеном износу (као што је случај код индиректних пореза). Из тог разлога контрола регуларности измирења пореских обавеза мора да се базира на сагледавању финансијских извјештаја, пословних књига и књиговодствене документације пореског обвезника, али и на прикупљању података из екстерних извора (као што су друга правна лица, државни органи и институције) или путем интервјуисања запослених и одговорних лица пореског обвезника. У настојању да се открије и умањи пореска евазија у погледу измирења пореске обавезе по основу остварене, прецизније евидентиране добити, неопходно је приликом "претресања" наведених извора за откривање избјегавања плаћања пореза примијенити одређене методе (погледати Паић, 2013, стр. 14-15):

- аналитички поступци – идентификовање одређених флуктуација и односа који нису конзистентни у билансним позицијама, пружа информације о евентуалном избјегавању плаћања пореза на добит;

- анализа карактеристика дјелатности и разумијевање пословања – добро познавање дјелатности анализираног пореског обвезника, укључујући и познавање одређених специфичности његовог пословања, омогућава јасно идентификовање главних тачака за избјегавање или умањење пореске обавезе[16];

- испитивање примјене посебних прописа који регулишу дјелатност пореског обвезника – контрола примјене посебних прописа који директно или индиректно утичу на обављање одређене дјелатности као потенцијалног простора за избјегавање плаћања пореза;

- највећи купци и добављачи – сагледавање да ли међу највећим купцима и добављачима постоје они са статусом повезаног лица, те да ли су, у том случају,

[16] Постоје дјелатности (као што су пољопривреда, вађење руда или камена, коришћење природних добара, прерађивачка индустрија, грађевинска или услужна дјелатност итд.) у којма је, због саме природе дјелатности, веома тешко или готово немогуће поуздано процјенити, односно утврдити колика је висина прихода који нису, а требали су бити, укључени у приходе који се опорезују. Такође, са друге стране, постоје дјелатности (као што су пружање финансијских услуга и услуга осигурања) у којима се приходи не могу потцјенити, али постоји могућност за прецјењивање трошкова.

међусобне трансакције вредноване по трансферним цијенама, као и да ли су усклађена стања са купцима и добављачима који су идентификовани као највећи, како би се отклонила или потврдила сумња у непотпуно извршење пореске обавезе;

- попис имовине – утврђивање подударност података наведених у пословних књигама и стварног стања имовине, ради идентификовања неевидентираних прихода (услијед мањка робе) или постојања сиве економије (услијед постојања вишка имовине, тј. робе);

- провјера вјеродостојности књиговодствене документације односно настанка пословног догађаја – књиговодствени документ који не садржи све потребне податке подстиче сумњу у настанак пословног догађаја и креирање незаконитих радњи с циљем умањења пореске основице.

Избјегавање плаћања пореза може се сматрати прекршајним дјелом (непостојање директне намјере за избјегавањем или смањењем пореске обавезе) или кривичним дјелом (постојање директне намјере за избјегавањем или смањењем пореске обавезе). Санкције по том основу уводе се с намјером да елиминишу или бар смање склоност пореских обвезника ка свјесном кршењу или занемаривању својих пореских обавеза. Међутим, у одређеним случајевима тежина санкције не превазилази користи учињене намјерним избјегавањем измирења пореске обавезе и тиме санкција губи свој дестимулативни карактер. Такође, чињеница је да пореска евазија нема једнострани карактер, тј. не настаје као посљедица једне незаконите радње учињене од стране једног лица, већ представља низ међусобно повезаних и условљених незаконитих радњи у којима учествује (или их подржава) више лица. Из тог разлога, веома је тешко прибавити чврсте материјалне доказе да је постојала намјера да се избјегне плаћање пореза, те порески обвезници (у већини случајева) умјесто санкције за учињено кривично дјело сносе само санкцију за утврђено прекршајно дјело.

На основу наведеног, евидентно је да пореска евазија (у конкретном случају избјегавање плаћања пореза на добит) настаје и развија се као резултат неуређености друштвене свијести у погледу осуде и одбијања идеје личног укључивања или подржавања (на било који начин) неизмирења обавеза према држави, затим, непостојања стручног знања и способности (или бар не у довољној мјери) од стране контролних пореских извршилаца за идентификовање и доказивање односне незаконите радње, као и изостанка адекватних и потпуних прописа са ефикасним механизмом санкција. На тај начин она представља појаву са озбиљним и далекосежним утицајем на функционисање друштвеног система, јер директно или индиректно умањује висину прикупљених пореских прихода у буџету и урушава могућности и стабилност државе у погледу реализације фискалних, социјалних, економских и развојних циљева.

У БиХ, због специфичности њеног уређења, различити порески прописи у ентитетима и Дистрикту могу послужити као простор за пореску евазију. Иако је стопа пореза на добит иста, постоје одређене разлике у погледу пореских ослобађања и подстицаја који омогућавају плаћање мањег пореза на нивоу групе повезаних лица.

Илустрације ради, у складу са пореским прописима, у РС порески обвезник који у једној календарској години запосли најмање 30 нових радника (који нису били запослени у зависном или матичном правном лицу пореског обвезника, а искључиво се налазе на евиденцији Завода за запошљавање РС) на неодређено вријеме (при томе се мисли на период од најмање три године, не рачунајући годину у којој су започели радни однос), има право на умањење пореске основице за износ плаћеног пореза на доходак и доприносе за те раднике. У БД БиХ прописи нису тако строго прецизирани и омогућавају већи износ умањења пореске основице. Наиме, у Дистрикту је омогућено умањење пореске основице у висини исплаћених бруто плата новозапослених радника (при чему није дефинисан квантитативни праг, претходно запослење у зависном или матичном правном лицу пореског обвезника, као ни правило да се лица морају налазити на евиденцији Завода за запошљавање БД) на неодређено вријеме (али није дефинисан временски минимум). У ФБиХ услови су, у том погледу, још повољнији и нуде умањење пореске основице у висини двоструког износа бруто плате исплаћене новозапосленим радницима (који нису били запослени у зависном или матичном предузећу пореског обвезника у претходних пет година, али нема прецизирања да се новозапослени радници морају налазити на евиденцији Федералног завода за запошљавање) са којима је закључен уговор о раду на неодређени или одређени период, са утврђеним минимумом од 12 мјесеци.

Такође, у Босни и Херцеговини, у оквиру једне пореске јурисдикције (ентитета или Дистрикта), недореченост или неусклађеност различитих прописа, који се односе на регулисање истих питања омогућавају законско спровођење пореске евазије. Закон о порезу на добит РС и Закон о пореском поступку РС не дефинише на исти начин статус повезаног лица што може допринијети повећању пореске евазије по основу трансакција између повезаних лица. Закон о порезу на добит подразумијева да се правно лице може сматрати повезаним лице уколико има или контролише најмање 25% гласачких права у другом правном лицу или има право на најмање 25% учешћа у добити другог лица. Са друге стране, Закон о пореском поступку, повезаним правним лицем третира правно лице које (директно или индиректно) посједује најмање 50% вриједности имовине или најмање 50% гласова акционара другог правног лица. Констатоване разлике у начину регулисања статуса повезаног правног лица могу довести у ситуацију да лице може бити повезано по једном али не и по другом закону, што га аутоматски ослобађа одговорности за обавезе

пореског дужника са којим је повезано и са којим је обављало интерне трансакције, и онемогућава наплату пореске обавезе односног пореског дужника.

Постојеће неусклађености остављају значајан простор за "израбљивање" законских прописа и, по тој основи, умањења пореских прихода ентитета и Дистрикта, па чак и када се ради о пословању националних пословних субјеката.

4.3.2. Утицај глобализације и хармонизације на конципирање политике опорезивања добити

Глобализација се може схватити као феномен који је овладао свјетским друштвеним и економским животом. Без обзира на то да ли се уважава мишљење оних којих подржавају односни процес или мишљење оних који оспоравају њен спасилачки карактер, неоспорно је да је она присутна и да је заокупила пажњу сваке појединачне економије да пронађе адекватан начин за укључивање у њене токове. Другим ријечима, глобализација као процес са израженом тенденцијом развоја слободне трговине, укључујући и проток људи, технологија и капитала, носи са собом висок степен ризика за све оне који на било који начин покушавају да остану "по страни". То значи да у данашњим условима пословања, заобилажење владајућих глобалних свјетских токова и трендова за сваку појединачну земљу може значити заостајање у развоју са свим негативним посљедицама које из тога проистичу, те из тог разлога, вољно или невољно, сви покушавају да нађу мјесто под "глобализацијским сводом".

Отварање, односно брисање националних граница и стварање једног "глобалног села" (у односном контексту прецизније "глобалног економског села"), у значајној мјери допринијело је интензивирању промета производа и услуга између држава, као и подстицању инвестиција у друге земље у облику директних страних улагања. При томе, један од главних носилаца концепта глобализације у контексту повећања међународне размјене јесу мултинационалне компаније. Мултинационалне компаније су, путем директних страних улагања, постале значајан актер у погледу индиректног повећања учешћа земаља у развоју у међународној размјени производа и услуга. На тај начин, оне су допринијеле да односне земље, посебно у сфери производње, постану конкурентне у погледу достизања високог нивоа захтијеваних техничко-технолошких стандарда, које те земље, самостално, не би могле достићи. Са порастом страних инвестиција и међународне размјене, расте и учешће спољне трговине у националном дохотку укључених земаља, што може оставити позитиван ефекат на сам национални доходак, али и на принципе пословања, знања и технологије. Међутим, међународна размјена код одређених земаља (углавном земаља у развоју) врло често, услијед појаве дефицита у спољнотрговинском

промету, оставља негативан ефекат на национални доходак и спољнотрговински биланс. При томе, ради заштите домаће економије предузимају се заштитне мјере, односно активирају се различити облици инструмената заштите, којима се, са једне стране, смањује увоз (тзв. пасивни инструменти заштите), или/и, са друге стране, поспјешује извоз (тзв. активни инструменти заштите).

Код инструмента заштите, у смислу контролисања међународне размјене, са једне стране, или њеног подстицања, са друге стране, прави се разлика између директних и индиректних пореза. Индиректни порези дјелују на међународну размјену у дијелу који се односи на промет производа и услуга, док директни порези, у складу са својом природом, остварују директна утицај у дијелу који се односи на инвестиције у облику директних страних улагања.

Земље које желе да повећају директна страна улагања, при формулисању своје пореске политике, акценат стављају на конципирање прописа у области директних пореза (и то првенствено пореза на добит), у смјеру који би требао привући стране инвеститоре. Оне уводе ниже стопе пореза на добит у односу на друге земље, ослобађају дивиденде од плаћања пореза или прописују нижу пореску стопу, дозвољавају различите врсте пореских олакшица код улагања, смањују терет осталих директних пореза и сл. Са друге стране, земље чија пореска политика није усмјерена на привлачење страних инвестиција (развијене земље), више пажње посвећују регулисању прописа везаних за индиректне порезе, у смислу увођења царина и других увозних дацбина како би смањили увоз одређених производа (углавном из пољопривредне и текстилне индустрије) из других земаља чије су цијене конкурентније, тј. ниже од цијене домаћег производа.

Слиједећи концепт глобализације *једнако понашање свих учесника у размјени производа и услуга,* у свијету је формирано више међународних и регионалних економских интеграција, у циљу повећања економског благостања свих учесника интеграције. Скоро да нема земље која није чланица неке економске интеграције. При томе, у зависности од степена повезаности индивидуалних економија у односним интеграцијама, тј. од степена усклађености различитих сегмената њихове економске политике, у суштини се разликује шест надограђујућих категорија међународних економских интеграција:

- споразум о преференцијалној трговини – ниже трговинске баријере у односу на земље које нису чланице;

- зона слободне трговине – нема трговинских баријера унутар интеграције[17], при чему свака чланица задржава сопствену спољнотрговинску политику, тј. сопствене баријере према земљама које нису чланице;

- царинска унија – нема трговинских баријера унутар интеграције и успостављена је заједничка спољнотрговинска политика према земљама које нису чланице;

- јединствено тржиште – основне карактеристике царинске уније надограђене су слободом кретања фактора производње (радна снага и капитал) унутар интеграције;

- монетарна унија – јединствено тржиште са заједничком валутом, јединственом централном банком и заједничком монетарном политиком;

- економска унија (тзв. привредни систем) – монетарна унија уз вођење заједничке фискалне, социјалне и свих осталих економских политика[18].

Неке од најзначајних међународних економских интеграција су:

- Азијско-пацифичка економска кооперација (енгл. Asia-Pacific Economic Cooperation - APEC) – основана је 1989. године (21 земља чланица) и чини тзв. мега интеграцију (може се рећи да из концепта регионалне прелази у концепт глобалне економске интеграције), јер представља петоконтиненталну интеграциону цјелину, окупљајући земље Сјеверне и Јужне Америке, Азије, Европе и Аустралије;

- Европска унија (ЕУ) – основана је 1992. године (28 земаља чланица[19]) и представља најбројнију и у највећем степену интегрисану групу земаља у свијету;

- Јужноамеричка интеграција (шпан. MERCOSUR или португ. MERCOSUL) – основана је 1991. године (4 земље чланице) и достигла је ниво економске уније (као највиши степен економске интеграције више држава), а заједно са Андским пактом представља наставак процеса јужноамеричке интеграције;

- Удружење земаља Југоисточне Азије (енгл. Association of Southeast Asian Nation - ASEAN) – основано је 1967. године (10 земаља чланица) и данас се базира на концепту јединственог тржишта, које омогућава слободан проток производа, услуга, радне снаге и капитала међу чланицама.

Економске интеграције носе са собом одређене ефекте, као што су:

- повећање тржишта,
- повећање конкуренције,

[17] У пракси углавном постоје непотпуне зоне слободне трговине, јер се укидање трговинских баријера односи само на одређене врсте производа.

[18] У пракси је већа вјероватноћа за креирање непотпуне економске уније, гдје су одређене економске политике јединствене, док се код вођења осталих економских политика задржава национални суверенитет.

[19] Иако су на референдуму 2016. године, држављани Велике Британије изгласали њено повлачање из ЕУ, она до 31.октобра 2019. године (договорени рок за испуњавање услова Велике Британије за излазак из ЕУ) остаје пуноправни члан са свим правима и обавезама.

- дјеловање економије обима,
- стимулисање инвестиција,
- рационалније коришћење ресурса услијед мобилности рада и капитала и сл.

Остваривање наведених ефекта, при креирању различитих нивоа међусобне повезаности националних привреда у тим економским уједињењима, подразумијевало је првенствено уклањање физичких баријера, затим техничких баријера и, на крају, фискалних, односно пореских баријера. Међутим, када се говори о укидању фискалних баријера, међународне економске интеграције су се углавном бавиле хармонизацијом пореза и пореске политике и процедура у области индиректних пореза, док хармонизација у области директних пореза (при чему се првенствено мисли на порез на добит, јер он као категорија директног пореза највише утиче на размјену између земаља) није до сада показала значајније помаке.

Наиме, ако се за примјер узме ЕУ, као најразвијенији облик међународне економске интеграције[20], видјеће се да је у области хармонизације индиректних пореза усвојено више директива о порезу на додату вриједност (ПДВ) као правних аката, којима се од држава чланица захтијева јединствен концепт опорезивања и прописује оквир за највишу и најнижу стопу ПДВ-а. У погледу хармонизације директних пореза, такође, донесена је "директива о пореском третману дивиденди које повезано лице – резидент једне државе, исплаћује матичној компанији – резиденту друге државе, којом је уведено ослобађање од плаћања пореза по одбитку на исплату дивиденди, чиме је обезбјеђена несметана међукомпанијска исплата" (Паић, 2012, стр. 23). Међутим, у погледу усклађивања пореских стопа пореза на добит и процедура и прописа за утврђивање пореске основице још ништа није учињено, иако је та потреба административно истакнута и формализована 1992. године. Констатовано стање наводи на закључак да постојеће разлике у погледу опорезивања добити одговарају чланицама ЕУ које имају директна страна улагања у друге земље чланице, код којих су стопе пореза на добит ниже и које дају различите пореске олакшице за извршена улагања.

Један од услова за улазак БиХ у ЕУ јесте хармонизација пореза и пореских политика са прописима ЕУ. У том правцу, БиХ је направила значајан помак увођењем пореза на додату вриједност на државном нивоу 2006. године, умјесто дотадашњег ентитетског регулисања пореза на промет. Исте године почели су да се примјењују и законски прописи о акцизама на државном нивоу, умјесто појединачних, ентитетских закона о акцизама.

[20] Европска унија данас представља непотпуну монетрану унију (не чине је све земље чланице Европске уније) и непотпуну економску унију (нема јединствену фискалну и социјалну политику). Такође, она представља још и дјелимичну политичку и дјелимичну безбједносну унију.

Након тога, крајем 2006. године (са примјеном од 22.11.2007. године), БиХ је потписала Централноевропски споразум о слободној трговини (енгл. Central European Free Trade Association - CEFTA) са циљем унапређења трговинске и инвестицијске политике, као припреме за улазак на јединствено тржиште ЕУ. Међутим, потписивањем наведеног споразума БиХ је доведена у ситуацију да као заштитне мјере за смањење спољнотрговинског дефицита не може користити индиректне порезе (у смислу увођења царина и других увозних дацбина на увоз), него јој је остављен простор да путем законских прописа из области директних пореза ради на подстицању директних страних улагања. Пореска стопа пореза на добит знатно је нижа у односу на стопе пореза на добит у већини земља чланица ЕУ. У БиХ исплата дивиденди је ослобођена плаћања пореза по одбитку, што значи да стране компаније могу без опорезивања зарађену добит вратити у матичну земљу. Такође, у сваком ентитету и у Дистрикту законом су предвиђени одређени (напомена: не исти) порески подстицаји за улагања у производњу и запошљавање, који умањују пореску основицу као још један начин за привлачење страних инвеститора, односно повећање директних страних улагања.

Међутим, са пореског становишта, разлике у погледу националних процедура и начина опорезивања остварене добити, са процесом глобализације и рапидним растом пословања мултинационалних пословних субјеката, отвориле су двије битне теме: двоструко опорезивање добити и пореске оазе.

4.3.2.1. Двоструко правно опорезивање (опорезивање добити)

Двоструко опорезивање добити јавља се када је исти догађај, који је довео до настанка односне добити, нормиран у два различита пореска закона као основа која доводи до настанка пореске обавезе. Овакав вид вишеструког опорезивања истог пореског обвезника, по истој основи, од стране више пореских власти истог ранга назива се двоструко правно опорезивање.

У складу са носиоцима пореске јурисдикције разликују се двије категорије двоструког правног опорезивања:

- интерно двоструко опорезивање – преплитање пореских надлежности федералних јединица једне сложене државе или јединица локалне власти једне државе и
- међународно двоструко опорезивање – преплитање пореске надлежности више пореских суверених држава.

Узрок настанка односне појаве јесте територијални суверенитет који обезбјеђује право опорезивања лица која се налазе под одређеном пореском јурисдикцијом, а међународно

јавно право не ограничава територијални суверенитет у пореској области, па тиме ни домет пореске јурисдикције.

Међутим, у циљу избјегавања, или потпуног елиминисања, двоструког правног опорезивања примјењују се одређене колизионе норме у оквиру међународног пореског права. Њихов задатак јесте да се регулише која од конкурентских пореских јурисдикција има приоритет при опорезивању одређеног пореског обвезника. По правилу принцип резиденства треба да има приоритет при опорезивању добити, али посебним колизионим нормама предност може да се да и принципу извора добити.

Колизионе норме манифестују се у виду одговарајућих мјера, које се могу подијелити на:

- унилатералне и
- међународне (билатералне и мултилатералне).

Унилатералне мјере се предузимају од стране једне државе, и представљају прописана законска правила о избјегавању двоструког опорезивања. Односне мјере су, у суштини, базиране на приступу сужавања неограничене пореске обавезе путем једностраног самоограничења субјективног пореског права, с циљем елиминисања двоструког опорезивања. Унилатералним мјерама спрјечава се интерно двоструко опорезивање.

Међународне мјере, које се користе у циљу елиминисања двоструког опорезивања, у складу са критеријумом броја страна, односно земаља потписница, дијеле се на:

- билатералне конвенције, тј. уговоре (закључују се између двије земље),
- мултилатералне конвенције, тј. споразуме (закључују се између најмање три земље).

Билатералне конвенције представљају најчешћи облик рјешавања питања двоструког опорезивања на међународном нивоу, јер се различити порески системи суптилније усклађују на овај начин, него путем мултилатералних конвенција.

Задатак конвенција о избјегавању међународног двоструког опорезивања јесте да се разграниче надлежности пореских јурисдикција земаља потписница у односу на одређени предмет опорезивања, али се њима уједно осигурава заштита пореских обвезника, олакшава сузбијање пореске евазије, обезбјеђују повољнији услови за подстицање страних инвестиција итд. Односне конвенције закључују се у писменој форми и морају бити ратификоване од стране надлежног парламента одређене земље, на основу чега постају саставни дио пореског законодавства односне земље. При томе, хијерархијски гледано, конвенције о избјегавању међународног двоструког опорезивања могу да буду изнад домаћег законодавства или да су у истом рангу са националним законима.

У ситуацији када колизионе норме не могу да спријече двоструко опорезивање, односно ако неки предмет опорезивања подлијеже пореској обавези и у земљи

резиденства и у земљи извора добити, земља резиденства може као начин за елиминисање двоструког правног опорезивања да примијени метод директног пореског кредита. У том случају порески обвезник има право да му се у земљи резиденства умањи порез на остварену добит изван земље резиденства, за износ пореза који је платио у земљи извора, односно земљи у којој је добит остварена. Умањење по наведеном основу може бити потпуно или дјелимично. Потпуно умањење (метод пуног кредита) подразумијева да се порез који је плаћен у земљи извора у потпуности одбија од пореза који се по истом основу наплаћује и у земљи резиденства, па чак и када је плаћени износ пореза у земљи извора већи од износа пореза који би требао бити по том основу наплаћен у земљи резиденства. Дјелимично умањење (метод обичног кредита), са друге стране, подразумијева да се порез који је плаћен у земљи извора одбија од пореза (признаје као кредит) који се по истом основу наплаћује и у земљи резиденства, али само до износа који би у земљи резиденства, примјеном њених стопа и прописа, могао да буде наплаћен по том основу. У пракси земље резиденства углавном примјењују метод обичног кредита.

У погледу рјешавања интерног двоструког правног опорезивања, у БиХ законским прописима ентитета и Дистрикта регулисано је да порески обвезник, који резиденство има у једном од ентитета или у Дистрикту, а преко пословне/их јединице/ца остварује приход у другом ентитету (ентитетима за Дистрикт) и/или Дистрикту, има право на умањење пореза на добит у пореској јурисдикцији у којој има статус резидента за износ пореза који је платио или треба платити на добит остварену у пореским јурисдикцијама које представљају извор стицања те добити. У Закону о порезу на добит у оба ентитета, али не и у Закону о порезу на добит Дистрикта, је назначено да односно умањење пореза на добит не може прећи износ пореза који би порески обвезник иначе платио за тај износ добити у пореској јурисдикцији резиденства.

Такође, у оквиру БиХ, законима о порезу на добит ентитета и Дистрикта, прописано је да правно лице које је (у складу са ентитетским прописима и прописима Дистрикта) резидент БиХ, има право на умањење пореза на добит за износ пореза који је платио или треба платити по основу остварене добити изван територије БиХ, при чему односно умањење не може бити веће од износа пореза на добит утврђеног у складу са одредбама надлежних закона одговарајућих пореских јурисдикција унутар БиХ.

У наредној табели наведени су међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања који су у примјени у БиХ.

Табела 2.9. *Важећи билатерални уговори у Босни и Херцеговини*

Земља	Предмет уговора	Година
Пољска	доходак и капитал	2015.
Македонија	доходак и имовина	2014.
Азербејџан	доходак и имовина	2013.
Ирска	доходак и имовина	2012.
Албанија	доходак и имовина	2012.
Малезија	доходак	2012.
Јордан	доходак	2012.
Грчка	доходак и имовина	2012.
Кувајт	доходак и имовина	2012.
Катар	доходак	2011.
Аустрија	доходак и имовина	2011.
Шпанија	доходак и имовина	2010.
Чешка	доходак и имовина	2010.
Алжир	доходак и имовина	2010.
Турска	доходак и имовина	2008.
Уједињени Арапски Емирати	доходак и имовина	2007.
Словенија	доходак и имовина	2006.
Србија и Црна Гора	доходак и имовина	2005.
Пакистан	доходак	2005.
Хрватска	доходак и имовину	2005.
Молдавија	доходак и капитал	2004.
Иран	доходак и имовина	1996.
Кина	доходак и имовина	1989.
Њемачка	доходак и имовина	1988.
Мађарска	доходак и имовина	1987.
Финска	доходак и имовина	1987.
Румунија	доходак и имовина	1987.
Кипар	доходак и имовина	1986.
Шри Ланка	доходак и имовина	1986.
Норвешка	доходак и имовина	1985.
Италија	доходак и имовина	1983.
Уједињено Краљевство	доходак	1982.
Холандија	доходак и имовина	1982.
Словачка	доходак и имовина	1982.
Белгија	доходак и имовина	1981.
Шведска	доходак и имовина	1981.
Француска	доходак	1975.

Извор: Министарство финансија и трезора Босне и Херцеговине.
Преузето са http://mft.gov.ba/bos/index.php?option=com_content&view=article&id=202&Itemid=135 (10.04.2017)

4.3.2.2. Пореске оазе

Појава земаља са статусом пореских оаза, у суштини, везује се за почетак XII вијека, односно за развој концепта пореске конкуренције, мада је Ватикан још у VIII вијеку имао такав статус. Међутим прави процват, као снажна финансијска сједишта, пореске оазе доживјеле су са експанзијом концепта глобализације, тачније посљедњих деценија XX вијека, услијед јачања значаја и могућности које је пружило глобално окружење, те пружања одређених погодности пословним субјектима.

Не постоји прецизна општеприхваћена дефиниција пореских оаза, али ОЕЦД је, у свом извјештају из 1998. године, идентификовао основна обиљежја по којима се поједина подручја, тј. земље класификују као пореске оазе (погледати OECD, 1998, pp. 21-25):

- подручје са ниским или нултим пореским оптерећењем,
- непостојање ефективне размјене информација о пореским обвезницима (законски загарантована тајност података и други облици заштите од надзора страних пореских органа),
- непостојање транспарентности у раду законодавних и правних органа, као и у спровођењу административних одредби,
- изостанак услова за постојање важне, односно економски значајне активности, што омогућава обављање инвестиција или трансакција које не морају да резултују стварањем додатне вриједности, те су односна подручја у суштини само тзв. евиденциони центри.

Цјелокупан концепт формирања пореских оаза суштински врши се с циљем привлачења страних инвестиција и обезбјеђивања потребних средстава за сопствени развој. Из тог разлога прописују се нулта или мала пореска оптерећења или се нуде одређене повољности за стране инвеститоре, како би се подстакло оснивање сталних пословних јединица или чак компанија (тзв. офшор компанија) у земљи домаћину и на тај начин повећала стопа запослености домаћег становништва.

Међутим, данашњи механизам пословања у пореским оазама, посматрано са пореског становишта, окренуо се ка преношењу добити из земаља са високим стопама пореза на добит у пореске оазе управо путем оснивања офшор компанија у циљу избјегавања плаћања пореза. На тај начин пореске оазе постају локације за држање пасивних инвестиција (тзв. кутије за новац), односно локације за евидентирање фиктивно остварене добити. При томе, земље које се класификују као пореске оазе, по правилу, имају умјерену или једноставну финансијску регулативу, затим релативно велики број финансијских институција које се примарно баве пословањем са нерезидентима, стављајући акценат на банкарску тајност и банкарску анонимност, што указује на то да је финансијски систем по величини несразмјеран у односу на потребе домицилне привреде. Наиме, у питању су земље чије законодавство дозвољава оснивање компанија непознатог поријекла унутар својих граница, штитећи идентитет власника кроз гаранцију апсолутне тајности (нпр. не постоји обавеза уписа имена власника или директора у судски регистар). Оваква могућност за пословање, ван националне и међународне контроле, уз закониту могућност избјегавања пореза на добит јесте главна специфичност пореских оаза. На овај начин пореске оазе врше дисторзију инвестиција, јер оне нису усмјерене ка локацијама које

обезбјеђују већу продуктивност, него ка јурисдикцијама са најнижим порезима и трошковима пословања.

У зависности од начина комбиновања различитих погодности за привлачење страних инвеститора, разликује се неколико категорија пореских оаза:

- пореске оазе са нултим пореским оптерећењем (дословни порески рајеви) – земље у којима нема пореза ни на какву врсту остварених примања, те су због тога присутни врло једноставни прописи око оснивања предузећа, а даџбине се плаћају у апсолутним износима на годишњем нивоу (као замјена за класични концепт пореза на добит) и нису условљене износом остварене добити (неке од земаља које спадају у ову категорију су Бахами, Кајманска острва, Бермуди);
- пореске оазе са ниским пореским оптерећењем – земље у којима се добит правних лица, без обзира гдје је остварена, опорезује знатно нижим пореским стопама у односу на друге земље, што подразумијева и постојање бројних уговора о избјегавању међународног двоструког правног опорезивања (неке од земаља које спадају у ову категорију су Кипар, Ирска, БиХ, Црна Гора, Македонија);
- пореске оазе са пореским оптерећењем само на локална примања – земље у којима се опорезује добит правних лица остварена само на домаћој територији, што значи да сва примања остварена изван домаће територије не подлијежу опорезивању (неке од земаља које спадају у ову категорију су Хонг Конг, Панама, Гибралтар);
- специјалне пореске оазе – земље чије законодавство омогућава посебан третман за одређене врсте предузећа, нпр. међународне пословне компаније (у форми друштва са ограниченом одговорношћу), чиме се оне изузимају од пореских обавеза у погледу остварене добити (неке од земаља које спадају у ову категорију су САД, Луксембург, Велика Британија, Швајцарска).

Разматрајући било коју од наведених категорија, пореске оазе представљају легално смањење пореске обавезе. Са глобалног становишта најједноставније речено, то је законски дозвољено избјегавање плаћања пореза (допуштена пореска евазија). Постојање пореских оаза, подржано процесом глобализације, омогућило је пореским обвезницима, који послују на мултинационалном нивоу, да предузимају све активности у складу са законом у циљу избјегавања или смањења своје пореске обавезе, иако је то противно духу закона и представља лошу пореску праксу.

Износ губитка прихода настао по основу избјегавања плаћања пореза или пореске утаје, као што је већ раније назначено, веома је тешко утврдити. На основу резултата истраживања из 2011. године, спроведеног од стране независне међународне мреже "Tax Justice Network" (рађеног на бази 98,20% свјетског БДП, односно 145 земаља),

процијењено је да укупни трошкови пореске евазије премашују 3,1 билион долара, односно 5,1% свјетског БДП, од чега се знатан дио везује за активности пореских оаза. У табелама 2.10. и 2.11. приказани су утврђени износи укупног губитка по основу утаје пореза, по регионима и десет земаља са највећим износима губитака по том основу.

Табела 2.10. *Преглед утврђених пореских губитака по регионима*

Регион	Број анализираних земаља	Укупни БДП (у милионима $)	Сива економија (у %БДП)	Сива економија (у милионима $)	Укупно пореско оптерећење (у %)	Износ пореске евазије (у милионима $)
Европа	36	18.947.416,00	20,50	3.882.593,00	38,94	1.511.714,00
Африка	39	1.383.070,00	34,81	481.442,00	16,46	79.235,00
Азија	40	19.333.826,00	17,70	3.421.985,00	19,46	665.930,00
Сјеверна Америка	13	17.376.075,00	10,80	1.876.751,00	24,13	452.828,00
Јужна Америка	12	3.632.841,00	36,78	1.336.330,00	28,16	376.298,00
Океанија	5	1.064.690,00	14,08	149.868,00	31,02	46.485,00
∑	145	61.737.918,00	18,06	11.148.970,00	28,10	3.132.490,00

Извор: Tax Justice Network. (2011). *The Cost of Tax Abuse: A briefing paper on the cost of tax evasion worldwide*, pp. 3-4.

Табела 2.11. *Земље са највећим износом пореских губитака*

Ранг	Земља	БДП (у милионима $)	Сива економија (у %БДП)	Сива економија (у милионима $)	Укупно пореско оптерећење (у %)	Износ пореске евазије (у милионима $)
1	САД	14.582.400,00	8,60	1.254.086,00	26,90	337.349,00
2	Бразил	2.087.890,00	39,00	814.277,00	34,40	280.111,00
3	Италија	2.051.412,00	27,00	553.881,00	43,10	238.723,00
4	Русија	1.479.819,00	43,80	648.161,00	34,10	221.023,00
5	Њемачка	3.309.669,00	16,00	529.547,00	40,60	214.996,00
6	Француска	2.560.002,00	15,00	384.000,00	44,60	171.264,00
7	Јапан	5.497.813,00	11,00	604.759,00	28,30	171.147,00
8	Кина	5.878.629,00	12,70	746.586,00	18,00	134.385,00
9	Велика Британија	2.246.079,00	12,50	280.760,00	38,90	109.216,00
10	Шпанија	1.407.405,00	22,50	316.666,00	33,90	107.350,00

Извор: Tax Justice Network. (2011). *The Cost of Tax Abuse: A briefing paper on the cost of tax evasion worldwide*, pp. 3-4.

У складу са резултатима односног истраживања, у 2011. години, БиХ се налазила на 74. мјесту са нешто више од 2,1 милијарду долара процијењеног износа пореске евазије, односно 3,2 милијарде конвертибилних марака[21]. Од земаља бивше СФР Југославије, испред БиХ су се нашле Словенија (на 55. мјесту) и Хрватска (на 56. мјесту), док је Македонија била на 94. мјесту. Србија и Црна Гора нису биле дио овог истраживања.

Мултинационалне компаније примјењују различите методе легалног преноса добити из земаља са високим пореским оптерећењем у земље са ниским или нултим пореским оптерећењем, чиме се смањује пореска обавеза на нивоу цјелокупне компаније. Постојеће

[21] У складу са важећим просјечним курсом у новембру 2011. године.

разлике у порезима на тај начин утичу и на стварну економску активност компаније, а затим и на висину самих прихода.

С обзиром на то да је, у посљедњих неколико година, знатан број земаља, као заштитни механизам против изношења остварене добити из земље, у циљу заштите локалног буџета, увео обавезу плаћа пореза на добит у земљи извора, до изражаја су дошла нека средства за трансфер добити у пореске оазе, као што су трансферне цијене. Трансферне цијене су на самој граници између легалног и нелегалног избјегавања или умањења пореске обавезе, јер омогућавају искоришћавање цијена производа и услуга у односима са повезаним лицима, као офшор компанијама. Прецизније, снижавањем цијена продаје повезаним лицима, који послују у подручју са ниским или нултим пореским оптерећењем, уз истовремено неоправдано повећање трошкова набавке од њих, долази се до извјештаченог преноса добити и легалне злоупотребе пореских прописа различитих земаља, с циљем креирања мање или чак нулте пореске обавезе.

На односну тематику надовезује се други аспект који је глобализација са собом повукла, а то је пореска конкуренција. Формирање и функционисање различитих категорија пореских оаза, као што је наведено, резултат су предузимања различитих мјера пореске политике у циљу привлачења страног капитала. Настојање да се креирају повољнији услови за улагање у одређену земљу подразумијева одобравање различитих пореских привилегија инвеститорима, што доводи до појаве пореске конкуренције између земаља. Из тог разлога у наставку ће се сагледати основни инструменти пореске конкуренције у домену опорезивања остварене добити.

4.4. Пореска конкуренција и њени инструменти у погледу опорезивања добити

Појава пореске конкуренције, односно инструмената пореске политике опредмећених у систему опорезивања, отворила је потпуно нове могућности за, са једне стране, правна лица у погледу минимизирања и избјегавања пореских обавеза, и за, са друге стране, поједине земље да развију пореске системе који би првенствено имали за циљ привлачење страних инвеститора. Веће потребе за инвестицијама, као што је случај са земљама у развоју, односно земљама у транзицији, доводе до јачања интензитета пореске конкуренције. Најуспјешније земље у транзицији јесу управо оне земље које су успјеле да остваре значајан прилив страног капитала путем пружање преференцијалног пореског третмана страним инвеститорима, кроз различите олакшице у систему пореза на добит, али и кроз друге неопходне опште економске и друштвене услове.

Повећан прилив страног капитала вуче за собом бројне погодности, као што су: олакшан трансфер знања и нових технологија, раст БДП, стопе запосленог становништва и животног стандарда, лакши приступ развијеним тржиштима и повећање извоза, ефикасније пуњење буџета итд. Међутим, пореско оптерећење, односно ефективне стопе опорезивања добити, нису једини фактори које страни инвеститори узимају у обзир при избору пореске јурисдикције. Значајни фактори су и:

- политичка стабилност земље,
- економска стабилност земље,
- стабилан национални порески систем (непостојање корупције, одговорне и ефикасне институције итд),
- ефикасан регулаторни систем (ефикасна судска заштита, елиминисање непотребних административних баријера итд),
- ефикасна инфраструктура (доступност електричне енергије, воде, добре комуникационе мреже, адекватни путеви, расположива квалификована радна снага, здравствено осигурање итд),
- близина одговарајућег тржишта,
- могућност поврата уложеног капитала у земљу резиденства, као и трансфер добити,
- једноставан и транспарентан укупан порески систем (ПДВ, царине и друге увозне дажбине, порез на добит, доприноси за обавезно социјално осигурање, порез на имовину) итд.

Наведени фактори могу да имају "пречe право" у односу на ниске, па чак и нулте стопе пореза на добит, при доношењу одлуке о улагању капитала у одређену земљу. У супротном може се рећи да постоји оправдана сумња да је улагање извршено из шпекулативних разлога.

Са друге стране, у ситуацији када су наведени фактори заступљени на адекватан, прихватљив начин, инструменти пореске конкуренције долазе до пуног изражаја при избор земље за спровођење инвестиционих активности. Међутим, важно је напоменути да пореска конкуренција носи са собом и значајан негативан ефекат који се изражава кроз стварање значајних дисторзија у међународној трговини и токовима инвестиција, што представља тзв. штетну пореску конкуренцију. Пореска политика једне земље може имати директан негативна утицај на економије других земаља, у смислу да еродира њихов национални фискални капацитет и да промијени њихову структуру опорезивања кроз пребацивање пореског терета са мобилног на имобилни капитал, тј. са прихода на потрошњу. Другим ријечима, штетна пореска конкуренција за резултат има привлачење страних привредних субјеката, али само из пореских разлога. Оваква врста конкурентског

притиска намеће потребу за модификовањем националних пореских система у циљу избјегавања или умањења односног ефекта преливања, што све више повећава могућности и шири простор на међународној пословној сцени за изналажење различитих легалних начина умањења пореске обавезе по основу остварене добити.

Основни инструменти који учествују у креирању пореске конкурентности одређене земље, када се говори о опорезивању добити, јесу:

- номинална (законски прописана) пореска стопа,
- порески третман рачуноводствено утврђених прихода и расхода,
- порески подстицаји и пореска ослобађања.

У погледу *номиналних пореских стопа*, као средства пореске конкуренције, ниска номинална стопа пореза на добит позитивно је третирана од стране инвеститора, а порески систем којег карактерише ниска пореска стопа, по правилу има мање изузимања и ослобађања, те се сматра релативно неутралним, односно једноставним и транспарентним. Евидентно је да разлике између номиналних стопа пореза на добит имају утицај на ниво директних страних инвестиција. Међутим, користи од пореске конкуренције, у погледу пореских стопа, нису исте за мале и велике земље. Када мале земље смање стопе пореза на добит, привлачењем страног капитала повећава се износ капитала у односу на број становника, те се тако побољшава благостање становништва. Са друге стране, када велика земља смањи стопе пореза на добит, она добија само мали дио свјежег капитала из иностранства у односу на број становника, што готово нема утицај на њихово благостање. Из тог разлога, мале земље јесу заинтересоване за ниже пореске стопе, док велике земље углавном свесрдно подржавају иницијативу о пореској сарадњи[22].

Са аспекта *пореског третмана рачуноводствено утврђених прихода и расхода*, порески систем који код опорезивања добити, са једне стране, има више изузећа рачуноводствено признатих прихода од опорезивања, а са друге, дозвољава, односно признаје више рачуноводствено признатих расхода у пореске сврхе (при чему је свакако важна и њихова висина, а не само број) сматра се пореско конкурентнијим системом.

Порески подстицаји и ослобађања изазивају велике недоумице и дискусије у погледу потребе њиховог (не)постојања, услијед могућих негативних посљедица на тржиште и на сам фискус. Основа питања о којима се мора водити рачуна када се одобравају пореске олакшице су:

[22] Пореска сарадња представља мјеру узајамне правне помоћи између различитих пореских јурисдикција (земаља), која је у овом контексту првенствено усмјерена на размјену пореских информација и потписивање уговора о избјегавању двоструког опорезивања.

- који су могући нежељени ефекти пореских олакшица, првенствено до које мјере оне могу условити пореску евазију,
- у којој мјери се нарушава тржишна неутралност,
- да ли су подстицајне мјере у систему пореза на добит синхронизоване на начин да се међусобно не поништавају и
- да ли је пореска администрација одређеног пореског система способна да одговори захтјевима спровођења контроле тог пореског система.

Порески подстицаји и пореска ослобађања представљају одраз вођења активне пореске политике, у циљу стимулисања жељеног понашања привредних субјеката, односно пореских обвезника. Међутим, пракса је показала да позитивни ефекти пореских подстицаја могу бити нарушени и урушени њиховом злоупотребом. Порески подстицаји представљају стимулативно средство и законски обезбијеђен простор за фаворизовање краткорочних, па чак и шпекулативних инвестиција, у смислу свјесне инвазије прихода путем високих трошкова посредством повезаних правних лица из јурисдикције са високим ефективним стопама пореза на добит у јурисдикције са ниским или, чак, нултим ефективним стопама.

Поред негативних посљедица на фискус, порески подстицаји и пореска ослобађања могу да представљају и инструмент за нарушавање тржишне неутралности. По правилу, порез треба бити неутралан, без фаворизовање одређених дјелатности или субјеката. Пословне одлуке пореских обвезника, треба да се доносе искључиво на основу тржишних процјена, нпр. у погледу одлучивања о инвестирању у поједине земље, у поједине дјелатности, имовинске дијелове, затим одлучивања о избору организационог облика за обављање изабране дјелатности, одлучивања о територијалном домету и слично. Међутим, искључива доминација тржишта при избору повољније алтернативе није у складу са концептом вођења активне пореске политике, што значи да, у пракси, ни једна категорија пореза, као мјера носилаца фискалног суверенитета, нема неутрални карактер при доношењу пословних одлука. Пословни субјекти као порески обвезници трагају за оптималним балансом између тржишних карактеристика и понуђених пореских прописа.

Врло важно питање, када се говори о пореским подстицајима и ослобађањима у систему опорезивања добит, јесте питање њихове међусобне усклађености. Синхронизација подстицајних мјера, по правилу, захтијева усклађеност законских прописа и процедура на свим нивоима, ради неутралисања простора за поништавање позитивних ефеката прописаних подстицајних мјера са становишта њихових корисника. Уколико не постоји вертикална и хоризонтална усклађеност, трошкови пореског

обвезника[23] могу премашити очекиване користи од прописаних пореских подстицаја и ослобађања и урушити основну намјену односног инструмента пореске конкуренције. Такође, синхронизација је неопходна и са становишта трошкова пореске администрације, јер уколико међусобна неусклађеност постојећих пореских подстицаја, на свим нивоима и кроз све прописе и процедуре, неоправдано увећава посљедичне трошкове администрације, губи се смисао њиховог увођења као мјере активне пореске политике носилаца фискалног суверенитета.

Велики број пореских олакшица, подстицаја, ослобађања по више различитих основа, увећава сложеност и угрожава транспарентност пореског система, па се отвара и питање способности пореске администрације да спроводи одговарајућу пореску контролу у оквиру таквог пореског система. Из тог разлога, одлука фискуса при креирању одређених пореских подстицаја мора бити базирана на одговарајућој "cost-benefit" анализи, како би се сачувао одређени, потребни минимум прихода и очувала основна намјена њиховог увођења.

Изражени интензитет примјене различитих инструмената пореске конкуренције у циљу привлачења директних страних инвестиција, условио је на глобалном нивоу континуирани тренд смањења стопа пореза на добит. Овај тренд не треба мијешати са теоријском тенденцијом изједначавања стопа пореза на добит на међународном нивоу (као покушајем за елиминисањем разлога "сељења" опорезиве добити), јер оне немају тренд уједначавања, али се дисторзије између прописаних номиналних пореских стопа знатно смањују, те само мали број земаља и даље има екстремно високе стопе пореза на добит (графикон 2.5).

Графикон 2.5. *Расподјела стопа пореза на добит у свијету у 2016. години*

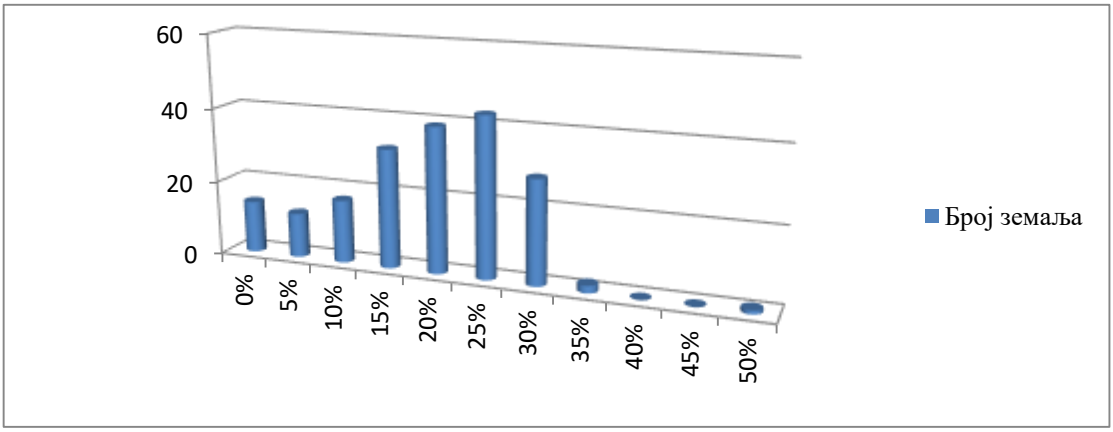

Извор: Tax Foundation. *Corporate Income Tax Rate around the World, 2016.* Преузето са http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2016 (18.03.2017)

[23] Трошкови пореског обвезника обухватају све трошкове везане за поштовање постојећих пореских прописа, као што су: трошкови вођења пореског књиговодства, пореске евиденције, ангажовања пореских стручњака, консултаната, адвоката, учествовања у жалбеним административним и судским поступцима итд.

У периоду 2003-2016. година уочљив је изражени тренд смањења просјечних стопа пореза на добит у свим регионима свијета (графикон 2.6). Највећи апсолутни пад просјечне стопе пореза на добит забиљежен је у Азији, за око 11 процентних поена, тј. са 31% (2003) на 20,14% (2016). Док је најмањи апсолутни пад забиљежен у Јужној Америци, за око 2 процентна поена, тј. са 29,9% на 27,27%.

Графикон 2.6. *Смањење просјечних стопа пореза на добит по регионима за период 2003-2016. година*

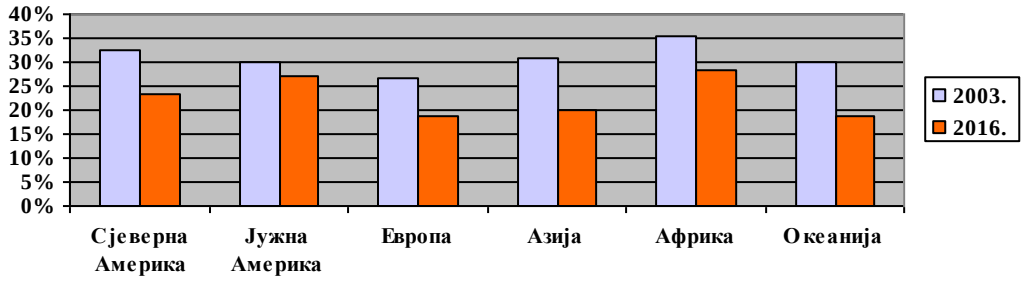

Извор: Tax Foundation. *Corporate Income Tax Rate around the World, 2016.* Преузето са http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2016 (18.03.2017)

Смањивање просјечних стопа пореза на добит, у земљама широм свијета, водило је смањењу свјетске просјечне пореске стопе (графикон 2.7). У 2003. години свјетски просјек кретао се око 30%, да би до 2016. године он опао за нешто више од 7 процентних поена, односно на 22,49%.

Графикон 2.7. *Тренд кретања глобалне стопе пореза на добит за период 2003-2016. година*

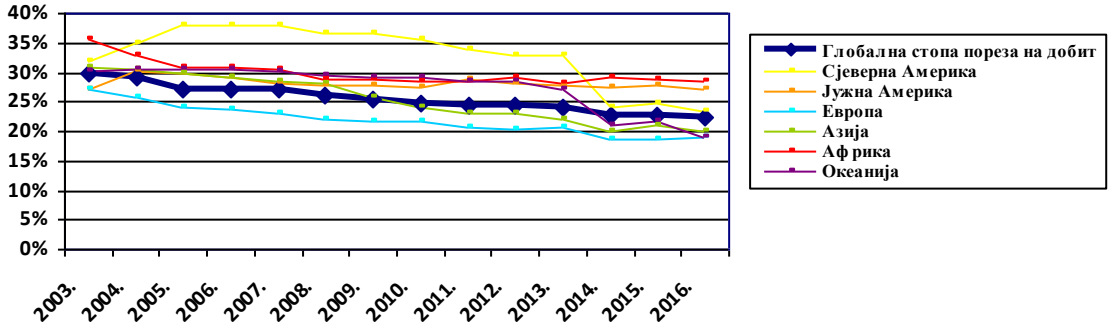

Извор: Аутор, према подацима Tax Foundation. *Corporate Income Tax Rate around the World, 2016*. Преузето са http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2016 (18.03.2017) и KPMG. *Corporate tax rates table*. Преузето са https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html (18.03.2017)

Стопа пореза на добит, као инструмент пореске конкуренције, представља једну од кључних карактеристика атрактивности земаља, као економија за улагање. Међутим, иако остатак свјетске економије сазријева у тој чињеници и по том основу постепено ради на смањивању стопе пореза на добит, САД (које чине 25% свјетског БДП) и даље имају

високу стопу пореза на добит од 38,92% (која се није мијењала нешто више од десет година), чиме ризикују да изгубе своју конкурентску предност на глобалном нивоу.

У погледу БиХ, постојањем три одвојена и независна система опорезивања добити створена је претпоставка за својеврсну пореску конкуренцију. С обзиром на ниску и уједначену стопу порез на добит у ентитетима и Дистрикту, основу за пореску конкуренцију, у том погледу, представљају порески подстицаји и олакшице. Од раније наведених пореских подстицаја, олакшица и ослобађања, важећи законски прописи о порезу на добит РС, ФБиХ и БД БиХ, познају могућност признавања права на убрзану амортизацију под одређеним условима (који се разликују у ентитетима и Дистрикту), док порески подстицају у виду "пореског празника" тренутно нису предвиђени у домаћем законодавству.

У 2016. години, ступањем на снагу новог Закона о порезу на добит РС порески подстицаји сведени су на подстицаје за:

- улагање у производњу (опрема, постројења и непокретности за обављање регистроване производне дјелатности у складу са рјешењем о одређивању листе производних дјелатности у сврху остварења права на умањење пореске основице пореза на добит) и
- запошљавање нових радника.

У ФБиХ је такође, у 2016. години, ступио на снагу нови Закон о порезу на добит, у складу са којим су правним лицима која имају сједиште на територији Федерације, на располагању сљедеће категорије подстицаја:

- подстицаји за инвестиције (уз двије могућности остваривања права на односни подстицај: (а) инвестирањем у производну опрему у сврху обављања производне дјелатности, као што су улагања у опрему, постројења, али не и у непокретности или (б) континуираним инвестирањем властитих средстава у укупном износу од 20 милиона КМ у периоду од пет узастопних година, с тим да у првој години инвестира 4 милиона КМ) и
- подстицај за запошљавање.

Према Закону о порезу на добит БД БиХ (из 2010. године), пореском обвезнику који на територији Дистрикта обавља дјелатност, на располагању су сљедећи порески подстицаји:

- подстицај за инвестиције (улагања у земљиште, грађевинске објекте, постројења, опрему, намјештај и транспортна средства за обављање регистроване дјелатности),
- подстицај за запошљавање и
- подстицај по основу извоза.

Такође, наведени закони у све три пореске јурисдикције унутар БиХ, дозвољавају пренос пореског губитка унапријед у трајању од пет година, али само уколико је односни

порески губитак настао у оквиру надлежне пореске јурисдикције. Порески губици које је правно лице имало у другим јурисдикцијама у БиХ, као и у јурисдикцијама изван БиХ, не признају се као одбитак од пореске основице односног правног лица.

Као што се из наведеног види, у ентитетима су извршена одређена усклађивања у погледу категорија пореских подстицаја (с тим да и даље постоје значајне разлике везане за услове и начин њиховог одобравања и спровођења). Изузетак представља Дистрикт, те се може рећи да је он, бар по броју пореских подстицаја, тренутно, најстимулативнији за инвеститоре.

Међутим, главни проблем за БиХ, када говоримо о њеној вањској пореској конкурентности, у погледу привлачења страних инвестиција, јесте управо постојање три пореска система која функционишу на три територије унутар једне државе. То не мора бити проблем уколико пословни субјект послује и запошљава радну снагу само у границама једног ентитета, односно унутар Дистрикта, али ако се пословна активности протеже и на друге дијелове БиХ јављају се различити проблеми, који нису карактеристични за друге земље. Ти проблеми првенствено се везују за (а) регистровање дијелова предузећа у различитим јурисдикцијама, (б) вођење дуплих евиденција опорезивих прихода и расхода са сваку пословну јединицу у свакој јурисдикцији уз подношење одговарајућег пореског биланса свакој надлежној јурисдикцији, (в) уважавање три система обрачуна пореза и доприноса за плате и накнаде, при чему се поједини запосленици могу третирати у одређеној јурисдикцији као нерезиденти, иако имају боравиште у БиХ, итд. Наведени елементи конфузије и нарушавања транспарентности стварају огромну штету пореским обвезницима, а тиме и локалним буџетима и фондовима.

4.5. Трансферне цијене као средство (зло)употребе инструмената пореске конкуренције

У конвенционалној рачуноводственој литератури, трансферне цијене се дефинишу као техника за оптималну алокацију трошкова и прихода између повезаних правних лица. Иако на први поглед, односна дефиниција не указује на могућност појаве злоупотребе, детаљније посматрано она говори о дубокој умијешаности трансферних цијена у увећање богатства саме групе, путем креирања адекватне структуре трошкова и прихода у складу са интересима групе, као и њених учесника, што оставља могућност за "оправдано" искоришћавање постојећих инструмената пореске конкуренције у различитим пореским јурисдикцијама (слика 2.5). Такво понашање спада под агресивно пореско планирање, јер

води смањењу пореске обавезе правним дјелима која су законита, али је намјера пореског обвезника супротна циљу законодавца.

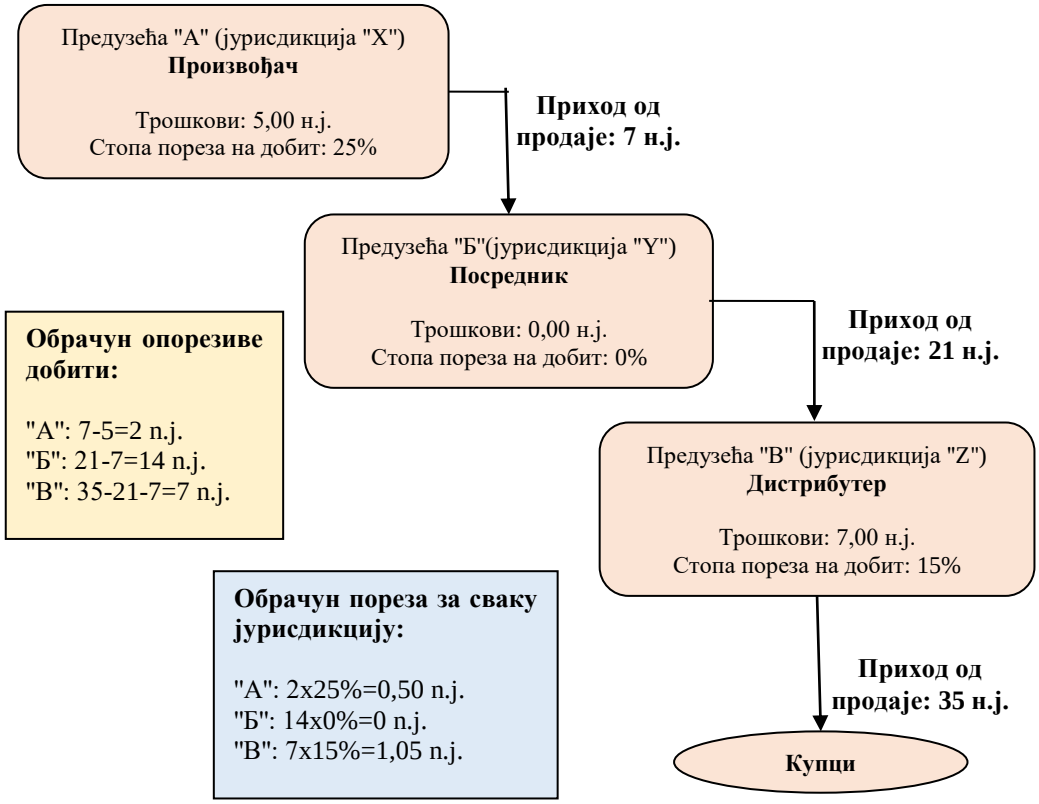

Слика 2.5. *Примјена трансферних цијена између повезаних правних лица*

У том свјетлу, мултинационални пословни субјекти имају на располагању широку лепезу могућности за пореско планирање, тј. имају слободу правно дозвољеног избора у погледу више фактора:

- локације главног сједиште компаније, као и огранака и филијала,
- обављања продаје,
- обрачунавања пословних трошкова,
- запошљавања радника,
- позајмљивања новца,
- регистровања права интелектуалне својине,
- захтијевања пореских повластица итд.

Слиједећи наведено, кључна предност примјене трансферних цијена, у сврху смањења пореске обавезе, огледа се у високој субјективности механизама за алокацију трошкова и прихода, што омогућава повезаним правним лицима одређени степен дискреције при њиховој алокацији на одређене производе/услуге, као и поједине географске локације. На тај начин преко трансферних цијена, највећи дио добити пребацује се у земље са

повољнијим инструментима пореске конкуренције, чиме се минимизирају пореска оптерећења, уз паралелно посљедично увећање крајње добити.

Данас, повезана правна лица се све више усмјеравају на трговање правима интелектуалне својине, јер је тешко одредити њихове упоредиве тржишне цијене, али је лако пренијети право над њом из једне јурисдикције у другу. Мултинационални пословни субјекти лоцирају своја права интелектуалне својине у земљама са ниским пореским оптерећењем, а њене филијале када користе интелектуалну својину, плаћају за корисничке дозволе компанији одређену надокнаду, те се тиме смањује порески терет на нивоу цијелог мултинационалног пословног субјекта. Тако на примјер Мајкрософт (енгл. Microsoft) држи своја права интелектуалне својине у Ирској, земљи са ниском стопом пореза на добит (12,5%). Такође, још једна корист од трговања правима од интелектуалне својине, када се говори о умањењу пореске обавезе услијед израбљивања пореских олакшица, јесте да филијале, у оквиру мултинационалног пословног субјекта, могу приход од интелектуалне својине давати као кредит осталим филијалама мултинационалног пословног субјекта. По основу тога компанија добија камате, а остале филијале остварују пореске олакшице по основу трошкова на име камата на кредите.

Поред трансферних цијена, у литератури и пракси конкретизовало се још неколико видова агресивног пореског планирања, који су такође повезани са овом тематиком:

- Холдинг компанија – посебан правни ентитет у власништву матичне компаније (оснива се у земљама са ниским пореским оптерећењем), чија је функција да скупља дивиденде из филијала односне мултинационалне компаније и обезбјеђује зајмове матичној компанији. Све док је инострани добитак у холдинг компанији и није пренесен матичној компанији, порези на добит у резидентној земљи матичне компаније нису обрачунати на добит из иностранства и наплаћени су само порези у земљи гдје је основана холдинг компанија.
- Утањена капитализација[24] – инвестиције мултинационалних компанија у земљама са ниским пореским оптерећењем углавном су финансиране сопственим капиталом (што има за резултат плаћање страних пореза на добит остварену у иностранству, а одлагањем преноса добити у резидентној земљи матичне компаније увећава се профитабилност), док су инвестиције у земљама са високим пореским оптерећењем финансиране задуживањем (што доводи до камата ослобођених од пореза у страној земљи и тиме се избјегава плаћање страних пореза).

[24] О утањеној капитализацији ће бити више ријечи у оквиру тачке 4.8.1.

- Пореска арбитража – обвезник користи одбитак пословног губитка у пореском билансу, без реалних пословних губитака, као злоупотребу разлике у националним пореским системима (нпр. у Њемачкој, трошкови камата повезани са страним инвестицијама представљају одбитак у пореском билансу, а приходи који обезбјеђују те инвестиције нису опорезиви све док се не пренесу на њемачку територију, погледати Schreiber, 2013, p. 83), укључујући и разлику пореско-правног статуса у националном праву за одбитак пореског губитка (нпр. Велика Британија одређује резиденство компаније према мјесту управљања, а САД према мјесту регистрације, што значи да компанија која оснива филијалу у САД са извршним одбором у Великој Британији, пословни добитак, у складу са законом, може користити за умањење остварене опорезиве добити у обје државе, погледати Shaviro, 2004, p. 38).

Трансферне цијене као дио агресивног пореског планирања своју пуну форму добиле су са развојем процеса глобализације. Наиме, глобализација је креирала могућност да се производи дизајнирају у земљама А и Б, производе у земљама В и Г, склапају у земљама Д и Ђ, право на робне марке и патенте држи у земљама Е и Ж, а права на глобалне маркетиншке активности додијеле земљама З и И.

На тај начин омогућено је да домаћи пословни субјекти постану мултинационални, а да страни пословни субјекти (путем оснивања нових пословних субјеката, заједничких улагања са локалним пословним субјектима или кроз неке друге пословне комбинације) постану дио домаће пословне сцене. 70-их година прошлог вијека у свијету је постојало 7.000 мултинационалних компанија, 1998. године било их је нешто више од 53.600, да би се 2006. године тај број попео на 78.000 са најмање 780.000 регистрованих филијала широм свијета (Rixen, 2011, p. 207). Са повећањем броја мултинационалних пословних субјеката повећава се и количина трговинских трансакција у оквиру једног пословног субјекта на међународном нивоу, те се процјењује да негдје око 2/3 свих пословних трансакција у свијету обавља управо унутар мултинационалних компанија, односно група повезаних правних лица.

Сумирајући податке из различитих извора, Сика и Вилмот у свом раду из 2010. године наводе да су на почетку XXI вијека 51 од 100 највећих економија на свијету чиниле компаније (мултинационалне и транснационалне), а не националне државе. Такође, они наводе да је у том периоду 100 највећих компанија контролисало 3.400 милијарди долара имовине у свијету, од чега се 40% налазило изван матичне земље (Sikka & Willmott, 2010). Као што се из наведеног види, процес глобализације омогућио је доминацију мултинационалних и транснационалних компанија у свјетској привреди (слика 2.6).

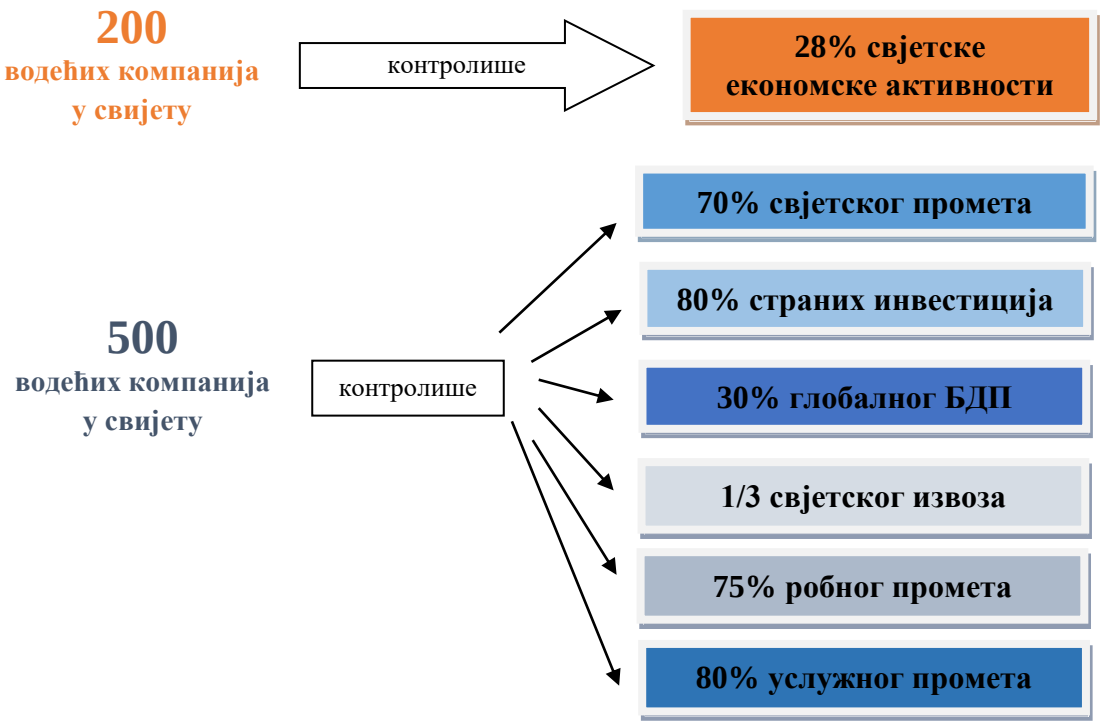

Слика 2.6. *Доминација мултинационалних и транснационалних компанија у свјетском богатству*

Извор: Аутор, према подацима Sikka, P. & Willmott, H. (2010). The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*, 21(4), pp. 345-456.

Надовезујући се на наведено, 2001. године у САД евидентирано је да је трговина између повезаних правних лица заузимала 46% од укупног америчког увоза и 33% извоза. Као главни канали злоупотребе трансферних цијена идентификовани су аранжмани око подјеле трошкова и унутаргрупне услуге. Услијед непостојања адекватног тржишта за одређивање непристрасне еквивалентне трансакције (посебно када предузећа користе специфичне робне марке, патенте, брендове) или дјеловања монопола, врло је тешко провјерити да ли постоји (не)подударност коришћене трансферне цијене са принципом "ван дохвата руке".

Питање трансферних цијена постало је прави изазов, не само за земље у развоју, него и за развијене земље (илустрација 2.1).

Наведена илустрација представља екстремну варијанту злоупотребе трансферних цијена, али указују на распрострањени систематски приступ примјене трансферних цијена у било којем правцу у циљу избјегавања пореза и повећања добити. Нафтна индустрија, индустрија високе технологије, хемијска и фармацеутска индустрија истичу се као најизражајнији сегменти примјене различитих аранжмана око трансферних цијена. Успостављањем фиктивних предузећа у пореским оазама, кроз финансијску евиденцију (нарочито када се говори о нафтној индустрији, погледати Pak, 2012), сировине се

пребацују у њих из земаља са високим пореским оптерећењем путем ниских трансферних цијена, одакле се као дорађени, односно комплетирани производи предају крајњим дистрибутерима у индустријским земљама по високим трансферним цијенама. Овакав начин изигравања пореског система омогућава "заштиту добити од опорезивања" у пореским оазама, док у земљама произвођачима остаје минимално евидентиран износ основице за опорезивање.

Илустрација 2.1. *Екстремна злоупотреба трансферних цијена*

У САД, према царинским подацима, као и подацима о извозу и увозу, у 2001. године, поједини производи увозили су се по сљедећим цијенама:

- 972,98$ /ком. пластичне кашике (из Чешке),
- 1.853,50$ /ком. ограде (из Канаде),
- 2.052,00$ /л сок од јабуке (из Израела),
- 4.121,81/кг тоалет папир (из Кине),
- 4.896,00$ /ком. пинцете (из Јапана),
- 8.500,00$ /ком. хемијске оловке (из Тринидада),

док су цијене извоза појединих америчких производа биле:

- 1,20$ /ком. монтажне зграде (у Тринидад),
- 1,75$ /ком. преносни тоалет са резервоаром (у Хонг Конг),
- 52,03$ /ком. ракета и лансер (у Израел),
- 387,83$ /ком. булдожер (у Венецуелу).

Водећи се наведеним подацима, процјена је да је Влада САД у 2001. години изгубила око 53,1 милијарду долара пореских прихода.

Извор: Pak, S.J. & Zdanowicz, J.S. (2002). *An estimate of 2001 lost US federal income tax revenues due to over-invoiced imports and under-invoiced exports*. Working paper. Penn State University.

На основу наведеног, евидентно је да пореске оазе играју кључну улогу код пословања мултинационалних пословних субјеката у примјени стратегије преноса добити путем трансферних цијена. Смањење пореског терета избјегавањем плаћања пореза у земљи гдје је остварена добит, води тзв. ерозији пореске основе, што представља најчешћу активност мултинационалних пословних субјеката. Ерозија пореске основе директно угрожава пореске приходе националних влада за финансирање јавних расхода и угрожава пореску једнакост, смањује порески морал и тиме ослабљује национални порески суверенитет. У практичном смислу, готово свакодневно роба се физички креће од земље пошиљаоца до земље крајњег примаоца, али са аспекта финансијске евиденције, пренос робе се путем уговора усмјерава кроз пореске оазе (илустрација 2.2). Истраживања су показала да поједине земље губе астрономске износе по основу избјегавања плаћања пореза. Тако, нпр. Велика Британија губи по 12 милијарди фунти годишње, док Њемачка губи 90 милијарди евра пореских прихода као посљедицу преноса добити, односно ерозије пореске основе (погледати Fuest, et al., 2013, p. 9).

Илустрација 2.2. *Трговина бананама кроз пореске оазе*

Компанија лоцирана на Карибима бави се испоруком банана компанији која је лоцирана у Великој Британији, с тим да се уговорене трансакције обављају преко зависних предузећа (Кајманска Острва, Бермуди, Острво Ман итд). Продајна цијена од 60 пенија/кг по којој се банане испоручују супермаркетима у Великој Британији састоји се од неколико елемената:

- 13 пенија/кг у земљи производње (Кариби) што чине = 10,5 пенија/кг производних трошкова + 1,5 пенија/кг цијена рада + 1,0 пенија/кг добити;
- 47 пенија/кг унутаргрупних трансакција = 8 пенија/кг по основу употребе мреже канала за куповину (Кајманска Острва) + 8 пенија/кг по основу финансијских услуга (Луксембург) + 4 пенија/кг по основу употребе робног имена (Ирска) + 4 пенија/кг по основу услуга осигурања (Острво Ман) + 6 пенија/кг по основу услуга управљања (Џерзи) + 17 пенија/кг по основу коришћења дистрибутивне мреже (Бермуди).

У основи, компанија плаћа сама себи за извршене услуге, а пошто се приходи књиже у јурисдикцијама са ниским или нултим пореским оптерећењем 47 пенија прихода готово не подлијеже опорезивању.

Три мултинационалне компаније, "Chiquita Brands", "Dole Foods" и "Fresh Del Monte Produce", доминирају свјетском трговином, са стогодишњим присуством у производњи и дистрибуцији банана у Централној Америци и Колумбији. Ове три компаније су, у комбинацији, у периоду од пет година (до 2006. године) остариле на глобалном нивоу продају од преко 50 милијарди долара и зарадиле 1,4 милијарде долара. На тај износ платиле су само 200 милиона долара (14,3%) пореза за односни период "кријући" се иза унутаргрупног промета. Такође, компанија "Fresh Del Monte Produce" је у 2005. години под својом контролом имала 48% остварене продаје у САД, а пријавила је губитак у износу од 35,2 милиона долара, док је у иностранству забиљежила добит у износу од 133,5 милиона долара. У оваквој комбинацији односна компанија је избјегла плаћање пореза САД.

Извор: Sikka, P. & Willmott, H. (2010). The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*, 21(4), p. 351.

Учесталост односне праксе је изузетно тешко процијенити. Првенствено из разлога што су готово сви наведени видови агресивног пореског планирања (па и примјена трансферних цијена) мање-више законити у оквиру појединих пореских система и национални порески органи немају видну основу да оспоре поступак опорезивања. Такође, неке земље (пореске оазе или јурисдикције са штетним пореским праксама) немају интерес да сарађују са другим земљама у погледу разоткривања појединих сегмената агресивног пореског планирања, јер оно води увећању националног богатства.

На основу тога, злоупотреба трансферних цијена, углавном постаје евидентна путем изненадних пословних крахова компанија, истрага корупције, истраживачког новинарства, регулаторне интервенције или судских поступака. Неке од највећих пореских малверзација које су откривене на овај начин приказане су у табели 2.12.

Табела 2.12. *Највећи рачуноводствени скандали*

Афера "Enron" (Хјустон, Тексас)	
Година:	2001.
Врста дјелатности:	Електродистрибуција
Скандал:	Акционари изгубили 74 милијарде долара, хиљаде запослених и инвеститора остало без пензионих фондова, а велики број запослених је остало без посла.
Начин откривања преваре:	Високе цијене акција подстакнуле су сумње јавности, које су потврђене извјештајем интерног ревизора о рачуноводственим неправилностима у финансијским извјештајима.

Резултати додатне истраге:	Креирањем 3.500 домаћих и страних филијала (од којих су неке лоциране на острвима Туркс и Кајкос, Бермуди и Маурицијус), "Enron" је, у складу са савјетима консултантских компанија "Arthur Andersen", "Deloitte&Touche" и уз кооперацију са банкама "Cash Manhattan", "Deutsche Bank" и неколико водећих адвокатских фирми, развио стратегију избјегавања плаћања пореза путем преноса прихода у пореске рајеве. Пројекти развоја инфраструктуре у земљама гдје су оформљене филијале, донијели су "Enron"-у, у периоду 1996-2000. година, неопорезовану добит од 1.785 милијарди долара. Суштина избјегавања плаћања пореза огледала се у конципирању одговарајуће политике примјене трансферних цијена. У почетним фазама развоја пројекта, пројекат се обично предавао локалним компанијама, које су представљале заједнички подухват "Enron"-а и још најмање двије компаније регистроване на Кајманским Острвима. Таква структура пословања омогућила је, са једне стране, извлачење великог дијела опорезивог прихода у пореске рајеве, а са друге стране, плаћене таксе и друге накнаде у пореским рајевима третиране су као порески одбитак у другим јурисдикцијама.
Афера "WorldCom" (Ашберн, Вирџинија)	
Година:	2002.
Врста дјелатности:	Телекомуникације
Скандал:	У финансијским извјештајима "надуван" износ средстава за чак 11 милијарди долара. 30.000 запослених је остало без посла, а инвеститори су претрпјели губитак од 180 милијарди долара.
Начин откривања преваре:	Интерна ревизија открила је превару у вриједности од 3,8 милијарди долара.
Резултати додатне истраге:	За накнаду од 9,2 милиона долара консултантска кућа "KPMG" савјетовала је компанију да повећа своју добит након опорезивања, усвајањем посебног програма примјене трансферних цијена за нематеријалну имовину. Компанија је креирала производ под називом "управљање предвиђањем" (пакет телекомуникационих услуга преко глобалне мреже која има за циљ да створи хоризонтално и вертикално интегрисану корпоративну структуру), као до тада непознат тип нематеријалне имовине. Матична компанија регистровала је овај производ у јурисдикцији са ниским пореским оптерећењем, а затим дала лиценце својим зависним предузећима у јурисдикцијама са високим пореским оптерећењем за одређени износ годишње надокнаде. У период 1998-2001. година остварено је преко 20 милијарди долара накнаде за коришћење ове лиценце. Зависна предузећа износ накнаде за коришћење лиценце третирала су као трошак који се признаје у пореске сврхе, док се приход пребацивао у јурисдикцију са ниским пореским оптерећењем. Овакав политика примјене трансферних цијена омогућила је утају пореза у износу од 100 до 350 милиона долара.

Извор: Аутор, према подацима преузетим из више извора
Healy, P. M. & Palepu, K.G. (2003). The Fall of Enron. *Journal of Economic Perspectives*, 17 (2), pp. 3-26,
Kaplan, R. S. & Kiron, D. (2004). Accounting Fraud at WorldCom. In: Cummings, L. & Millanta, B. (Eds), *Financial Accounting Theory and Practice* (2nd ed.). Sydney: McGraw Hill Australia Pty Ltd,
Zekany, K.E., Braun, L.W. & Warder, Z.T. (2004). Behind Closed Doors at WorldCom: 2001. *Accounting Education*, 19(1), pp. 101-117.
Kuhn, J.R. & Sutton, S.G. (*2006*). Learning from WorldCom: Implications for Fraud Detection through Continuous Assurance. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 3(1), pp. 61-80.

Посљедњих неколико година, у сврху разјашњавања и благовременог откривања примјене трансферних цијена као средства (зло)употребе инструмената пореске конкуренције, порески органи развијених земаља прибјегавају агресивним ревизијама и правним акцијама. Ангажовањем додатног броја запослених у органима за спровођење пореске контроле, упуштају се у детаљније проучавање корпоративне политике разматраних повезаних правних лица. На тај начин порески органи развијених земаља настоје да благовремено (прије настанка значајнијих посљедица за пословни сектор, локални буџет и друштво) открију неадекватну примјену трансферних цијена те по том основу изврше додатне наплате пореза (илустрација 2.3).

Илустрација 2.3. *Додатне наплате пореза по основу накнадних корекција примјене трансферних цијена*

У САД пореским органима је, у складу са секцијом 482 Закона о интерном приходу, дозвољено да врше накнадну расподјелу прихода и трошкова између повезаних лица која учествују у контролисаним трансакцијама, како би се спријечила или умањила пореска евазија. По том основу, у 2009. години порески органи САД запослили су 1.200 нових радника за детаљну контролу примјене трансферних цијена, а у 2010. години још њих 800.

У Великој Британији, водећи се сличним законским рјешењима, само у периоду од 2005. до 2006. године, због накнадних корекција трансферних цијена извршено је 1.724 корекције обрачуна пореза. Од 2005. до 2007. године, по основу односних корекција наплаћено је додатних 1,1 милијарда фунти пореза, док је у наредном двогодишњем периоду додатно наплаћено још 2,1 милијарда фунти.

У Аустралији, у периоду од 2001. до 2005. године, накнадном ревизијом трансферних цијена наплаћено је додатних 2,5 милијарди долара на име прихода од пореза на добит.

Извор: Sikka, P. & Willmott, H. (2010). The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*, 21(4), p. 343.

Са друге стране, међутим, земље у развоју су знатно рањивије у погледу злоупотребе трансферних цијена у сврху умањења пореске обавезе. Њихов хендикеп огледа се у недостатку финансијских средстава, а тиме и у немогућности ангажовања стручног кадра за детаљније проучавање корпоративне политике повезаних правних лица у погледу примјене трансферних цијена. Из тог разлога трансферне цијене, за земље у развоју, представљају својеврсни изазов, јер управо њихово настојање да путем различитих инструмената пореске конкуренције привуку стране инвестиције, може бити одговорно за одлив капитала из тих земаља. За земље у развоју, процјењује се да на годишњем нивоу изгубе 100 милијарди долара путем незаконитих финансијских одлива, примјеном трансферних цијена, углавном ка западним земљама (Berkhout, 2016, p. 3).

4.6. Документација о трансферним цијенама

Документација о трансферним цијена се представља као начин и могућност пореског обвезника, у статусу повезаног лица, да пред надлежним пореским органом документује модел пословања и образложи разлоге избора одређене методе утврђивања трансферних цијена.

Земље које имају развијену праксу пореског надзора над примјеном трансферних цијена (или оне које то настоје да развију), обично захтијевају уобличавања података и информација у посебан акт који се зове Извјештај (или студија) о трансферним цијенама. Његов задатак је да оправда и образложи коришћене цијене између повезаних лица у контролисаним трансакцијама. Међутим, у појединим европским земљама, као што су Македонија, Русија, Велика Британија, укључујући и БиХ, садржај документације није

прописан (нити постоје прописани формулари), али се по потреби израђује у складу са Смјерницама ОЕЦД-а.

Документација о трансферним цијенама има два појавна облика:

- извјештај о трансферним цијенама у скраћеном облику или
- извјештај о трансферним цијенама у пуном облику (елаборат/студија).

Извјештај о трансферним цијенама у скраћеном облику може се поднијети за трансакције са повезаним лицима (изузев за зајмове и кредите), које испуњавају један од сљедећа два критеријума:

- критеријум фреквентности – да је у питању једнократна трансакција са повезаним лицем у години за коју се подноси порески биланс, која не прелази новчани праг који је прописан надлежним законом о порезу на додату вриједност;

- критеријум износа – да укупна вриједност трансакција са једним повезаним лицем, у години за коју се подноси порески биланс, не прелази новчани праг који је прописан надлежним законом о порезу на додату вриједност.

У складу са наведеним критеријумима, скраћени облик извјештаја треба да пружи одређене податке, као што су опис трансакције, вриједност трансакције и информације о повезаном лицу са којим је трансакција извршена.

Суштина скраћене форме извјештаја о трансферним цијенама јесте да терет утврђивања њихове тржишности није на пореском обвезнику, него на надлежном пореском органу. Наиме, уколико постоји основана сумња на злоупотребу трансакција исказаних у скраћеном извјештају, порески орган може самостално утврдити цијене "ван дохвата руке" за односне трансакције и извршити усклађивање у пореском билансу (повећати пореску основицу) за идентификована позитивна одступања трансферних цијена.

Извјештај о трансферним цијенама у пуном облику треба да обухвати сљедеће сегменте (погледати Неговановић, Чубрић и Лазовић, 2015, стр. 370-376 и Рајичић, 2015):

- анализу групе повезаних правних лица
  - опис привредне дјелатности групе,
  - организациона и правна структура групе (укључујући и акционаре, историјат, опште финансијске податке),
  - опис пословања и пословне политике групе (истичући промјене у односу на претходни период),
  - опште информације о пореском обвезнику (историјат, организациона и власничка структура, финансијски подаци, пословна политика),

- основни подаци о повезаним лицима са којима порески обвезник остварује трансакције;

- анализа дјелатности
  - дефиниција и класификација дјелатности,
  - информације о тржишним условима обвезникове дјелатности (посебни законски прописи, главни конкуренти, добављачи и купци, тржишно учешће),
  - опис чинилаца који утичу на цијене у односној дјелатности,
  - дефинисање ризика у односној дјелатности;
- функционална анализа
  - опис ангажованих средстава, функција и ризика,
  - подаци о врстама трансакција (опис, најважнији елементи уговора),
  - опис фактора који су утицали на одређивање цијена,
  - опис економског положаја пореског обвезника у трансакцијама са повезаним лицима;
- избор метода за провјеру усклађености трансферних цијена са цијенама утврђеним по принципу "ван дохвата руке"
  - аргументи у корист изабраног метода за провјеру трансферних цијена у складу са околностима под којима су трансакције извршене,
  - разлози за одбацивање осталих метода, а нарочито, уколико обвезник није могао да примијени МУТЦ, образложење зашто није могао;
- закључак
  - потврда да су цијене из трансакција са повезаним лицима у складу са цијенама утврђеним по принципу "ван дохвата руке", те да није извршена корекција пореске основице по том основу,
  - неопходне корекције у складу са изабраним методом за провјеру трансферних цијена и приказ математичког обрачуна корекција пореске основице за свако појединачно правно лице уколико је утврђено одступање трансферних цијена (по којима се врше комерцијалне, трговачке и финансијске трансакције) од тржишних цијена;
- прилози (нпр. уговори, студије упоредивости, локални прописи).

4.7. Процјена ризика примјене трансферних цијена са становишта пореских власти

Анализа ризика трансферних цијена представља, у ствари, анализу могућности да порески систем преко трансферних цијена изгуби већи или мањи износ пореских прихода. При томе, неопходно је првенствено идентификовати привредне области у којима се могу

јавити трансферне цијене, као и карактеристике локалног пореског система, укључујући и ефективну стопу пореза на добит. Након тога, потребно је оцијенити у којој мјери је локална привреда усмјерена на пословање са субјектима у иностранству, те уколико је тај степен изражен, процијенити познавање пореских система тих земаља и утврдити ниво присуства повезаних лица у земљи.

Након анализе глобалног ризика, потребно је извршити рангирање појединих повезаних лица у смислу потенцијалног ризика по основу примјене трансферних цијена. Темељна ревизија примјене трансферних цијена захтијева пажљиво разматрање велике количине информација, што је озбиљна обавеза за пореску администрацију, јер подразумијева утрошак значајне количине времена мултидисциплинарног тима ревизора са одговарајућим знањем из области рачуноводства, права и економије ради доношења адекватних процјена. Из тог разлога, водећи се високим трошковима спровођења ових активности који могу надмашити очекиване користи, одлуку о темељној ревизији примјене трансферних цијена не треба доносити олако. Зато, на основу "cost-benefit" анализе, све пореске обвезнике са статусом повезаног лица треба разврстати у сљедеће групе (Пезеровић, 2013, стр. 15):

- повезана лица код којих је ризик коришћења трансферних цијена релативно мали (мала или никаква потенцијална штета у погледу губитка пореских прихода) – потребан минимални порески надзор;

- повезана лица код којих постоји ризик примјене трансферних цијена (релативно низак до средњи) – потребно је вршити порески надзор у одређеним временским интервалима, уз настојање да се он поједностави (уговорити евентуална пореска уточишта);

- повезана лица код којих је ризик примјене трансферних цијена релативно висок (значајна штета у погледу губитка пореских прихода) – потребан стални ангажман ресурса пореског тијела на контроли тих обвезника.

Слиједећи наведено, процјена ризика примјене трансферних цијена са становишта пореских органа представља процес идентификације ризика за пореске власти по основу постојећих аранжмана трансферних цијена пореских обвезника. При томе, сам процес идентификације не може да се сведе на скуп механичких правила. Наиме, уколико одређени случај има карактеристике аранжмана трансферних цијена са високим ризиком, то не мора аутоматски да буде основа за темељну ревизију. На примјер, повремени пословни губици представљају одраз реалног пословног живота и не морају нужно бити резултат манипулације трансферним цијенама. Стога, успјех процеса процјене ризика зависи од избалансираног сагледавања добијених процјена и пословног искуства ревизора.

4.7.1. Фактори ризика

Процес утврђивања нивоа ризика примјене трансферних цијена укључује два аспекта процјене: квалитативни и квантитативни.

Квалитативни аспект процјене усмјерен је на сагледавање три основна фактора (погледати OECD, 2013, pp. 11-13):

- прекограничне трансакција које се континуирано понављају,
- велике или сложене једнократне трансакције или
- понашање пореског обвезника у погледу управљања, пореске стратегије или способности за сарадњу.

Ризик који произилази из трансакција које се континуирано понављају везује се за прекогранични промет који има потенцијал за ерозију локалне пореске базе. Уколико се ради о трансакцијама са повезаним лицима у иностранству, које подразумијевају велик обим продаје учинака (у поједини случајевима чак и цјелокупан учинак креиран на локалној територији), нарочито када је у питању дјелатност из области екстрактивне индустрије, мале варијације у цијенама по свакој појединачној продаји могу имати утицај на велико смањење локалне опорезиве основице. Из тог разлога трансакције са повезаним лицима са карактером континуираног понављања представљају један од кључних фактора ризика.

Међутим, важно је напоменути да интензитет учесталости трансакције није једини критеријум процјене високог ризика. Потребно је у обзир узети природу трансакције и идентитет повезаних лица који учествују у трансакцији. Степен ризика се смањује уколико су цијене извршене трансакције у складу са јавно доступним тржишним цијенама и уколико обје стране послују у јурисдикцијама са високим пореским оптерећењем. Са друге стране, степен ризика је изузетно висок уколико је за предмет трансакције врло тешко одредити упоредиву тржишну цијену или, уколико трансакције подразумијевају исплате великих износа камата или премија осигурања према повезаним лицима, велике накнаде за пружене услуге, коришћене брендове или сличне категорије нематеријалне имовине. Такође, поред природе трансакција, степен ризика расте и уколико је нејасан идентитет повезаног лица који учествује у трансакцији, у смислу да ли постоји вјероватноћа да ће се одређено зависно предузеће користи само као канал за даљи трансфер прихода у јурисдикције са ниским или нултим пореским оптерећењем.

Ризик који произилази из велике или сложене једнократне трансакције повезан је са пословима реструктуирања или преноса средстава која су кључна за производњу, односно доношење прихода. Код оваквих трансакција ризик примјене трансферних цијена није

повезан са евидентираним износима трансакције, него са односима између чланова групе у годинама које тек долазе. Чак и ако нема јасних доказа о избјегавању или минимизирању пореске обавезе, несигурност у погледу процјене у вези са таквим трансакцијама може подићи питање примјене трансферних цијена на један виши ниво.

Ризик који произилази из понашање пореског обвезника у погледу управљања, пореске стратегије или способности за сарадњу везује се за историју неадекватног пореског понашања и недовољне спремности обвезника да се повинује постојећим пореским прописима. Порески обвезник који има пореску историју непоштовања постављених прописа (било да је у питању сегмент везан за трансферне цијене или нешто друго), континуираног прибјегавања изналажењу пореских склоништа или примјене агресивније пореске стратегије, указује на могућност постојања значајног ризика примјене трансферних цијена при обављању одређених трансакција. При томе, важно је размотрити количину трансакција обављених од стране таквог обвезника, јер мали број трансакција указује да се једноставно ради о недисциплинованом обвезнику, док велики број трансакција учвршћује став да је изражен ризик примјене трансферних цијена.

Квантитативни аспект процјене износа потенцијално изгубљеног пореског прихода у локалном буџету заснива се на "cost-benefit" анализи, јер је њен задатак да поређењем потенцијално изгубљеног пореског прихода, са једне стране, и потребног утрошка ресурса у разоткривању неправилности, са друге стране, оцијени оправданост спровођења одређених активности са становишта интереса пореских власти. У појединим случајевима, иако постоје квалитативни показатељи фактора ризика, квантитативна анализа указује да је расположиве ресурсе пореских органа боље усмјерити у неке друге активности, јер ће донијети више користи за локални порески буџет.

Такође, врло је важно идентификовати постојање потенцијалног системског ризика. На примјер, у ситуацији када у једној пореској јурисдикцији постоји велики број пореских обвезника укључених у различите трансакције релативно ниске вриједности, основно питање које се мора узети у обзир јесте да ли је системски ризик већи од индивидуалног ризика сваког појединачног случаја.

4.7.2. Евалуација ризика трансферних цијена

Основни индикатори ризика у пословању са повезаним лицима су (погледати OECD, 2013, pp. 13-19):

- профитабилност,

- значајне трансакције са повезаним лицима у јурисдикцијама са ниским или нултим пореским оптерећењем,
- унутаргрупне услуге,
- ауторске накнаде, накнаде за управљање, премије осигурања (посебно када се ради о повезаним странама које послују у јурисдикцијама са ниским или нултим пореским оптерећењем),
- предузећа за маркетинг (набавку) лоцирана су изван земље гдје се налази тржиште за пласман учинака (земље гдје се производња одвија),
- презадуженост и/или високи трошкови камата,
- трансфер или употреба нематеријалне имовине од стране повезаних лица,
- аранжмани око подјеле трошкова,
- послови реструктуирања.

Сагледавање *профитабилности* као индикатора ризика примјене трансферних цијена може се вршити са неколико аспеката:

- у односу на индустријски стандард или потенцијално упоредиво предузеће – уколико поређење (нпр. стопе бруто добитка, стопе пословног добитка, "Berry" показатеља, оперативне стопе приноса) са утврђеним нивоима стандардне профитабилности или профитабилности сличних предузећа, покаже да резултати посматраног предузећа значајно одступају, неопходно је посветити детаљнију пажњу начину утврђивања трансферних цијена код односног пореског обвезника,
- у односу на повезана лица или резултате групе – анализирањем резултата једног повезаног лица у односу на резултате другог повезаног лица са којим обавља трансакције или анализирањем резултата члана групе у односу на учинак групе као цјелине, открива се природа и начин обављање трговине између чланова групе, те на основу тога лакше процјењује оправданост расподјеле прихода између њих (међутим, правила извјештавања у већини земаља не захтијевају нужно објављивање глобалне расподјеле прихода између земаља чланица унутар групе),
- периодични губици, континуирано ниске зараде или ниска стопа приноса на инвестиције – континуирано лоше финансијске перформансе предузећа, гдје не постоје покушаји да се промијени начин пословања или финансирања, наводи на закључак да презентовани резултати не одражавају праве вриједности пословања,
- флуктуације у супротности са кретањима на тржишту – негативан тренд кретања добити предузећа у односу на кретање на тржишту може бити резултат неадекватне примјене метода утврђивања трансферних цијена, немара у погледу промјене услова

уговора између повезаних лица или скретања добити у јурисдикције са повољнијим пореским наметима,

- знатан или несразмјеран приход у јурисдикцијама са ниским пореским оптерећењем – расподјела прихода између чланова групе на начин да се велики износи смјештају у јурисдикције са нижим пореским оптерећењем, гдје се одвија тек неколико економских активности, указује на висок ниво ризика примјене трансферних цијена (с тим да је до података за доношење односних закључака углавном јако тешко доћи).

Трансакције са повезаним лицима у јурисдикцијама са ниским или нултим пореским оптерећењем саме по себи нису убједљив доказ неусаглашености са принципом "ван дохвата руке". Међутим, уколико су у питању трансакције великог обима или високог износа, ризик примјене трансферних цијена у том случају расте. Такође, уколико предузеће послује са повезаним лицем које се налази на територији, гдје пореске власти настоје да кроз различите инструменте пореске конкуренције привуку инвестиције, могуће су ситуације намјерног креирања прихода, баш на тој територији, ради искоришћавања одређених подстицаја или пореских ослобођења, што указује на потребу детаљније процјене конкретних чињеница одређене трансакције.

Унутаргрупне услуге често нису на адекватан начин документоване, те већ из тог разлога представљају извор ризика примјене трансферних цијена. Међутим, износи који се везују за такве трансакције углавном нису довољно велики да оправдају ангажовање значајне количине ревизорских ресурса. Али уколико се унутаргрупне трансакције услуга везују за велике износе и имају изражену важност за пословање посматраног обвезника, процјена ризика пословања са повезаним лицима зависиће од материјалности трансакција, карактеристика повезаног лица који обезбјеђује услугу, износа наплаћене накнаде и тенденција таквих трансакција да наруше локалну пореску основицу обвезника.

Неосновано велики износи *ауторских накнада, накнада за управљање и премија за осигурање* исплаћени повезаним лицима могу представљати начин за умањење основице за опорезивање на локалној територији. Слично томе, уколико је локални обвезник прималац таквих плаћања, мали износи накнада за ауторска права, за управљање или слично, могу се неповољно одразити на ризик примјене трансферних цијена. Исто тако, у погледу преноса права на коришћење нематеријалне имовине, постојећи уговори често не одражавају праву економску суштину односа између повезаних лица, у смислу да подржавају потцијењене или прецијењене исплате по том основу, с циљем пребацивања прихода у јурисдикције са ниским пореским оптерећењем.

Трансакције које су усмјерене ка *маркетиншким предузећима која се налазе изван земље у којој је тржиште* или ка *предузећима за набавку која се налазе изван земље гдје*

је смјештена производња, такође, могу имати тенденцију смањења прихода у локалној надлежности. У оваквим типовима трансакција ризик примјене трансферних цијена огледа се у стратегији акумулирања прихода у тим посредничким предузећима, гдје се пораст прихода може оправдати њиховим економским активностима.

Презадуженост и/или високи трошкови камата представљају још један начин нарушавања пореске основице, нарочито када се камата плаћа према повезаним лицима која послују у јурисдикцијама са ниским нивоом пореских обавеза. Дуг који превазилази износ који би предузеће могло да позајми као неповезано лице и каматне стопе, односно трошкови камата који су знатно већи од оних на основу типичних нивоа задужења, обично представљају показатеље високог ризика примјене трансферних цијена. Ово је нарочито изражено, уколико обвезник примјењује МТНМ, јер треба водити рачуна да ли се уважава принцип "ван дохвата руке" код одређивања оперативне добити и да она није значајно умањена по основу трошкова камата, који иначе односни метод не узима у разматрање.

Трансфер или употреба нематеријалне имовине од стране повезаних лица понекад је повезан са настојањем матичног правног лица да подржи зависно правно лице у погледу обављања производних и маркетиншких активности. Такође, повезано лице може стећи или створити нематеријално средство које користе остали чланови групе. Уколико у таквој ситуацији изостаје адекватна накнада лицу у чијем је власништву односна имовина, врло је вјероватно да коришћене трансферне цијене нису у складу са принципом "ван дохвата руке". Код трансакција овакве врсте углавном се намеће питање адекватног вредновања нематеријалне имовине, посебно када је она јединствена и специфична, што додатно повећава ниво ризика трансферних цијена.

Уобичајена употреба *аранжмана око подјеле трошкова* везује се за заједнички развој неког нематеријалног средства. При томе је важно сагледати да ли су постојећи договори постављени у складу са принципом "ван дохвата руке". Међутим, због тога што су код оваквих аранжмана, који се обично користе за миграцију добити између учесника унутар групе, посљедице видљиве тек за неколико година, они представљају предмет темељније ревизије примјене трансферних цијена.

Питање трансферних цијена које произилази из *послова реструктуирања* може бити веома сложено, те га је потребно детаљно размотрити. Неки од показатеља високог ризика су:

- рачуни, за евидентирање активности као што су дистрибуција или производња, који показују нагли пад профитне марже као резултат реструктуирања,

- аквизиција нових предузећа на начин да нематеријална имовина високе вриједности буде пренесена у чланове групе који послују у јурисдикцијама са малим или нултим пореским оптерећењем.

4.7.3. Основни извори информација при сагледавању ризика трансферних цијена

Једно од најважнијих питања при спровођењу процеса евалуације ризика трансферних цијена јесте проналажење адекватних извора за обезбјеђивање поуздане информационе подлоге за остваривање успјешне евалуације. При томе неопходно је добро познавање карактеристика пореског обвезника, природе његовог пословања и специфичности индустрије у којој послује.

Најчешће коришћени извори информација за спровођење поуздане евалуације су (погледати OECD; 2013, pp. 22-29):

- специфична објелодањивања у пореским билансима,
- пратећа документација о трансферним цијенама,
- порески упитници за изабране пореске обвезнике,
- порески досије обвезника и ревизорске евиденције из претходних година,
- састанци са запосленицима пореског обвезника,
- царински подаци,
- завод за патенте,
- размјена информација по основу пореских уговора,
- законске одредбе за олакшан приступ потребним информацијама,
- јавно доступни извори информација о пореском обвезнику.

Специфична објелодањивања у пореским билансима везана су за неке додатне информације релевантне за одређивање трансферних цијена, као што су:

- идентификација повезаних лица са којима се обављају контролисане трансакције,
- природа и количина контролисаних трансакција обављених са сваким повезаним лицем,
- сегментирани финансијски резултати сваке контролисане трансакције,
- опис разлика између добити исказане у финансијским извјештајима пореског обвезника и добити исказане у пореском билансу.

То су углавном квантитативне информације које се компјутерски обрађују у најранијим фазама процјене ризика примјене трансферних цијена.

Пратећу документацију о трансферним цијенама доставља порески обвезник у складу са захтјевом надлежног пореског органа.

Порески упитници за изабране пореске обвезнике користе се као извор релевантних података у јурисдикцијама гдје не постоји законска обавеза достављања одговарајуће документације о примјени трансферних цијена.

Порески досије обвезника и ревизорске евиденције из претходних година могу да пруже корисне информације за изградњу комплетне слике о пословној активности пореског обвезника, као и да укажу на кључне тачке процеса ревизије, уколико се процијени да је ревизија неопходна.

Састанци са запосленицима пореског обвезника, у појединим случајевима, могу бити најбржи и најједноставнији начин прикупљања додатних података за комплетирање информационе основе у почетној фази процјене ризика. Такође, они се намећу као нужност када пореска управа процијени да ревизори нису на адекватан начин обавили свој посао.

Царински подаци се могу користити за добијање детаљнијих информација о прекограничним трансакцијама између повезаних лица. Међутим, с обзиром на то да прекогранично кретање учинака није увијек везано за трансакције, те да царински подаци обично не садрже податке о накнадама за прекограничну употребу нематеријалне имовине, информације које се могу добити из овог извора посматрају се више као евентуална допуна у процесу процјене ризика.

У појединим земљама пореске управе настоје да остваре ближу сарадњу са *заводом за патенте*, како би код трансакција које укључују прекогранични трансфер интелектуалне својине, боље разумјели природу намјене, односно посао за који се користи односна својина. Међутим, поједине патенте и њихов утицај на креирање нове вриједности је јако тешко разумјети, а такође, многи трансфери интелектуалне својине у оквиру групе повезаних правних лица одвијају се по лиценци, без евидентирања преноса у званичним регистрима.

Размјена информација по основу пореских уговора, у смислу добијања потребних информација од других пореских управа (аутоматски или на захтјев) са којима су потписани споразуми о размјени информација, представља значајан извор при процјени ризика трансферних цијена. При томе одређену предност носи аутоматска размјена података јер онемогућава пропуштање рока за отварање ревизије примјењених трансферних цијена.

Законске одредбе за олакшан приступ потребним информацијама представљају један од основних предуслова успјешне евалуације ризика трансферних цијена. При томе су изузетно важне одредбе везане за добијање информација о сљедећим субјектима:

- Повезаним лицима у иностранству – у појединим земљама, на основу усвојених законских одредби, доступност информација локалним пореским управама о повезаним лицима у иностранству, представља услов за пословање потенцијалног пореског обвезника у односној јурисдикцији. Такође по основу потписаних споразума о избјегавању двоструког опорезивања, законски је дозвољена размјена информација између пореских управа различитих земаља.

- Локалним потенцијално упоредивим правним лицима – у погледу добијања информација о локалним потенцијално упоредивим правним лицима, у највећем броју случајева, користе се комерцијалне базе података. Међутим, у неким јурисдикцијама постоји и правни ауторитет пореске управе за добијање потребних информација директно од потенцијално сличних домаћих правних лица, што обезбјеђује дубљу, прецизнију и фокусирану информациону подлогу по том основу.

Јавно доступни извори информација о пореском обвезнику, као користан извор за спровођење евалуације ризика примјене трансферних цијена, приказане су у табели 2.13.

Табела 2.13. *Јавно доступни извори информација*

Извор	Информације	Намјена
Интернет ➢ Сајтови пореских обвезника ➢ Базе података владиних агенција	- Дјелатност обвезника - Главни производи и брендови - Финансијски извјештаји претходних година, као и најновији полугодишњи и квартални подаци - Информације о планираној продаји и новим производима - Информације о активностима широм свијета - Детаљна објашњења о активностима везаним за истраживање и развој - Детаљан трогодишњи преглед извршених набавки и продаја - Информације о главним споразумима са трећим лицима	- За потврђивање тачности функционалне анализе у оквиру сагледавања пратеће документације о трансферним цијенама - За потврду чињеница достављених пореским органима од стране пореског обвезника - За потврду адекватно изабраних параметара за спровођење анализе упоредивости
Комерцијалне базе података	- Информације о правним лицима која се баве истим или сличним дјелатностима	- Идентификовање позиције разматраног пореског обвезника у односу на слична предузећа, ради одређивање неопходности спровођења детаљне ревизије
Новински извјештаји, часописи	- Информације о стању пословне области у којој обвезник обавља своју дјелатност (пласирање новог производа, затварање или отварање предузећа, стратешка партнерства или савези, стопе ауторских накнада итд)	- За провјеру да ли је опадање пословних резултата пореског обвезника везано за негативна кретања у оквиру односног пословног сектора или је он прилично стабилан
Извјештаји аналитичара о хартијама од вриједности	- Анализе о пословању појединих правних лица - Информације о стању у појединим индустријским гранама - Пројекције општих економских трендова	- Обезбјеђење адекватне подршке за квантитативну анализу расположивих информација код процјене ризика трансферних цијена

Након спровођења адекватне процјене ризика трансферних цијена и идентификовања кључних извора за изналажење релевантних информација, носиоци пореског надзора

приступају спровођењу функционалне анализе, а затим и одабиру метода за утврђивање тржишне цијене, која би требало да је реална и прихватљива и за пореско тијело и за обвезника. При томе централну пажњу заузимају одређене категорије билансних позиција кроз које постоји потенцијално изражен утицај трансферних цијена на износ опорезиве добити.

4.8. Утицај трансферних цијена на опорезиву добит исказану у пореском билансу

Сам утицај трансферних цијена на порески биланс може се подијелити на пет категорија потенцијалних корекција (погледати Негововић, Чубрић и Лазовић, 2015, стр. 385-405):

- приходи и расходи по основу комерцијалних трансакција,
- приходи и расходи финансијских трансакција,
- капитални добици и губици,
- пореска амортизација,
- расходи који се у цјелини не признају у пореске сврхе.

Под *комерцијалним трансакцијама* са повезаним лицем подразумијева се било која пословна промјена средстава или обавеза, као што су набавка, продаја, финансијски и оперативни лизинг и остале врсте промета производ и услуга, с тим да у ту категорију не спадају трансакције одобравања/узимања зајмова и кредита ка/од повезаних лица.

У ситуацији када постоји разлика између трансферних цијена коришћених у трансакцијама између повезаних лица и цијена у складу са принципом "ван дохвата руке", ради исправности обрачуна пореске обавезе обвезника, пореска основица се треба кориговати на више за:

- износ позитивне разлике између прихода неконтролисане и контролисане трансакције (уколико се не користе дозвољена умањења) и
- износ позитивне разлике између расхода контролисане и неконтролисане трансакције (уколико се не користе дозвољена повећања).

Са друге стране, у оквиру комерцијалних трансакција постоји могућност компензацијског усклађивања, када обвезник има право да укупан износ корекција по појединачним трансакцијама или по врстама трансакција са појединачним повезаним лицем, умањи за:

- износ негативне разлике између прихода неконтролисане трансакције са тим појединачним повезаним лицем и контролисане трансакције и

- износ негативне разлике између расхода контролисане трансакције са тим појединачним повезаним лицем и неконтролисане трансакције.

При томе, кориговања, односно пребијања позитивних и негативних разлика код ове категорије трансакција, може се вршити само у оквиру трансакцијских односа са једним истим повезаним правним лицем. Такође, износ корекцијских умањења не може бити већи од износа корекцијских увећања по основу трансакција са односним повезаним правним лицем.

Под *финансијским трансакцијама* са повезаним лицем подразумијевају се трансакције одобравања/узимања зајмова и кредита ка/од повезаних лица. При томе, јављају се са пореског аспекта, четири комбинације:

- добијање бескаматног зајма од повезаног лица без исказивања расхода камата по том основу – порески обвезник не исказује расходе по основу камата и не умањује по том основу бруто добит, те се не треба вршити никакво усклађивање у пореском билансу;
- добијање зајма или кредита са каматом уз исказивање камата по том основу – порески обвезник је дужан да изврши двије провјере тржишности расхода камата и припадајућих трошкова, при чему се прва односи на утврђивање корекције по основу утањене капитализације, а друга се врши на бази трансферних цијена, односно обрачуна камате и припадајућих трошкова по тржишним цијенама примјеном принципа "ван дохвата руке";
- давање бескаматног зајма повезаном лицу без исказивања прихода од камата по том основу – порески обвезник, у највећем броју случајева, треба да за приход по каматној стопи "ван дохвата руке" коригује пореску основицу или, евентуално, да користи интерну каматну стопу из уговора о бескаматном зајму неповезаном лицу;
- давање зајма или кредита са каматом уз исказивање прихода од камата по том основу – порески обвезник треба да утврди износ прихода по тржишним каматним стопама (државне или самостално утврђене тржишне каматне стопе[25]), при чему се за износ позитивне разлике између каматних прихода по тржишним условима и исказаних прихода од камата, увећава опорезива добит, а за износ негативне разлике не врши се корекција опорезиве добити.

У погледу одређивања *капиталних добитака и губитака* по основу продаје капиталне имовине повезаним лицима, за потребе утврђивања продајне вриједности (будући да капитални добитак представља разлику између продајне и набавне вриједности) потребно је утврдити и тржишну вриједност те имовине. У том случају, уколико је уговорена

[25] Опредјељење за коришћење самостално утврђених каматних стопа обавезује пореског обвезника да их дослиједно примјењује за све зајмове или кредите из односа са одређеним повезаним лицем.

вриједност нижа од тржишне, за продајну вриједност узима се тржишна вриједност, и обрнуто.

За средства која подлијежу обрачуну *пореске амортизације* и која су прибављена од повезаних лица, основицу за обрачун пореске амортизације чини или трансферна набавна цијена сталног средства или тржишна набавна цијена, односно цијена утврђена у складу са принципом "ван дохвата руке", у зависности која је нижа.

Расходи који се у цјелини не признају у пореске сврхе, као једна од категорија утицаја трансферних цијена на порески биланс, представљају износе исказане у пословним књигама пореског обвезника по основу затезних камата између повезаних лица, као и поклоне чији је прималац повезано правно лице. Као такви, ови расходи се не приказују у документацији о трансферним цијенама и не могу бити основ за умањење. Другим ријечима, посматрано са становишта пореске праксе, расходи затезних камата између повезаних лица не признају се у пореске сврхе, те се за односни износ увећава основица пореза на добит.

4.8.1. Утањена капитализација

Пословање предузећа може се финансирати властитим или позајмљеним капиталом, при чему руководство предузећа константно настоји да изнађе оптималну комбинацију наведена два извора финансирања.

У економској теорији, задуживање предузећа се сматра оправданим и пожељним, али само дотле докле је стопа приноса на укупно ангажована средства већа од цијене позајмљеног капитала. Овај чисто финансијски разлог везује се за ефекат финансијског леверица, који у таквој ситуацији доприноси повећању рентабилитета сопственог капитала, у односу на рентабилитет укупног капитала.

Међутим, у пракси изградња оптималног односа властитог и позајмљеног капитала је, поред финансијских фактора, условљена и пореским околностима у одређеној земљи. Што значи да изабрани начин финансирања директно утиче на висину пореске обавезе по основу остварене добити. Однос између наведених категорија капитала врло је важан због различитог пореског третмана камата (као цијене позајмљеног капитала) од пореског третмана дивиденди (као цијене сопственог капитала). Са пореског аспекта камате се третирају као трошак пословања и одбијају се од основице на коју се плаћа порез на добит, док се дивиденде (или учешће у добитку) не сматрају расходима периода, а тиме ни пореским расходима. Из тог разлога предузећа могу бити заинтересована да у структури пасиве имају значајну диспропорцију властитог и позајмљеног капитала, у корист

позајмљеног, односно да у циљу умањења пореске обавезе успостављају финансијску структуру која нема нормално економско оправдање. Констатована ситуација представља феномен утањене капитализације.

Утањена капитализација, као фактор агресивног пореског планирања, дефинише се као поступак повећања учешћа позајмљеног у односу на властити капитал, с циљем умањења пореске обавезе по основу остварене добити, коришћењем повољнијег пореског третмана камата у односу на дивиденде. У таквој ситуацији учешће сопственог капитала, у финансијској структури предузећа, је несразмјерно мање у односу на учешће обавеза или се један дио сопственог капитала свјесно приказује као позајмљени.

Поред наведеног, ослањајући се на поједине међународне уговоре о избјегавању двоструког опорезивања, инвеститори могу преферирати уплату додатних средстава путем зајмова или кредита, умјесто новчаних улога у капитал, јер је стопа пореза по одбитку приликом плаћања камате нерезидентним лицима нижа, у односу на пореску стопу за дивиденде. Тако на примјер, "по основу уговора о избјегавању двоструког опорезивања Србије са Њемачком, Финском, Француском, Холандијом и Шведском, лица која су резиденти ових земаља у Србији плаћају 0% пореза на камату (водећи се тиме да право на опорезивање има земља резидентности), док би се приликом исплате дивиденде порез по одбитку платио по стопама од 5% или 15%" (Негованoвић, Чубрић и Лазовић, 2015, стр. 259).

Пореско законодавство на различите начине се боре са проблемом утањене капитализације. Поједине земље имају детаљно и комплексно законодавство којим се одређује да ли и до којег износа одбитак камате, као порески расход, може бити допуштен. Прописима, такође, може бити одређен максимални омјер сопственог и позајмљеног капитала, те уколико се тај омјер премаши (у корист позајмљеног капитала), прекомјерна исплата камата ће се, са пореског аспекта, третирати као расподјела добити или једноставно неће бити прихваћена ко порески одбитак, иако у економском смислу и даље има карактер камате.

Конкретно, једно од пореских рјешења (које користи нпр. Србија, погледати Негованoвић, Чубрић и Лазовић, 2015, стр. 258-270) за спрјечавање феномена утањене капитализације јесте ограничење признавања расхода камата и припадајућих трошкова на примљене зајмове или кредите од повезаног лица до четвороструке вриједности сопственог капитала (за банке и даваоце финансијског лизинга до десетороструке вриједности сопственог капитала). На тај начин одређене је порески прихватљив степен кредитне задужености од повезаних лица. При томе, уколико је коефицијент утврђене четвороструке (односно десетоструке) вриједности обвезниковог сопственог капитала и

стања зајмова, односно кредита (упросјеченог на дневном нивоу) мањи од један, у финансијској структури је присутна утањена капитализација и пореском обвезнику ће бити признат износ трошкова камате само до четвороструке (односно десетоструке) вриједности сопственог капитала, а разлика ће бити укључена у опорезиву добит у пореском билансу. Другим ријечима, у случају када се утврди да је утањена капитализација присутна у финансијској структури обвезника, те да је тржишна каматна стопа мања од уговорене каматне стопе, добит прије опорезивања из биланса успјеха односног пореског обвезника, увећава се за порески непризнате расходе камата од повезаног лица два пута. Први пут за износ пореских непризнатих расхода камата за зајмове, односно кредите по основу утањене капитализације, а други пут за износ пореских непризнатих расхода камата по основу трансферних цијена.

За потребе илустрације наведеног, у наставку је приказан примјер утврђивања опорезиве добити у ситуацији када постоји утањена капитализација.

Илустрација 2.4. *Утврђивање порески непризнатих расхода камата у ситуацији када постоји утањена капитализација*

Предузеће "Алфа" је добило 55.000.000,00 нј. дугорочни зајам од повезаног предузећа "Бета" на дан 10.03.2017. године, са уговореном годишњом каматном стопом од 15%. До краја године није било промјена по основу враћања дијела зајма или одобравања новог зајма. У току године обрачунати су расходи камата од повезаних лица у износу од 6.300.000,00 нј., док је исказана добит за опорезивање за 2017. годину износила 1.650.000,00 нј.

Просјечно стање активе предузећа "Алфа" за 2017. годину износило је 493.900.000,00 нј., док је просјечно стање обавеза било 487.300.000,00 нј.

Напомена: За 2017. годину каматна стопа у складу са начелом "ван дохвата руке" за дугорочне кредите и зајмове износила је 9,12% (тржишна каматна стопа).

Утврђивање корективних износа по основу утањене капитализације (прво усклађивање)

Рб	Елементи	Износ
1.	Просјечно стање активе	493.900.000,00
2.	Просјечно стање обавеза	487.300.000,00
3.	Сопствени капитал (рб.1 – рб.2)	6.600.000,00
4.	Стање зајмова, односно кредита упросјечено на дневном нивоу	48.821.918,00*
5.	Четворострука вриједност сопственог капитала обвезника (рб. 3 x 4)	26.400.000,00
6.	Однос четвороструке вриједности сопственог капитала обвезника и стања зајмова, односно кредита упросјечено на дневном нивоу (рб. 5 / рб. 4)	0,54074
7.	Износ укупно обрачунате камате и припадајућих трошкова за зајмове, односно кредите	6.300.000,00
8.	Порески признат расход камата за зајмове, односно кредите (рб.7 x рб.6)	3.406.662,00
9.	**Порески непризнат расход камата за зајмове, односно кредите (рб. 7 - рб. 8)**	**2.893.338,00**

* Зајам је одобрен 10.02.2017. године. Просјечно стање дуга за преосталих 324 дана (од 10.02.2017. до 31.12.2017.) износи 48.821.918,00 нј. (55.000.000,00x324/365). Ради лакшег обрачуна користио се цијели број.

Утврђивање корективних износа по основу трансферних цијена (друго усклађивање)

Рб	Елементи	Износ
1.	Четворострука вриједност сопственог капитала обвезника	26.400.000,00
2.	Порески признат расход камата за зајмове, односно кредите	3.406.662,00
3.	Тржишна каматна стопа	9,12%
4.	Порески признат расход камата по основу трансферних цијена	2.137.228,00*
5.	**Порески непризнат расход камата по основу трансферних цијена (рб. 2 - рб. 4)**	**1.269.434,00**

* Порески признат расход камата по основу трансферних цијена, у случају када постоји утањена капитализација, добија се када се на законски прихваћену горњу границу износа расхода камата и припадајућих трошкова на примљене зајмове и кредите (четвороструко вриједност сопственог капитала), упросјеченом на дневном нивоу, примијени тржишна каматна стопа (26.400.000,00x324/365x9,12%). Ради лакшег обрачуна користио се цијели број.

Утврђивање опорезиве добити

Рб	Елементи	Износ
1.	Добит пословне године	1.650.000,00
2.	Порески непризнат расход камата за зајмове, односно кредите	2.893.338,00
3.	Порески непризнат расход камата по основу трансферних цијена	1.269.434,00
4.	**Опорезива добит (рб. 1 + рб. 2 + рб. 3)**	**5.812.033,00**

Са друге стране, уколико је коефицијент утврђене четвороструке (односно десетоструке) вриједности обвезниковог сопственог капитала и стања зајмова, односно кредита (упросјеченог на дневном нивоу) већи од један, не постоји утањена капитализација, те се корекција добити прије опорезивања, из биланса успјеха односног пореског обвезника, једино може вршити за износ расхода камата по основу трансферних цијена, уколико уговорена каматна стопа превазилази тржишну каматну стопу.

У илустрацији 2.5. презентована је ситуација утврђивања опорезиве добити када не постоји утањена капитализација, а тржишна каматна стопа је мања од уговорене.

Илустрација 2.5. *Утврђивање порески непризнатих расхода камата у ситуацији када не постоји утањена капитализација*

Предузеће "Гама" је 01.06.2017. године примило 8.000.000,00 нј. краткорочног кредита од повезаног предузећа "Делта", са уговореном годишњом каматном стопом од 13%. До краја године није било промјена по основу враћања дијела кредита или одобравања новог кредита. У току године обрачунати су расходи камата од повезаних лица у износу од 508.634,00 нј., док је исказана добит за опорезивање за 2017. годину износила 2.560.000,00 нј.

Просјечно стање активе предузећа "Гама" за 2017. годину износило је 15.600.000,00 нј., док је просјечно стање обавеза било 14.240.000,00 нј.

Напомена: За 2017. годину каматна стопа у складу са начелом "ван дохвата руке" за краткорочне кредите износи 4,57% (тржишна каматна стопа).

Утврђивање корективних износа по основу утањене капитализације (прво усклађивање)

Рб	Елементи	Износ
1.	Просјечно стање активе	15.600.000,00
2.	Просјечно стање обавеза	14.240.000,00
3.	Сопствени капитал (рб.1 – рб.2)	1.360.000,00
4.	Стање зајмова, односно кредита упросјечено на дневном нивоу	3.901.370,00*
5.	Четворострука вриједност сопственог капитала обвезника (рб. 3 x 4)	5.440.000,00
6.	Однос четвороструке вриједности сопственог капитала обвезника и стања зајмова, односно кредита упросјечено на дневном нивоу (рб. 5 / рб. 4)	1,39438
7.	Износ укупно обрачунате камате и припадајућих трошкова за зајмове, односно кредите	508.634,00
8.	Порески признат расход камата за зајмове, односно кредите (рб. 7 x рб. 6)	508.634,00
9.	**Порески непризнат расход камата за зајмове, односно кредите (рб. 7 – рб. 8)**	**-**

* Зајам је одобрен 05.06.2017. године. Просјечно стање дуга за преосталих 178 дана (од 05.06.2017. до 31.12.2017.) износи 3.912.568,00 нј. (8.000.000,00x178/365). Ради лакшег обрачуна користио се цијели број.

Утврђивање корективних износа по основу трансферних цијена (друго усклађивање)

Рб	Елементи	Износ
1.	Износ узетог зајма	8.000.000,00
2.	Уговорена каматна стопа	13,00%
3.	Тржишна каматна стопа	4,57%
4.	Износ расхода камате од повезаних лица по уговореној каматној стопи	508.634,00
5.	Износ расхода камате по тржишној каматној стопи	178.293,00*
6.	**Порески непризнат расход камата по основу трансферних цијена (рб. 4 – рб. 5)**	**330.341,00**

* Порески признат расход камата по основу трансферних цијена, у случају када не постоји утањена капитализација, добија се када се на износ примљених зајмова и кредита, упросјеченом на дневном нивоу, примијени тржишна каматна стопа (8.000.000,00x178/365x4,57%). Ради лакшег обрачуна користио се цијели број.

Утврђивање опорезиве добити		
Рб	**Елементи**	**Износ**
1.	Добит пословне године	2.560.000,00
2.	Порески непризнат расход камата за зајмове, односно кредите	-
3.	Порески непризнат расход камата по основу трансферних цијена	329.830,00
4.	**Опорезива добит (рб. 1 + рб. 2 + рб. 3)**	**2.889.830,00**

Поред наведеног пореског рјешења у борби против утањене капитализације, у већини међународних уговора о избјегавању двоструког опорезивања бенефициране стопе пореза по одбитку на камате могу се примијенити само до тржишног нивоа ових накнада (утврђеног у складу са принципом "ван дохвата руке"), док се на износ који превазилази утврђену границу примјењује стопа одређена надлежним законским прописима.

4.8.2. Порески ефекти трансферних цијена у прекограничним трансакцијама

С обзиром на то да је у претходном дијелу рада било ријечи о негативним ефектима примјене трансферних цијена у прекограничним трансакцијама са локалног пореског аспекта, на овом мјесту ће се направити само кратак осврт на то, у циљу наглашавања утицаја трансферних цијена на опорезиву добит.

Полазећи од спознаје да је циљ пословања сваког предузећа креирање дугорочне вриједности за власнике капитала, посматрано са међународног нивоа, један од начина за то јесте минимизирање пореске обавезе, ослањајући се на прекограничне трансакције, и то употребом различитих механизама:

- међународна алокација рачуноводствено исказане добити путем аранжирања финансијске структуре по члановима унутар групе или филијала унутар мултинационалне компаније (финансирањем путем кредита по вишим каматним стопама у чланицама које послују у јурисдикција са високим стопа пореза на добит доводи се до минимизирања укупне пореске обавезе на нивоу групе),
- реалокација заједничких трошкова (трошкови истраживања и развоја, трошкови маркетинга и слично) на земље са високим стопа пореза на добит, редукује добит за опорезивања у члановима групе или филијалама које послују у тим земљама,
- употреба трансферних цијена премијешта добити из земаља са високим стопа пореза на добит у земље са ниским или нултим пореским оптерећењем (максимизирање трошкова у првим и прихода у другим земљама), што доводи до минимизирања пореске обавезе и максимизирања добити након опорезивања на нивоу групе као цјелине.

Могућност "сељења" добити из једне земље у другу, с циљем стицања пореских погодности, произилази из слободе утврђивања трансферних цијена и разлике у стопама пореза на добит између земаља. Чињеница је да велики мултинационални пословни

субјекти у већој мјери користе трансферне цијене за минимизирање опорезиве добити у односу на мање пословне субјекте, што директно одређује интерне перформансе појединих филијала, односно чланица мултинационалне групе повезаних правних лица. На основу тога може се рећи да постоји корелација између величине мултинационалне компаније и интензитета коришћења трансферних цијена, у сврху минимизирања пореске обавезе.

По том основу, врло брзо, трансферне цијене су из рачуноводствене технике израсле у методу алокације ресурса (илустрација 2.6), који оставља значајне посљедице на дистрибуцију дохотка, локално благостање и тиме одређује квалитет живота у појединим земљама.

Илустрација 2.6. *Експортовање капитала на "најповољније локације"*

Амерички "Tax Notes" је објавио да је у периоду од 1999. до 2002. године Ирска била најпрофитабилнија земља за америчке компаније. Наиме, добит остварена од стране америчких компанија у Ирској удвостручена је у том периода, са 13,4 милијарде на 26,8 милијарди долара. Такође, добит америчких компанија у Канади, Француској, Њемачкој, Италији и Великој Британији опала је у истом периоду за 25%. Став да се овдје радило о вјештачком пребацивању добити поткрепљују подаци о томе да су америчке компаније 2002. године у ових пет земаља остариле 44% иностране продаје, посједовале 44% објеката и опреме и исплатиле 56% зарада запосленима у иностраним филијалама, а обрачунале добит у износу од 25% од укупне добити у иностранству. На основу наведеног "Tax Notes" је изнио закључак да у земљама у којима би стопа пореза на добит била смањена, опорезива добит америчких компанија би се драстично увећала.

Извор: Денчић-Михајлов, К. & Трајчевски, М. (2011). Трансферне цене у теорији и пракси пословања мултинационалних компанија. *Економске теме,* XLIX(3). Ниш: Економски факултет, стр. 402-403.

4.8.3. Порески ефекти трансферних цијена у пословању између домаћих пореских обвезника

Проблематика трансферних цијена, у основи, везује се за трансакционе односе између повезаних лица која су стационирана у различитим пореским јурисдикцијама. Међутим, питање ефеката примјене трансферних цијена представља значајно пореско питање и када се ради о пословању повезаних лица унутар исте пореске јурисдикције.

Када су повезана лица стационирана у истој јурисдикцији, гдје важе једна пореска правила за све пореске обвезнике, питање трансферних цијена се враћа на тему пореских подстицаја и пореских ослобађања, која воде умањењу обрачунатог пореза или смањењу пореске основице. Примјеном трансферних цијена повезано лице може да пребаци дио основице за опорезивање, у оквиру исте јурисдикције, другом повезаном лицу које, по одређеним основама, има право на различите бенефиције (нпр. ослобођено је пореза првих пар година, има право на умањење основице због запошљавања, улагања, извоза итд) и на законом дозвољен начин, смањи цјелокупну пореску обавезу.

Негативни порески ефекти код трансакција између домаћих пореских обвезника, нарочито су изражени у јурисдикцијама које настоје да кроз одговарајући повлашћени порески третман стимулишу развој одређених дјелатности, одређених подручја, смање стопу незапослености и слично. У том случају надлежне пореске власти требају посветити значајну пажњу балансирању привредно-економских интереса, са једне стране, и евентуалних губитака пореског прихода по том основу, са друге стране. Такође, неопходно је ојачати порески контролни механизам примјене трансферних цијена између домаћих пореских обвезника, по основу злоупотребе постојећих пореских подстицаја и олакшица, што, свакако, захтијева адекватне и потпуне законске прописе, мултифункционалне пореске тимове и добре базе података.

ДИО III

АКТИВНОСТИ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И ИСКУСТВА ДРУГИХ ЗЕМАЉА

Утабан пут са путоказима представља богат ресурс вишеструких тачака гледишта!

5. АКТИВНОСТИ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ОБЛАСТИ ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА

5.1. Активности ОЕЦД-а у регулисању проблематике трансферних цијена

Организација за економску сарадњу и развој (ОЕЦД) представља међународну организацију, која има велики утицај на развој међународног пореског права у земљама чланицама, али и у земљама које нису њене чланице. Тако да се може рећи да ова међународна организација све више добија статус неформалног глобалног центра који се бави питањима пореске политике. Основана је 14. децембра 1960. године, с тим да је, под наведеним називом, званично почела са радом 30. септембра 1961. године.

Од првобитних 20 земаља које су 1960. године потписале Конвенцију о оснивању, ОЕЦД данас има 35 земаља чланица. ОЕЦД интензивно сарађује са земљама као што су Бразил, Кина, Индија, Индонезија и Јужна Африка. Такође, спроводе се намјенски индивидуални програми сарадње и развоја са појединим земљама (Мароко, Перу и Казахстан), а успостављени су и регионални програми са југоисточном Азијом, Латинском Америком и Карибима. Представници ОЕЦД-а, уједно сарађују и учествују у састанцима међународних економских и политичких група Г-20 (енгл. Group of Twenty Finance Ministers and Central Bank Governors) и Г-7 (енгл. Group of Seven and the European Union), као и међународне организације за Азијско-пацифичку економску сарадњу (енгл. Asia-Pacific Economic Cooperation).

Циљеви и основна подручја рада и ангажовања ОЕЦД-а могу се груписати у пет категорија:

- постићи што већи привредни раст и запосленост,
- повећати животни стандард у земљама чланицама, уз очување финансијске равнотеже,
- доприносити развоју свјетске привреде,
- помагати здрав економски напредак у чланицама и нечланицама у процесу њиховог привредног развоја,
- доприносити ширењу свјетске трговине на мултилатералној основи, без дискриминације и у складу са међународним обавезама.

Процес глобализације пословног окружења, у домену примјене трансферних цијена, као инструмента мултинационалних пословних субјеката за контролисани ток опорезиве добити, угрозио је објективност и праведност у опорезивању, те тиме довео у питање реално остваривање постављених циљева ОЕЦД-а. У циљу рјешавања и поједностављивања односне проблематике, ОЕЦД је издала више оквира, препорука,

брошура и водича за формулацију трансферних цијена. Њихов задатак је био да сузе слободу у дефинисању трансферних цијена при спровођењу контролисаних трансакција.

Узимајући у обзир значај и распрострањеност примјене појединих докумената (али и релативну ослоњеност ове дисертације на њих), у наставку су наведена само нека документа која су, у већој или мањој мјери, објединила резултате основних активности ОЕЦД-а на подручју трансферних цијена.

Полазни и елементарни документ јесте *Модел конвенције о избјегавању двоструког опорезивања дохотка и имовине* (енгл. Model of Tax Convention on Income and on Capital). Односни документ, у виду нацрта, први пут се појавио 1963. године, чиме је ОЕЦД добила улогу мултилатералног форума у области међународне пореске политике. Модел конвенције ОЕЦД-а састоји се од 31 члана. Везано за регулисање проблематике трансферних цијена, суштина односног документа огледа се у укључивању у пореске уговоре правила о избјегавању двоструког опорезивања и спрјечавање пореске евазије кроз размјену информација о пореским стварима, што је наведено у оквиру два члана:

- Члан 26. Модел конвенције ОЕЦД-а о размјени информација (о пореским обвезницима земаља чланица, али и о администрирању пореза, као и побољшању пореске сагласности),
- Члан 27. Модел конвенције ОЕЦД-а о наплати пореза и обезбјеђењу наплате пореза у другој земљи уговорници (при чему се предност даје принципу резиденства).

Сви чланови Модел конвенције ОЕЦД-а представљају само приједлог рјешења, што значи да земље самостално одлучују да ли ће их укључити у њихове пореске уговоре по основу процјене неколико фактора:

- важност узајамних прекограничних инвестиција,
- постојање реципроцитета,
- расположивих капацитета националних пореских органа за наплату пореза друге земље,
- сличности националних пореских система (посебно у домену заштите права пореских обвезника) итд.

Сагледавајући цјелокупан рад ОЕЦД у области избегавања двоструког опорезивања, са сигурношћу се може рећи да је она утицала на либерализацију и раст међународне трговине.

Међутим, иако је првобитно ОЕЦД била усмјерена на регулисање проблематике везане за двоструко опорезивање, временом њен рад се усмјерава и ка ограничењу штетне пореске конкуренције и тиме се додатно увећава њен утицај у међународним пореским односима. У *Извјештају "Према глобалној пореској сарадњи"* (енгл. Towards Global Tax

Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices), позивајући се на *Извјештај о штетној пореској конкуренцији* из 1998. године, истиче се да је међународна пореска сарадња једино рјешење за одржавање националних пореских основа. Односним извјештајем утврђене су штетне пореске праксе у земљама чланицама ОЕЦД-а и листа пореских оаза[26] и назначено је да су транспарентност и размјена информација кључни фактори за сузбијање штетне пореске конкуренције. Као штетне пореске мјере идентификовано је пет категорија:

- пружање услуга унутар групе,
- финансијске услуге и офшор компаније,
- специфични режими за одређени сектор,
- регионалне повластице и
- различите друге мјере.

Надовезујући се на наведено, као важан документ ОЕЦД у области регулисања трансакционих односа мултинационалних компанија и група повезаних правних лица, истиче се документ под називом *Смјернице ОЕЦД-а за примјену правила о трансферним цијенама за мултинационална предузећа и пореске управе* (енгл. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations), који се сматра најзначајнијим и најприхваћенијим моделом за одређивање и контролу трансферних цијена.

Првобитна варијанта овог документа издата је од стране ОЕЦД-а 1995. године. Након тога, она је више пута модификована и допуњавана додатним инструкцијама везаним за међународне услуге, нематеријалну имовину, напредне цјеновне споразуме, спровођење анализе упоредивости, неопходну документацију итд. Наведеним документом дефинисан је принцип "ван дохвата руке" као темељ за одређивање трансферних цијена. Као дозвољене методе, наведене су традиционалне трансакционе методе и методе трансакционе добити. Такође, дата су упутства за спровођење поуздане анализе упоредивости, као и правила и препоруке за састављање документације о трансферним цијенама, затим препоруке и упутства везана за остале сегменте у вези са примјеном трансферних цијена (трансфер нематеријалне имовине, посебне накнаде за услуге унутар групе, рјешавање спорова о трансферним цијенама и питања пословног реструктуирања).

У области документације о трансферним цијенама, односне смјернице нису дефинисале егзактну структуру и садржај документације о трансферним цијенама, него су

[26] У листи, 35 јурисдикција је било класификовано као пореска оаза и 47 пореских режима је проглашено за „потенцијално штетне пореске режиме“. Међутим, ОЕЦД није поставила ниједну земљу чланицу на црну листу пореских оаза иако је најмање шест чланица (Швајцарска, Луксембург, САД, Аустрија, Белгија и Велика Британија) било тако квалификовано према критеријумима у Извештају (погледати Mitchell, 2009).

само истакнуле опште информације које је неопходно навести у документацији, остављајући слободу националним пореским управама да детаљније конкретизују захтјеве и процедуре везане за неопходну документацију о трансферним цијенама, имајући на уму трошкове (пореске администрације и пореског обвезника) и користи од информација из те документације.

Са Смјерницама ОЕЦД-а уско је повезан и Члан 9 ОЕЦД-овог Модела конвенције о избјегавању двоструког опорезивања дохотка и имовине. Члан 9, став 1, предвиђа да када се, договорени или наметнути услови између два (повезана) правна лица разликују у њиховим трговинским или финансијским односима од оних који би били остварени између неповезаних правних лица, добит коју би, да нема тих услова, остварило једно од правних лица (али је због тих услова није остварило) ће бити урачуната у добит тог правног лица и сходно томе опорезована. На тај начин земља уговорница штити своју пореску основицу од примјене нетржишних цијена.

У ставу 2, Члан 9 указује да уколико земља уговорница укључује у добит правног лица те земље (те сходно томе и опорезује) добит правног лица друге земље уговорнице (која је била опорезована у тој другој земљи), и тако укључена добит представља добит коју би остварило правно лице првопоменуте земље уговорнице да су услови договорени између та два правна лица били као услови договорени између два независна правна лица, онда другопоменута земља уговорница треба учинити одговарајућа прилагођавања износа пореза који је наплатив на такву добит. Као што се види став 2 је усмјерен на избјегавање правног двоструког опорезивања.

Члан 9 Модела Уговора ОЕЦД-а представља основ за спровођење анализе упоредивости, јер он уводи потребу:

- за поређење услова (укључујући и цијене, али не ограничавајући се само на њих) договорених или наметнутих између повезаних лица и оних који би били утврђени између неповезаних лица, ради утврђивања дозвољених корекција биланса за сврхе израчунавања пореске обавезе повезаних лица;
- за утврђивање добити која би била остварена под тржишним условима, ради одређивања износа корекције.

Суштина примјене Члана 9 Модела Уговора ОЕЦД-а јесте да уклањањем пореских разлога из економских одлука, кроз принцип "ван дохвата руке", промовише раст међународне трговине и инвестиција.

Сљедећи важан документ везан за проблематику трансферних цијена јесте *Приручник за процјену ризика трансферних цијена* (енгл. Public Consultation: Draft Handbook on Transfer Pricing Risk Assesment). Наведени документ представља резултат пројекта о

процјени ризика трансферних цијена, покренутог од стране Управног одбора ОЕЦД-овог Глобалног форума о трансферним цијенама, у новембру 2011. године. Намјена овог приручника јесте да пружи практичне смјернице националним пореским управама (чланицама и нечланицама) у вези са процесом спровођења процјене ризика трансферних цијена код пословања сваког појединачног пореског обвезника.

Основни циљ приручника јесте да кроз јасне и детаљне кораке за спровођење поступка процјене ризика, омогући како развијеним, тако и и земљама у развоју, да идентификују случајеве/трансакције (односно пореске обвезнике) који (не)захтијевају детаљнији и комплекснији порески надзор у сврху ефикасне и продуктивне употребе ограничених пореских ресурса.

Врло важна активност ОЕЦД-а, у сегменту рјешавања проблематике трансферних цијена, јесте пружање подршке земљама у развоју у погледу имплематације и јачања законских прописа везаних за ову област. 2011. године ОЕЦД-ова Оперативна група за пореска питања и развој (енгл. OECD's Tax Force on Tax and Development, погледати http://www.oecd.org/tax/tax-global/tax-and-development.htm), покренула је програм чија је сврха упознати земље у развоју са основним правилима надзора трансферних цијена, у складу са општеприхваћеним правилима на међународном нивоу, ради стицања знања о начину формирања специјалних сектора (јединица) за обављање надзора примјене трансферних цијена између повезаних правних лица и увећања користи (пореских прихода) од ревизије трансферних цијена у контролисаним трансакцијама.

Земље из групе Г-20, у сарадњи са ОЕЦД-ом, 2013. године покренуле су иницијативу за реализацију тзв. БЕПС пројекта (енгл. Base Erosion and Profit Shifting, погледати http://www.oecd.org/tax/beps/), с циљем конкретизовања основних корака за спрјечавања ерозије националне пореске основице и премијештања добити између појединих пореских јурисдикција. Акциони план овог пројекта састоји се од 15 акција чији је задатак да опреме пореске власти националним и међународним инструментима за рјешавање проблема избјегавања пореза, осигуравајући да се добит опорезује у јурисдикцији гдје се обављају привредне активности које генеришу добит и гдје се ствара вриједност. Све акције дају националним пореским органима смјернице за спрјечавање штетне пореске праксе мултинационалних пословних субјеката. Од 15 акција, четири су везане за трансферне цијене и то 8, 9, 10 и 13, с тим да се акције 8-10 посматрају као један повезани пакет.

Публикација под називом *Обезбјеђивање конзистентности резултата примјене трансферних цијена са стварањем вриједности* (енгл. Aligning Transfer Pricing Outcomes with Value Creation), представља коначни извјештај за акције 8-10 Акционог плана ОЕЦД-

а и земаља Г-20 у реализацији БЕПС пројекта. Односна публикација је настала као резултат ревизије постојећих Смјерница ОЕЦД-а о трансферним цијенама, с циљем да се осигура да резултати примјене трансферних цијена буду у складу са стварањем вриједности за сљедеће кључне области: нематеријалну имовину, уговорене аранжмане и друге трансакције високог ризика. Акценат је стављен на давање детаљних упутстава о адекватној примјени методе подјеле трансакционе добити ради потпунијег усаглашавања резултата примјене трансферних цијена са стварањем вриједности.

Још једна публикација, у оквиру БЕПС пројекта везана за проблематику трансферних цијена, јесте *Документација о трансферним цијенама и извјештавање по земљама* (енгл. Transfern Pricing Documentation and Country-by-Country Reporting), као коначни извјештај акције 13. Наведена публикација, представља ревизију постојећих правила о изради документације о трансферним цијенама у циљу побољшања транспарентности документације о трансферним цијенама за пореске управе, те поједностављења правила и процедура састављања за мултинационалне пословне субјекте.

У складу са овом публикацијом, документација о трансферним цијена треба да се састоји из три кључна дијела:

- општег, тј. главног документа, који обухвата стандардизоване информације релевантне за све чланове мултинационалне групе,
- посебног, тј. локалног документа, који се односи на значајне материјалне трансакције локалног пореског обвезника и
- извјештаја по земљама, који садрже одређене информације о глобалној алокацији укупне добити мултинационалне групе и износу плаћеног пореза по појединим земљама, као и одређене индикаторе о локацији обављања економске активности унутар мултинационалне групе.

На овај начин пореским управама се осигурава поуздана информациона основа за процјену ризика трансферних цијена, као и других ризика везано за БЕПС пројекат, у вези са доношењем одлука о потреби спровођења детаљније ревизије. По правилу, препорука је да се извјештаји по земљама дистрибуирају аутоматски по основу механизма сарадње између земаља. Такође, у односној публикацији наведене су и смјернице око имплементације као би се осигурало да се извјештаји достављају благовремено, да је њихова тајност сачувана и да се информације користе на одговарајући начин.

Већина земаља чланица ОЕЦД-а, али и знатан број нечланица, су имплеметирале (или су у процесу прихватања и имплементације) поједине смјернице из БЕПС пројекта (везане за трансферне цијене) у своје пореско законодавство.

Међутим, релативно мали број земаља у развоју има продуктиван систем надзора трансферних цијена и имплементиран БЕПС режим. Већина земаља из ове категорије који и имају адекватну законску подлогу, немају административне, техничке и ревизорске капацитете да спроведу законске прописе и остваре ефективну и ефикасну ревизију. И то је управо простор за примјену ОЕЦД-овог програма подршке за пореска питања и развој. Сам програм подршке осмишљен је у виду пружања двогодишње или трогодишње помоћи у дизајнирању и имплементацији одговарајућих мјера за заштиту домаће пореске основице, кроз подржавање транспарентности и креирање предвидљиве инвестиционе климе, правилима која стварају сигурност и досљедност за бизнис. Односни програм усмјерен је на пружање помоћи у сљедећим областима:

- законодавство – преглед постојећег стања и давање препорука за унапређење, узимајући у обзир специфичне потребе сваке земље;
- изградња капацитета – организовање радионица везаних за ревизорска питања, кроз коришћење студија случаја ради пружања техничког знања ревизорима и вишим нивоима менаџмента;
- процјена ризика – пројектовање и имплементација процеса и процедура како би се осигурало најефикасније коришћење оскудних ресурса за потребе спровођења пореске контроле на међународном нивоу;
- организационе промјене – преглед постојеће организационе структуре и давање препорука за имплементацију међународне пореске јединице у оквиру националне пореске управе.

Наведени програми подршке који су, до сада, реализовани у више земаља (као што су Боцвана, Камбоџа, Колумбија, Етиопија, Гана, Јамајка, Кенија, Малави, Мароко, Перу, Руанда, Шри Ланка, Тунис, Вијетнам, Замбија и Зимбабве) дали су задовољавајуће резултате (табела 3.1). Такође, започети су и регионални пројекти за регион Економске заједнице држава западне Африке, који укључује Либерију, Нигерију и Сенегал.

Кључна карактеристика ових ОЕЦД-ових програма подршке јесте сарадња са међународних агенција, као што су Афрички форум пореских управа, Европска комисија и Свјетска банка, чиме се осигурава кохерентна и координисана подршка унапређењу националне пореске праксе. Такође, при реализацији програма ОЕЦД-ови тимови блиско сарађују и са другим партнерима, као што су Њемачка организација за техничку сарадњу (њем. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit), Државни секретаријат за привреду (енгл. State Secretariat for Economic Affairs) и пореске управе/министарства финансија земаља у развоју. Оваква сарадња осигурава да су активности око пружања подршке за рјешавање проблематике трансферних цијена у складу са ширим аспектом

националних финансијских реформи, као и пројектима развоја земље и реформама пореске управе.

Табела 3.1. *Резултати примјене ОЕЦД-овог програма подршке за пореска питања и развој*

Остварени утицај	Земља
Преконтролисано и побољшано законодавство / прописи	Завршено: Колумбија, Етиопија, Гана, Јамајка, Кенија, Вијетнам и Зимбабве. У току: Боцвана, Камбоџа, Малави, Нигерија, Руанда, Сенегал, Шри Ланка и Замбија.
Изградња капацитета	Све земље у којима је програм спроведен.
Повећана наплата пореза од трансферних цијена и других повезаних прилагођавања у складу са БЕПС пројектом	Колумбија: Са 3,3 милиона долара (2012) на 33 милиона долара (2014). Кенија: Са 52 милиона долара (2012) на 107 милиона долара (2014). Вијетнам: Са 3,9 милиона долара (2013) на 40 милиона долара (2014). Замбија: Са 3,22 милиона долара (2012) на 7,91 милион долара (2013). Зимбабве: 105 милиона долара (2015).
Побољшани процеси процјене ризика	Завршено: Колумбија, Гана, Руанда и Вијетнам. У току: Јамајка и Шри Ланка
Организационе промјене пореске управе	Завршено: Колумбија, Гана и Замбија. У току: Јамајка.

Извор: OECD. Global relations in taxation. Tax&Development. Developing Capacity in BEPS and Transfer Pricing. Преузето са http://www.oecd.org/tax/tax-global/developing-capacity-in-beps-and-transfer-pricing.pdf (07.06.2017)

У циљу ефикасног искоришћавања имплементираног режима за контролу примјене трансферних цијена, неке од земаља у развоју кориснице ОЕЦД-овог програма подршке, ослањају се и на помоћ тзв. Пореских инспектора без граница (енгл. Tax Inspectors Without Borders, погледати http://www.tiwb.org/), ради постизања консолидованог утицаја односног програма. Концепт Порески инспектори без граница представљаја заједничку иницијативу ОЕЦД-а и Програма Уједињених нација за развој (енгл. United Nations Development Programme) за подршку земљама у изградњи капацитета пореске контроле. Односни концепт осмишљен је тако да се према потреби стручни тим пореских ревизора шаље у националне пореске управе ради пружања одређене помоћи, чиме се употпуњују напори међународне заједнице на јачању сарадње о пореским питањима и доприноси адекватнијој мобилизацији домаћих ресурса земаља у развоју. Тако су, нпр. у Гани били ангажовани стручњаци из области трансферних цијена пореске управе Холандије, док су пореске управе Албаније, Руанде, Малава и Сенегала сарађивале и сарађују са пореским управама Велике Британије, Италије и Француске, у циљу унапређења њиховог знања, искуства и способности везаних за ову област.

5.2. Активности Европске уније у погледу регулисања пословања повезаних правних лица

Европска унија (почетно основана 1950. године, а под садашњим називом дјелује од 1992. године) представља наднационалну унију коју тренутно чине 28 земаља Европе.

У погледу рјешавања проблематике трансферних цијена и сузбијању штетне пореске конкуренције, ЕУ је учествовала у активностима које су покретане од стране ОЕЦД-а. Такође, у складу са личним потребама, у смислу отклањања препрека у формирању заједничког тржишта, ЕУ је одговарајућим активностима дорађивала одређене неријешене пореске односе између земаља чланица. У наставку су наведене само неке од њих, које се могу директно повезати са регулисањем постојеће проблематике пословања повезаних правних лица у земљама чланицама, везано за питање трансферних цијена.

2002. године на приједлог Европске комисије оформљена је експертска група под називом Заједнички Форум Европске уније о трансферним цијенама (енгл. EU Joint Transfer Pricing Forum). Његов задатак је да помаже и савјетује Европску комисију о пореским питањима у вези са трансферним цијенама, како би се смањили високи трошкови усклађивања и омогућило избјегавање (или олакшана елиминација) двоструког опорезивања у случају прекограничних трансакција између повезаних лица.

Рад Форума, који је ослоњен на Смјернице ОЕЦД-а, може се подијелити на два главна подручја:

- арбитражна конвенција ЕУ о трансферним цијенама – успоставља поступак за рјешавање спорова код двоструког опорезивања између земаља чланица,

- остала питања везана за трансферне цијене идентификована од стране Форума и укључена у његов Програм рада.

Програм рада Форума обухвата сљедеће теме (погледати http://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/transfer-pricing-eu-context/joint-transfer-pricing-forum_en):

- аранжмани око подјеле трошкова,
- процјена ризика,
- компензације/прилагођавања на крају године,
- секундарна прилагођавања,
- праћење претходних достигнућа.

У циљу реализације усвојеног Програма, активности Форума су биле разноврсне, а у марту 2017. године издат је Извјештај о примјени компаративних параметара у ЕУ. Извјештај се заснива на принципу добре праксе и прагматичним рјешењима за оба пореска обвезника (учесника у контролисаним трансакцијама), као и за пореске управе

унутар ЕУ, с циљем повећања објективности и транспарентности при изналажењу адекватних компаративних параметара за одређивање трансферних цијена у пракси.

Једна врло важна активност Европске комисије на подручју надзора примјене трансферних цијена, јесте предлагање заједничког система за израчунавање пореске основице правних лица која послују у ЕУ, из 2011. године. Циљ овог приједлога је да се значајно смањи административно оптерећење, трошкови усклађивања и правне нејасноће са којима се суочавају правна лица унутар ЕУ, због постојања више различитих националних система за одређивање њихове опорезиве добити. Предложена Заједничка консолидована пореска основица правних лица (енгл. Common Consolidated Corporate Tax Base), омогућава повезаним правним лицима да консолидују све своје добитке и губитке који су настали широм ЕУ и поднесу једну консолидовану пореску пријаву за цјелокупну активност у оквиру ЕУ. На основу ове јединствене пореске пријаве, пореска основица групе ће бити подијељена међу земљама чланицама у којима група послује, у складу са одређеном формулом. Ова формула у обзир треба узети три фактора: имовину, рад и продају. Након што се одреди колики дио опорезиве основице припада којој чланици, свака земља чланица ће вршити опорезивање у складу са сопственом корпоративном пореском стопом.

Замишљено је да коришћење заједничке консолидоване пореске основице буде опционог карактера, што значи да оне групе повезаних лица које сматрају да ће имати користи од усклађења система ЕУ, могу да је одаберу, док друге могу наставити да раде у оквиру својих националних система. Међутим, односни приједлог није заживио.

Из тог разлога, Европска комисија је, у октобру 2016. године, поново покренула иницијативу за примјену Заједничке консолидоване пореске основице предузећа (погледати https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/common-consolidated-corporate-tax-base-ccctb_en).

Главне разлике у односу на приједлог из 2011. године огледају се у сљедећем:

- оригинални приједлог није имао обавезујући карактер за све мултинационалне групе повезаних правних лица, док је у складу са новим приједлогом консолидована пореска основица обавезујућа за велике групе, а за оне који то нису остаје опционог карактера;

- нови приједлог укључује нове "супер одбитке" за мултинационалне групе повезаних лица које улажу у истраживање и развој, јер се такве инвестиције третирају као значајне за раст и отварање нових радних мјеста;

- намјера је да усвајање новог приједлога о састављању заједничке консолидоване пореске основице, обезбиједи мултинационалним групама повезаних лица сличне погодности (пореске одбитке) за финансирање из сопственог капитала, као код

финансирања из позајмљеног капитала, чиме би се ријешио проблем утањене капитализације и осигурала чврста финансијска структура и већа економска стабилност.

Конкретни кораци у реализацији примјене реактивираног приједлога још нису предузети.

У погледу састављања документације о трансферним цијенама и идентификованим проблемима интерпретације и примјене тих смјерница, Европско вијеће је у јуну 2006. године усвојило *Кодекс о документацији о трансферним цијенама са повезаним лицима у Европској унији* (енгл. Code of Conduct on transfer pricing documentation for associated eterprises in the European Union). Овај Кодекс се темељи на Смјерницама ОЕЦД-а, али има задатак да поједностави и стандардизује документацију о трансферним цијенама коју мултинационални пословни субјекти, које послују на територији ЕУ, морају састављати и презентовати пореским управама земаља чланица ЕУ. При томе, свака земља чланица има слободу тражења додатних и детаљнијих информација.

У складу са Кодексом, документација о трансферним цијенама се састоји из два дијела:

- *општи дио* – садржи стандардизоване информације које су заједничке за сва повезана лица која послују у оквиру мултинационалне групе повезаних правних лица, на подручју ЕУ,

- *посебни дио* – садржи сет стандардизоване документације за сваку земљу чланицу ЕУ на чијем подручју послује одређена мултинационална група повезаних правних лица.

Кодекс је омогућио стандардизацију, транспарентност и конзистентност у погледу документацији о трансферним цијенама на подручју ЕУ, а поједноставио је и поступак израде потребне документације, те снизио трошкове око односне припреме. Са друге стране, за мултинационалне групе повезаних лица, које послују и изван територије ЕУ, гдје наведени Кодекс није у употреби, проблем трошкова израде дуплих документација о трансферним цијенама остао је неријешен.

Међутим, у погледу пословања повезаних правних лица на територији ЕУ усклађеност институционалног оквира трансферних цијена у земљама ЕУ (што су потврдила и одређена истраживања из 2015. године, погледати Перчевић, 2015) је на високом нивоу:

- све земље ЕУ примјењују Смјернице ОЕЦД-а о трансферним цијенама у складу са принципом "ван дохвата руке";

- све земље чланице ЕУ примјењују методе одређивања трансферних цијена у складу са методама дефинисаним у Смјерницама ОЕЦД-а о трансферним цијенама;

- само 7 земаља чланица ЕУ у свом регулаторном оквиру о трансферним цијенама нема уграђену могућност примјене напредних цјеновних споразума;

- све земље ЕУ захтијевају од пореских обвезника који обављају контролисане трансакције, састављање документације о трансферним цијенама као доказ примјене принципа "ван дохвата руке" у тим трансакцијама;

- све земље чланице ЕУ примјењују Кодекс о документацији о трансферним цијенама са повезаним лицима у ЕУ.

5.3. Улога Уједињених нација у унапређењу пореских односа између развијених земаља и земаља у развоју у погледу пословања повезаних правних лица

Уједињене нације (УН) представљају међународну организацију основану 1945. године. Чланство у Уједињеним нацијама има 193 земље.

Полазећи од чињенице да опорезивање има битан утицај на развој међународних економских односа, различите пореске позиције земаља у развоју у односу на развијене земље, у оквиру међународног пореског права, отежавају унапређење међународних економских односа. Из тог разлога УН су рјешавање пореске проблематике ставиле у домен својих активности.

Једна од њихових значајних активности из те области јесте објављивање *Модел конвенције УН о избјегавању двоструког опорезивања између развијених земаља и земаља у развоју* (енгл. United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries). Односни Модел конвенције УН имао је за циљ да земљама у развоју пружи одговарајући темељ при преговарању и потписивању аранжмана о избјегавању двоструког опорезивања са развијеним земљама. Основу побољшања положаја земаља у развоју у тим ситуацијама представља размјена информација, али у складу са Модел конвенцијом УН та размјена мора да буде у циљу спрјечавања преваре и евазије пореза, што значи да она ограничава пореско планирање и спрјечава нелегитиман пренос капитала. На тај начин, УН су настојале да заштите земље у развоју и обавежу развијене земље да не могу да одбију размјену информација са земљама у развоју само зато што те земље немају административни капацитет као развијене земље и не могу обезбиједити сличне информације на домаћој територији. Такође, Модел конвенције УН, за разлику од Модел конвенције ОЕЦД-а, више подржава принцип опорезивања према извору прихода, сматрајући да би на тај начин земље у развоју имале више средстава за финансирање свог развоја.

На основу наведеног, може се рећи да Модел конвенције УН, у односу на Модел конвенције ОЕЦД-а који првенствено штити интересе земаља чланица ОЕЦД-а (најчешће развијене и индустријализоване земље), има другачији циљ, јер узима у обзир интересе

земаља у развоју, те су темељи Модела конвенције УН постављени тако да земље у развоју не буду у подређеном положају у погледу међународних пореских односа.

Надовезујући се на односне активности, у оквиру Одјељења за економске и социјалне послове УН (енгл. UN Department of Economic and Social Affairs), оформљен је Комитет експерата за међународну сарадњу у пореским питањима (енгл. Committee of Experts on International Cooperation in Tax Matters), задужен за надзор и измјене Модел конвенције УН, као и за савјетовање о развоју капацитета и обезбјеђење техничке помоћи земљама у развоју. Бавећи се пореским односима између развијених земаља и земаља у развоју у погледу пословања повезаних правних лица, Комитет експерата УН објавио је *Практични приручник УН о трансферним цијенама за земље у развоју* (енгл. Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries). Односни Практични приручник УН садржи одговоре на специфичне потребе земаља у развоју, нудећи, корак по корак, приступ усвајању и имплементацији правила примјене трансферних цијена у национална законодавства земаља у развоју. Даље, он пружа информације о томе како у национална законодавства уградити нацрте о трансферним цијенама и успоставити посебне јединице за надзор примјене трансферних цијена, како идентификовати и радити са базама података о трансферним цијенама, како поједноставити стратегију за провјеру примјене принципа "ван дохвата руке" у трансакцијама са повезаним лицима, уз усклађивање односне стратегије за различите величине правних лица. Практични приручник УН о трансферним цијенама за земље у развоју, у знатној мјери, ослања се принципе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а.

5.4. Допринос других међународних организација у регулисању трансакцијских односа између повезаних правних лица

Поред ОЕЦД-а, ЕУ и УН, и друге међународне организације су се укључиле у активности око регулисања трансакцијских односа на међународном нивоу, и то између осталог у погледу пружања различитих видова подршке земљама у развоју при изградњи неопходних капацитет за адекватним овладавањем пореском проблематиком.

Међународни монетарни фонд – ММФ представља међународну финансијску организацију која је основана 1944. године, с циљем да подстакне земље у вођењу адекватне економске политике и да помогне у превазилажењу платно-билансних тешкоћа земаља чланица. Данас, ова међународна финансијска организација има 185 земаља чланица.

У погледу регулисања трансакцијских односа ММФ је преузео обавезу финансирања локалних пројекта у земљама са ниским приходима како би првенствено напредовали у

правцу достизања и остваривања тзв. Миленијумских развојних циљева (енгл. Millennium Development Goals – MDGs)[27]. У том контексту, ММФ је пружио савјете и техничку помоћ земљама у развоју, али и значајне износе финансијских средстава, те помогао мобилизацији донаторске подршке, чиме је пружена могућност за изградњу пореских капацитета земаља у развоју.

Свјетска банка представља међународну организацију, основану 1945. године. Састоји се од двије институције: Међународне банке за обнову и развој (енгл. International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) и Међународне асоцијације за развој (енгл. International Development Association – IDA). Свјетска банка је компонента Групе Свјетска банка (енгл. World Bank Group – WBG), која поред наведених институција Свјетске банке укључује још и Међународну финансијску корпорацију (енгл. International Finance Corporation), Мултилатералну агенцију за осигурање инвестиција (енгл. Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA) и Међународни центар за рјешавање инвестиционих спорова (енгл. International Centre for Settlement of Investment Disputes).

Задатак Свјетске банке је да обезбјеђује финансијску помоћ за капиталне програме, али и да даје савјете земљама чланицама како би унаприједиле економски развој и смањиле сиромаштво, уз очување међународних инвестиција. Односна организација броји 189 земаља чланица.

Свјетска банка се, такође, укључила у пружање подршке земљама у развоју у усвајању политике пореског управљања и законског регулисања примјене трансферних цијена. У ту сврху, Свјетска банка је иницирала тзв. Глобални програм за поједностављење пореза (енгл. Global Tax Simplification Programme) за побољшање ефикасности и једноставности пореске администрације и процедура. Односни програм усмјерен је на пружање техничке помоћи приликом успостављања или побољшања законских прописа везаних за трансферне цијене и укључивања фактора ризика трансферних цијена у процес утврђивања нивоа ризика за потребе спровођења детаљнијег пореског ревизорског надзора.

Такође, крајем 2016. године, Свјетска банка објавила је и приручник о трансферним цијенама под називом *Трансферне цијене и економије у развоју: приручник за доносиоце политика и практичаре* (енгл. Transfer Pricing and Developing Economies: A Handbook for Policy Makers and Practitioners). Овај приручник не представља замјену или алтернативу постојећим Смјерницама ОЕЦД-а и Практичном Приручнику УН-а, већ се на њих ослања,

[27] Миленијумски развојни циљеви представљали су осам међународних развојних циљева за 2015. годину који су успостављени након Миленијумског самита Уједињених нација 2000. године, усвајањем Миленијумске декларације Уједињених нација (погледати: UN Millennium Development Goals. URL: https://www.un.org/millenniumgoals/).

пружајући техничка упутства и примјере како би помогао креаторима локалне политике и њеним практичарима у погледу пројектовања, имплементирања и администратирања правила трансферних цијена базираних на међународним праксама.

Изградњу капацитета за овладавањем пореском проблематиком земаља у развоју, подржавају и регионални порески форуми попут *Међуамеричког центра пореских управа* (основаног 1967. године, са 40 земаља чланица) и *Афричког форума пореских управа* (који је основан 2008. године и броји 36 земаља чланица).

Ове платформе за међусобну сарадњу пореских управа подстичу размјену искустава и информација, дијеле ставове о пореским питањима и најбољим праксама, пружају услуге у виду техничке помоћи, израде студија, спровођења обука, семинара итд., а све у циљу институционалног јачања пореских управа земаља чланица. На тај начин значајно доприносе у изједначавању пореских прописа у области трансферних цијена у складу са потребама и стратегијама њихових чланица.

6. ГЛОБАЛНИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ПОРЕСКОГ ТРЕТМАНА ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА

Презентовање пореског третмана трансферних цијена у изабраним земљама по континентима[28] базирано је на сагледавању података из годишњих извјештаја сљедећих међународних консултантских компанија, за 2017. годину:

- "EY" – "Worldwide Transfer Pricing Reference Guide",
- "Transfer Pricing Week (TP Week)" – "World Transfer Pricing",
- "PKF" – "Worldwide Transfer Pricing Guide".

6.1. Политика трансферних цијена у Америци

Националне пореске управе у Америци у области регулације и уједначавања пореских прописа у домену трансферних цијена ослањају се на рад и подршку Међуамеричког центра пореских управа. Међутим, начин регулисања питања трансферних цијена у различитим дијеловима Америке није досљедан, па се чак може рећи да постоје варијације у нивоу разрјешења и законске свеобухватности односне проблематике када се посматра њен сјеверни (табела 3.2) и јужни дио (табела 3.3).

Табела 3.2. *Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Сјеверне Америке*

Земља	Гватемала	Доминиканска Република	Канада	Костарика	Мексико	Панама	САД
Тип регулације	Национални прописи	Национални прописи	Национални прописи	Национални прописи	Национални прописи	Национални прописи	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)
Прописи о трансферним цијенама	Да	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, али у случају неусклађености предност се даје националним прописима)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Канада није чланица)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Костарика није чланица)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, али у случају неусклађености предност се даје националним прописима)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, али у случају неусклађености предност се даје националним прописима)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а)
Методе трансферних цијена	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а, с тим да се предност даје традиционалним трансакционим методама)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а, с тим да се предност даје традиционалним трансакционим методама)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а, с тим да се дозвољене методе разликују у зависности од типа трансакције)
Напредни цјеновни споразуми	Да	Да	Да (мултилатерални, билатерални и унилатерални)	Да	Да (билатерални и унилатерални)	Не	Да (мултилатерални, билатерални и унилатерални)
Временски рок закључивања напредних цјеновних споразума	4 године	Најмање 3 године	3-5 година	3 године	3 године (унапријед) 1 година (уназад)	-	5 година
Документација	Да	Да	Да	Да (али само	Да	Да	Да

[28] Приликом избора разматраних земаља, коришћен је принцип разноликог приступа пореском регулисању трансферних цијена, како би се нагласила диверсификација законске регулације, не само између континената, него и у оквиру њих.

о трансферним цијенама				као изјава да се уважава принцип "ван дохвата руке")			
Рок за достављање документације	Уз достављање пореског биланса	Уз достављање пореског биланса	6 мјесеци по завршетку фискалне године	Није дефинисано	31. март наредне фискалне године	6 мјесеци по завршетку фискалне године	-
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	20 дана	Одмах	6 мјесеци	Није дефинисано	15 радних дана	45 дана	30 дана
Званични језици за достављање документације	Шпански	Шпански	Енглески или француски	Шпански	Шпански	Шпански	- (али се енглески подразумијева)
Потенцијалне пореске казне по основу трансферних цијена	Није дефинисано	10% од утврђене доплате пореза	10% од утврђене доплате пореза	Није дефинисано	Није дефинисано	1% од укупних унутаргрупних трансакција	20-40% од утврђене доплате пореза

Извор: Аутор, према подацима претходно наведених годишњих извјештаја

Табела 3.3. *Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Јужне Америке*

Земља	**Аргентина**	**Бразил**	**Венецуела**	**Еквадор**	**Колумбија**	**Перу**	**Чиле**
Тип регулације	Национални прописи	Национални прописи	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	Национални прописи	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	Национални прописи
Прописи о трансферним цијенама	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Аргентина није чланица, али у случају неусклађености предност се даје националним прописима)	Да	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, али само за сегменте који нису покривени националним прописима)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, али у случају неусклађености предност се даје националним прописима)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Колумбија није чланица)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, али у случају неусклађености предност се даје националним прописима)	Да
Методе трансферних цијена	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (с тим да се прави разлика између увозних и извозних трансакција)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да
Напредни цјеновни споразуми	Не	Не	Да (билатерални и унилатерални)	Не	Да	Да	Да
Временски рок закључивања напредних цјеновних споразума	-	-	Није дефинисано	-	5 година	3 године	3-5 година
Документација о трансферним цијенама	Да	Да	Да	Да	Да	Да	Да (али само као изјава да се уважава принцип "ван дохвата руке")
Рок за достављање документације	8 мјесеци по завршетку године	31. јануара наредне фискалне године	Уз достављање пореског биланса	2 мјесеца након достављања пореског биланса	Јул сваке године (за претходну годину)	Јул сваке године (за претходну годину)	Јул сваке године (за претходну годину)
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	15 дана (али то зависи од врсте документације)	20 дана	Одмах	Није дефинисано	Није дефинисано	Није дефинисано	Одмах
Званични језици за достављање документације	Шпански	Португалски	Шпански	Шпански	Шпански	Шпански	Шпански
Потенцијалне пореске казне по основу трансферних цијена	2.500,00 $	Није дефинисано	Није дефинисано	15.000,00 $	Није дефинисано	0,6% нето добити године која претходи анализираној	5% од утврђене доплате пореза

Извор: Аутор, према подацима претходно наведених годишњих извјештаја

Посматрајући претходне табеле уочава се да су у земљама Сјеверне и Јужне Америке, пореска питања регулисана националним прописима, с тим да су код појединих земаља (углавном из Јужне Америке, ако изузмемо САД) они значајно усклађени са прописима ОЕЦД-а. Постоје прописи о трансферним цијенама и прописане методе трансферних цијена, које се, у највећем броју случајева, ослањају на Смјернице ОЕЦД-а, иако неке од наведених земаља немају статус чланице. У земљама гдје порески прописи дозвољавају примјену Смјерница ОЕЦД-а, у случају неусклађености предност се даје националним прописима. Постоје и земље у Јужној Америци (међу којима су Бразил и Чиле) које нису усвојиле принцип "ван дохвата руке". Напредни цјеновни споразуми дозвољени су у већини земаља на територији Америке (али постоје изузеци, од разматраних земаља то су Панама, Аргентина и Бразил), с тим да су они прилагођени националним процјенама сваке земље. Документација о трансферним цијенама је обавезна (иако је у појединим земљама, као што су Костарика и Чиле, она сведена само на изјаву о уважавању принципа "ван дохвата руке"), али су рокови за њено достављање различити (при чему у појединим земљама нису ни дефинисани). Прописи везани за пореске казне по основу манипулативне примјене трансферних цијена (у смислу избјегавања или умањења пореске обавезе) се значајно разликују, те су чак у одређеном броју земаља (као што су Гватемала, Костарика, Мексико, Бразил, Венецуела, Колумбија) изостављени.

6.2. Политика трансферних цијена у Европи

Већина европских земаља примјењује Смјернице ОЕЦД-а у регулацији проблематике трансферних цијена. Такође, многе земље окрећу се примјени инструмената и рјешења која нуди Заједнички Форум Европске уније о трансферним цијенама, стављајући акценат на отклањање препрека у домаћем законодавству за њихову примјену. Међутим, за поједине земље и даље је главни ограничавајући фактор недостатак капацитета пореских власти у рјешавању спорних пореских питања везаних за област трансферних цијена.

У наставку су представљена општа пореска правила примјене трансферних цијена у појединим земљама Европе (табела 3.4).

Табела 3.4. *Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Европе*

Земља	Белгија	Бугарска	Велика Британија	Њемачка	Русија	Швајцарска	Шпанија
Тип регулације	ОЕЦД	ОЕЦД	ОЕЦД	ОЕЦД	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	ОЕЦД	ОЕЦД
Прописи о трансферним цијенама	Да	Да	Да	Да	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Русија није чланица)	Да	Да
Методе трансферних	Да	Да (предност се даје	Да	Да	Да	Да (предност се даје	Да

цијена		традиционалним трансакционим методама)				традиционалним трансакционим методама)	
Напредни цјеновни споразуми	Да	Не	Да	Да	Да	Да (мултилатерални, билатерални и унилатерални)	Да (мултилатерални, билатерални и унилатерални)
Временски рок закључивања напредних цјеновних споразума	Највише 5 година (с могућношћу обнављања)	-	3-5 година	3-5 година	3 године (уз могућност продужења од 2 године)	3-7 година	Највише 6 година
Документација о трансферним цијенама	Да	Да	Да	Да	Да	Не	Да
Рок за достављање документације	Није дефинисано	Није дефинисано	Уз достављање пореског биланса	6 мјесеци по завршетку фискалне године	20. мај текуће године (за претходну годину)	-	25. јул текуће године (за претходну годину)
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	30 дана	14 дана	30 дана	60 дана	30 дана	-	10 дана
Званични језици за достављање документације	Холандски, француски или њемачки (прихвата се и енглески)	Бугарски	Енглески	Њемачки (прихвата се и енглески)	Руски	Њемачки, француски, италијански или румунски (прихвата се и енглески)	Шпански (прихвата се и енглески)
Потенцијалне пореске казне по основу трансферних цијена	Није дефинисано	128,00-256,00 € (за недостављање тражене документације у назначеном року)	10-70% од утврђене доплате пореза	5-10% од утврђеног додатног прихода (+ од 5.000,00 € до 1 милион € у случају неблаговременог достављања документације)	40% од утврђене доплате пореза	-	Није дефинисано

Извор: Аутор, према подацима претходно наведених годишњих извјештаја

Европске земље регулацију пореских питања заснивају углавном на ОЕЦД-овим прописима или на националним прописима који су у великој мјери усклађени са ОЕЦД-овим (као што је случај са Русијом). Сљедствено, у свим приказаним земљама постоје прописи о трансферним цијенама и прописане методе трансферних цијена, при чему се у појединим земљама (Бугарска, Швајцарска) предност даје примјени традиционалних трансакционих метода. У оквиру разматраних земаља, законска регулатива дозвољава примјену напредних цјеновних споразума, али у некима од њих то није дозвољена могућност (као што је Бугарска). Вођење документације о трансферним цијенама је углавном обавезно (од разматраних земаља изузетак је Швајцарска), с тим да су предвиђени рокови за њено достављање различити (или чак нису дефинисани). Прописи у погледу потенцијалних казни по основу злоупотребе трансферних цијена су разноврсни или нерегулисани.

6.3. Политика трансферних цијена у Азији

Питање трансферних цијена веома је актуелизовано у земљама Азије у посљедњих неколико године. Порески органи интензивно раде на повећању свог надзора у односној области, уз континуирано повећање буџета за њиховог спровођење. Иако свака

јурисдикција има своје пореске специфичности, генерално се подстиче тренд за повећање стандардизације у оквиру практичне примјене трансферних цијена и њиховог надзора унутар сваког режима, а у одређеној мјери, и кроз цијели регион.

Специфичности режима трансферних цијена за поједине земље азијског региона, наведене су у наредној табели.

Табела 3.5. *Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Азије*

Земља	Вијетнам	Индија	Јапан	Кина	Турска	Филипини	Хонг Конг
Тип регулације	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	ОЕЦД (Индија није чланица, али је остварила интезивну сарадњу са ОЕЦД-ом)	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	ОЕЦД (Кина није чланица, али је остварила интезивну сарадњу са ОЕЦД-ом)	Национални прописи	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)
Прописи о трансферним цијенама	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Вијетнам није чланица)	Да	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, али у случају неусклађености предност се даје националним прописима)	Да	Да	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Филипини нису чланица)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а)
Методе трансферних цијена	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а, с тим да се предност даје традиционалним трансакционим методама)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)
Напредни цјеновни споразуми	Да (мултилатерални, билатерални и унилатерални)	Да (мултилатерални, билатерални и унилатерални)	Да (билатерални и унилатерални)	Да (мултилатерални, билатерални и унилатерални)	Да	Да	Да (мултилатерални и билатерални)
Временски рок закључивања напредних цјеновних споразума	Највише 5 година (уз могућност продужења још 5 година)	Највише 5 година	3-5 година (ретроактивно активирање могуће је само код билатералних аранжмана)	3-5 година	3 године	Није дефинисано	3-5 година
Документација о трансферним цијенама	Да	Да	Да	Да	Да (обим захтијеване документације је условљен величином пословног субјекта)	Да	Не
Рок за достављање документације	Није дефинисано	До дана подношења пореског биланса	На захтјев надлежног органа	31. мај текуће године (за претходну годину)	25. април текуће године (за претходну годину)	Није дефинисано	-
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	30 радних дана	30 дана	Одмах	20 дана	15 дана	Одмах	-
Званични језици за достављање документације	Вијетнамски	Енглески	Јапански	Кинески	Турски	Филипино или енглески	Кинески или енглески
Потенцијалне пореске казне по основу трансферних цијена	20% од утврђене доплате	100-300% од утврђене доплате пореза	Није дефинисано	2.000,00-50.000,00 ¥	Није дефинисано	Није дефинисано	Није дефинисано

Извор: Аутор, према подацима претходно наведених годишњих извјештаја

Регулација пореских питања у азијским земаљама (узетих у разматрање) базира се на националним прописима, који су углавном усклађени са ОЕЦД-овим, с тим да постоје изузеци, као што је случај са Турском. Дефинисани су прописи о трансферним цијенама,

као и примјенљиве методе трансферних цијена, при чему је у појединим земљама (од разматраних то је Турска) предност даје традиционалним трансакционим методама. У свим наведеним азијским земљама законска регулатива дозвољава примјену напредних цјеновних споразума, али временски рок њиховог закључивања није исто дефинисан (па је у појединим земљама, као што су Филипини, тај простор остао нерегулисан). Документација о вођењу трансферних цијена је законски обавезна (од разматраних земаља изузетак је Хонг Конг), али у неким земљама нема обавезног законског рока за достављање односне документације (Вијетнам, Филипини) и нису предвиђене казне за кршење или неиспуњавање пореских прописа по том основу (такав случај је у Јапану, Турској, Филипинима, Хонг Конгу).

6.4. Политика трансферних цијена у Африци

У погледу унапређења пореског третмана проблематике трансферних цијена афричке земље ослањају се на Афрички форум пореских управа. На основу меморандума о сарадњи са ОЕЦД-ом, Афрички форум пореских управа обавезао се да ће побољшати пореске системе широм Африке, односно да ће свој рад континуирано усмјеравати ка изградњи јаких, ефективних и ефикасних локалних пореских система.

У наставку је наведен резиме режима трансферних цијена у појединим афричким земљама.

Табела 3.6. *Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Африке*

Земља	Египат	Замбија	Јужна Африка	Кенија	Уганда
Тип регулације	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	Национални прописи	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)	Национални прописи	Национални прописи (у складу са ОЕЦД-овим)
Прописи о трансферним цијенама	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Египат није чланица)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Замбија није чланица)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Јужна Африка није чланица)	Да	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Уганда није чланица)
Методе трансферних цијена	Да (само неке методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)
Напредни цјеновни споразуми	Не	Не	Не	Не	Да (билатерални и унилатерални)
Временски рок закључивања напредних цјеновних споразума	-	-	-	-	Није дефинисано
Документација о трансферним цијенама	Да	Да	Да (само као доказ о примјени принципа "ван дохвата руке" за прекограничне контролисане трансакције)	Да	Да
Рок за достављање документације	Уз достављање пореског биланса	Није дефинисано	Није дефинисано	Није дефинисано	Није дефинисано
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	Није дефинисано	14 дана	Одмах	Одмах	Није дефинисано

Званични језици за достављање документације	Арапски (али углавном се прихвата и енглески)	Енглески	Енглески	Енглески	Енглески
Потенцијалне пореске казне по основу трансферних цијена	Није дефинисано	52,5% од утврђене доплате пореза	Није дефинисано	Није дефинисано	20% од утврђене доплате пореза

Извор: Аутор, према подацима претходно наведених годишњих извјештаја

Сагледавајући податке из претходне табеле уочава се да су пореска питања у Африци регулисана националним прописима, при чему су они у неким земљама усклађени са прописима ОЕЦД-а, а у некима нису. Прописи о трансферним цијенама и прописане методе трансферних цијена се ослањају на Смјернице ОЕЦД-а. Напредни цјеновни споразуми углавном законски нису дозвољени (од разматраних земаља изузетак је Уганда, али без прецизно дефинисаног временског рока њиховог закључивања). Документација о трансферним цијенама је обавезна, с тим да се у неким земљама (као што је Јужна Африка) она своди само на потврду да је код прекограничних трансакција са повезаним правним лицима коришћен принцип "ван дохвата руке". Законски рок за достављање документације о трансферним цијенама углавном није прецизиран. Пореске казне по основу непоштовања прописа о трансферним цијенама су различито регулисане, при чему у неким земљама оне нису законски утврђене ни предвиђене.

6.5. Политика трансферних цијена у Океанији

За потребе разматрања пореских рјешења трансферних цијена у Океанији, изабрано је неколико земаља што је приказано у табели 3.7.

Табела 3.7. *Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Океаније*

Земља	**Аустралија**	**Нови Зеланд**	**Папа Нова Гвинеја**	**Фиџи**
Тип регулације	ОЕЦД	ОЕЦД	Национални прописи	Национални прописи
Прописи о трансферним цијенама	Да	Да	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Папа Нова Гвинеја није чланица)	Да (користе се Смјернице ОЕЦД-а, иако Фиџи није чланица)
Методе трансферних цијена	Да	Да (предност се даје традиционалним трансакционим методама)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)	Да (све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а)
Напредни цјеновни споразуми	Да (мултилатерални, билатерални и унилатерални)	Да (билатерални и унилатерални)	Да	Не
Временски рок закључивања напредних цјеновних споразума	3-5 година	Није дефинисано	Није дефинисано	-
Документација о трансферним цијенама	Да	Да (али само као изјава да се уважава принцип "ван дохвата руке")	Да	Да
Рок за достављање документације	Уз достављање пореског биланса	Није дефинисано	До дана подношења пореског биланса	До дана подношења пореског биланса
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	21-28 дана	30 дана	Није дефинисано	Није дефинисано
Званични језици за достављање документације	Енглески	Енглески	Енглески	Енглески
Потенцијалне пореске казне по основу трансферних цијена	50% од утврђене доплате пореза	Није дефинисано	Није дефинисано	20-75% од утврђене доплате пореза

Извор: Аутор, према подацима претходно наведених годишњих извјештаја

У појединим земљама Океаније (приказаним у табели), које имају статус чланице, регулација пореских питања базирана је на ОЕЦД-овим прописима (Аустралија и Нови Зеланд), док у земљама које немају статус чланице (Пана Нова Гвинеја и Фиџи) пореска питања су регулисана националним прописима. Прописи о трансферним цијенама усклађени су са Смјерницама ОЕЦД-а, а као обавезне методе трансферних цијена законски су потврђене све методе наведене у Смјерницама, с тим да је у пореском законодавству Новог Зеланда предност дата традиционалним трансакционим методама. Примјена напредних цјеновних споразума је дозвољена у готово свим приказаним земљама (изузетак је Фиџи), али на Новом Зеланду и у Папа Новој Гвинеји није прецизиран временски рок њиховог трајања. Вођење документације о трансферним цијенама је обавезно, при чему се на Новом Зеланду захтијева само изјава да су контролисане трансакције обављене у складу са принципом "ван дохвата руке". У Аустралији и у Фиџију предвиђене су различите пореске казне за одступање од утврђених пореских прописа везаних за трансферне цијене, док на Новом Зеланду и у Папа Новој Гвинеји ове казне нису посебно законски дефинисане.

6.6. Реформа политике трансферних цијена у земљама у развоју

Када се говори о реформи политике трансферних цијена у земљама у развоју приоритет мора бити процјена нивоа потенцијалног ризика трансферних цијена на локалној територији и повећање способности и капацитета у домицилној пореској администрацији за ефикасно рјешавање односног ризика.

Међутим, узимајући у обзир да, без обзира да ли се ради о развијеној земљи или земљи у развоју, ефекти самосталног, тј. индивидуалног дјеловања сваке земље су ограничени, акценат се мора ставити на међународну сарадњу у погледу успјешног системског рјешавања односног проблема. У том случају кључну улогу имају регионалне организације (као нпр. Афрички форум пореских управа или Међуамерички центар пореских управа) чији је задатак да олакшају дијалог по основу размјене искустава између развијених земаља и земаља у развоју, као и да омогуће удруживање знања и најбољих пракси. Такође, и одређена међународна тијела (која су у претходном дијелу рада наведена) играју важну улогу у дистрибуирању вјештина, знања и искустава земаља које су се у прошлости суочиле са сличним изазовима по питању трансферних цијена.

У наставку су прказани основни изазови које са собом носе трансферне цијене када је ријеч о земљама у развоју и идентификована су нека од кључних рјешења за њихово превазилажење.

6.6.1. Изазови трансферних цијена за земље у развоју

Када се говори о изазовима трансферних цијена са аспекта земаља у развоју, први и главни изазов јесте сагледавање броја и врста мултинационалних пословних субјеката које послују у оквиру надлежности њихове пореске јурисдикције, а затим и процјена фактора ризика трансферних цијена које се по основу тог пословања могу јавити. Односна процјена представља полазну тачку ка осмишљавању и изградњи адекватног система правила примјене трансферних цијена у складу са стратешким потребама самог пореског окружења.

При томе је, генерално, потребно обратити пажњу на неколико фундаменталних фактора, као основних предуслова за овладавање примјеном трансферних цијена (United Nations, 2017, pp. 493-522):

- однос између пореске политике и пореске администрације – креирање пореске политике, у већини пореских јурисдикција, у надлежности је министарства финансија, одвојено од пореске администрације (што је углавном случај и са осталим органима власти који генеришу приход), те је неопходно премостити тај јаз између функције креирања политике и пореске администрације;

- постојеће пореске могућности и празнине које је потребно попунити – потребно је процијенити стварни ниво постојећег знања (постојећи ниво образовања и стручности, правно окружење, мреже свеобухватних билатералних пореских уговора, доступност информација у пореској администрацији, доступност информационих технологија итд.) и утврдити најбољи организациони приступ за изградњу недостајућих капацитета;

- визију, мисију и културу понашања пореске јединице за трансферне цијене – основни циљеви успостављања и функционисања пореске јединице за трансферне цијене морају бити јасно постављени, како за чланове тима, тако и за пореске обвезнике и њихове савјетнике;

- организациону структуру пореске јединице за трансферне цијене – разликују се два модела организационе структуре, и то: централизовани модел (јединствена пореска јединица за трансферне цијене која покрива све индустријске гране и сва географска подручја) и децентрализовани модел (посебне пореске јединице за трансферне цијене за сваку индустријску грану и свако географско подручје);

- приступе за изградњу способности тима – обука постојећег кадра и запошљавање недостајуће спољне експертизе у кључним улогама у складу са идентификованим циљевима пореске јединице за трансферне цијене и ширим административним циљевима;

- ефикасне и ефективне пословне процесе – рационализација и поједностављивање процедура је саставни дио активности везаних за смањивање трошкова пореских обвезника, као и смањивање трошкова наплате за пореску администрацију;

- креирању приступа остваривања дугорочних циљева – иако је у првим годинама имплементације фокус на мање сложеним активностима (као што су уговорена производња или унутаргрупне услуге), а затим се постепено прелази на активности веће сложености (као што су нематеријална имовина и реструктурирање предузећа), важно је одмах на почетку дефинисати компликованије области које ће бити путоказ дугорочне оријентације;

- мониторинг за процјену ефикасности и тзв. фино подешавање – најбоље је успоставити систем праћења учинака на бази мјерења перформанси установљених кључних излаза (нпр. временски период трајања спорова око трансферних цијена, прилагођавање процјене пореза, ефикасност образовних кампања, процентуално учешће трошкова администрације у укупној наплати, број међусобних аранжмана итд.) који се користе за процјену напретка и спровођење одређених прилагођавања и подешавања.

Наведени фактори представљају користан оријентациони оквир у сагледавању и превазилажењу изазова трансферних цијена, али свакако да то није јединствени шаблон који ће у потпуности одговарати свим земљама у развоју, што значи да се они морају прилагођавати пореској политици и нивоу развијености пореске администрације.

Међутим, постоје одређена кључна рјешења, наведена у наставку, која се сматрају елементарним у погледу достизања високог нивоа успјешности када се говори о превазилажењу изазова трансферних цијена у земљама у развоју.

6.6.2. Кључна рјешења за превазилажење изазова трансферних цијена у земљама у развоју

Први важан корак за превазилажење изазова трансферних цијена у земљама у развоју јесте успостављање неопходног законског оквира везаног за трансферне цијене.

Свеобухватна законска легислатива о трансферним цијенама састоји се од неколико компонената, односно одредби (слика 3.1) које се могу подијелити на три сегмента (Cooper et al., 2016, pp. 58-112):

- основне одредбе,
- административне и процедуралне одредбе и
- практичне одредбе.

Основне одредбе постављају оквир за законску легислативу о трансферним цијенама у земљи. Оне дефинишу опсег законодавства (нпр. на које дијелове пореског законодавства се примјењују односни прописи, на које категорије пореских обвезника и које врсте

трансакција ће њима бити регулисане, односно обухваћене), прописују важећи референтни стандард (нпр. принцип "ван дохвата руке") и пружају неопходна овлашћења надлежној пореској администрацији за извршавање одређених врста прилагођавања трансферних цијена (нпр. примарно, секундарно, компензација, итд).

Административне и процедуралне одредбе тичу се питања административне и процедуралне природе, као што су захтјеви за усклађеност (нпр. извјештавање и документација), казне, напредни цјеновни споразуми и ауторитет за издавање секундарног законодавства.

Практичне одредбе усмјеравају практичну примјену принципа "ван дохвата руке" (обично само постојање стандарда није довољно за обезбјеђивање неопходног нивоа сигурности) и укључују одредбе које се односе на упоредивост, методе трансферних цијена, избор одговарајућег метода и слично.

Слика 3.1. *Компоненте законске легислативе о трансферним цијенама*

Након обезбјеђивања одговарајуће законске подлоге пажња се треба усмјерити на одређене активности (приказане у наставку) које представљају основне предуслове за успјешно савладавање, односно овладавање изазовима које трансферне цијене стављају пред порески систем земаља у развоју.

6.6.2.1. Обука и развој људи у циљу унапређења вјештине и знања пореских управа

Један од кључних проблема за земље у развоју, када се говори о способности пореских управа у погледу управљања политиком трансферних цијена, јесте недостатак стручног знања и релевантних вјештина локалних инспектора.

Водећи се наведеним, регионалне организације (као што је Афрички форум пореских управа) своје активности усмјеравају ка промовисању учења и развоју вјештина у

националним пореским администрацијама. Циљ је да се креирају порески тимови за трансферне цијене који ће бити структуирани тако да представљати праву мјешавину вјештина и пореске администрације ради максимализације ефикасности својих расположивих средстава за трансферне цијене.

При томе, неопходно је ослањати се и користити широко и разнолико искуство развијених земаља или других земаља у развоју (које су прошле тај пут), ради изградње адекватних тимова за трансферне цијене и њиховог правилног позиционирања унутар надлежне пореске управе. Један од начина пружања помоћи развијенијих земаља, по наведеном основу, јесте преко пружања техничке помоћи директно на терену од стране оспособљених вањских стручњака. Међутим, такав приступ мора одговарати конкретним потреба сваке земље, а пружаоци помоћи имају одговорност да је координишу на прави начин и у право вријеме. Други начин, везује се за активности развијених земаља да у своје постојеће пореске тимове за трансферне цијене одређени временски период укључе колеге из земаља у развоју, који имају намјеру и вољу да науче нове вјештине и технике.

Овакав начин пружања помоћи представља прави пут ка превазилажењу изазова трансферних цијена у погледу знања и вјештина запослених у пореским управа земаља у развоју. Из тог разлога сасвим је оправдана намјера Афричког форума пореских управа око вођења регистра ресурса и потреба, као евиденционог катастра земаља које су спремне да у том сегменту пруже помоћ, с једне стране, и земља у развоју којима је неопходна екстерна стручност у одређеном аспекту регулисања примјене трансферних цијена, с друге стране.

6.6.2.2. Побољшан приступ информацијама

Адекватно рјешавање питања трансферних цијена је оскудно и скупо за пореске управе у земљама у развоју, из разлога што су порески ресурси у знатној мјери ограничени. Због тога је важно да се правовремено идентификују случајеви највишег ризика, како би се осигурала најефикаснија употреба пореских ресурса.

За поуздану процјену фактора ризика трансферних цијена неопходне су одговарајуће информације. У највећем броју случајева, пореске управе у земљама у развоју можда и имају проходан приступ пословним и комерцијалним базама података, али обично немају довољно финансијских података које би биле од користи приликом утврђивања подударности трансферне цијене са принципом "ван дохвата руке". Овакво стање често "тјера" надлежну пореску администрацију да као упоредне вриједности користи екстерне податке, односно податке са иностраних тржишта, што подразумијева вршење одређених прилагођавања како би се коришћене вриједности свеле на локалну упоредиву мјеру. Констатована ситуација повећава сложеност, трошкове и изискује знатно више времена.

Доступност финансијских података у земљи је знатно побољшана уколико постоји систем извјештавања који подстиче финансијску транспарентност у пословним комуникацијама. Ово се може постићи постављањем законског оквира којим се од предузећа, укључујући и приватни сектор, захтијева да достављају своје извјештаје и да ти извјештаји буду јавно доступни. Односно рјешење није новина и уграђено је у законодавства многих земаља, при чему се истичу и додатне непореске користи од тога, као што је побољшана транспарентност тржишта. На основу јавно доступних финансијских информација свих учесника на тржишту, ствара се повољна пословна клима за инвеститоре при доношењу поузданих пословних одлука о томе којим предузећима се требају позајмити финансијска средства или директно у њих инвестирати. Одсуство односне транспарентности отежава инвеститорима и другим учесницима у пословним комуникацијама доношење финансијских одлука, јер се у том случају морају ослањати на споредне изворе, као што су личне и породичне везе, што није увијек стабилан и поуздан извор информација.

У циљу побољшања и унапређења финансијске транспарентности, законодавни оквир треба да прецизира и рачуноводствене стандарде којих правна лица треба да се придржавају приликом пословања, било да су то локални рачуноводствени стандардни и прописи или/и међународни рачуноводствени стандарди.

Један од најједноставнијих и најефикаснијих начина за осигурање јавне доступности релевантних података јесте путем интернета, односно да се пријем и обрада података врши електронским путем. У највећем броју случајева, земље у развоју немају довољно средстава (или једноставно сматрају да то није приоритет у погледу трошења ограничених финансијских средстава) за капиталне инвестиције у овакву врсту информационе технологије.

Међутим, у посљедњих неколико година (од 2006. године) тзв. "рачунарство у облаку" (енгл. cloud computing) представља праву револуцију у погледу пружања рачунарских капацитета као услуга (слика 3.2).

Ради се о испоруци рачунарских ресурса и складишних капацитета као услуге за хетерогену групу крајњих корисника, гдје се апликацијама у облаку приступа преко веб прегледача, са било ког мјеста (које има приступ интернету), са било ког уређаја (мобилни телефон, таблет, лаптоп, рачунар), док се софтвер и кориснички подаци налазе на серверима на удаљеној локацији. У том случају нема потребе за куповином скупих апликација, нема потребе за "јаким" машинама (за подржавање односних апликација) и нема трошкова за одржавање хардвера, софтвера и простора за смјештај сервера.

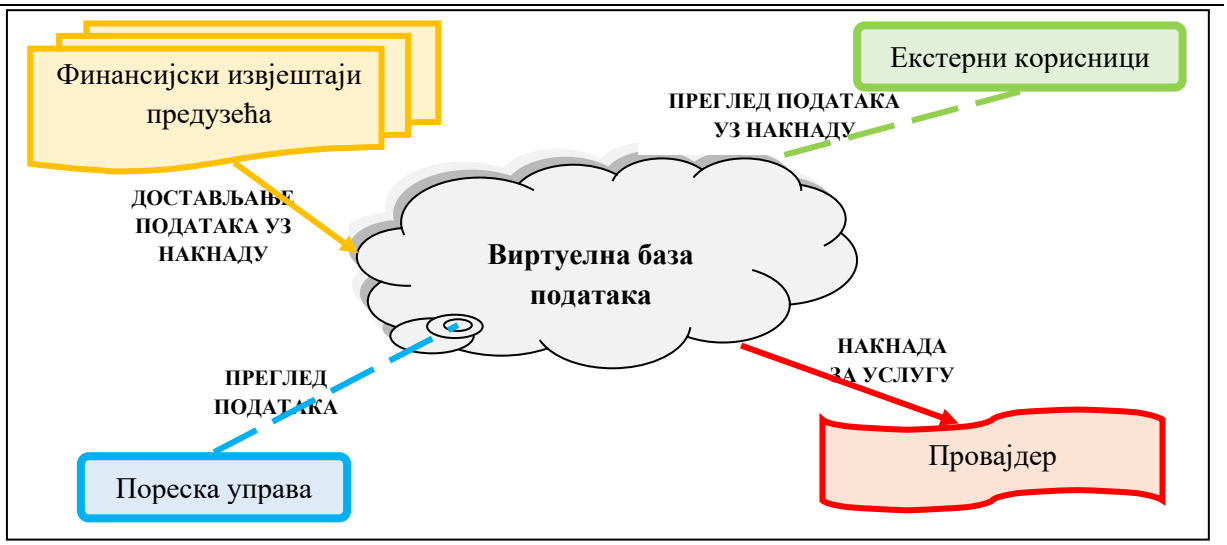

Слика 3.2. *Осигурање финансијске транспарентности помоћу рачунарства у облаку*

Након што се успостави одговарајући законски оквир, рачунарство у облаку може представљати најповољнији начин за успостављање адекватног електронског сервиса за примање и објављивање финансијских података, јер представља рјешење са ниским или нултим трошковима за пореску администрацију и ниским или нултим напорима, односно ангажовањима надлежних влада. Имплементација односног рјешења састоји се од неколико кључних корака (OECD, 2012, pp. 74-75):

- одговарајући провајдер успоставља јавно доступну базу финансијских података (уколико се неколико земаља усагласи око заједничког формата за извјештавање, такав систем може да буде и мултилатералан):

▪ извјештавање и захтјеви базе података могу бити стуктуирани на начин да подржавају повећану потребу за финансијском транспарентношћу и анализом пословних резултата у складу са потребама пореске администрације,

▪ раст односне базе финансијских података, додатне потребе и нова питања по том основу регулише провајдер, што значи да не постоје унапријед обрачунати трошкови, трошкови одржавања и замјене, него се једноставно наплаћује само услуга коришћена података;

- предузећа су законски обавезна да достављају извјештаје у електронској форми и, с обзиром на то да је база података јавна, аутоматски је видљиво ако предузеће није испунило наведену обавезу (формат за достављање података може бити специфициран у складу са потребама корисника, као што је одређени број земаља прописао електронски образац за достављање додатних финансијских података заједно са подношењем пореског биланса);

- генерисање прихода врши се кроз наплату накнада при достављању, односно подношењу података или извјештаја, тј. пријава у одговарајућем формату или путем наплате прописаних казни за неблаговремено достављање истих;

- екстерним корисницима (као што су потенцијални клијенти предузећа и финансијске институције у улози повјерилаца или инвеститора) се зарачунава и наплаћује накнада за приступ подацима по одговарајућој комерцијалној вриједности (при чему приходи од наплата екстерним корисницима, заједно са накнадама при подношењу пријава и казнама за неблаговремено подношење могу покрити дио или евентуално све текуће трошкове);

- са становишта пореске управе за приступ подацима потребно је само посјетити релевантну веб страницу, што значи да се не захтијева никаква посебна технологија, изузев приступ интернету.

Временом, кроз овакав систем приступа подацима, пореске управе би биле у могућности да сагледају широк спектар пријављених резултата у корпоративном сектору, првенствено у својој земљи, а затим и у другим земљама. При томе, прва предност огледа се и у изузетно ниским трошковима, као и у повећању усклађености извјештавања по том основу.

Највећи проблем са којим се, у том погледу, сусрећу земље у развоју јесте што оне обично имају додира само са једним малим дијелом пословања мултинационалних пословних субјеката, због чега немају на располагању цјелокупне информације у складу са потребама пореске администрације. Таква ситуација се може превазићи успостављањем добре сарадње пореске администрације земље у развоју са филијалом или огранком мултинационалног пословног субјекта, или чак са главном матичном компанијом, уз постојање одговарајућих билатералних и мултилатералних споразума о размјени информација са земљама гдје односни мултинационални пословни субјекат послује.

Неки мултинационални пословни субјекти су већ, кроз пројекат у оквиру Радне групе за порез и развој, у организацији ОЕЦД-а, Свјетске банке и Европске уније, и уз подршку Афричког форума пореских управа, показале спремност да помогну земљама у развоју у погледу осмишљавања ефикасног режима трансферних цијена. То су углавном билатерални програми помоћи одређеним земљама који укључују и пословни и цивилни сегмент друштва, у сарадњи са локалном владом како би се осмислила одговарајућа правила трансферних цијена која су дјелотворна, примјенљива и не превише оптерећујућа.

6.6.2.3. Рјешавање спорова око трансферних цијена

Спорови око трансферних цијена јављају се из више разлога (Cooper et al., 2016, p. 317):

- разлике у тумачењу домаћег и међународног права,

- разлике у процјени чињеница и економских околности приликом разматрања информација о предузећу,

- агресивне пореске управе под притиском генерисања додатних пореских прихода,

- порески обвезници који агресивном пореском политиком покушавају да избјегну или ограниче опорезивање.

С обзиром на то да трошкови око рјешавања наведених спорова могу бити изузетно високи (у зависности од интензитета развоја одређеног спора), за надлежну пореску управу је повољније да сагледа како да избјегне спорове и подстакне добровољно усаглашавање. На самом почетку, неопходно је постојање јасног и довољно детаљног упутства везаног за уважавање и примјену принципа "ван дохвата руке" ради осигурања конзистентности, смањења непоузданости и обезбјеђивања брзог и дјелотворног рјешавања насталих спорова. Затим, објављивање смјерница како да се регулишу специфична питања везана за трансферне цијене, што доводи до повећања транспарентности и помаже учесницима у пословном сектору у погледу проактивног рјешавања потенцијалних проблема у вези са специфичним унутаргрупним трансакцијама. Такође, повећање одговорности треће стране – ревизора, како би се осигурало да се порески ризик пореских обвезника адекватно пријављује, с једне стране, као и дозвољавање новчаног кажњавања пореских обвезника под одређеним околностима, с друге стране.

Спорови око трансферних цијена могу се настојати избјећи и примјеном концепта "уточишта" или "сигурне луке", или најчешће путем напредних цјеновних споразума. Овакви споразуми обично покривају више наредних година и тиме смањују потребу за спровођењем ревизије у том периоду, смањују неизвјесност, ризик за инвеститоре, као и трошкове усклађивања. Многе земље (као што се видјело у претходним табелама) користе напредне цјеновне споразуме, јер они доносе важне потенцијалне користи и за владу и за пореске кориснике. Међутим, њихова успјешна примјена захтијева успостављање високо-функционалног тима за ревизију трансферних цијена, што значи да односни споразуми сами по себи узрокују знатан износ трошкова, те стога често нису приоритет при изградњи пореских прописа за трансферне цијене у земљама у развоју.

Узимајући у обзир чињеницу да ће се спорови појавити чак и када су имплементиране одређене стратегије за њихово избјегавање, задатак надлежне пореске управе јесте да размотри начине рјешавања потенцијалних спорова око трансферних цијена, и то (погледати Cooper et al., 2016, pp. 326-337):

- локално рјешавање спорова – примјењује се у ситуацији када нема пореског уговора са земљом у којој је дошло до двоструког опорезивања или када порески обвезник не жели дијелити информације са другом пореском управом;

- међународно рјешавање спорова – уколико двије земље имају потписан уговор о порезу (у складу са Чланом 9. Модела Уговора ОЕЦД-а), али порески обвезник сматра да прилагођавање произилази из погрешног тумачења принципа "ван дохвата руке" од стране пореске управе, подноси се захтјев за поступак узајамног споразума;

- поступак међусобног договора (енгл. Mutual Agreement Procedure – MAP) – подразумијева преговарање о случају из поступка међусобног договора између надлежних органа, односно преговарање локалних влада, док порески обвезници у тим преговорима или консултацијама могу учествовати или присуствовати само као посматрачи или даваоци појединих појашњења (цјелокупан поступак у просјеку траје 24 мјесеца);

- арбитража – представља укључивање независне странке за процјењивање сваке уговорне стране и одређивање рјешења за пружање олакшица код двоструког опорезивања пореског обвезника;

- алтернативно рјешавање спорова – укључује посредовање, односно ангажовање експерта који треба да одреди потребне чињеничне одреднице самог спора.

У већини спорова око трансферних цијена, прихватљиви исходи се обично постижу преговорима. Међутим, пореске администрације земаља у развоју немају довољно искуства за закључивање случајева на овај начин. У том контексту искусније пореске управе могу помоћи дијелећи своје вјештине и своје приступе управљању преговорима.

6.6.3. Трошкови и користи регулисања трансферних цијена

За увођење или реформу режима трансферних цијена, првенствено је потребно да креатори државних политика процијене свој буџетски утицај и да (Cooper et al., 2016, p. 10):

- процијене потенцијалне пореске приходе,
- размотре утицај на наплату царина,
- процијене трошкове имплементације и унапређења постојеће администрације,
- размотре потенцијални утицај на инвестициону климу.

6.6.3.1. Потенцијални порески приходи

Процјену потенцијалних пореских прихода по основу увођења или унапређења законске легислативе о трансферним цијенама тешко је измјерити јер обично нису доступни потребни подаци. Међутим, могуће је утврдити индикацију прихода путем идентификовања потенцијално угрожених и најпроблематичнијих сектора (у погледу (зло)употребе трансферних цијена) при утврђивању локалне пореске основице, као и сагледавањем

одговарајућих макроекономских података (табела 3.8). Уколико су на располагању поуздани и свеобухватни подаци, процјена може бити изузетно прецизна.

Табела 3.8. *Подаци за процјену пореских прихода по основу законског регулисања трансферних цијена*

Подаци	Употреба	Потенцијални извори
Специфични подаци пореских обвезника		
Економска активност (индустријски код или слично).	Упоредити профитабилност пореских обвезника са индустријским просјеком и идентификовати изврсност.	- Пореске пријаве, - Регистар предузећа, - Финансијски извјештаји.
Резиденство vs. трајно оснивање.	Идентификовати питање трансферних цијена у односу на приписивање профита.	- Пореске пријаве.
Дио мултинационалне компаније / групе повезаних лица (у иностраном власништву/контроли или инострано зависно предузеће).	Идентификовати пореске обвезнике који су укључени у трансакције између повезаних лица и омогућавају поређења између односних и независних пореских обвезника.	- Пореске пријаве, - Регистар предузећа, - Финансијски извјештаји.
Локација повезаних лица.	Идентификовати мултинационалне компаније које имају повезана лица у офшор финансијским центрима или јурисдикцијама са ниским пореским оптерећењем.	- Пореске пријаве, - Регистар предузећа, - Финансијски извјештаји.
Бруто добит.	Израчунати финансијске показатеље (бруто маржу, оперативну маржу, нето маржу) за упоређивање и квалификовање потенцијалних одступања.	- Пореске пријаве, - Финансијски извјештаји.
Нето добит (или губитак).	Израчунати финансијске показатеље за упоређивање и идентификацију пореских обвезника који континуирано исказују губитак.	- Пореске пријаве, - Финансијски извјештаји.
Приходи од камата и расходи.	Израчунати финансијске показатеље ((нето добит+плаћене камате)/плаћене камате) у циљу идентификовања проблема утањене капитализације.	- Пореске пријаве, - Финансијски извјештаји.
Плаћање камате нерезидентима.	Плаћање прекомјерних камата нерезидентима може значајно еродирати локалну пореску базу. Утврдити рацио зараде компаније према камати за сервисирање свог дуга. Уколико је тај однос 1 или мање од 1 предузеће није остварило довољно добити за покриће трошкова камата за тај период.	- Пореске пријаве, - Финансијски извјештаји, - Контрола декларација девизних курсева.
Плаћање накнада за лиценцу нерезидентима.	Накнаде за лиценце нерезидентима на које се не може примијенити принцип "ван дохвата руке", означене су као високо ризично подручје, јер директно утичу на еродирање локалне пореске базе.	- Пореске пријаве, - Финансијски извјештаји, - Подаци централне банке.
Плаћање услуга нерезидентима.	Плаћање за унутаргрупне услуге (услуге управљања, административне, консултантске или техничке услуге) се одбија од опорезиве основице, што представља висок ризик за локалну пореску базу, јер су таква плаћања обично висока, а тешко их је на адекватан начин процијенити и документовати.	- Пореске пријаве, - Финансијски извјештаји, - Подаци централне банке.
Карактеристике трансакција (врста и количина) између повезаних лица.	Многе земље су увеле законску обавезу за пореске обвезнике у погледу објелодањивања ових информација на годишњем нивоу.	- Пореске пријаве, - Финансијски извјештаји, - Царинске декларације, - Подаци централне банке.
Макроекономски подаци / подаци о пореским системима		
Статистика прекограничне трговине	Идентификовати кључне индустрије земље, идентификовати земље који су главни трговински партнери, ниво прекограничне трговине и било које аномалије и потенцијалне ризике (нпр. висок обим трговине са јурисдикцијама у којима су ниска пореска оптерећења).	- Национални статистички завод, - Царински подаци, - Подаци централне банке, - Свјетска статистичка база података "UNCTADstat".
Број мултинационалних компанија са статусом	Процијенити ресурсе за пореску администрацију.	- Национални статистички завод, - Регистар предузећа,

локалног пореског обвезника.		- Пореске пријаве, - Агенција за развој, - Заштићене базе података.
Главни извори и одредишта директних страних инвестиција.	Идентификовати потенцијалне ризике (нпр. велике количине из или у јурисдикције у којима су ниска пореска оптерећења).	- Национални статистички завод, - Свјетска статистичка база података "UNCTADstat", - Регистар предузећа, - Пореске пријаве, - Агенција за развој, - Заштићене базе података.
Постојање бесцаринских зона и специјални режими.	Занемаривање домаћих трансакција може представљати значајан ризик за локалну пореску базу када постоје разлике у третману пореских обвезника резидената (као резултат пореских ослобађања и пореских празника).	- Домаће законодавство.
Постојање и стопа пореза по добитку.	Може смањити "цурења" нето прихода по основу злоупотребе трансферних цијена.	- Домаће законодавство, - Билатерални порески споразуми.

Извор: Cooper, J., Fox, R., Loeprick, J. & Mohindra, K. (2016). *Transfer Pricing and Developing Economies: A Handbook for Policy Makers and Practitioners*. Washington: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, pp. 13-14.

6.6.3.2. Утицаја режима трансферних цијена на наплату царина

Увођење режима трансферних цијена може имати утицаја на царинске приходе, будући да ће појачана контрола цијена, коју локална предузећа плаћају за добијену робу од повезаног лица, утицати на мултинационалне групе повезаних лица да ревидирају своје трансферне цијене. Уколико ревизија трансферних цијена доведе до смањења цијена коју плаћају локална повезана лица, а тиме сљедствено и до смањења царинских дажбина, може се, у одређеној мјери очекивати повећање наплате пореза на добит (слика 3.3).

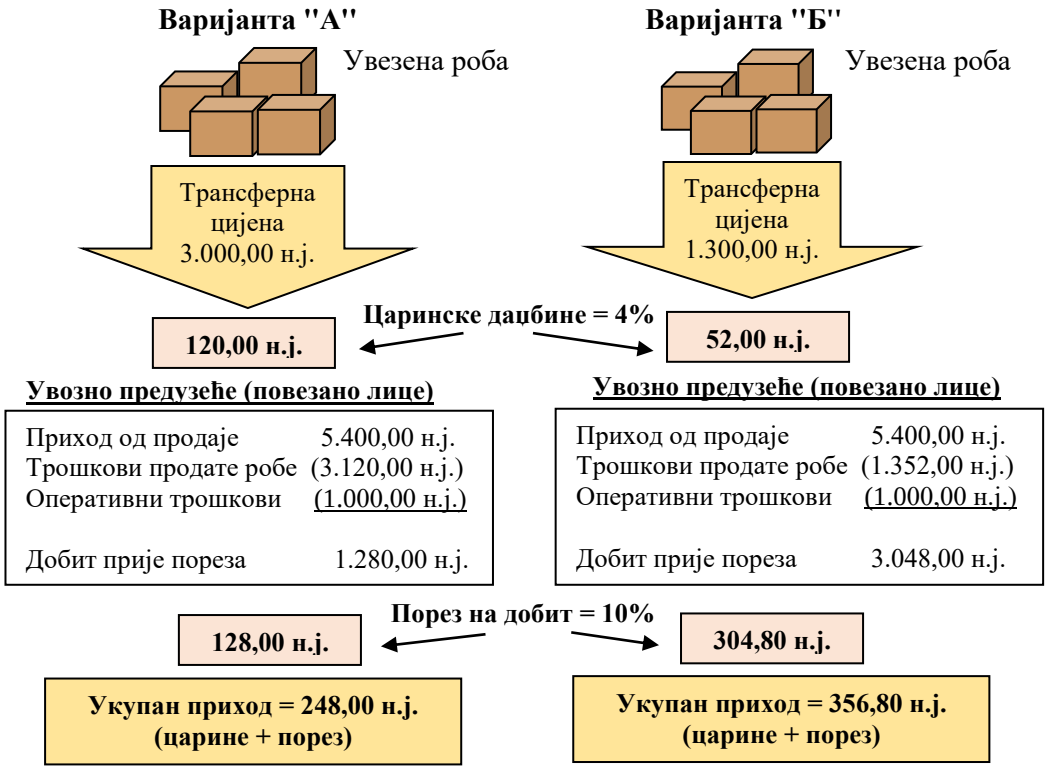

Слика 3.3. *Утицај смањења трансферних цијена увезене робе на порески и царински приход*

Посматрајући компаративни преглед варијанте "А" и "Б", види се да у ситуацији када је стопа пореза на добит већа од царинских стопа, утицај смањења трансферних цијена на укупан приход ће бити позитиван. Наиме, упркос смањењу царинских прихода, увођење ефикасног режима трансферних цијена и изградња пратећих капацитета у оквиру пореске управе може пружити веће бенефите у односу на царинску администрацију.

Интензивнији и потпунији надзор и разумијевање прекограничних трансакција између повезаних лица, могу помоћи пореским управама да идентификују погрешне класификације роба и услуга. Такође, тачније царинске вриједности ће пружити поузданије статистичке податке о оствареној трговини за прецизније економске прогнозе. Кроз разумијевање односа између директног опорезивања и царинских прихода наглашава се важност размјене информација између царинских органа и органа за директно опорезивање.

6.6.3.3. Имплементација режима трансферних цијена и унапређење постојеће администрације

Успјешна имплементација и ефикасно управљање режимом трансферних цијена захтијева обезбјеђење одређених предуслова прије спровођења реформе трансферних цијена, као што су (Cooper et al., 2016, pp. 16-17):

- *макроекономски контекст*

▪ релевантне директне стране инвестиције (важни или растући нивои директних страних инвестиција са значајним учешћем мултинационалних пословних субјеката у привреди),

▪ значајан ниво прегограничне трговине;

- *правни предуслови*

▪ захтјеви рачуноводства (захтјеви да предузећа континуирано састављају одговарајуће финансијске извјештаје),

▪ свеобухватни порески закони (порез на добит и остали порези везани за приходе који могу бити под утицајем злоупотребе трансферних цијена),

▪ отворена тржишна економија (отворена за директне стране инвестиције без или са лимитираним ограничењима за извозне и увозне трансакције),

▪ механизми за рјешавање спорова (порески обвезник има приступ ефикасним и равноправним процедурама рјешавања спорова, укључујући судове и жалбене поступке),

▪ имплементација пореских уговора (тамо гдје је то примјенљиво, имплементација кључних концепата у домаће законодавство, укључујући и процедуре за рјешавање спорова);

- *административни предуслови*

▪ релевантно искуство ревизије (искуство у ревизији мултинационалних пословних субјеката као пореских обвезника),

▪ доступност људских ресурса (довољан број расположивих ревизора који су спремни да проширују своје знање и вјештине кроз специјалистичку обуку о трансферним цијенама),

▪ ефикасно подношење пореског биланса и обрада података,

▪ језичке способности (за потребе праћења међународних догађаја),

▪ надоградња информационе технологије, претплате на базе података и увођење електронског подношења финансијских извјештаја.

Када се говори о реформи режима трансферних цијена, првенствено се намеће питање потребе имплементације принципа "ван дохвата руке". Циљ законодавства о трансферним цијенама заснованом на односном начелу јесте да осигура да услови трансакције између повезаних лица нису нарушени њиховим односом, што би се негативно одразило на утврђивање релевантне опорезиве основице.

У том смислу, теоријски посматрано, принцип "ван дохвата руке" представља неутралан концепт који не подржана ни развијене економије ни економије у развоју. Међутим, у пракси често се истиче да су економије у развоју у неповољнијем положају у односу на развијене земље, због потешкоћа са којима се сусрећу у имплементацији тог начела, као што су недостатак потребног капацитета и информациона ограничења. И порески администратори у развијеним земљама могу се суочити са сличним изазовима, као што су непотпуне или асиметричне информације, али они обично имају на располагању развијенији сет политичких и административних алата за рјешавање констатованих изазова.

Генерално посматрано, заснивање законске легислативе о трансферним цијенама на принципу "ван дохвата руке", посебно за земље у развоју има одређене предности и недостатке који су наведени у табели 3.9.

Наведене практичне потешкоће око имплементације принципа "ван дохвата руке" генерално могу бити неутралисане предностима његовог усвајања уколико је законодавство прилагођено специфичним околностима земље, затим уколико су на располагању одговарајућа средства за развој капацитета пореских органа и уколико извршене активности усмјеравају пажњу пореских органа на секторе и трансакције које представљају највеће ризике.

Такође, сама чињеница да су за наведену реформу потребне значајне инвестиције у пореске ресурсе како би се осигурало ефикасно спровођење режима трансферних цијена, може створити одређени анимозитет према свим неопходним промјенама и унапређењима, занемарујући потенцијалне користи за пореске приходе земље. Међутим, детаљнијим сагледавањем и анализирањем потребних финансијских напрезања, али и користи, може се

уочити да директни приходи успостављања и адекватне примјене режима трансферних цијена (кроз повећање пореских прихода и креирање тзв. пријатељског окружења за инвеститоре) у највећем броју случајева у потпуности превазилази износ потребних инвестиција и, уколико су правовремено и адекватно испуњени потребни предуслови, оправдава идентификоване тешкоће имплементације принципа "ван дохвата руке".

Табела 3.9. *Предности и недостаци имплементације принципа "ван дохвата руке" у земљама у развоју*

Предности	Недостаци
- Пореској администрацији пружа неопходну правну основу за заштиту пореске основице. - Смањује случајеве економског двоструког опорезивања. - Креира равноправни положај између повезаних и независних предузећа, домаћих и страних предузећа и земаља (представља ограничавајући потенцијал за предузећа да постигну конкурентску предност преко трансферних цијена). - Усаглашавање са обавезама које земља може имати у оквиру међународног права (као резултат важећих пореских уговора по основу Члана 9 Модела Уговора ОЕЦД-а). - Смањује неизвјесност за пореске обвезнике и пореске администрације. - Омогућава земљи да учествује у будућем међународном развоју регулације трансферних цијена и заштити интереса пореских обвезника резидената у преговорима са другим пореским управама. - Смањује усаглашавање трошкова на глобалном нивоу за мултинационалне групе повезаних правних лица, усмјеравајући их ка уважавању само једног приступа трансферним цијенама.	- Значајно се ослања на упоредиве информације којих понекад нема или нису доступне. - Представља наметање значајног административног терета пореским валстима. - Представља наметање значајног терета пореским обвезницима. - Захтијева дискреционо право пореске администрације, које, уколико није адекватно контролисано, представља прилику за корупцију или доводи до непотребних трошкова усклађивања. - Може довести до неизвјесности за пореског обвезника и пореску управу у погледу третмана одређених трансакција и околности. - Може захтијевати прилагођавање неконтролисаних трансакција како би се побољшала упоредивост, која може бити комплексна и донекле произвољна. - Употреба једностраних метода можда не узима у обзир мрежну добит и економију обима. - Захтијева значајна улагања у изградњу капацитета унутар пореског органа. - Многе економије у развоју имају ограничен број важећих пореских уговора (који пружају правну основу за осигурање олакшица од економског двоструког опорезивања).

Извор: Cooper, J., Fox, R., Loeprick, J. & Mohindra, K. (2016). *Transfer Pricing and Developing Economies: A Handbook for Policy Makers and Practitioners*. Washington: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, p. 22.

6.6.3.4. Утицај режима трансферних цијена на инвестициону климу

Прије увођења новог режима трансферних цијена, носиоци законодавне власти првенствено треба да упознају и разумију забринутост приватног сектора. Разумне и оправдане сегменте забринутости треба узети у обзир у процесу израде и имплементације планираног режима. На овај начин, законодавна власт земаља у развоју исказује посебну бригу везану за утицај режима трансферних цијена на инвестициону климу.

Позивајући се на истраживање међународне компаније за пружање професионалних услуга "Ernst&Young" из 2010. године (на основу интервјуа са 877 директора мултинационалних компанија из 25 земаља), трансферне цијене представљају једно од

најважнијих пореских питања са којима се суочавају мултинационални пословни субјекти (графикон 3.1).

Графикон 3.1. *Најважнија пореска питања по мишљењу пореских директора матичних правних лица*

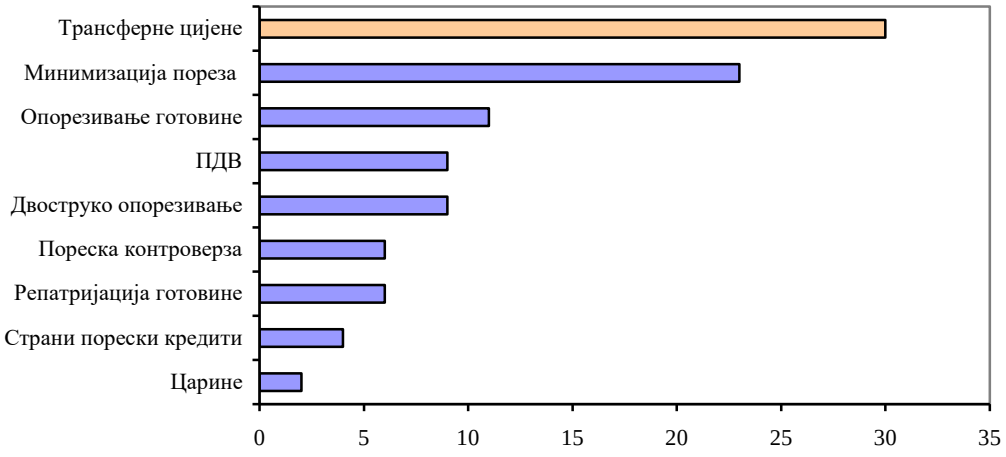

Извор: Ernst & Young. (2010). *Global Transfer Pricing Survey–Addressing the Challenges of Globalization*. London.

Око 30% директора из матичних правних лица, широм свијета, који се баве пореским питањима идентификовали су трансферне цијене као најважније пореско питање. Ово није изненађујуће, с обзиром на високе износе новца који су повезани са односним питањем, јер оно представља потенцијал за двоструко опорезивање, као и основу за увођење значајних казни и камата. Са друге стране, високи трошкови усклађивања су често повезани са припремом документације о трансферним цијенама и са управљањем истрагама које се односе на провјеру информација исказаних у достављеним документима. Такође, мултинационални пословни субјекти су све више забринути око потенцијалног утицаја надзора примјене трансферних цијена на њихову репутацију у очима цивилног друштва, као и на финансијски утицај новоуведених рачуноводствених захтијева.

Узимајући у обзир напријед наведено, односно да је законска легислатива о трансферним цијенама често повезана са двоструким опорезивањем, високим трошковима усаглашавања, повећаном дискрецијом пореске администрације, и као резултат свега тога, повећаним нивоом неизвјесности за пореске обвезнике, код земаља у развоју постоји одређени страх да све то може негативно утицати на инвестициону климу земље.

Међутим, уколико се предузму одговарајући кораци за рјешавање ових проблема приликом самог дизајнирања режима трансферних цијена земље, негативни ефекти могу бити ограничени. Добро осмишљен режим може чак бити окарактерисан, од стране тренутних и потенцијалних инвеститора, као врста подстицаја због повећане сигурности

коју пружа. Пракса која може помоћи у ограничавању или избјегавању било каквих негативних ефеката на инвестициону климу, укључује (Cooper et al., 2016, pp. 22-23):

- усвајање општеприхваћених међународних принципа и пракси,
- ангажовање и комуницирање са приватним правних лица,
- ограничавање примјера економског двоструког опорезивања без икаквих пореских олакшица,
- обезбјеђивање да наметнуто оптерећење усаглашавања није несразмјерно или неразумно,
- обезбјеђивање приступа ефикасним и равноправним механизмима за избјегавање и рјешавање спорова,
- обезбиједити адекватно обучено особље пореске управе и
- осигурати да се закон досљедно примјењује уз минимизирање неизвјесности.

6.6.4. Развијање програма ревизије трансферних цијена

Као што показују претходна навођења, режим трансферних цијена може донијети значајне користи за економије у развоју, уколико је адекватно осмишљен у смислу да заштити локалну пореску основицу, минимизира отпор према пореским обавезама и ограничи случајеве неизвјесног економског двоструког опорезивања. Међутим, чак и добро осмишљен режим трансферних цијена, који задовољава све наведене потребе, може бити поткопан слабим процесима и администрацијом.

Након усвајања одговарајуће законске легислативе и смјерница о трансферним цијенама, пореске администрације треба да развијају, имплементирају и континуирано ажурирају дјелотворне програме за ревизију трансферних цијена.

Након што се идентификују и изнивелишу изазови трансферних цијена за конкретну земљу и идентификују и лоцирају основни сегменти ризика трансферних цијена, потребно је размотрити институционални аранжман надзора трансферних цијена и одговорност пореског особља.

Одабрана организациона структура зависиће од окружења у коме ће односни тим радити, при чему се разликује централизовани модел и децентрализовани модел. Изабрани приступ треба у потпуности да буде прилагођен констатованим потребама разматране земље, као и да буде довољно флексибилан да омогући промјене и побољшања у складу са развојем режима трансферних цијена.

Код *централизованог модела* пореске управе обично имају једну централну канцеларију за порез на добит или једну пословну и међународну дивизију, у којој је смјештен тим за

трансферне цијене. Централизована структура је најприкладнија у сљедећим ситуацијама (Cooper et al., 2016, p. 342):

- земља је у почетној фази имплементације трансферних цијена,
- број случајева трансфера је ограничен,
- приоритети и планови се могу преусмјерити на случајеве трансферних цијена,
- постоји мали број стручњака за трансферне цијене.

Основна предност централизованог модела јесте што омогућава кључној групи да брзо, путем специјалистичких обука, изгради стручност и често обезбјеђује економију обима. Такав тип организационе структуре омогућава тиму лакшу комуникацију о релевантним питањима, чиме се смањује ризик од прекида комуникације и омогућава групи да надгледа све случајеве трансферних цијена. Из тог разлога, сматра се да централизовани модел надзора највише одговара почетним фазама увођења режима трансферних цијена, гдје су искуства и ресурси ограничени, па је неопходно, на овај начин, осигурати најефикаснију алокацију ресурса. Међутим, уколико централизовани тим има недовољан број запослених или недовољно финансијских средстава, у крајњој линији то може угрозити ефикасно спровођење законских прописа о трансферним цијенама.

Децентрализовани модел погодан је у земљама гдје је неопходно управљати великим бројем случајева примјене трансферних цијена и усклађивати организациони дизајн трансферних цијена са постојећим институционалним поставкама. Овакав приступ, генерално, омогућава да ревизори буду доступни на свим релевантним мјестима за сва питања о трансферним цијенама, мада се по потреби за подршку о одређеним питањима могу ослонити и на регионалне стручњаке. Децентрализовани модел надзора трансферних цијена захтијева већи број стручњака за трансферне цијене, што значи да велике економије са значајним учешћем мултинационалних пословних субјеката имају оправдану основу за тражењем већих инвестиција у односне потребе.

Међутим, без обзир на изабрани модел, важно је јасно дефинисати одговорности чланова тима за ревизију трансферних цијена, као и њихов однос са другим пореским ревизорима. То значи да и када се примјењује централизовани приступ, централна јединица мора настојати да одржава блиску комуникацију са другим пореским службеницима који су укључени у опште ревизорске активности, као и са креаторима пореске политике.

Одлука о централизацији или децентрализацији подложна је промјенама у зависности од приоритета пореске политике. Приликом примјене централизованог или децентрализованог модела, креатори пореске политике требају одлучити какав однос желе успоставити између тима за надзор трансферних цијена и надлежног ауторитета. То је посебно релевантно у погледу напредних цјеновних споразума и поступка међусобног

договора, јер оба захтијевају детаљно чињенично познавање случаја. Што значи да нужне информација за наведене сврхе могу обезбиједити само чланови тима за трансферне цијене, по основу свог практичног искуства. Из тог разлога, као минимални услов за пружање експертизе надлежном ауторитету (нпр. по основу управљања или помоћи код поступка међусобног договора или билатералних преговора око напредних цјеновних споразума) требало би да постоји отворена линија комуникације између јединице за трансферне цијене и надлежног ауторитета, како би се осигурао досљедан и принципијелан приступ у свим питањима о трансферним цијенама.

Када се усвоји институционални модел, програм ревизије трансферних цијена мора имати именовану групу пореских званичника одговорних за сва питања везана за трансферне цијене у тој земљи. У ситуацији када се изабере централизовани приступ ревизије, јединици за трансферне цијене додјељује се одговорност за управљање режимом трансферних цијена, укључујући и едукацију пореских обвезника и пореских службеника, вршење прегледа и ревизија трансферних цијена, као и повезивање са креаторима пореске политике ради утицања на будуће пословне догађаје у земљи. На тај начин, јединица за трансферне цијене постаје директно одговорна или за предузимање активности надзора или за пружање савјетодавних услуга надлежном ревизорском тиму. Такође, јединица за трансферне цијене мора изградити и добар радни однос са свим заинтересованим странама, као што су друге агенције, посредници, пословна заједница, правосудни органи (судије и други правни експерти) итд. Сви они морају бити на адекватан начин упознати са концептом трансферних цијена и њиховом примјено у пословном окружењу.

Важно питање када се говори о успјешности функционисања јединице за трансферне цијене, без обзира на изабрани организациони модел, јесте питање корупције. Ово питање је јако актуелно код трансферних цијена јер оне представљају област гдје су велики износи новца често предмет спора, гдје постоји инхерентна потреба за одређеним нивоом дискреције и гдје постоји могућност за улазак пореских обвезника у напредне цјеновне споразуме. Рјешавање наведеног потенцијала за корупцију базира се на примјени одговарајуће интерне процедуре за управљање овим ризиком, кроз смањење нивоа субјективности и дискреције путем (Cooper et al., 2016, p. 346):

- годишњих независних провјера усаглашености и насумичних прегледа изабраних случајева од стране интерне ревизије,
- израде кодекса понашања,
- увођења објективних критеријума базираних на процјени ризика за одабир случајева за ревизију и изради детаљних планова за ревизију,
- изјаве о поријеклу имовине запослених у пореској администрацији,

- централног регистра пореских обвезника, у коме су евидентиране све комуникације са клијентима и гдје је ограничен приступ на овлашћено особље,

- тимског рјешавања случајева трансферних цијена и успостављања система ротације за ревизоре,

- редовних унакрсних провјера извршене ревизије од стране виших пореских ревизора итд.

Друга област којој се мора посветити пажња код успостављања ефикасне јединице за трансферне цијене јесте степен учешћа на међународним форумима, које организује Радна група ОЕЦД-а, Комитет експерата за међународну сарадњу у пореским питањима УН и његови пододбори, као и учешћа на другим регионалним састанцима, конференцијама и догађајима на међународном нивоу везаним за питања трансферних цијена. Одговарајућа заступљеност у глобалном пореском окружењу може допринијети административној ефикасности побољшањем базе знања јединице и изградњом професионалних радних односа са званичницима других земаља, који могу помоћи у разматрању потенцијалних прекограничних разлика у тумачењу и примјени правила трансферних цијена сваке земље. Међутим, овакве међународне активности одузимају доста времена запосленима у области трансферних цијена и могу врло брзо исцрпити расположива финансијска средства, што значи да земље у развоју, гдје су потребни ресурси ограничени и оскудни, требају пажљиво балансирати трошкове и користи од наведених учешћа и покушати пронаћи одговарајући омјер у складу са сопственим процијењеним потребама.

У наставку рада сагледана је законска регулисаност питања трансферних цијена у земљама бивше СФРЈ, уз посебан осврт на БиХ и њене саставне дијелове.

ДИО IV

ЗЕМЉЕ БИВШЕ СФРЈ: АКТУЕЛНО СТАЊЕ

Схватити суштину значи посматрати дио као цјелину, али и цјелину као дио!

7. КОМПАРАТИВНИ ПРЕГЛЕД ПОРЕСКОГ ТРЕТМАНА ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА У ЗЕМЉАМА БИВШЕ СФРЈ

Презентовање пореског третмана трансферних цијена у земљама бивше СФРЈ, базирано је на сагледавању:

- пореских закона и прописа сваке земље,
- извјештаја сљедећих међународних консултантских компанија, за 2017. годину:
  - "EY" – "Worldwide Transfer Pricing Reference Guide",
  - "Transfer Pricing Week (TP Week)" – "World Transfer Pricing",
  - "PKF" – "Worldwide Transfer Pricing Guide".

7.1. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Словенији

Питање трансферних цијена у Словенији актуелно је у посљедњих 10-ак година, што је условило и значајан пораст случајева ревизије трансферних цијена, нарочито у сфери трансакционих односа са иностраним повезаним правним лицима. У оквиру ревизије трансферних цијена, пореске власти посебну пажњу поклањају прекограничим пословима реструктуирања. Такође, вишегодишњи губици, утањена капитализација, трансфер нематеријалне имовине и унутаргрупне услуге представљају важне сегменте ревизије трансферних цијена. У наредној табели су наведене основне информације везане за порески приступ тематици трансферних цијена у Словенији.

Табела 4.1. *Порески режим трансферних цијена у Словенији*

Подаци	Прописи
Стопа пореза на добит	17% закључно са 2016. годином (што је и наведено у табели 2.7). Међутим, у склопу тзв. пореског реструктирања, словеначка влада је у септембру 2016. године донијела одлуку према којој ће се добит предузећа опорезивати по стопи од 19%.
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама	01. јануар 2007. године. Правила о трансферним цијенама у Словенији углавном слиједе Смјернице ОЕЦД-а.
Надлежна институција за трансферне цијене	Министарство финансија, Финансијска управа Републике Словеније.
Прописи за регулисање примјене трансферних цијена	Закон о порезу на добит правних лица, Закон о пореском поступку, Правилник о трансферним цијенама, Правилник о признатој каматној стопи, Упутство за контролу трансферних цијена, Порески третман кредита између повезаних лица, Упутство за напредне цјеновне споразуме.
Статус повезаног лица	Посредно или непосредно власништво над најмање 25% вриједности капитала или броја акција у контролним или гласачким правима при управљању другим правним лицем. Два правна лица се такође могу сматрати повезаним странама уколико је једно правно лице контролисана страна по основу неког споразума закљученог између тих правних лица или у случају да се трансакције између два правна лица разликују од услова обављања истих или сличних трансакција између неповезаних лица.
Методе трансферних цијена	Све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а и није дозвољана примјена других метода.
Периодично достављање документације о трансферним цијенама	Постоји законска обавеза да се неке информације о трансакцијама са повезаним лицима морају објелодањивати на годишњем нивоу, односно поднијети пореској управи заједно са пореском пријавом. Словеначки захтјеви за документацијом о трансферним цијенама прате Кодекс о документацији о трансферним цијенама са повезаним лицима у ЕУ.

Пореске казне за неблаговремено периодично достављање документације	1.200,00 - 30.000,00 € за правно лице (у зависности од њихове величине). 600,00 - 4.000,00 € за одговорну особу у правном лицу.
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	30-90 дана. Надлежни порески орган може захтијевати достављање додатне документације о трансферним цијенама за потребе ревизије, при чему је обавеза пореског обвезника да тражену документацију одмах достави, међутим, уколико она још није комплетирана (нпр. није преведена на локални језик или се тренутно не налази у Словенији), одобрава се рок од 30 дана или 90 дана (у зависности од обима и сложености података) за достављање потребне документације.
Пореске казне за потцијењену пореску основицу	30-45% потцијењене пореске обавезе по основу примјене трансферних цијена за правна лица (у зависности од њихове величине, али не више од 150.000,00 € за мала правна лица или 300.000,00 € за средња и велика правна лица). 700,00 - 5.000,00 € за одговорну особу у правном лицу.
Законско ограничење за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена	Пет година од дана када је порез требао бити објављен, обрачунат, закинут или процијењен. Период ограничења права на процјену пореза може бити прекинут од стране пореских органа по основу службеног акта у сврху процјене пореза, о чему мора бити обавијештено опорезиво лице. Пореска обавеза апсолутно престаје након десет година од када је први период започео.
Званични језици за достављање документације	Словеначки језик. Међутим, у пракси пореске власти прихватају и документацију достављену на енглеском језику.
Опције за рјешавање пореских спорова по основу трансферних цијена	Интерне опције: Апел Министарству финансија и жалба Управном суду. Међународне опције: Поступак међусобног договора према Конвенцији ЕУ о арбитражи и поступак међусобног договора у складу са важећим билатералним пореским уговорима.
Јединица за трансферне цијене	Да. У оквиру словеначке пореске администрације постоји посебно одјељење са 15 до 20 међународно обучених пореских ревизора.
Базе података	Пореска управа Словеније користи специјализоване софтвере за приступ неколико база података за провјеру оправданости услова под којима су извршене трансакције између повезаних лица: "Amadeus", "Orbis" и "ktMine".
Ниво интеракције између пореских и царинских органа	Висок.
Међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања	54 уговора. Порески обвезник може поднијети захтјев за вршењем прилагођавања трансферних цијена, када надлежни порески орган најави да ће бити извршено прилагођавање трансферних цијена.
Напредни цјеновни споразуми	Да (унилатералног, билатералног и мултилатералног карактера).
Акциони план БЕПС пројекта	Уграђен је у Упутства о надзору трансферних цијена.

У Упутству о надзору трансферних цијена, објављено је да је Словенија у периоду од 2010. до 2014. године, по основу 316 случајева извршене ревизије трансферних цијена, прикупила додатних 26 милиона евра буџетског прихода, чиме се нагласио значај и корисност прецизнијег законског регулисања односног питања.

На званичној веб страници Министарства финансија, Финансијске управе Републике Словеније, уредно су наведени сви закони, прописи, упутства и обрасци везани за обрачун и пријављивање пореза на добит, као и приказивање неопходних података у области примјене трансферних цијена и регулисања пословних и пореских односа између повезаних правних лица.

7.2. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Хрватској

У погледу пореског третмана трансферних цијена у Хрватској, у складу са расположивим подацима, Пореска управа редовно спроводи детаљне ревизије случајева примјене трансферних цијена, при чему примарну пажњу имају велики порески обвезници. Поред величине пореског обвезника, пажњу ревизије привлаче и правна лица која су дио мултинационалних пословних субјеката, затим правна лица која биљеже нагли пад добити или она која континуирано исказују губитке.

Основне информације везане за регулисање питања трансферних цијена из угла пореског законодавства наведене су у наредној табели.

Табела 4.2. *Порески режим трансферних цијена у Хрватској*

Подаци	Прописи
Стопа пореза на добит	20% закључно са 2016. годином (што је и наведено у табели 2.7). 18% од 01.01.2017. године. У хрватском законодавству, по основу замјене начела настанка пословног догађаја са новчаним начелом, обвезници пореза на добит имају могућност коришћења снижене стопе пореза на добит од 12% за остварени годишњи приход до три милиона куна.
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама	01. јануар 2005. године. Важећи законски прописи у Хрватској везани за трансферне цијене усклађени су са Смјерницама ОЕЦД-а, иако Хрватска није чланица.
Надлежна институција за трансферне цијене	Министарство финансија, Пореска управа Републике Хрватске.
Прописи за регулисање примјене трансферних цијена	Закон о порезу на добит, Правилник о порезу на добит, Правилник о поступку склапања претходног споразума о трансферним цијенама, Одлука о објави каматне стопе на зајмове између повезаних особа.
Статус повезаног лица	Посредно или непосредно учествовање у капиталу, контроли или управљању другим правним лицем, при чему нема дефинисаних специфичних прагова.
Методе трансферних цијена	Све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а.
Периодично достављање документације о трансферним цијенама	Не постоји законска обавеза да се информације о трансакцијама са повезаним лицима објелодањују на годишњем нивоу, односно достављају пореској управи заједно са пореском пријавом. Међутим, у пракси, у случају великих пореских обвезника, пореска управа захтијева да се документација о трансферним цијенама достави приликом предаје годишње пријаве пореза на добит. Хрватско законодавство прописало је обавезне елементе које треба да садржи извјештај о трансферним цијенама, што је генерално усклађено са поглављем V Смјерница ОЕЦД-а.
Пореске казне за неблаговремено периодично достављање документације	Нису дефинисане.
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	Није дефинисан. Иако пореско законодавство није прописало рок за припрему и предају документације о трансферним цијенама, у пракси потребна документација би требала постојати у моменту предаје пореског биланса, односно порески обвезник би је требао моћи доставити одмах на захтјев надлежног органа.
Пореске казне за потцијењену пореску основицу	2.000,00 - 200.000,00 куна, те плаћање пореза на добит на утврђену опорезиву разлику по стандардној стопи, укључујући и затезне камате од 12% на годишњем нивоу. У пракси, пореско тијело, такође, може оспорити извршену трансакцију између повезаних лица само зато што не постоји одговарајући извјештај о трансферним цијенама.
Законско ограничење за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена	Три године од године која слиједи годину у којој је требала бити поднесена пореска пријава. Под одређеним условима може се примијенити и апсолутни рок застаре од шест година.
Званични језици за достављање документације	Хрватски језик.
Опције за рјешавање пореских спорова по	Интерне опције: Жалба независном органу другог степена унутар Министарства

основу трансферних цијена	финансија и жалба Управном суду. Међународне опције: Није дефинисано.
Јединица за трансферне цијене	Не. Али у посљедњих неколико година Пореска управа Хрватске оспособљава посебне тимове за спровођење надзора трансферних цијена.
Базе података	Не постоји услов у вези са коришћењем одређене базе података за упоређивање анализираних контролисаних трансакција са условима неконтролисаних трансакција. Али Пореска управа Хрватске користи специјализоване софтвере за приступ одређеним базама података, као што су: "Amadeus" и "Orbis".
Ниво интеракције између пореских и царинских органа	Висок.
Међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања	61 уговор. У области подношења захтјева надлежном органу од стране пореског обвезника за вршење одређеног прилагођавања по основу трансферних цијена, не постоје никаква формална правила.
Напредни цјеновни споразуми	Нема их, али предвиђени су законски услови за закључивање напредних цјеновних споразума између пореског обвезника и Министарства финансија Пореске управе, те пореских тијела других земаља у којима су повезана лица резиденти или послују преко пословне јединице.
Акциони план БЕПС пројекта	Није уграђен у постојеће законске прописе.

Иако подаци о конкретним (новчаним) користима законског регулисања питања трансферних цијена у Хрватској нису презентовани у званичним статистичким подацима или подацима Пореске управе Хрватске (нити у, за потребе израде овог рада, анализираним радовима хрватских аутора из ове области), евидентно је да су у протеклих неколико година пореске власти повећале интензитет ревизије трансферних цијена, односно свој фокус усмјериле на цијене које се примјењују у трансакцијама са повезаним лицима.

Министарство финансија, Пореска управа Републике Хрватске на званичној веб страници има објављене све законске прописе, правилнике и обрасце везано за састављање и подношење пријаве пореза на добит у домену примјене трансферних цијена и регулисања зајмова између повезаних лица.

7.3. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Србији

Иако су правила о трансферним цијенама присутна више од једне деценије у законодавству пореза на добит правних лица у Србији, Министарство финансија је тек 2013. године објавило конкретне и детаљне прописе о примјени ових правила. При томе, настојало се да локална правила и праксе буду усклађене са успостављеним међународним смјерницама.

Основне специфичности пореског регулисања трансферних цијена у Србији дате су у наредној табели.

Табела 4.3. *Порески режим трансферних цијена у Србији*

Подаци	Прописи
Стопа пореза на добит	15%
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама	01. јануар 2001. године. Србијанске одредбе о трансферним цијенама углавном се заснивају на Смјерницама ОЕЦД-а.
Надлежна институција за трансферне цијене	Министарство финансија, Пореска управа Републике Србије.
Прописи за регулисање примјене трансферних цијена	Закон о порезу на добит правних лица, Правилник о трансферним цијенама и методама које се по принципу "ван дохвата руке" примјењују код утврђивања цијене трансакције међу повезаним лицима, Правилник о каматним стопама за које се сматра да су у складу са принципом "ван дохвата руке", Правилник о садржају пореског биланса и другим питањима од значаја за начин утврђивања пореза на добит правних лица.
Статус повезаног лица	Посредно или непосредно посједовање најмање 25% акција, удјела или гласова у обвезниковим органима управљања пословањем, што представља могућност контроле или значајног утицаја на пословне одлуке. Такође, лицем повезаним са обвезником сматра се и свако нерезидентно правно лице из јурисдикције са преференцијалним пореским системом, односно са територије са пореским суверенитетом на којој се примјењује законодавство које пружа могућности за значајно мање пореско оптерећење добити правних лица.
Методе трансферних цијена	Све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а. Дозвољена је и примјена било које друге методе уколико је она примјеренија околностима случаја у односу на прописане методе или једноставно примјена прописаних метода није могућа. За потребе утврђивања износа камате која би се по принципу "ван дохвата руке" обрачунавала на зајмове, односно кредите између повезаних лица, министар финансија може прописати износе каматних стопа за које ће се сматрати да су у складу са принципом "ван дохвата руке".
Периодично достављање документације о трансферним цијенама	Од фискалне 2013. године сви порески обвезници информације о трансакцијама са повезаним лицима морају објелодањивати на годишњем нивоу заједно са пореским билансом, у року од 180 дана по завршетку извјештајног периода. Правилник о трансферним цијенама дозвољава пореским обвезницима да доставе скраћени извјештај о трансферним цијенама (који садржи само опис и вриједност трансакције, као и податке о повезаном лицу са којим је трансакција извршена) за све трансакције (осим за зајмове и кредите) које испуњавају један од два сљедећа услова: - трансакција је једнократна и њена вриједност не прелази гранични износ за регистрацију ПДВ-а (приближно 70.000,00 €) у пореском периоду; - укупна вриједност трансакција са једним повезаним лицем не прелази граничну вриједност за регистрацију ПДВ-а (приближно 70.000,00 €) у пореском периоду.
Пореске казне за неблаговремено периодично достављање документације	100.000,00 - 2.000.000,00 динара.
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	Документација о трансферним цијенама мора бити достављена заједно са пореском пријавом. Међутим, надлежни органи могу дозволити додатни рок за измјену или допуну документације, у трајању од 30 до 90 дана.
Пореске казне за потцијењену пореску основицу	До 30% вриједности додатне пореске обавезе, с тим да она не може бити мања од 200.000,00 динара.
Законско ограничење за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена	Не постоји посебан закон о ограничењима за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена. Генерално, то је период од пет година од краја године у којој је требало утврдити пореску обавезу. Апсолутни период ограничења је десет година.
Званични језици за достављање документације	Српски језик.
Опције за рјешавање пореских спорова по основу трансферних цијена	Интерне опције: Прилагођавања утврђена од стране пореских органа се морају примјенити, а онда порески обвезник има могућност да у другостепеном поступку покрене жалбени процес код надлежног пореског органа или, на крају, да упути жалбу Управном суду. Међународне опције: Није дефинисано.
Јединица за трансферне цијене	Не. Али постоје снажне индикације да ће се порески органи интензивније фокусирати на трансферне цијене током пореских ревизија у наредном периоду.
Базе података	Не постоји услов у вези са коришћењем одређене базе података за упоређивање

	анализираних контролисаних трансакција са условима неконтролисаних трансакција, нити се у пракси нека од њих примјењује.
Ниво интеракције између пореских и царинских органа	У погледу ПДВ-а, ниво интеракције између пореских и царинских власти је висок, али њихову интеракцију није могуће процијенити у погледу трансферних цијена.
Међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања	58 уговора. Формални поступак за вршење одговарајућег прилагођавања трансферних цијена регулисан је поступком међусобног договора о двоструком опорезивању.
Напредни цјеновни споразуми	Не.
Акциони план БЕПС пројекта	Није уграђен у постојеће законске прописе.

Званична веб страница Пореске управе Републике Србије пружа све неопходне информације везане за законске и подзаконске акте, обрасце, упутства, најчешће постављања питања пореских обвезника (и одговоре надлежних органа), као и актуелности око опорезивања остварене добити на територији Србије, укључујући и тематику трансферних цијена. Такође, на њој се налази и Правилник о садржају пореске пријаве за обрачун пореза на добит правних лица, као и Правилник о листи јурисдикција са преференцијалним пореским системом, гдје је идентификована 51 земља, која се налази и на листама офшор центара. Број идентификованих земље на односној листи ужи од списка комплетних листа офшор центара, па су на веб страници Пореске управе Србије наведени и линкови за те странице. На обвезнику је даље да утврди да ли је нека држава или дестинација офшор центар.

Ревизија од стране пореских власти у Србији не спроводи се на редовној основи, а и ревидирани периоди се не сматрају неопозиво затвореним. Ревизије се углавном обављају само једном на сваке три до пет година и покривају све порезе, што значи да постоји вјероватноћа да је и пореска контрола примјене трансферне цијене дио тих ревизија. Међутим, с обзиром на недостатак практичног искуства пореских инспектора, обично се сагледавање трансакција са повезаним лицима спроводи у некој ограниченој мјери.

7.4. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Црној Гори

Правила о трансферним цијенама су више од деценије уграђена у законске прописе Црне Горе, али Министарство финансија није објавило специфичне и детаљне прописе о примјени ових правила. Међутим, без обзира на то препорука је да приликом утврђивања трансферних цијена, порески обвезници генерално уважавају правила о трансферним цијенама (бар у обиму у којем су наведена у законским прописима), будући да пореске власти имају законску опцију да ретроактивно промијене своју досадашњу праксу.

У наредној табели су наведене основне специфичности пореског третмана трансферних цијена у Црној Гори.

Табела 4.4. *Порески режим трансферних цијена у Црној Гори*

Подаци	Прописи
Стопа пореза на добит	9%
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама	01. јануар 2002. године. Црногорске одредбе о трансферним цијенама слабо су базиране на Смјерницама ОЕЦД-а.
Надлежна институција за трансферне цијене	Пореска управа Црне Горе.
Прописи за регулисање примјене трансферних цијена	Закон о порезу на добит правних лица, Правилник о облику и садржини пореске пријаве за утврђивање пореза на добит, Правилник о консолидованој пореској пријави.
Статус повезаног лица	Посебни односи који могу имати посредан или непосредан утицај на услове или економске резултате трансакција између тих лица. Под посебним односима подразумијева се: - учешће у капиталу или гласачкој моћи од најмање 25%, - постојање подређеног односа између два правна лица, - учешће у посредној или непосредној контроли једног правног лица над другим, - два правна лица су филијале истог правног лица, - правна лица су по посредном или непосредном контролом трећег правног лица. За потребе пореског консолидовања (које након што је одобрено, траје најмање пет година), матично и зависна правна лица чине групу повезаних правних лица само ако матично правно лице има посредну или непосредну контролу над најмање 75% акција или удјела зависног правног лица.
Методе трансферних цијена	Традиционалне трансакционе методе, при чему се предност даје примјени МУТЦ.
Периодично достављање документације о трансферним цијенама	Уз достављање пореског биланса. При томе, потребно је одвојено навести приходе и расходе настале кроз трансакције са повезаним лицима.
Пореске казне за неблаговремено периодично достављање документације	Нису дефинисане.
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	Није дефинисан. У принципу порески обвезник треба да посједује документацију о трансферним цијенама и достави је одмах на захтјев надлежног пореског органа. У случају неких сметњи који отежавају извршење ове обавезе, надлежни порески орган може одобрити одређени временски период за њено извршење.
Пореске казне за потцијењену пореску основицу	Нису дефинисане.
Законско ограничење за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена	Не постоји посебан закон о ограничењима за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена. Генерално, то је период од пет година од краја године у којој је требало утврдити пореску обавезу. Апсолутни период ограничења је десет година.
Званични језици за достављање документације	Црногорски језик (иако то није званично признати језик, односно Амерички технички комитет, са сједиштем у Вашингтону, није прихватио кодификацију црногорског језика, уз образложење да је то варијанта српског језика која се говори у Црној Гори).
Опције за рјешавање пореских спорова по основу трансферних цијена	Интерне опције: Прилагођавања утврђена од стране пореских органа се морају примјенити, а онда порески обвезник има могућност да у другостепеном поступку покрене жалбени процес код надлежног пореског органа или, на крају, да упути жалбу Управном суду. Међународне опције: Није дефинисано.
Јединица за трансферне цијене	Не.
Базе података	Не постоји услов у вези са коришћењем одређене базе података за упоређивање анализираних контролисаних трансакција са условима неконтролисаних трансакција, нити се у пракси нека од њих примјењује.
Ниво интеракције између пореских и царинских органа	У погледу ПДВ-а, ниво интеракције између пореских и царинских власти је висок, али њихову интеракцију није могуће процијенити у погледу трансферних цијена.
Међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања	41 уговор.
Напредни цјеновни споразуми	Не.

Акциони план БЕПС пројекта	Није уграђен у постојеће законске прописе.

Пореско законодавство Црне Горе још увијек не сматра да питање трансферних цијена заслужује значајнију пажњу. Ревизије се, обично, спроводе једном у року од три до пет година и покривају све порезе. У овој фази развоја прописа о трансферним цијенама, с обзиром на недостатак специфичне ревизорске праксе у овој области, не постоји материјално значајан ниво софистицираности у погледу прегледа трансакција повезаних правних лица. Међутим, узимајући у обзир да су пореске власти појединих сусједних земаља почеле знатно више да се баве овим питањем, очекује се да ће се тај тренд проширити и на Црну Гору.

7.5. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Македонији

Македонско пореско законодавство не садржи експлицитне одредбе о трансферним цијенама. Одредбе о трансферним цијенама које постоје су опште и односе се углавном на то да порески обвезник на захтјев надлежног пореског органа, треба да достави информације и доказе који ће потврдити да су трансферне цијене формиране у складу са принципом "ван дохвата руке".

Карактеристична законска правила и прописи (који су у минималном обиму) везана за трансферне цијене, заснована искључиво на националним прописима (без уважавања Смјерница ОЕЦД-а), наведена су у наредној табели.

Табела 4.5. *Порески режим трансферних цијена у Македонији*

Подаци	Прописи
Стопа пореза на добит	10%
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама	У Македонији правила о трансферним цијенама још нису добила своју законску легислативу у неком конкретном облику, али се у појединим законским прописима у неком почетном облику спомињу 2005. године кроз дефинисање "повезане стране" за царинске сврхе.
Надлежна институција за трансферне цијене	Пореска управа Македоније и Царинска управа Македоније.
Прописи за регулисање примјене трансферних цијена	Закон о порезу на добит, Закон о пореском поступку, Царински закон, Закон о привредним друштвима.
Статус повезаног лица	Посредна или непосредна контрола или утицај на пословне одлуке пореског обвезника по основу посједовања више од 20% акција, удјела или гласачког права или по основу одређених споразума и уговора.
Методе трансферних цијена	МУТЦ и МТП.
Периодично достављање документације о трансферним цијенама	Не постоји законска обавеза да се информације о трансакцијама са повезаним лицима објелодањују на годишњем нивоу, односно достављају пореској управи.
Пореске казне за неблаговремено периодично достављање документације	С обзиром на то да законски није прописана обавеза периодичног достављања документације о трансферним цијенама, нема ни казни по том основу. Међутим, уколико порески обвезник благовремено, на захтјев надлежног пореског органа, не достави документацију о трансферним цијенама, прописан је износ казне од 2.500,00 до 3.000,00 € или суспендовање пословне активности пореског обвезника у периоду од 3 до 30 дана.

Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	Није дефинисан. Међутим, 2011. године од стране Министарства финансија, прописано је да је порески обвезник који је укључен у унутаргрупне трансакције дужан да на захтјев надлежног пореског органа, приложи довољно информација и анализа за доказивање усклађености коришћених трансферних цијена са принципом "ван дохвата руке". При томе обвезнику се тада одређује рок за њено достављање, који је по правилу врло кратак, те се из тог разлога препоручује да се односна документација припреми одмах по завршетку пореске године.
Пореске казне за потцијењену пореску основицу	3.000,00 €. Износ казне може да достигне ниво и до 10 пута у висини потцијењеног износа пореза, уз додавање затезних камата од 0,03% на износ додатне пореске обавезе за сваки дан кашњења при рјешавању односне обавезе.
Законско ограничење за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена	Није дефинисано.
Званични језици за достављање документације	Није дефинисано.
Опције за рјешавање пореских спорова по основу трансферних цијена	Интерне опције: Није дефинисано. Међународне опције: Није дефинисано.
Јединица за трансферне цијене	Не.
Базе података	Не постоји услов у вези са коришћењем одређене базе података за упоређивање анализираних контролисаних трансакција са условима неконтролисаних трансакција, нити се у пракси нека од њих примјењује.
Ниво интеракције између пореских и царинских органа	С обзиром а то да македонско законодавство не посвећује засебну пажњу питању трансферних цијена, не може се процијенити ниво интеракције између пореских и царинских власти по том основу.
Међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања	44 уговора.
Напредни цјеновни споразуми	Не.
Акциони план БЕПС пројекта	Није уграђен у постојеће законске прописе.

Одредбама о трансферним цијенама у Закону о порезу на добит прописује се да се приходи и расходи настали у трансакцијама између повезаних лица признају за пореске сврхе по тржишним цијенама. Међутим, иако пореско законодавство не предвиђа могућност склапања напредних цјеновних споразума, порески обвезник има право да поднесе захтјев надлежном пореском органу, са анализом трансферних цијена, ради добијања мишљења о компатибилности изабране методологије приликом одређивања трансферних цијена са захтјевима домаћег законодавства. Главни недостатак у том поступку јесте недовољна обученост запосленог кадра у рјешавању оваквих и сличних питања везаних за трансферне цијене, због чега одговори надлежног пореског органа често изостају или буду двосмислени, односно недовољно прецизни и јасни, што повећава неизвјесност код пореског обвезника и указује на неопходност остваривања значајнијег законског помака у тој области.

Порески орган има дискреционо право да започне пореску ревизију у складу са постављеним планом ревизије. При том постоји вјероватноћа да ће се ревизија спроводити на годишњем нивоу, као и да ће контрола примјене трансферних цијена бити дио те

ревизије. Међутим, не постоје званични подаци да је у поступку ревизије код неког правног лица оспорена коришћена методологија трансферних цијена.

7.6. Специфичности пореског третмана трансферних цијена у Босни и Херцеговини

С обзиром на то да се БиХ састоји од два територијална и административна ентитета, укључујући и Дистрикт, законски прописи се доносе одвојено за сваку јурисдикцију, што је врло важна информација за компаније које послују на цјелокупној босанскохерцеговачкој територији.

У наредним табелама је дат преглед специфичности пореског третмана трансферних цијена у БиХ по надлежним јурисдикцијама.

Табела 4.6. *Порески режим трансферних цијена у Републици Српској*

Подаци	Прописи
Стопа пореза на добит	10%
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама	01. јануар 2007. године. Правила о трансферним цијенама углавном слиједе Смјернице ОЕЦД-а.
Надлежна институција за трансферне цијене	Министарство финансија, Пореска управа РС.
Прописи за регулисање примјене трансферних цијена	Закон о порезу на добит, Правилник о трансферним цијенама и методама за њихово утврђивање, Правилник о облику и садржају обрасца пореских пријава пореза на добит.
Статус повезаног лица	Посредно или непосредно учествовање у управљању, контроли или капиталу другог лица, посједовањем најмање 25% акција или удјела у другом правном лицу са правом гласа или када то лице има фактичку могућност да контролише одлуке другог лица. Фактичка могућност контроле над пословним одлукама другог правног лица постоји када лице: - има или контролише 25% или више гласачких права у другом правном лицу, - има контролу над састављањем одбора директора другог правног лица, - има право на учешћем у добити другог правног лица од 25% или више, - на други начин има фактичку контролу над пословним одлукама другог лица.
Методе трансферних цијена	Све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а, уз могућност њиховог комбиновања (када је то потребно) или примјену било које друге методе у складу са принципом "ван дохвата руке" уколико није могућа примјена осталих пет метода.
Периодично достављање документације о трансферним цијенама	Порески обвезник је дужан да има документацију о трансферним цијенама у вријеме подношења пореског биланса (31. март текуће године за претходну годину). Поред тога, уколико укупан износ контролисаних трансакција (укључујући кредите и зајмове) пореског обвезника у пореској години прелази 700.000,00 КМ, порески обвезник има обавезу да поднесе Пореској управи годишњу пријаву контролисаних трансакција (при одређивању укупног износа трансакција није дозвољено пребијати приходе и расходе).
Пореске казне за неблаговремено периодично достављање документације	20.000,00 - 60.000,00 КМ за правно лице. 5.000,00 - 15.000,00 КМ за одговорно лице у правном лицу.
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	30 дана.
Пореске казне за потцијењену пореску основицу	Додатна опорезива добит подложна је стандардној стопи пореза на добит правних лица, увећаној за 0,03% за сваки дан кашњења измирења наведене обавезе.
Законско ограничење за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена	Пет година од датума када је пореска пријава поднесена или од датума настанка пореске обавезе (рачунајући од датума који долази касније).
Званични језици за достављање документације	Један од језика који је у службеној употреби у РС (српски, хрватски и бошњачки језик), с тим да се документација може доставити и на било којем другом језику, али се на захтјев надлежне пореске управе мора превести на један од званичних локалних језика.

Опције за рјешавање пореских спорова по основу трансферних цијена	Интерне опције: На предложена прилагођавања након пореске ревизије или процјене пореске основице издате од Пореске управе РС, порески обвезник може се жалити Министарству финансија РС. У случају негативне одлуке Министарства, обвезник може покренути поступак управног спора пред одговарајућим Окружним судом, а даље поднијети и жалбу пред Врховним судом РС. Међутим, жалба не одлаже извршење резултата пореске ревизије. Међународне опције: Није дефинисано.
Јединица за трансферне цијене	Не.
Базе података	Не постоји услов у вези са коришћењем одређене базе података за упоређивање анализираних контролисаних трансакција са условима неконтролисаних трансакција, нити се у пракси нека од њих примјењује.
Ниво интеракције између пореских и царинских органа	Низак до умјерен.
Међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања	Међународни уговори потписани на ниво БиХ (37 уговора).
Напредни цјеновни споразуми	Не.
Акциони план БЕПС пројекта	Није уграђен у постојеће законске прописе.

Табела 4.7. *Порески режим трансферних цијена у Федерацији Босне и Херцеговине*

Подаци	Прописи
Стопа пореза на добит	10%
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама	01. јануар 2008. године. Правила о трансферним цијенама дјелимично слиједе Смјернице ОЕЦД-а.
Надлежна институција за трансферне цијене	Федерално министарство финансија, Пореска управа ФБиХ.
Прописи за регулисање примјене трансферних цијена	Закон о порезу на добит, Правилник о примјени закона о порезу на добит, Правилник о трансферним цијенама.
Статус повезаног лица	Лице које дјелује или ће вјероватно дјеловати у складу са захтјевима, смјерницама, приједлозима или жељама другог лица или уколико два лица дјелују или ће вјероватно дјеловати у складу са захтјевима, смјерницама, приједлозима или жељама трећег лица (без обзира на то да ли су ти захтјеви, смјернице, приједлози или жеље саопштени). При томе, релевантни праг представља, посредно или непосредно посједовање најмање 25% капитала, акција или гласачких права. Законски прописи Федерације БиХ дозвољавају пореско консолидовање, па матично и зависна правна лица чине групу повезаних правних лица уколико међу њима постоји посредна или непосредна контрола више од 50% акција, односно удјела.
Методе трансферних цијена	Најприкладније методе за утврђивање трансферних цијена: МУТЦ, МППЦ и МТП. Алтернативне методе (у случају да се традиционалне не могу примијенити): МТНМ и МПТД или било која друга метода која је у складу са принципом "ван дохвата руке", уколико се сматра да су претходно наведене методе непримјенљиве.
Периодично достављање документације о трансферним цијенама	Порески обвезник је дужан да има документацију о трансферним цијенама у вријеме подношења пореског биланса. Такође, уколико је матично правно лице мултинационалног пословног субјекта резидент Федерације и остварује бруто консолидовани приход од минимално 1,5 милијарди КМ, дужно је уз пријаву пореза на добит (до 31. марта текуће године за претходну годину) надлежној јединици Пореске управе доставити Годишњи извјештај о контролисаним трансакцијама мултинационалног пословног субјекта.
Пореске казне за неблаговремено периодично достављање документације	3.000,00 - 100.000,00 КМ за правно лице. 2.500,00 - 10.000,00 КМ за одговорну особу у правном лицу.
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	45 дана.
Пореске казне за потцијењену пореску основицу	3.000,00 - 100.000,00 КМ. Такође, утврђени додатни опорезиви доходак положај је стандардној стопи пореза на добит правних лица, увећаној за 0,04% за сваки дан кашњења измирења наведене обавезе.

Законско ограничење за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена	Пет година од краја године у којој је пореска пријава требала бити поднесена. Изузетак је случај када се установи да је пореска обавеза утврђена на темељу нетачне документације или уколико пореска пријава за ту годину није поднесена.
Званични језици за достављање документације	Један од језика који је у службеној употреби у ФБиХ (српски, хрватски и бошњачки језик). С тим да извјештаји на нивоу групе мултинационалног пословног субјекта може бити на енглеском језику. Није забрањено ни достављање документације на неком другом језику, али се она на захтјев надлежне пореске управе мора превести на неки од званичних локалних језика.
Опције за рјешавање пореских спорова по основу трансферних цијена	Интерне опције: Порески обвезник може се жалити против процјене пореза независном органу другог степена унутар Министарства финанција ФБиХ. У случају негативне одлуке, обвезник може покренути поступак управног спора пред Кантоналним судом, а даље, под одређеним условима, и жалбу пред Врховним судом ФБиХ. Међутим, покретање жалбеног поступка не одлаже извршење резултата пореске ревизије. Међународне опције: Није дефинисано.
Јединица за трансферне цијене	Не.
Базе података	Не постоји услов у вези са коришћењем одређене базе података за упоређивање анализираних контролисаних трансакција са условима неконтролисаних трансакција, нити се у пракси нека од њих примјењује.
Ниво интеракције између пореских и царинских органа	Низак до умјерен.
Међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања	Међународни уговори потписани на ниво БиХ (37 уговора).
Напредни цјеновни споразуми	Не.
Акциони план БЕПС пројекта	Није уграђен у постојеће законске прописе.

Табела 4.8. *Порески режим трансферних цијена у Брчко дистрикту Босне и Херцеговине*

Подаци	Прописи
Стопа пореза на добит	10%
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама	01. јануар 2011. године. Правила о трансферним цијенама су ослоњена на Смјернице ОЕЦД-а само у домену прописаних метода трансферних цијена.
Надлежна институција за трансферне цијене	Дирекција за финансије, Пореска управа Брчко дистрикта БиХ.
Прописи за регулисање примјене трансферних цијена	Закон о порезу на добит, Правилник о примјени закона о порезу на добит.
Статус повезаног лица	Лице које посредно или непосредно посједују најмање 10% акција у акционарском друштву, односно удио власништва у капиталу. У случају пореске консолидације, повезаним лицима се сматрају лица из Дистрикта која су повезана кроз посједовање удјела са заједничким матичним правним лицем, под условом да матично правно лице посједује најмање 80% удјела у правном лицу које је укључено у групу правних лица.
Методе трансферних цијена	Све методе наведене у Смјерницама ОЕЦД-а.
Периодично дастављање документације о трансферним цијенама	Пореска управа ће признати трансакције средстава и стварање обавеза између повезаних лица, уколико обвезник приликом подношења пореског биланса (до 31. марта текуће године за претходну годину) приложи податке о повезаним лицима и њиховим пословним односима.
Пореске казне за неблаговремено периодично достављање документације	Нису посебно дефинисане. Међутим, за правно лице које се не придржава правила за вођење књига и евиденција у складу са пореским законом, предвиђена је новчана казна у износу од 10% до 30% од износа укупног промета који се може приписати књигама и евиденцијама које се не воде, а најмање 1.000,00 КМ.
Рок за достављање документације на захтјев надлежних органа	Није дефинисан.
Пореске казне за потцијењену пореску основицу	Нису посебно дефинисане. Међутим, за пореског обвезника који у својој пореској пријави пријави пореску обавезу мању од стварно доспјелог пореза, предвиђена је новчана казна у износу од 10% од износа мање пријављене обавезе, односно у износу од 50% од умањене

	пореске обавезе која је пријављена (уколико је пријављена пореска обавеза за 50% мања од стварне пореске обавезе).
Законско ограничење за процјену пореза по основу прилагођавања трансферних цијена	Није дефинисано.
Званични језици за достављање документације	Није дефинисано, али се подразумијева да се на захтјев надлежног органа документација треба превести на један од језика који је у службеној употреби у Дистрикту БиХ (српски, хрватски и бошњачки језик).
Опције за рјешавање пореских спорова по основу трансферних цијена	Интерне опције: Порески обвезник може се жалити против процјене пореза Апелационој комисији, а, даље, против одлуке Апелационе комисије може покренути управни спор пред Основним судом Брчко дистрикта БиХ. Међународне опције: Није дефинисано.
Јединица за трансферне цијене	Не.
Базе података	Не постоји услов у вези са коришћењем одређене базе података за упоређивање анализираних контролисаних трансакција са условима неконтролисаних трансакција, нити се у пракси нека од њих примјењује.
Ниво интеракције између пореских и царинских органа	Низак до умјерен.
Међународни уговори о избјегавању двоструког опорезивања	Међународни уговори потписани на ниво БиХ (37 уговора).
Напредни цјеновни споразуми	Не.
Акциони план БЕПС пројекта	Није уграђен у постојеће законске прописе.

Сагледавајући пореске прописе за област трансферних цијена у ентитетима и Дистрикту БиХ, уочава се да су РС и ФБиХ посветиле нешто више пажње односној области, и на релативно сличан начин регулисале поједина питања. Међутим, одређена питања и даље су остала отворена и недоречена (и код јединих и код других), затим, поједини рокови, прагови и распони прописаних казни за исте прекршаје се и у овој области разликују између ентитета, што урушава и нарушава јединство пореског третмана проблематике трансферних цијена у оквиру исте државе.

Оно што, такође, представља велику напредак јесте готово поптпуна и систематична презентација свих релевантних тренутно постојећих законских прописа који третирају односно питање. Званична веб страница Пореске управе РС пружа потпуне и детаљне информације везане за законске прописе (уз навођење линкова за приступање одговарајућим алатима за адекватније преузимање и коришћење потребне документације) о порезу на добит и другим релевантним прописима. И на веб страници Пореске управе ФБиХ извршено је детаљно рашчлањивање закона, правилника, упутстава, образаца итд. по одговарајућим категоријама што знатно олакшава изналажење неопходних прописа за све заинтересоване кориснике.

Међутим, са друге стране, у погледу БД БиХ, питање трансферних цијена (у почетним назнакама9 ушло је релативно скоро у законске прописе, што значи да су било какве прецизне смјернице за регулисање ове области изостале. Такође, Пореска управа БД нема

своју засебну веб страницу, него је она саставни дио сајта Владе БД, при чему чак и постојећи закони и правилници везани за рад саме Пореске управе, нису прегледно и систематично презентовани.

Овакав вид неусклађености односних закона и правилника, потврђује постојећи раздор у функционисању БиХ као јединствене правне државе и умањује њену привлачност за квалитетне стране инвеститоре, остављајући истовремено простор за избјегавање или умањење пореске обавезе по наведеном основу.

ДИО V

ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

''Понекад није битно оно што је већ добило чврст облик, већ оно што још није уобличено - што се тек најављује!''

Ђуро Шушњић

8. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

8.1. Методе истраживања

8.1.1. Истраживачки алати и извори података

У току израде докторске дисертације извршено је прикупљање, обрада и анализа одговарајућих података. При томе је сагледана и разматрана страна и домаћа литература везана за констатовану проблематику, укључујући различита научна и стручна истраживања, како би се осигурала широка основа за сагледање повезаности и утицаја трансферних цијена на перформансе привредних субјеката, као и потенцијалне опасности, и са пореског и са пословног аспекта, које из тих утицаја произилазе. Затим су разматрани важећи законски прописи, правилници и упутства, везана за састављање финансијских извјештаја пословних субјеката укључених у различите пословне комбинације, односно законске дефиниције повезаних правних лица, као и порески третмани трансферних цијена при утврђивању пореске обавезе обвезника пореза на добит у различитим земљама широм свијета, стављајући при томе акценат на земље бивше СФРЈ, са посебним освртом на БиХ.

С намјером детаљнијег испитивања тренутног стања, у погледу разматране тематике, на цјелокупној територији БиХ, тачније у оквиру њених саставних дијелова, извршено је истраживање са два аспекта, и то:

- испитивање примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица која су регистрована и која послују на територији БиХ и
- испитивање опорезивања добити и спровођења надзора надлежних пореских управа у БиХ над употребом трансферних цијена од стране повезаних правних лица која су регистрована и која послују на територији БиХ.

Наведено истраживање спроведено је путем:

- анкетирања правних лица са статусом повезаног правног лица, који су регистровани и послују на територији БиХ и
- анкетирање надлежних пореских управа на територији БиХ.

Након тога, пажња је усмјерена на сагледавање интензитета и природе пословања у оквиру групе повезаних правних лица која су регистрована и послују на територији РС, за трогодишњи период, на основу:

- кретања просјечних вриједности учешћа у капиталу повезаних правних лица,
- промјена у обиму реализације пословних активности повезаних правних лица и
- промјена у обиму реализације финансијских активности повезаних правних лица.

Томе је додата и компаративна анализа финансијског, имовинског и приносног положаја правних лица са статусом повезаног правног лица, с једне стране, и правних лица која немају тај статус, односно осталих правних лица, с друге стране.

Као основни извори података за спровођење истраживања, коришћени су:

- база финансијских података Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ), Бања Лука, РС,
- база финансијских података Финансијско-информатичке агенције (ФИА), Сарајево, ФБиХ и
- збирни годишњи финансијски извјештаји емитената Бањалучке берзе за период 2014-2016. година.

У складу са Регистром финансијских извјештаја АПИФ-а, према броју предатих финансијских извјештаја за 2016. години, у РС послује 1.176 повезаних правних лица, односно лица која су у финансијским извјештајима за 2016. годину имала исказане износе на на неким од сљедећих позиција:[29]

- Учешће у капиталу зависних правних лица (АОП - 022),
- Дугорочни кредити повезаним правним лицима (АОП - 024),
- Купци – повезана правна лица (АОП - 041),
- Краткорочни кредити повезаним правним лицима (АОП - 048),
- Обавезе према повезаним правним лицима – дугорочног карактера (АОП - 138),
- Добављачи – повезана правна лица (АОП - 152),
- Приход од продаје робе повезаним правним лицима (АОП - 203),
- Приход од продаје учинака повезаним правним лицима (АОП - 207),
- Финансијски приходи од повезаних правних лица (АОП - 232),
- Финансијски расходи по основу односа повезаних правних лица (АОП - 239).

Структура повезаних правних лица у Републици Српској, према величини правног лица, приказана је у табели 5.1.

Табела 5.1. *Структура повезаних правних лица у Републици Српској у 2016. години*

Повезано правно лице	Број	Учешће
Мало правно лице	709	60,29%
Средње правно лице	275	23,38%
Велико правно лице	192	16,33%
Укупно	1.176	100,00%

[29] У базама података АПИФ-а и ФИА не воде се засебне евиденције везане за повезана правна лица, нити имају могућност издвајања односног списка. Једини начин филтрирања података јесте преко идентификовања износа на позицијама које су везане за пословање са повезаним правним лицима, исказаним у финансијским извјештајима правних лица укључених у њихове базе података.

ФИА је у својој бази финансијских података, по основу предатих финансијских извјештаја за 2016. годину, евидентирала да у ФБиХ послује 3.015 повезаних правних лица (чија је структура, по величини, приказана у табели 5.2). У питању су правна лица која су у финансијским извјештајима за 2016. годину имала исказане износе на неким од сљедећих позиција:

- Учешћа у капиталу повезаних правних лица (АОП - 022),
- Дугорочни кредити дати повезаним правним лицима (АОП - 024),
- Потраживања од повезаних правних лица (АОП - 031),
- Купци - повезана правна лица (АОП - 048),
- Краткорочни кредити повезаним правним лицима (АОП - 054),
- Обавезе према повезаним правним лицима – дугорочног карактера (АОП 133),
- Обавезе према повезаним правним лицима – краткорочног карактера (АОП 142),
- Добављачи - повезана правна лица (АОП - 151),
- Приход од продаје робе повезаним правним лицима (АОП - 203),
- Приход од продаје учинака повезаним правним лицима (АОП - 207),
- Финансијски приходи од повезаних правних лица (АОП - 228),
- Финансијски расходи по основу односа повезаних правних лица (АОП - 235).

Табела 5.2. *Структура повезаних правних лица у Федерацији БиХ у 2016. години*

Повезано правно лице	Број	Учешће
Мало правно лице	2.144	71,11%
Средње правно лице	472	15,66%
Велико правно лице	399	13,23%
Укупно	3.015	100,00%

Збирни годишњи финансијски извјештаји емитената Бањалучке берзе за период 2014-2016. година, преузети су са званичног сајта наведене берзе у јануару 2018. године, уз напомену да су из анализе искључена правна лица за која је назначено да су у стечају или у процесу ликвидације.

8.1.2. Истраживачки узорак

Спроведено истраживање обухватило је испитивање неколико сегмената:

- испитивање начина пословања и функционисања случајно изабраних повезаних правних лица која су регистрована и која послују на територији БиХ, тј. у неком или у више њених саставних дијелова, као корисника трансферних цијена,

- испитивање начина функционисања и спровођења контроле у области примјене трансферних цијена, као и ставова и мишљења за даља унапређења рада надлежних пореских управа у БиХ,

- испитивање интензитета пословања између повезаних правних лица у протеклом трогодишњем периоду на територији РС и

- испитивање одређених перформанси пословања повезаних правних лица у односу на остала правна лица у протеклом трогодишњем периоду на територији РС.

Истраживање је, по наведеним сегментима, обављено на сљедећи начин.

У оквиру *првог сегмента испитивања*, тачније за испитивање начина пословања и функционисања случајно изабраних повезаних правних лица која су регистрована и која послују на територији БиХ, тј. у неком или у више њених саставних дијелова, као корисника трансферних цијена, коришћен је случајно изабрани узорак од 67 повезаних правних лица.

Истраживање се базирало на анкетирању путем попуњавања стандардизованог упитника од стране испитаника (у периоди јануар-април 2018. године). Упитник (прилог 1) је садржао листу од 24 питања, која су осмишљена у форми отвореног и затвореног типа, при чему је код питања затвореног типа, у зависности од природе траженог податка, на располагању била опција избора једноструких или вишеструких модалитета одговора. Такође, поједина питања су захтијевала од испитаника давање одговарајуће оцјене (на скали од 1 до 5) понуђеним изјавама, као и давање оцјене о испуњености одређених циљева. Упитници су били припремљени у писаној и у електронској форми и достављани су на адресу регистрације или имејл адресу правних лица који су изабрани у узорак.

У оквиру *другог сегмента испитивања,* односно испитивања начина функционисања и спровођења одговарајуће контроле, као и ставова и мишљења за даља унапређења рада надлежних пореских управа у БиХ, анкетирани су представници сљедећих управа:

- Пореске управе Брчко дистрикта БиХ,
- Пореске управе РС и
- Пореске управе ФБиХ.

Анкетирање се заснивало на попуњавању упитника (прилог 2), који је садржао листу од 17 питања отвореног и затвореног типа, укључујући и питања која захтијевају давање одговарајуће оцјене понуђеним опцијама и констатацијама. Упитници су достављени у писаној или у електронској форми надлежним пореским управама (у периоду децембар 2017- јануар 2018. године).

Трећи сегмент испитивања, испитивање интензитета пословања између повезаних правних лица у протеклом трогодишњем периоду на територији РС, базирао се на

сагледавању збирних годишњих финансијских извјештаја емитената Бањалучке берзе за период 2014-2016. година.

Четврти сегмент испитивања, који је био усмјерен на испитивање одређених перформанси пословања повезаних правних лица у односу на остала правна лица у протеклом трогодишњем периоду на територији РС, укључио је компаративну анализу финансијског, имовинског и приносног положаја за двије категорије правних лица, и то:

- повезана правна лица и
- остала правна лица.

У ту сврху анализирани су финансијски извјештаји (биланс стања и биланс успјеха) 218 правних лица, чијим се акцијама трговало на Бањалучкој берзи, у периоду 2014-2016. године. При томе 264 финансијских извјештаја односило се на повезана правна лица, а 390 финансијских извјештаја на остала права лица.

8.2. Ограничења истраживања

Прије разматрања резултата спроведеног истраживања за сагледавање утицаја примјене трансферних цијена на финансијски и порески положај повезаних правних лица у БиХ, требају се узети у обзир и ограничења која су директно или индиректно утицала на добијене резултате истраживања и образложења.

У оквиру првог сегмента истраживања јавила су се сљедећа ограничења:

- 80,57% регистрованих правних лица нема јавно доступне електронске адресе,
- 19,15% наведених електронских адреса је неисправно или неактивно,
- 91,43% правних лица којима је на поштанску адресу упућен позив за учествовање у анкетирању (са навођењем линка за електронско попуњавање анкетног упитника и уз молбу да на имјел адресу аутора потврде учешће), није се одазвало анкетирању,
- 90,35% правних лица којима је на имејл адресу, уз пропратно писмо, прослијеђен линк за електронско попуњавање анкетног упитника, није се одазвало анкетирању.

Наведени подаци указују на недовољан степен развијености колективне свијести за партиципирање у научно-стручним истраживањима, занемарујући при томе чињеницу да је наука у служби унапређења и подизања квалитета функционисања једне друштвене заједнице.

Приликом спровођења истраживања у оквиру првог сегмента, јавио се и недостатак података о броју повезаних правних лица која су регистрована на територији БД. Наиме, у БД не постоји јавни регистар финансијских извјештаја правних лица која послују на тој територији. Иако је у Закону о рачуноводству и ревизији Брчко дистрикта БиХ

(објављеном у јуну 2016. године) предвиђено формирање Сектора за обраду финансијских извјештаја и лиценцирање, у чијој надлежности би било и вођење Регистра финансијских извјештаја (по угледу на АПИФ у РС и ФИА у ФБиХ), односни сектор до краја 2017. године (тј. до момента спровођења истраживања) није почео са радом. До податка да је у БД регистровано и послује 29 правних лица која се могу сматрати повезаним правним лицем, дошло се на основу информација стечених кроз лично искуство појединих инспектора Пореске управе БД БиХ, те из тог разлога наведени податак у раду не може бити означен као цијели скуп за БД, нити се може узети као потпун и поуздан извор информација. Међутим, с обзиром на то да БД БиХ заузима знатно мањи територијални дио БиХ у односу на остала два дијела, наведени непотпуни податак није угрозио саму суштину спроведеног истраживања.

Још једно ограничење које се јавило (у мањем проценту) у оквиру првог сегмента истраживања, јесте чињеница да лица која су се укључила у процес анкетирања, као представници повезаног правног лица у коме су запослени, нису били распоређени на радним мјестима која су директно повезана са питањем примјене трансферних цијена, па је постојала вјероватноћа да им је односна област и коришћена терминологија у упитнику била недовољно позната и јасна.

У оквиру другог сегмента истраживања, ограничења која су утицала на добијене резултате су: недостатак података у надлежним централним пореским управама на територији БиХ и тежња представника појединих пореских управа да прикажу постојеће стање бољим и ефикаснијим него што то заиста јесте (водећи се, као представници те институције, личним интересима оптимистичког сагледавања резултата рада пореске управе, а тиме и резултата свог рада), што је и довело до појаве контрадикторности у појединим одговорима у оквиру исте пореске управе.

9. ЕМПИРИЈСКО УТВРЂИВАЊЕ УТИЦАЈА ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА НА ФИНАНСИЈСКИ И ПОРЕСКИ ПОЛОЖАЈ ПОВЕЗАНИХ ПРАВНИХ ЛИЦА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

9.1. Резултати истраживања

9.1.1. Анализа пословања и функционисања повезаних правних лица у Босни и Херцеговини

У складу са добијеним подацима из РС (АПИФ), ФБиХ (ФИА) и БД БиХ (од стране појединих пореских инспектора), у БиХ је (закључно са 2016. годином) било регистровано негдје око (због непотпуног податка из БД БиХ) 4.220 повезаних правних лица. Резултати истраживања (спроведеног у периоду јануар-април 2018. године) презентовани су у наставку, у складу са одговорима добијеним из анкетирања 67 повезаних правних лица (што чини 1,59% одређеног основног скупа на цјелокупној босанскохерцеговачкој територији).

Структура анкетираних испитаника са становишта функције коју обављају у правном лицу приказана је на графикону 5.1.

Графикон 5.1. *Радна позиција испитаника у повезаном правном лицу*

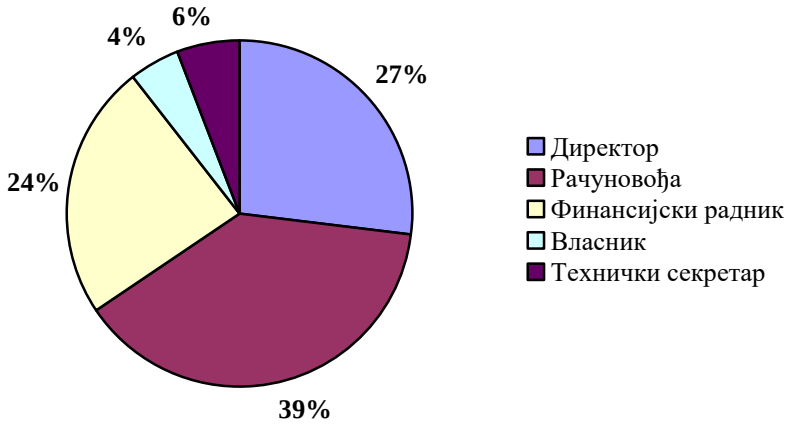

Као што се из наведених података види, највећи број испитаника су рачуновође, финансијски радници и директори, а у мањем проценту у истраживању су учествовали технички секретари и власници, те се може рећи да су добијени одговори валидни за обраду, јер су већина испитаника били носиоци функција које су директно повезане са обављањем трансакционих активности са повезаним правним лицима и примјеном трансферних цијена по том основу.

У погледу облика организовања повезаних правних лица на територији БиХ, резултати истраживања показали су да доминирају друштва са ограниченом одговорношћу (графикон 5.2).

Графикон 5.2. *Облик организовања правних лица са статусом повезаног лица у БиХ*

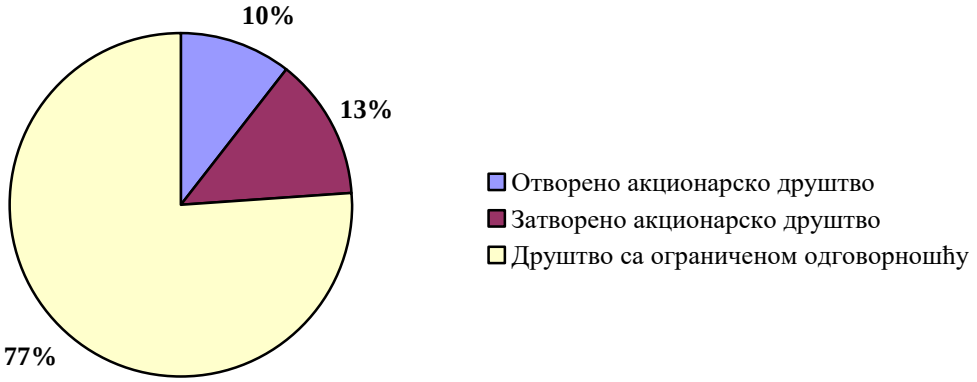

На графикону 5.3. приказана је структура дјелатности анкетираних правних лица која имају статус повезаног правног лица на територији БиХ, при чему је у узорку готово подједнако заступљена трговинска (36%), производна (33%) и услужна дјелатност (31%).

Графикон 5.3. *Стуктура дјелатности*

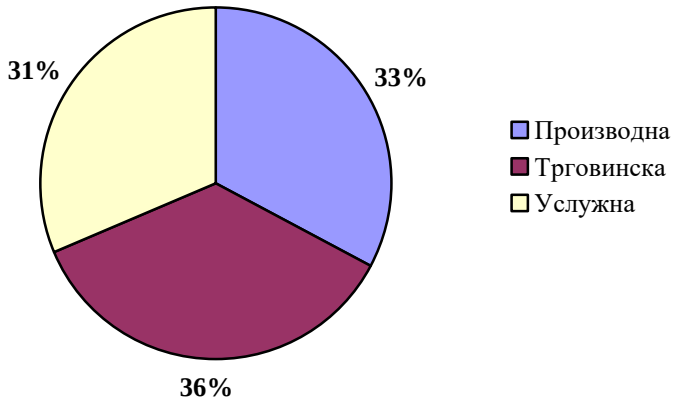

Резултати истраживања базирани су на анкетирању 39 (59%) правних лица из РС (3,32% основног скупа у РС), 21 (31%) правног лица из ФБиХ (0,70% основног скупа у ФБиХ) и 7 (10%) правних лица из БД БиХ (24,14% одређеног основног скупа у БД БиХ), што је приказано на графикону 5.4.

Графикон 5.4. *Стуктура анкетираних правних лица према мјесту регистрације*

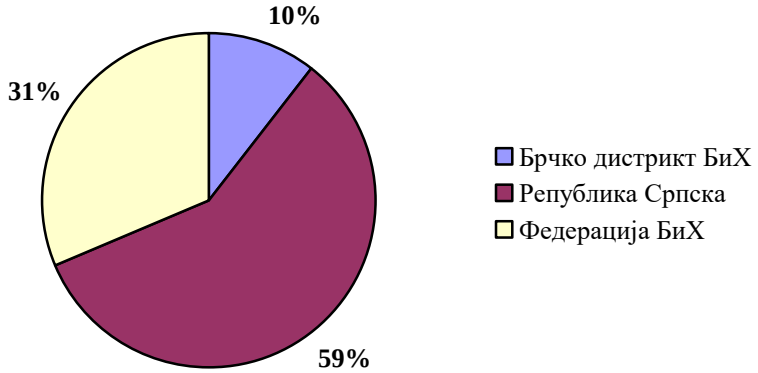

У погледу величине правног лица, у складу са утврђеним законским прописима и критеријума у оквиру сваке јурисдикције унутар БиХ, у истраживању је учествовало 17 (25%) правних лица класификованих као велико правно лице, 21 (31%) правно лице класификовано као средње правно лице и 29 (44%) правих лица класификованих као мало правно лице (графикон 5.5).

Графикон 5.5. *Категорије повезаних правних лица према просјечном броју запослених, укупном годишњем приходу и просјечној вриједности пословне имовине*

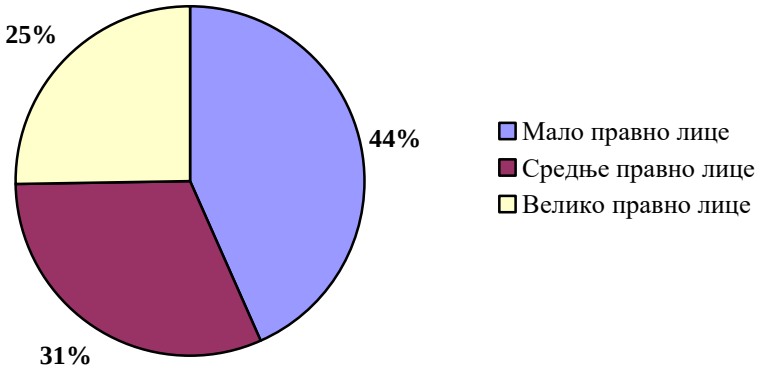

Претходни графикон показао је да је 69% правних лица у БиХ, који су учествовали у процесу анкетирања, означено статусом малог и средњег правног лица. Међутим, резултати истраживања указују да 72% тих правних лица користе МРС/МСФИ, док остали користе МСФИ за МСП (графикон 5.6).

Графикон 5.6. *Примјена МРС од стране малих и средњих правних лица*

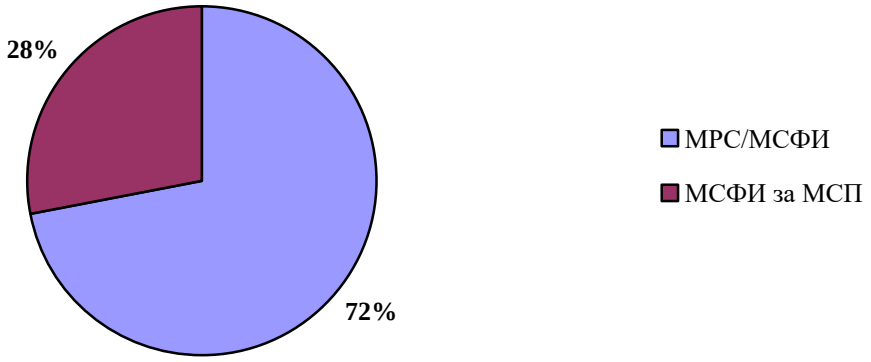

Примјеном Ликертове скале оцјена од 1 до 5 (1-у потпуности неодговарајући, 5-у потпуности одговорајући), 58,30% малих и средњих правних лица, која користе МСР/МСФИ, сматра да они нису у складу са реалним потребама конкретних правних лица, њих 27,80% је заузело неутралан став. При томе, само њих 8,30% сматра да су односни стандарди одговарајући, а 5,60% да су они у потпуности усклађени са реалним потребама малих и средњих предузећа (табела 5.3).

Табела 5.3. *Оцјена усклађености МРС/МСФИ са реалним потребама малих и средњих правних лица*

Оцјена	Број испитаника	Учешће	Кумулативно учешће
У потпуности неодговарајући	0	0,0%	0,0%
Неодговарајући	21	58,3%	58,3%
Неутралан став	10	27,8%	86,1%
Одговарајући	3	8,3%	94,4%
У потпуности одговарајући	2	5,6%	100,0%
Укупно	**36**	**100,0%**	

Са друге стране, 71,40% малих и средњих правних лица, која користе МСФИ за МСП, сматра да су они у складу са реалним потребама корисника финансијских извјештаја конкретних правних лица (35,70% се изјаснило да су коришћени стандарди одговарајући, а 35,70% да су у потпуности одговарајући), док се њих 21,40% опредијелило за неутралан став, а само 7,20% сматра да односни стандарди нису усклађени са реалним потребама малих и средњих правних лица (табела 5.4).

Табела 5.4. *Оцјена усклађености МСФИ за МСП са реалним потребама малих и средњих правних лица*

Оцјена	Број испитаника	Учешће	Кумулативно учешће (опадајуће)
У потпуности неодговарајући	0	0,0%	100,0%
Неодговарајући	1	7,2%	100,0%
Неутралан став	3	21,4%	92,8%
Одговарајући	5	35,7%	71,4%
У потпуности одговарајући	5	35,7%	37,5%
Укупно	**14**	**100,0%**	

У наредним табелама приказан је утицај појединих фактора на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима, у складу са оцјеном анкетираних повезаних правних лица по основу примјене Ликертове скале (1-ни најмање не утиче, 5-у великој мјери утиче).

Табела 5.5. *Оцјена утицаја глобализацје на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима*

Оцјена	Број испитаника	Учешће	Кумулативно учешће (опадајуће)
Ни најмање не утиче	0	0,0%	100,0%
У малој мјери утиче	2	3,0%	100,0%
Неутралан став	8	11,9%	97,0%
У већој мјери утиче	37	55,2%	85,1%
У великој мјери утиче	20	29,9%	29,9%
Укупно	**67**	**100,0%**	
Аритметичка средина	**4,12**		
Стандардна девијација	**0,729**		

Нешто више од 85% испитаника је оцијенило да глобализација има значајан утицај на интензивирање трансакционих односа између повезаних правних лица. Њих 11,90% је заузело неутралан став, док је њих 3,00% оцијенило да глобализација у малој мјери

одређује интензитет обављања унутаргрупних активности. Просјечна оцјена утицаја глобализације на интензивирање пословања са поевазним правним лицима је 4,12, а стандардна девијација је 0,729.

Табела 5.6. *Оцјена утицаја неуједначених пореских прописа на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима*

Оцјена	Број испитаника	Учешће	Кумулативно учешће (опадајуће)
Ни најмање не утиче	0	0,0%	100,0%
У малој мјери утиче	3	4,5%	100,0%
Неутралан став	12	17,9%	95,6%
У већој мјери утиче	46	68,7%	77,7%
У великој мјери утиче	6	9,0%	9,0%
Укупно	**67**	**100,0%**	
Аритметичка средина	**3,82**		
Стандардна девијација	**0,650**		

Неуједначени порески прописи у складу са мишљењем 77,7% испитаника утиче на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима. 17,90% заузело неутралан став, а 4,50% сматра да се тај утицај остварује у мањој мјери. Аритметичка средина оцјене утицаја неуједначених пореских прописа на интензивирање обављања трансакционих односа са повезаним правним лицима је 3,82, са стандардном девијацијом 0,650.

Табела 5.7. *Оцјена утицаја финансијске стратегије правног лица на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима*

Оцјена	Број испитаника	Учешће	Кумулативно учешће (опадајуће)
Ни најмање не утиче	0	0,0%	100,0%
У малој мјери утиче	2	3,0%	100,0%
Неутралан став	9	13,4%	97,0%
У већој мјери утиче	30	44,8%	83,6%
У великој мјери утиче	26	38,8%	38,8%
Укупно	**67**	**100,0%**	
Аритметичка средина	**4,19**		
Стандардна девијација	**0,783**		

Дефинисана финансијска стратегија повезаног правног лица утиче на интензивирање трансакционих односа унутар групе по мишљењу 83,60% испитаника, док њих 13,40% сматра да она може, а и не мора имати одређени утицај. Само 3,00% испитаника истиче да финансијска стратегија у малој мјери остварује утицај на интензивније обављање трансакционих активности са повезаним правним лицима. Просјечна оцјена коју су дали испитаници утицају наведеног фактора је 4,19, са стандардном девијацијом 0,783.

Табела 5.8. *Оцјена утицаја нестабилног пословног окружења на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима*

Оцјена	Број испитаника	Учешће	Кумулативно учешће (опадајуће)
Ни најмање не утиче	0	0,0%	100,0%
У малој мјери утиче	2	3,0%	100,0%
Неутралан став	13	19,4%	97,0%
У већој мјери утиче	41	61,2%	77,6%
У великој мјери утиче	11	16,4%	16,4%
Укупно	**67**	**100,0%**	
Аритметичка средина	**3,91**		
Стандардна девијација	**0,690**		

Од укупног броја анкетираних испитаника, њих 77,60% је било сагласно са ставом да управо нестабилно пословно окружење утиче на све изражајније пословање унутар групе и по тој основи интензивирање трансакционих односа између чланова унутар групе. 19,40% испитаника заузело је неутралан став, док се њих 3,00% изјаснило да нестабилно пословно окружење нема значајног утицаја на интензитет унутаргрупног пословања. Аритметичка средина износи 3,91, са стандардном девијацијом 0,690.

Статус анкетираних правних лица према повезаним правним лицима са којима послују приказан је у табели 5.9. При томе, 3,00% анкетираних правних лица означило је да истовремено имају статус и матичног и зависног правног лица.

Табела 5.9. *Статус правних лица према повезаним правним лицима*

Статус правног лица	Број испитаника	Учешће	Учешће у узорку
Матично правно лице	24	34,8%	35,8%
Зависно правно лице	42	60,9%	62,7%
Остало	3	4,3%	4,5%
Укупно	**69**	**100,0%**	**103,0%**

Позивајући се на наведена ограничења у истраживању, тачније на напомену да су у процесу анкетирања учествовала и лица чије радна позиција није директно повезана са примјеном трансферних цијена, па им је односна област недовољно позната и јасна, у оквиру дефинисања статуса правног лица према повезним правним лицима са којима послују, односни испитаници изабрали су опцију "остало", наводећи појашњења као што су "самостално правно лице, гдје матично предузеће нема директног учешћа у власништву осталих предузећа", "правно самостално предузеће власнички повезано" и слично. Међутим, с обзиром на мало учешће наведених одговора она нису значајније утицала на резултате истраживања.

Готово 57% анкетираних повезаних правних лица примјењује политику различитих продајних цијена за различите купце (графикон 5.7), чиме се додатно наглашава

специфичност примјене политике утврђивања трансферних цијена од стране повезаних правних лица у БиХ.

Графикон 5.7. *Примјена различитих продајних цијана за различите купце*

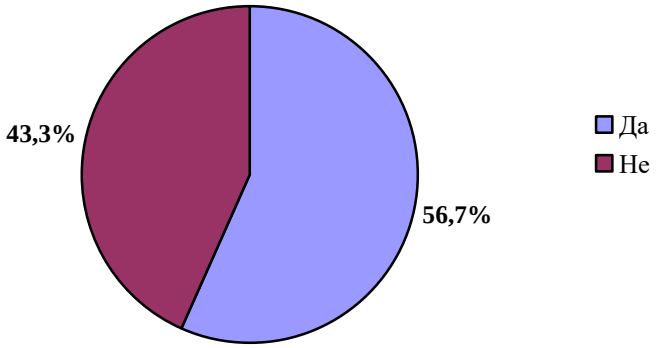

У наредној табели приказан је степен примјене трансферних цијена у обављању пословних активности анкетираних правних лица (Ликертова скала: 1-изузетно неинтезивна примјена, 5-изузетно интензивна примјена).

Табела 5.10. *Степен примјене трансферних цијена повезаних правних лица у БиХ*

	Број испитаника	Теоријски распон		Стварни распон		Медијана	Аритметичка средина	Стандардна девијација
		Минимална оцјена	Максимална оцјена	Минимална оцјена	Максимална оцјена			
Степен примјене трансферних цијена у обављању пословних активности	67	1	5	2	5	4,00	3,91	0,773

Добијени резултати истраживања указују да је просјечна оцјена степена примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица у Босни и Херцеговини 3,91, са стандардном девијацијом 0,773. Најмања дата оцјена од стране испитаника је 2, а највећа 5, при чему је најмање половина испитаника оцјенила степен примјене трансферних цијена оцјенама 4 и 5, што указује на изражену примјену трансферних цијена анкетираних повезаних правних лица.

У табели 5.11. презентован је интензитет примјене појединих метода трансферних цијена од стране анкетираних повезаних правних лица. Највећу примјену од стране повезаних правних лица која су регистрована на територији БиХ, има МУТЦ (61,20%), затим МТП (29,90%), МППЦ (19,40%), а у знатно мањој мјери МТНМ (10,40%) и МПТД (3,00%). Правна лица која, при обављању трансакционих односа са повезаним правним лицима, користе више метода утврђивања трансферних цијена, углавном примјењују

МУТЦ и МТП (9% узорка) или МУТЦ и МППЦ (5,90% узорка), а у мањој мјери МУТЦ и МТНМ (4,50% узорка), као и МТП и МТНМ (4,50% узорка).

Табела 5.11. *Примјена метода трансферних цијена од стране повезаних правних лица у БиХ*

Методе трансферних цијена	Број испитаника	Учешће	Учешће у узорку
Метода упоредиве тржишне цијене (МУТЦ)	41	49,4%	61,2%
Метода препродајне цијене (МППЦ)	13	15,7%	19,4%
Метода трошкови плус (МТП)	20	24,1%	29,9%
Метода трансферне нето марже (МТНМ)	7	8,4%	10,4%
Метода подјеле трансакционе добити (МПТД)	2	2,4%	3,0%
Укупно	**83**	**100,0%**	**123,9%**

При формирању трансферних цијена, одлуке о начину њиховог утврђивања, при обављању трансакционих активности у пословању са повезаним лицима, доносе се централизовано, на основу одлуке матичног правног лица код 55% анкетираних, а на основу договора између учесника у трансакцији, тј. децентрализовано код 45% анкетираних (графикон 5.8).

Графикон 5.8. *Доношење одлуке о начину формирања трансферних цијена*

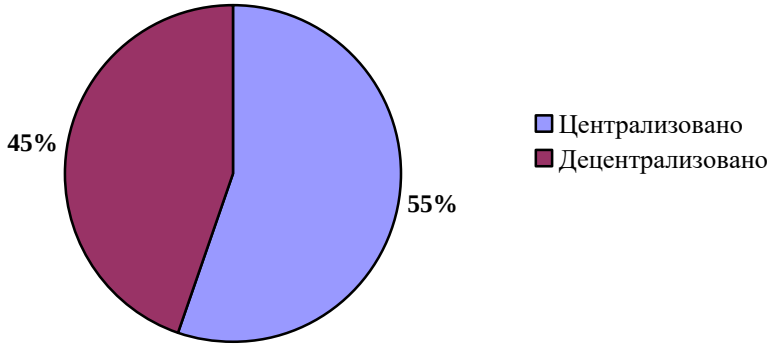

У табели 5.12. приказана је структура територијалног пословања анкетираних повезаних правних лица која су регистрована на територији БиХ.

Табела 5.12. *Територијално пословања повезаних правних лица у БиХ*

Подручје пословања повезаног правног лица	Број испитаника	Учешће	Учешће у узорку
Брчко дистрикт БиХ	22	14,4%	32,8%
Република Српска	57	37,3%	85,1%
Федерација БиХ	46	30,1%	68,7%
Иностранство	28	18,3%	41,8%
Укупно	**153**	**100,0%**	**228,4%**

Од укупног броја анкетираних повезаних правних лица, њих 25,40% послује само у оквиру једне јурисдикције унутар БиХ, 32,80% послује у двије или три јурисдикције у

БиХ, а њих 41,80% послује на (некој или цјелокупној) територији БиХ и у иностранству (табела 5.13).

Табела 5.13. *Структура територијалног пословања повезаних правних лица у БиХ*

Подручје пословања повезаног правног лица	Број испитаника	Учешће
Једна јурисдикција у БиХ	17	25,4%
БиХ (двије или три јурисдикције)	22	32,8%
БиХ и иностранство	28	41,8%
Укупно	**67**	**100,0%**

При томе, 88,10% испитаника изјаснило се да је надлежни сектор у правном лицу, у којем су запослени, упознат са законским прописима везаним за пореска умањења, одбитне ставке и ослобађања за одређене категорије пословних субјеката у оквиру јурисдикције у којој послују, док је њих 11,90% навело да је дјелимично упознато (графикон 5.9).

Графикон 5.9. *Упознатост надлежног сектора/особе у правном лицу са законским прописима везаним за пореска умањења, одбитне ставке и ослобађања*

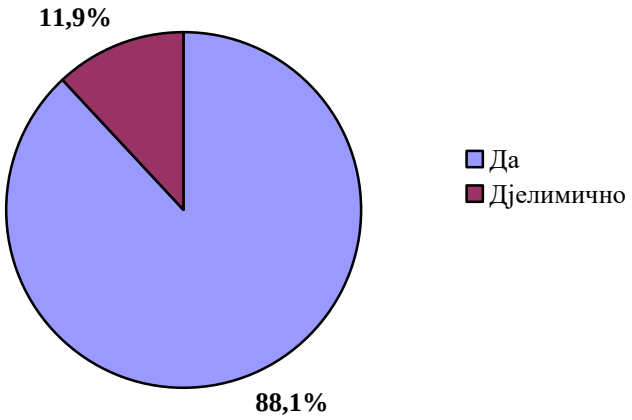

Приказ личне процјене задовољства испитаника, као представника анкетираних правних лица, постојећим законским прописима, примјеном Ликертове скале (1-потпуно незадовољавајући, 5-потпуно задовољавајући) представљен је у табели 5.14.

Табела 5.14. *Оцјена задовољства законским прописима везаним за пореска умањења, одбитне ставке и ослобађања*

Оцјена	Број испитаника	Учешће	Кумулативно учешће
Потпуно незадовољавајући	2	3,0%	3,0%
Незадовољавајући	22	32,8%	35,8%
Неутралан став	33	49,3%	85,1%
Задовољавајући	8	11,9%	97,0%
Потпуно задовољавајући	2	3,0%	100,0%
Укупно	**67**	**100,0%**	
Аритметичка средина	**2,79**		
Стандардна девијација	**0,808**		

35,80% испитаника је оцијенило односне прописе као незадовољавајуће, док је њих 49,30% заузело неутралан став. Просјечна оцјена задовољства, односно у овом случају незадовољства повезаних правних лица законским прописима у БиХ, везаним за пореска умањења, одбитне ставке и ослобађања, износи 2,79 са стандардном девијацијом 0,808.

На графикону 5.10. приказана је процјена усклађености прописаних пореских олакшица у јурисдикцијама унутар Босне и Херцеговине.

Графикон 5.10. *Усклађеност пореских олакшица на босанскохерцеговачкој територији*

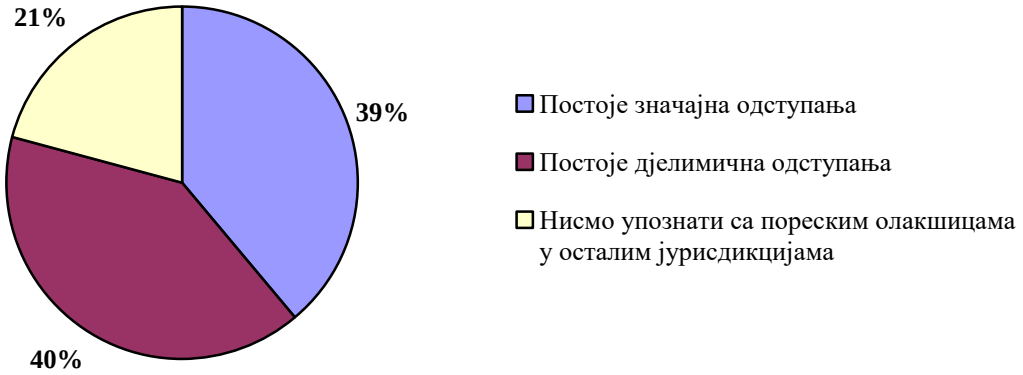

У складу са добијеним резултатима истраживања, 39% испитаника је навело да постоје значајна одступања у погледу прописаних пореских олакшица између јурисдикција унутар БиХ, 40% да постоје дјелимична одступања, а 21% да нису упознати са прописаним пореским олакшицама у осталим јурисдикцијама у БиХ. Ниједан испитаник није навео да су прописи у том сегменту у потпуности усклађени на цијелој босанскохерцеговачкој територији.

У наредним табелама и на графиконима приказани су циљеви обављања трансакционих активности, односно примјене трансферних цијена у односима са повезаним правним лицима, као и оцјене испуњености означених циљева примјеном Ликертове скале (1-потпуно неиспуњен, 5-потпуно испуњен).

Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у истој пореској јурисдикцији, укључујући и оцјену испуњености наведених циљева приказани су у табелама 5.15. и 5.16. и на графикону 5.11.

Побољшање финансијског положаја правног лица наводи се као један од основних циљева спровођења трансакционих активности са повезаним правним лицима у истој пореској јурисдикцији. Такође, као значајан циљ истиче се и повећање тржишног учешћа, а у нешто мањој мјери и побољшање пословања правног лица и смањење пореских обавеза.

Табела 5.15. *Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у истој јурисдикцији*[30]

Примарни циљеви	Број испитаника	Учешће	Учешће у узорку
Побољшање пословања	17	20,5%	36,2%
Побољшање финансијског положаја	36	43,4%	76,6%
Повећање тржишног учешћа	27	32,5%	57,4%
Смањење пореских обавеза	3	3,6%	6,4%
Укупно	**83**	**100,0%**	**176,6%**

Графикон 5.11. *Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у истој јурисдикцији*

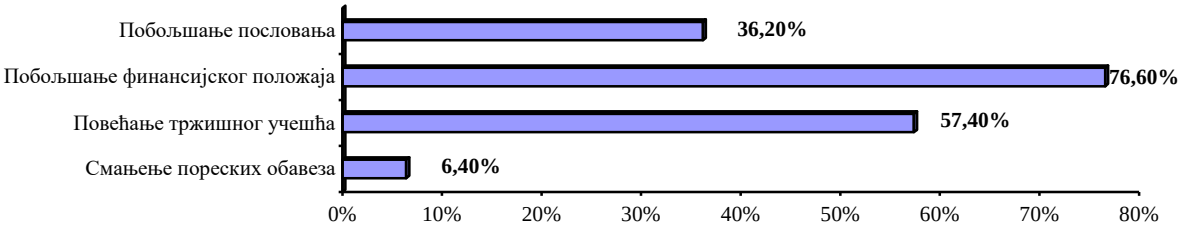

Табела 5.16. *Оцјена степена испуњености циљева по основу примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у истој јурисдикцији*

Примарни циљеви	Теоријски распон		Стварни распон		Медијана	Аритметичка средина	Стандардна девијација
	Минимална оцјена	Максимална оцјена	Минимална оцјена	Максимална оцјена			
Побољшање пословања	1	5	3	5	4,00	4,33	0,594
Побољшање финансијског положаја	1	5	3	5	4,00	4,23	0,731
Повећање тржишног учешћа	1	5	3	5	4,00	4,07	0,675
Смањење пореских обавеза	1	5	3	4	4,00	3,67	0,577

За све наведене циљеве по основу примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у истој јурисдикцији, најмање половина испитаника је оцијенила њихову испуњеност оцјенама 4 и 5 (у случају смањења пореских обавеза максимална дата оцјена је 4). Просјечна оцјена побољшања пословања по основу примјене трансферних цијена између повезаних правних лица у истој пореској јурисдикцији је 4,33, са стандардном девијацијом 0,594. Просјечна оцјена побољшања финансијског положаја је 4,23, са стандардном девијацијом 0,731, просјечна оцјена повећања тржишног учешћа је 4,07, са стандардном девијацијом 0,675 и просјечна оцјена смањења пореских обавеза је 3,67, са стандардном девијацијом 0,577.

[30] 29,90% испитаника је назначило да нема повезано правно лице у оквиру пореске јурисдикције у којој је регистровано, те они нису били узети у разматрање при одређивању значаја наведених циљева.

Циљеви обављања трансакционих активности са повезаним правним лицима на територији БиХ, као и оцјена испуњености тих циљева приказани су у табелама 5.17. и 5.18. и на графикону 5.12.

Као примарни циљ у успостављању трансакционих односа са повезаним правним лицима у осталим јурисдикцијама у БиХ наводи се првенствено побољшање финансијског положаја, затим повећање тржишног учешћа, а у нешто мањој мјери побољшање пословања и смањење пореских обавеза.

Табела 5.17. *Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у Босни и Херцеговини*[31]

Примарни циљеви	Број испитаника	Учешће	Учешће у узорку
1. Побољшање пословања	20	17,1%	41,7%
2. Побољшање финансијског положаја	42	35,9%	87,5%
3. Повећање тржишног учешћа	35	29,9%	72,9%
4. Смањење пореских обавеза	20	17,1%	41,7%
Укупно	**117**	**100,0%**	**243,8%**

Графикон 5.12. *Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у Босни и Херцеговини*

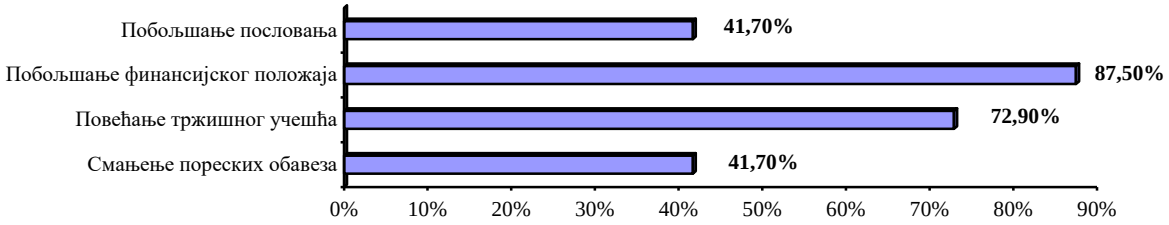

Табела 5.18. *Оцјена степена испуњености циљева по основу примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у Босни и Херцеговини*

Примарни циљеви	Теоријски распон		Стварни распон		Медијана	Аритметичка средина	Стандардна девијација
	Минимална оцјена	Максимална оцјена	Минимална оцјена	Максимална оцјена			
Побољшање пословања	1	5	3	5	4,00	4,15	0,671
Побољшање финансијског положаја	1	5	3	5	4,00	4,26	0,767
Повећање тржишног учешћа	1	5	3	5	4,00	4,14	0,692
Смањење пореских обавеза	1	5	3	5	4,00	3,70	0,657

Приказ оцјена степена испуњености одређених циљева, указује да је најмање 50% анкетираних назначило испуњеност изабраних примарних циљева. Просјечна оцјена побољшања пословања износи 4,15, са стандардном девијацијом 0,671. Просјечна оцјена побољшања финансијског положаја је 4,26, са стандардном девијацијом 0,767. Просјечна

[31] 28,40% испитаника је назначило да нема повезано правно лице у осталим јурисдикцијама у БиХ, те они нису били узети у разматрање при одређивању значаја наведених циљева.

оцјена повећања тржишног учешћа је 4,14, са стандардном девијацијом 0,692. Просјечна оцјена смањења пореских обавеза је 3,70, са стандардном девијацијом 0,657.

Циљеви успостављања трансакционих односа са повезаним правним лицима у иностранству и оцјена испуњености односних циљева приказани су у табелама 5.19. и 5.20. и на графикону 5.13.

Са становишта примјене трансферних цијена по основу обављања трансакционих активности са повезаним правним лицима у иностранству, као примарни циљ анкетирана повезана правна лица која су регистрована на територији БиХ, навела су повећање тржишног учешћа и смањење пореских обавеза. А затим и смањење утицаја економских ограничења и у мањој мјери побољшање финансијског положаја правног лица.

Табела 5.19. *Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству*[32]

Примарни циљеви	Број испитаника	Учешће	Учешће у узорку
1. Побољшање финансијског положаја	11	12,1%	30,6%
2. Повећање тржишног учешћа	32	35,2%	88,9%
3. Смањење утицаја економских ограничења	23	25,3%	63,9%
4. Смањење пореских обавеза	25	27,5%	69,4%
Укупно	**91**	**100,0%**	**252,8%**

Графикон 5.13. *Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству*

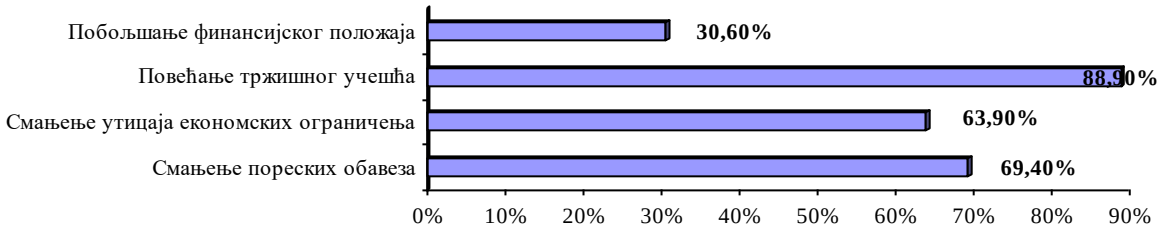

Табела 5.20. *Оцјена степена испуњености циљева по основу примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству*

Примарни циљеви	Теоријски распон		Стварни распон		Медијана	Аритметичка средина	Стандардна девијација
	Минимална оцјена	Максимална оцјена	Минимална оцјена	Максимална оцјена			
Побољшање финансијског положаја	1	5	3	5	4,00	4,00	0,894
Повећање тржишног учешћа	1	5	3	5	4,00	4,00	0,762
Смањење утицаја економских ограничења	1	5	3	5	4,00	3,91	0,569
Смањење пореских обавеза	1	5	3	5	4,00	3,84	0,624

[32] 46,30% испитаника је назначило да нема повезано правно лице у иностранству, те они нису били узети у разматрање при одређивању значаја наведених циљева.

Оцјена степена испуњености одређених циљева по основу примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству показује да најмање половина испитаника сматра да су циљеви, које су означили као примарне, остварени. Просјечна оцјена степена остварења побољшања финансијског положаја, износи 4,00, са стандардном девијацијом 0,943. Просјечна оцјена повећања тржишног учешћа је 4,00, са стандардном девијацијом 0,762. Просјечна оцјена смањења утицаја економских ограничења је 3,91, са стандардном девијацијом 0,569 и просјечна оцјена смањења пореских обавеза је 3,84, са стандардном девијацијом 0,624.

На питање да ли правно лице води документацију о трансферним цијенама 61,20% испитаника је означило опцију да води само ону која је предвиђена пореским прописима у јурисдикцији/ама у којој/има послује у БиХ, док је 4,50% назначило да поред законом прописане документације воде још и посебне студије о трансферним цијенама или посебне калкулације за сваку трансакцију (графикон 5.14).

Графикон 5.14. *Вођење документације о трансферним цијенама*

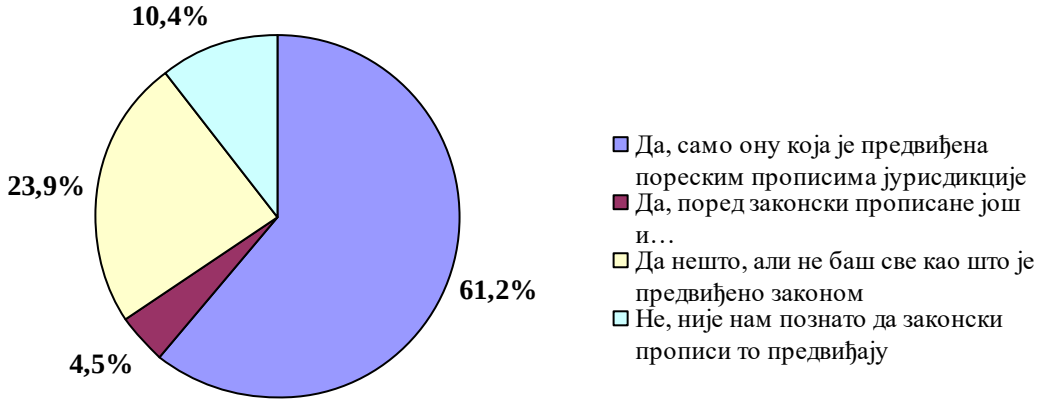

Међутим, иако је 34,30% испитаника навело да не води сву документацију о трансферним цијенама онако како је предвиђено законским прописима или да уопште не води односну документацију (јер им није познато да то траже законски прописи), чак 87% од њих, у посљедњих пет година, није платило казну надлежним пореским органима у БиХ, по основу непотпуне или неблаговремено достављене документације, док је њих 13% назначило да нису платили казну, мада им јесте зарачуната казна по том основу (графикон 5.15).

65,70% анкетираних повезаних правних лица било је предмет контроле од стране надлежних пореских управа у БиХ у посљедњих пет година (графикон 5.16). Код 13,60% од њих су утврђене неке неправилности око примјене трансферних цијена (графикон 5.17).

Графикон 5.15. *Плаћање казне по основу непотпуне или неблаговремене документације*

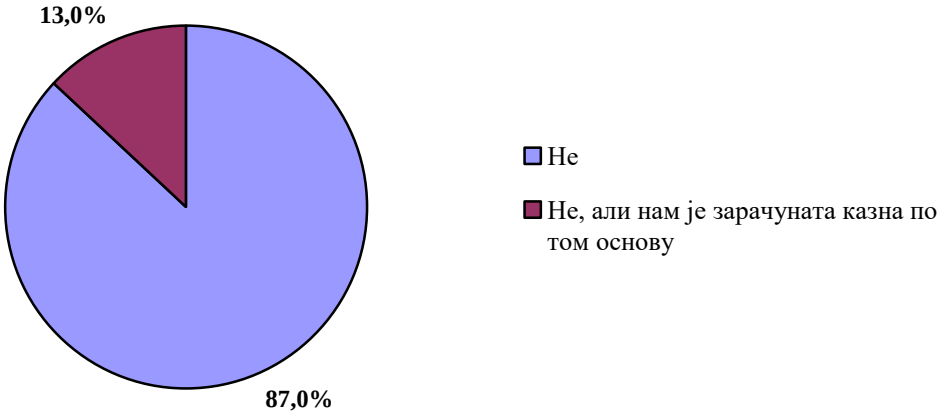

Графикон 5.16. *Правна лица су била предмет контроле надлежних пореских управа у БиХ*

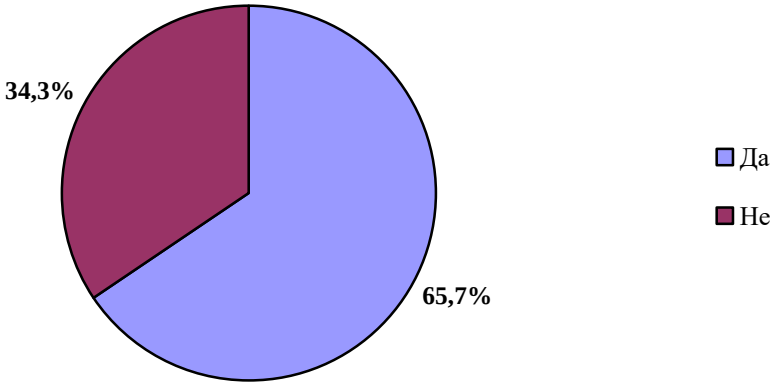

Графикон 5.17. *Утврђене неправилности од стране надлежних пореских управа у БиХ око примјене трансферних цијена*

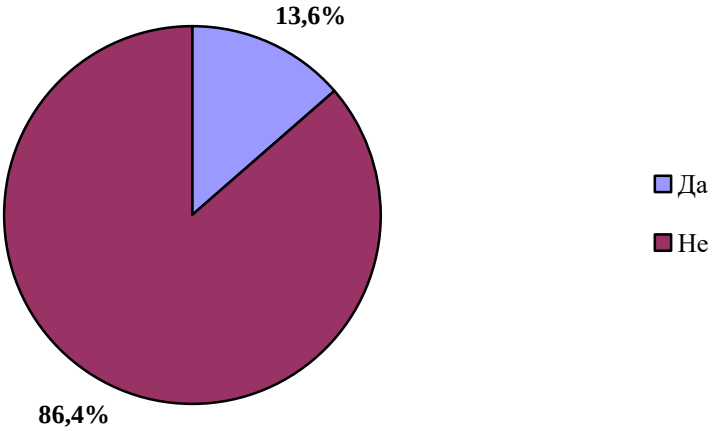

При томе 66,70% њих је платило додатни порез на добит и 33,30% је платило казну у складу са надлежним пореским прописима. Ниједно повезано правно лице, код кога су утврђене неправилности, није било санкционисано од стране надлежних пореских управа (графикон 5.18).

Графикон 5.18. *Плаћање додатног пореза, казни или санкција по основу утврђених неправилности око примјене трансферних цијена*

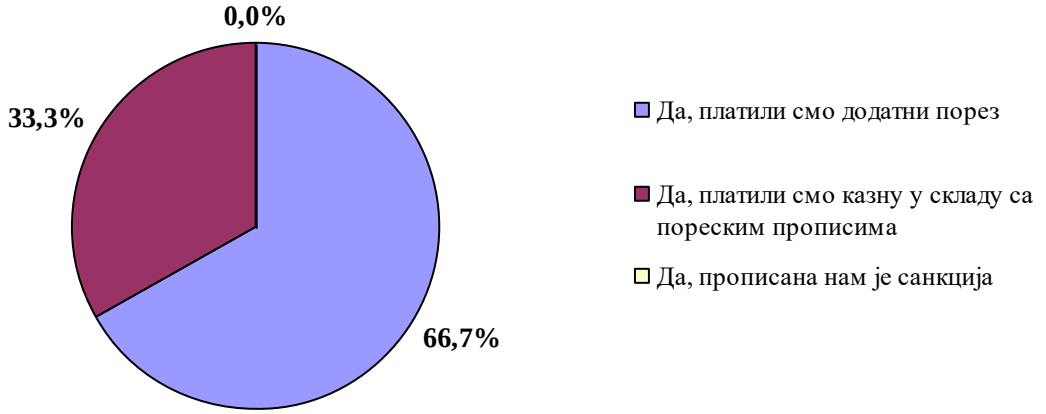

9.1.2. Анализа функционисања и спровођења контроле надлежних пореских управа у Босни и Херцеговини у домену примјене трансферних цијена

У циљу испитивања опорезивања добити и спровођења надзора надлежних пореских управа у БиХ над употребом трансферних цијена од стране повезаних правних лица која су регистрована и која послују на територији БиХ, анкетирана су физичка лица, запослена у оквиру односних надлежних пореских управа. У упитнику се захтијевало навођење функције анкетираног, из разлога да би се показало да функција коју испитаник обавља има везе са анализираном тематиком и да је упућен у дату проблематику, те да заиста може дати валидне одговоре за анализу. Функције анкетираних су наведене у наставку:

- инспектор за контролу средњих и малих пореских обвезника у Пореској управи БД,
- начелник Одјељења за управљање ризиком у Пореској управи РС и
- помоћник директора Пореске управе ФБиХ.

У упитнику се, такође, тражило навођење броја активних обвезника пореза на добит (закључно са новембром 2017. године), да би се назначила величина извориштa убирања односног пореског прихода (табела 5.21).

Табела 5.21. *Активни обвезници пореза на добит по главним пореским јурисдикцијама у БиХ*

	БД БиХ	РС	ФБиХ
Број обвезника пореза на добит	1.660	15.154	27.669

На основу добијених података, на територији цјелокупне Босне и Херцеговине 44.483 правних лица представљају активне обвезнике ове категорије пореза.

Учешће пореза на добит у укупним пореским приходима ентитета/Дистрикта не прелази 5% (у ФБиХ до 10%), али је његово учешће у директним пореским приходима све три јурисдикције унутар БиХ до 50%. Оваква ситуција потврђује низак степен привредног

развоја цјелокупне територије БиХ, односно низак економски потенцијал регистрованих пореских обвезника.

Полазећи од чињенице да се имплементација МСФИ за МСП позитивно одразила на пословање ове категорије предузећа како у развијеним земљама, тако и у земљама у развоју, а нарочито у земљама у транзицији, због побољшања до тада неадекватне инфраструктуре финансијског извјештавања за мала и средња предузећа (засноване на примјени пуних МРС/МСФИ), настојало се сагледати да ли је надлежним пореским управама у БиХ познато колико је учешће обвезника пореза на добит који су класификовани као мала и средња правна лица у укупним обвезницима пореза на добит, као и колико њих користи МСФИ за МСП (табела 5.22).

Табела 5.22. *Мала и средња правна лица у улози обвезника пореза на добит*

	БД БиХ	**РС**	**ФБиХ**
Учешће малих и средњих правних лица у укупним обвезницима пореза на добит	Недостатак података	Преко 80%	Недостатак података
Број малих и средњих правних лица као обвезника пореза на добит који користе МСФИ за МСП	-	20-50%	-

Креирање прихватљивог модела обрачуна пореза на добит мора бити у складу са тежњом за успостављањем квалитетног система финансијског извјештавања од стране пореских обвезника. Доношењем и усвајањем МСФИ за МСП отворила се могућност да систем опорезивања добити буде успостављен на основу чврсте везе између пословних и пореских биланса. БиХ није изузетак од остатка свијета, односно мала и средња предузећа чине основу њене економије (што потврђује и податак да она чине преко 80% у укупним обвезницима пореза на добит у РС), због чега је односни концепт изузетно важан. Такође, подаци о структури повезаних правних лица у РС и ФБиХ (приказани у табелама 5.1. и 5.2) потврђују претходну констатацију. Међутим, надлежне пореске управе унутар БиХ (изузев РС) не располажу подацима колико има обвезника пореза на добит који су класификовани као мала и средња правна лица у укупним обвезницима пореза на добит у оквиру њихове јурисдикције, што значи да односна тематика још увијек није добила адекватну пажњу. Другим ријечима, изложени подаци, уз напомену и да недовољан број малих и средњих правних лица користи МСФИ за МСП (што потврђује податак из РС), указују да надлежне институције БиХ још увијек нису препознале МСФИ за МСП као релативно стабилан скуп претежно традиционалних рачуноводствених начела и принципа, односно као рјешење за појачано ослањање пореске евиденције на рачуноводствене, чиме би се створиле реалне претпоставке за умањење броја неопходних усклађивања при

обрачуну пореза на добит привредних субјеката, смањили трошкови пореске евиденције и креирала једноставнија и ефикаснија пореска контрола.

Надовезујући се на наведено у табели 5.23. је приказа однос између пословног и пореског биланса у главним јурисдикцијама унутар БиХ.

Табела 5.23. *Однос и степен условљености пореског и пословног биланса*

	БД БиХ	**РС**	**ФБиХ**
Повезаност пословног и пореског биланса	Потпуна независност пореског и пословног биланса	Зависност пореског од пословног биланса	Зависност пореског од пословног биланса
Степен прилагођавања елемената опорезиве основице, у складу са пореским прописима, у односу на податке исказане у пословном билансу	-	Значајна прилагођавања	Значајна прилагођавања

У пореском систему БД БиХ заступљена је потпуна независност пореског и пословног биланса, што подразумијева вођење засебних пореских евиденција, односно достављање својеврсног пореског биланса надлежној пореској управи. За овакав систем неповезаности пословних и пореских евиденција карактеристичан је висок ниво укупних трошкова испуњења пореских обавеза и од стране пореских обвезника и од стране надлежних органа при спровођењу контроле исправности обрачуна пореских обавеза. Са друге стране, у пореском систему РС и ФБиХ примјењује се модел "обрнуте зависности" при обрачуну пореза на добит привредних субјеката. Међутим, потпуну корист од наведеног односа нарушава постојање значајног прилагођавања при свођењу рачуноводствене на опорезиву основицу, што је посљедица нестабилности пореске основице у систему финансијског извјештавања заснованог на примјени пуних МРС/МСФИ, с обзиром на то да су они подложни релативно честим измјенама и ревидирањима. Другим ријечима, и поред постојећих индиција да ће се, у догледном периоду, кроз нове законе и у порески систем Дистрикта вратити модел "обрнуте зависности" (чиме би се у суштинском смислу постигла усклађеност између јурисдикција унутар БиХ), велики број прилагођавања наглашава јаз између пословних и пореских евиденција, остављајући и даље потребу вођења додатних пореских евиденција од стране пореских обвезника, нарочито када се говори о пореским обвезницима чији је капитал распоређен на више јурисдикција унутар БиХ.

Представници надлежних пореских управа у БиХ, примјеном Ликертове скале (1-ни најмање, 5-у великој мјери), оцијенили су да би већи степен повезаности пореског и пословног биланса (уз мања прилагођавања), кроз усклађивање законских прописа, довео

до поједностављења пореских евиденција и повећања вјеродостојности финансијских извјештаја пореских обвезника (табела 5.24).

Табела 5.24. *Оцјена констатације о већем степену повезаности пословног и пореског биланса*

	Теоријски распон		Стварни распон		Медијана	Аритметичка средина	Стандардна девијација
	Минимална оцјена	Максимална оцјена	Минимална оцјена	Максимална оцјена			
Већи степен повезаности пореског и пословног биланса (уз мања прилагођавања), кроз усклађивање законских прописа, довео би до поједностављења пореских евиденција и повећања вјеродостојности финансијских извјештаја пореских обвезника	1	5	4	5	4,00	4,333	0,577

Просјечна оцјена све три надлежне пореске управе у погледу неопходности већег степена повезаности пословног и пореског биланса је 4,333 (са стандардном девијацијом 0,577 и медијаном 4,000), што указује на једногласан став да би мањи степен прилагођавања кроз усклађивање законских прописа довео до поједностављења пореских евиденција и повећања вјеродостојности финансијских извјештаја пореских обвезника.

Недостатак података (у све три јурисдикције), односно немогућност давања одговора о броју, тј. учешћу пореских обвезника са статусом повезаних правних лица у укупним пореским обвезницима, намеће закључак да порески систем у БиХ још увијек не препознаје трансферне цијене и њене кориснике као значајан сегмент пореске контроле. У прилог томе у табели 5.25. наведени су подаци о начину функционисања и спровођења контроле од стране надлежних пореских управа у БиХ, у области примјене трансферних цијена.

У складу са добијеним подацима, евидентно је да је у РС питање трансферних цијена најраније ушло у законске прописе. Међутим, у РС и у Дистрикту нема децидно утврђеног периода спровођења ревизије достављених пореских биланса, док се у ФБиХ она спроводи на годишњем нивоу. При томе, контрола трансферних цијена јесте саставни дио ревизије достављених пореских биланса у РС и ФБиХ, а у Дистрикту се она спроводи једино уколико постоји оправдана сумња о кршењу постојећих прописа. Надлежне пореске управе у БД и у ФБиХ не располажу подацима о повећању пореског прихода по основу контроле трансферних цијена, односно накнадно коригованих пореских обавеза. Достављање документације о трансферним цијенама је саставни дио обавезне документације при подношењу пореског биланса у РС и ФБиХ, али Пореска управа ФБиХ не располаже подацима о наплаћеним казнама по основу достављања непотпуне или неблаговремене документације, док Пореска управа РС није обрачунавала казне по том

основу, иако су 01.01.2016. године уведене прекршајне санкције за документацију о трансферним цијенама.

Табела 5.25. *Контрола начина утврђивања и примјене трансферних цијена од стране надлежних пореских управа у БиХ*

	БД БиХ	РС	ФБиХ
Датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама.	01.01.2011. год.	01.01.2007. год.	01.01.2008. год.
Период спровођења ревизије достављених пореских биланса.	По потреби	По потреби	Годишње
Контрола ТЦ представља саставни дио ревизије достављених пореских биланса.	По потреби	Да	Да
Повећање пореског прихода по основу контроле ТЦ.	Недостатак података	Знатно (2015-2016. год. 4,7 милиона КМ)	Недостатак података
Документација о ТЦ представља саставни дио документације при подношењу пореског биланса.	Не	Да	Да
Наплаћене казне по основу непотпуне или неблаговремено достављене документације о трансферним цијенама.	-	Не – није било казни по том основу	Недостатак података

Примјеном Ликертове скале (1-ни најмање, 5-у великој мјери) представници надлежних пореских управа у БиХ оцијенили су поједине изјаве у вези са постојећим стањем и неопходношћу унапређења система пореског надзора у домену примјене трансферних цијена.

Табела 5.26. *Оцјене постојећег стања у надлежним пореским управама у БиХ*

	БД БиХ	РС	ФБиХ	Аритметичка средина
1. Постојећи прописи за регулисање питања о трансферним цијенама у складу су са потребама јурисдикције коју покрива Пореска управа.	2	4	3	3,000
2. Постојећа правила о трансферним цијенама у јурисдикцији коју покрива Пореска управа у складу су са Смјерницама ОЕЦД-а.	3	4	3	3,333
3. Постоји реална потреба за увођењем посебног одјељења за трансферне цијене у оквиру Пореске управе.	3	5	4	4,000
4. Постоји реална потреба за увођењем одговарајућих база података за провјеру оправданости / неоправданости услова под којима су извршене трансакције између повезаних лица.	5	5	4	4,667
5. Локални порески инспектори имају довољан ниво обучености за доказивање нерегуларне примјене трансферних цијена.	2	2	4	2,667
6. Постоји реална потреба да се створе законски предуслови за склапање и реализацију одређених напредних цјеновних споразума.	5	4	4	4,333
7. Постоји реална потреба за имплементацијом акционог плана БЕПС пројекта у домицилне пореске прописе.	5	4	3	4,000

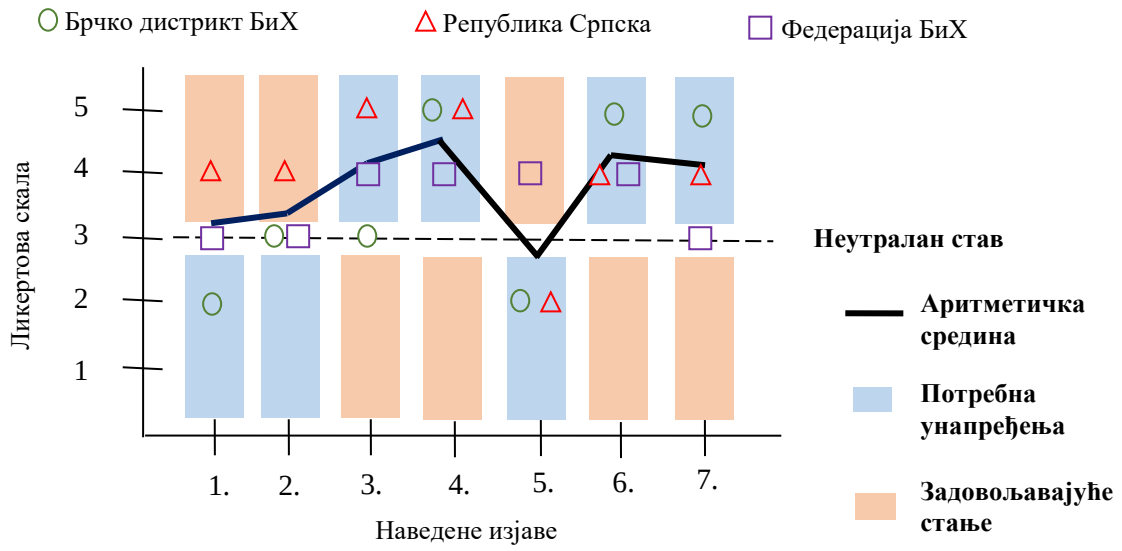

Слика 5.1. *Приказ стања и потреба за промјенама у надлежним пореским управама у БиХ*

Сагледавајући приказ кретања линије аритметичке средине по основу оцјена наведених изјава (слика 5.1), уочава се да све три надлежне пореске управе у БиХ потврђују потребу за унапређењем процедура и прописа надзора у области примјене трансферних цијена. Такође, иако надлежне пореске управе (нарочито Пореска управа у РС), са једне стране, сматрају да су постојећи порески прописи за регулисање питања о трансферним цијенама релативно у складу са потребама односне јурисдикције и да релативно слиједе препоруке назначене у Смјерницама ОЕЦД-а (с тим да у Дистрикту документација о трансферним цијенама не представља саставни дио документације при подношењу пореског биланса), са друге стране, оне наводе да локални порески инспектори (изузев у Федерацији БиХ) нису довољно обучени за доказивање нерегуларне примјене трансферних цијена. Међутим, оно што је важно напоменути, водећи се искључиво анализом добијених одговора из упитника, јесте да у погледу релевантности постојећих прописа о трансферним цијенама и обучености локалних пореских инспектора, надлежни порески органи у ФБиХ сматрају да је ситуација углавном задовољавајућа. Али такође, због недостатка података, они нису били у могућности да наведу информације о повећању пореског прихода по основу контроле трансферних цијена, као ни информације о наплаћеним казнама по основу непотпуне или неблаговремене документације о трансферним цијенама, што дјелимично урушава њихов механизам ефикасног праћења и оцјене дјелотворности постојећих пореских прописа и оспособљености запосленог особља у области надзора примјене трансферних цијена.

9.1.3. Анализа интензитета пословања између повезаних правних лица у Републици Српској

Сагледавање интензитета и природе пословања у оквиру групе повезаних правних лица која су регистрована и послују на територији Републике Српске, за трогодишњи период, базирало се на истраживању три компоненте:

- кретања просјечних вриједности учешћа у капиталу повезаних правних лица – као показатеља јачања утицаја матичних правних лица и проширивања економске цјелине као групе повезаних правних лица;

- промјена у обиму реализације пословних активности повезаних правних лица – кроз сагледавање просјечних вриједности салда купаца и добављача повезаних правних лица и просјечне вриједности реализације трансакција повезаним правним лицима;

- промјена у обиму реализације финансијских активности повезаних правних лица – кроз сагледавање просјечних вриједности потраживања и обавеза по основу кредита према повезаним правним лицима и просјечне вриједности остварених финансијских прихода и финансијских расхода од повезаних правних лица.

У табели 5.27. приказано је кретање просјечних вриједности на позицији Учешће у капиталу зависних правних лица, у финансијским извјештајима правних лица чијим се акцијама тргује на Бањалучкој берзи.

Табела 5.27. *Кретање просјечних вриједности учешћа у капиталу повезаних правних лица за период 2014-2016. година (у хиљадама КМ)*

Просјечне вриједности	Износи			Ланчани индекси		Базни индекс
	2014.	2015.	2016.	2015.	2016.	2016.
Учешће у капиталу зависних правних лица (АОП-022)	29.508	33.308	34.350	112,88%	103,13%	116,41%

Добијени резултати истраживања показали су да је дошло до пораста просјечне вриједности учешћа у капиталу која посједују матична правна лица. У 2015. години просјечна вриједност учешћа у капиталу зависних правних лица је била за 12,88% већа у односу на 2014. годину. У 2016. години просјечна вриједност учешћа у капиталу зависних правних лица је била за 3,13% већа у односу на 2015. годину и за 16,41% већа у односу на 2014. годину. Овакав континурани раст просјечне вриједности учешћа у капиталу указује на пораст контроле утицаја матичних правних лица у пословању зависних правних лица. Такође, анализирајући податке емитената Бањалучке берзе (табела 5.28) у РС у 2016. години дошло је до пораста броја повезаних правних лица чијим се акцијама тргује на Бањалучкој берзи за 3,85% у односу на 2015. годину, односно за чак 78,02% у односу на 2014. годину, што је доказ ширења економске цјелине као групе повезаних правних лица.

Табела 5.28. *Кретање броја повезаних правних лица у РС у периоду 2014-2016. година*

	Број			Ланчани индекси		Базни индекс
	2014.	**2015.**	**2016.**	**2015.**	**2016.**	**2016.**
Повезана правна лица	91	156	162	171,43%	103,85%	178,02%

У циљу сагледавања пословних активности између повезаних правних лица, у табели 5.29. приказане су просјечне вриједности салда купаца и добављача повезаних правних лица, укључујући и просјечне вриједности реализованих трансакција између повезаних правних лица у вези са продајом робе и учинака. Анализирајући промјене просјечних вриједности реализације пословних активности између повезаних правних лица, евидентно је да је дошло до благог смањења реализације у 2015. години у односу на 2014. годину, што је посљедица смањења укупног обима активности у тој години у односу на претходну. Међутим, у 2016. години уочава се повећање реализације робе између повезаних правних лица за 6,74% у односу на 2015. годину, односно за 4,04% у односу на 2014. годину. Такође, евидентно је и повећање реализације трансакција продаје учинака између повезаних правних лица у 2016. години за 4,90% у односу на 2015. години, односно за 3,73% у односу на 2014. годину. Уочено повећање наведених реализација представља директну посљедицу повећања укупног обима пословних активности, али индиректно и повећања броја повезаних правних лица у 2016. години у односу на претходну. У оквиру наведеног периода примјетно је и да је реализација робе била већа у односу на реализацију учинака између повезаних страна, односно да је у све три наведене године просјечна вриједност реализоване робе између повезаних страна била већа од просјечне вриједности реализованих учинака.

Табела 5.29. *Кретање просјечних вриједности реализације пословних трансакција између повезаних правних лица за период 2014-2016. година (у хиљадама КМ)*

Просјечне вриједности	**Износи**			**Ланчани индекси**		**Базни индекс**
	2014.	**2015.**	**2016.**	**2015.**	**2016.**	**2016.**
Купци - повезана правна лица (АОП-041)	4.683	4.503	4.895	96,16%	108,71%	104,53%
Добављачи - повезана правна лица (АОП-152)	5.067	5.005	5.429	98,78%	108,47%	107,14%
Приход од продаје робе повезаним правним лицима (АОП-203)	8.467	8.253	8.809	97,47%	106,74%	104,04%
Приход од продаје учинака повезаним правним лицима (АОП-207)	7.508	7.424	7.788	98,88%	104,90%	103,73%

Анализирајући финансијске извјештаје правних лица са статусом повезаног правног лица, чијим се акцијама тргује на Бањалучкој берзи, уочен је такође и континуирани пораст интензитета пословања са повезаним правним лицима у односу на интензитет

пословања са осталим правним лицима, што је приказано на графикону 5.19. и 5.20. Извршено је поређење обима пословних активности између повезаних правних лица и обима пословних активности предузећа као повезаних правних лица са осталим предузећима, за период 2014-2016. година.

Графикон 5.19. *Структура прихода од продаје робе повезаних правних лица*

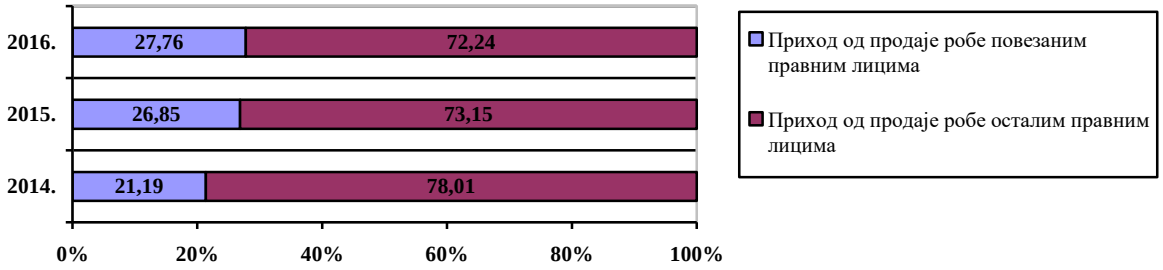

Графикон 5.20. *Структура прихода од продаје учинака повезаних правних лица*

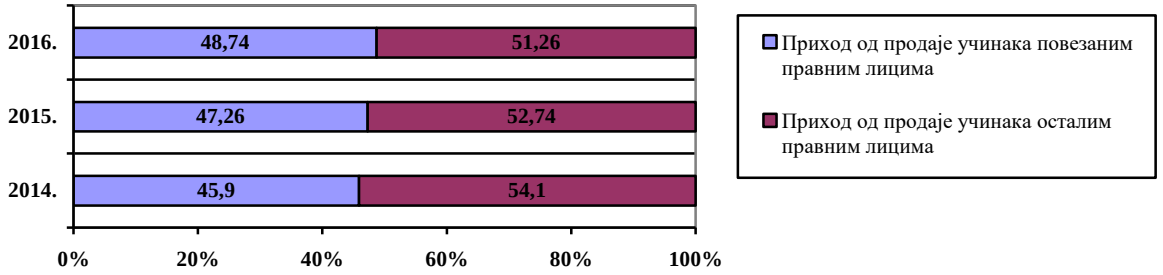

Добијени резултати указују да је у посматраном трогодишњем периоду забиљежен пораст учешћа реализације пословних активности између повезаних правних лица у укупној пословној активности групе повезаних правних лица. Наиме, учешће прихода од продаје робе повезаним правним лицима у структури укупне продаје робе биљежи раст са 21,19% у 2014. години на 27,76% у 2016. години. Такође, учешће прихода од продаје учинака повезаним правним лицима у односу на укупну продају учинака у 2014. години износило је 45,90%, а у 2016. години 48,74%.

Ради анализирања промјена финансијских активности између повезаних правних лица, у табели 5.30. приказане су просјечне вриједности потраживања и обавеза по основу дугорочних и краткорочних кредита према повезаним правним лицима, као и просјечне вриједности остварених финансијских прихода и финансијских расхода из односа са повезаним правним лицима.

На основу добијених резултата истраживања финансијског пословања између повезаних правних лица, евидентан је континуирани пораст и дугорочног и краткорочног кредитног задуживања у оквиру групе повезаних правних лица. У 2016. години просјечна вриједност потраживања по основу датих дугорочних кредита повезаним правним лицима је била за 25,45% већа у односу на 2014. годину, док је просјечна вриједност потраживања

по основу датих краткорочних кредита у 2016. години била већа за чак 54,26% у односу на 2014. годину. Ово представља доказ да се континуирано повећава задуживање у оквиру групе повезаних правних лица у Републици Српској. Кредитно задуживање у оквиру групе реализује се по повољнијим условима у односу на тржишне услове, што доводи до ефикаснијег и економичнијег рјешавања проблема у пословању укључених правних лица. Међутим, финансијски приходи од повезаних правних лица, и поред растућег тренда просјечних вриједности потраживања по основу кредита према повезаним правним лицима, имали су значајан пад просјечне вриједности, и то за 81,01% у 2016. години у односу на 2015. годину, односно за 71,66% у односу на 2014. годину. Са друге стране, дугорочне обавезе према повезаним правним лицима имају знатно веће просјечне износе у односу на просјечне износе потраживања по основу кредита према повезаним правним лицима, као и благи тренд раста у наведеном трогодишњем периоду. Просјечне вриједности финансијских расхода по основу односа повезаних правних лица биљежиле су значајан раст у 2016. години у односу на 2015. годину (101,82%) и у односу на 2014. годину (61,60%).

Табела 5.30. *Кретање просјечних вриједности реализације финансијских трансакција између повезаних правних лица за период 2014-2016. година (у хиљадама КМ)*

Просјечне вриједности	Износи			Ланчани индекси		Базни индекс
	2014.	2015.	2016.	2015.	2016.	2016.
Дугорочни кредити повезаним правним лицима (АОП-024)	2.746	3.206	3.445	116,75%	107,45%	125,45%
Краткорочни кредити повезаним правним лицима (АОП-048)	669	970	1.032	144,99%	106,39%	154,26%
Обавезе према повезаним правним лицима – дугорочног карактера (АОП-138)	42.764	43.306	44.997	101,27%	103,90%	105,22%
Финансијски приходи од повезаних правних лица (АОП-232)	808	1.206	229	149,26%	18,99%	28,34%
Финансијски расходи по основу односа повезаних правних лица (АОП-239)	1.716	1.374	2.773	80,07%	201,82%	161,60%

Анализирајући структуру финансијских прихода и финансијских расхода правних лица са статусом повезаног правног лица за период 2014-2016. година, уочава се значајно и растуће учешће финансијских прихода и финансијских расхода из односа са повезаним правним лицима у укупној структури финансијских прихода и финансијских расхода правних лица која имају статус повезаног правног лица (графикони 5.21. и 5.22). У 2014. години финансијски приходи из односа повезаних правних лица чинили су 34,95% укупних финансијских прихода, у 2015. години 45,17% и у 2016. години 49,23%. Финансијски расходи из односа повезаних правних лица у 2014. години учествовали су са

43,84% у укупним финансијским расходима, у 2015. години заузимали су доминантну позицију у структури финансијских расхода са 51,97%, а у 2016. години доминантно учешће се повећало на чак 64,46%, што указује на све већи интензитет и значај финансијског пословања између повезаних правних лица.

Графикон 5.21. *Структура финансијских прихода повезаних правних лица*

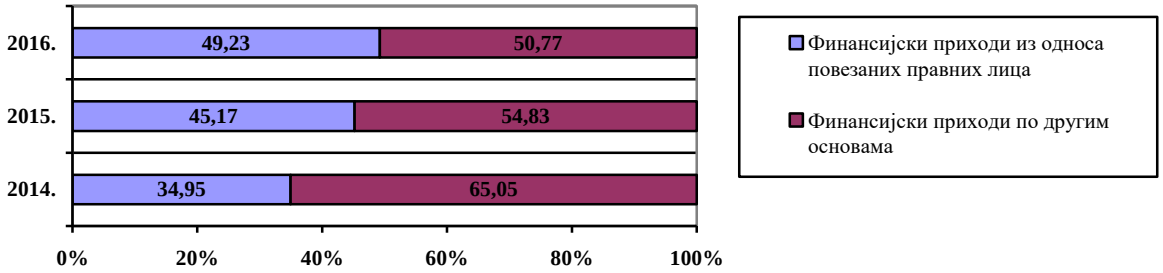

Графикон 5.22. *Структура финансијских расхода повезаних правних лица*

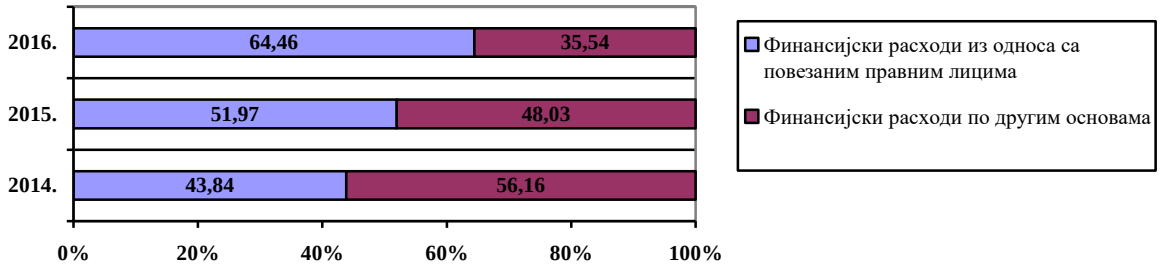

Слично истраживање спровели су аутори Јакшић и Мијић у 2011. години, за период 2008-2010. година. Резултати њиховог истраживања, показали су да је у оквиру анализираног периода дошло до раста просјечне вриједности учешћа у капиталу повезаних правних лица и пораста просјечног обима у реализацији пословних и финансијских активности, те да учешће пословних и финансијских активности са повезаним правним лицима има мање, али растуће учешће у укупном обиму пословних и финансијских активности предузећа која послују у оквиру групе повезаних правних лица (Јакшић и Мијић, 2011, стр. 153-172).

Поредећи истраживање за период 2014-2016. година са наведеним истраживањем, уочено је да су просјечне вриједности за анализу пословних активности и за анализу финансијских активности између повезаних правних лица, веће (поједине чак и значајно веће) у односу на резултате истраживања за период 2008-2010. година. Овим се доказује континуирани раст интензитета односних активности и проширивање економске цјелине као групе повезаних правних лица у протеклом периоду. Такође, у периоду 2014-2016. година дошло је до значајног пораста учешћа пословних, а нарочито финансијских активности са повезаним правним лицима у укупном обиму пословних, односно

финансијских активности, правних лица са статусом повезаног правног лица у односу на период 2008-2010. година, чиме се потврђује тренд смањења пословања са осталим правним лицима, односно тренд повећања пословања између повезаних правних лица.

Надовезујући се на наведено, с циљем наглашавања разлике у перформансама између повезаних правних лица и осталих правних лица, у наставку су приказани резултати компаративне анализе финансијског положаја повезаних правних лица и осталих правних лица у РС.

9.1.4. Компаративна анализа финансијског, имовинског и приносног положаја повезаних правних лица и осталих правних лица у Републици Српској

Опстанак, раст и развој правног лица, одређени су прије свега финансијским угледом које оно ужива, односно могућношћу прибављања извора финансирања за текуће и развојне активности. При томе, финансијски углед правног лица директно је условљен финансијским положајем правног лица, јер добар финансијски положај обезбјеђује добар финансијски углед, и обрнуто. У зависности од вриједности показатеља који детерминишу *финансијски положај* правног лица, он може бити оцијењен као:

- добар – финансијска равнотежа обезбјеђује сигурност у одржавање ликвидности, постоји солвентност, а задуженост је таква да обезбјеђује потпуну независност правног лица и добру сигурност његових повјерилаца;

- прихватљив – финансијска равнотежа омогућава одржавање ликвидности (без сигурности), постоји солвентност, а задуженост је таква да обезбјеђује релативну независност правног лица и релативну сигурност његових повјерилаца;

- лош – финансијска равнотежа не омогућава одржавање ликвидности, постоји критична солвентност, а задуженост је таква да не обезбјеђује независност правног лица и сигурност његових повјерилаца.

На основу тога, евидентно је да је финансијски положај правног лица детерминисан:

- финансијском стабилношћу, као најважнијом кариком у сагледавању финансијског положаја правног лица (њоме се цијени квалитет финансијског управљања, посебно у сегменту усклађивања рокова расположивости извора финансирања и рокова везивања, односно имобилизације средстава правног лица) – утврђује се на основу коефицијента финансијске стабилности (референтна вриједност 1 – створени су услови за одржавање ликвидности или мање од 1 – присуство слободног капитала за инвестирање);

- ликвидношћу, као способношћу правног лица да измири обавезе према повјериоцима у року њиховог доспијећа – утврђује се на основу коефицијента опште или текуће

ликвидности (референтна вриједност ≥ 2) и редуковане или ригорозне ликвидности (референтна вриједност ≥ 1);

- солвентношћу, као способношћу правног лица правног лица да укупним средствима подмири све обавезе, под претпоставком да све оне доспијевају у истом тренутку – утврђује се на основу коефицијента солвентности (референтна вриједност ≥ 1);

- финансијском структуром, која опредјељује сигурност повјерилаца, рентабилност правног лица, аутономију правног лица и утиче на ризик остварења финансијског резултата – утврђује се на основу стопе задужености, тј. финансијског леверица (референтна вриједност $\leq 50\%$).

Користећи агрегиране податке из финансијских извјештаја емитената Бањалучке берзе, извршена је компаративна анализа финансијског положаја (табела 5.31), за период 2014-2016. година, за двије категорије правних лица која послују на територији Републике Српске: (а) повезана правна лица и (б) остала правна лица.

Табела 5.31. *Показатељи финансијског положаја правних лица за период 2014-2016. година*

Показатељи	**Категорије правних лица**					
	Повезана правна лица			**Остала правна лица**		
	2014.	**2015.**	**2016.**	**2014.**	**2015.**	**2016.**
Коефицијент финансијске стабилности (РВ ≤ 1)	1,038	1,035	1,041	1,411	1,185	1,303
Коефицијент опште или текуће ликвидности (РВ ≥ 2)	0,931	0,949	0,927	0,699	0,755	0,708
Коефицијент редуковане или ригорозне ликвидности (РВ ≥ 1)	0,592	0,598	0,586	0,402	0,488	0,459
Коефицијент солвентности (РВ ≥ 1)	3,167	3,630	3,612	2,391	2,594	2,544
Стопа задужености (РВ $\leq 50\%$)	32,54%	33,01%	33,75%	62,75%	54,13%	55,16%

У оквиру посматраног трогодишњег периода, обје категорије правних лица имале су коефицијенте финансијске стабилности веће од референтне вриједности (са благим варијацијама). Оваква ситуација указује на то да правна лица, која послују на територији РС (као емитенти Бањалучке берзе), немају успостављену финансијску равнотежу, те да се један дио дугорочно везане имовине финансира из краткорочних извора финансирања. То не мора аутоматски указивати на неликвидност (уколико правно лице успије да обезбиједи дуже рокове расположивости краткорочних извора него што су рокови мобилизације краткорочно везане имовине), али се тиме директно нарушавају услови за одржавања перманентне ликвидности ових правних лица.

И поред претходно наведеног, важно је назначити да су коефицијенти финансијске стабилности код повезаних правних лица знатно ближе референтној вриједности, него коефицијенти финансијске стабилности осталих правних лица, за посматрани трогодишњи период (графикон 5.23).

Графикон 5.23. *Финансијска стабилност повезаних правних лица vs. финансијска стабилност осталих правних лица*

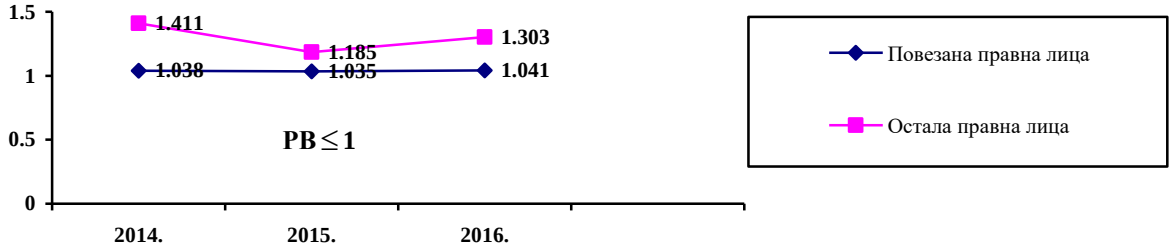

Добијени коефицијенти опште (текуће) ликвидности за обје категорије правних лица, указују да није задовољено банкарско правило омјера текуће имовине и краткорочних обавеза 2:1, али и да су коефицијенти опште ликвидности повезаних правних лица изнад коефицијената опште ликвидности осталих правних лица (графикон 5.24).

Графикон 5.24. *Општа ликвидност повезаних правних лица vs. општа ликвидност осталих правних лица*

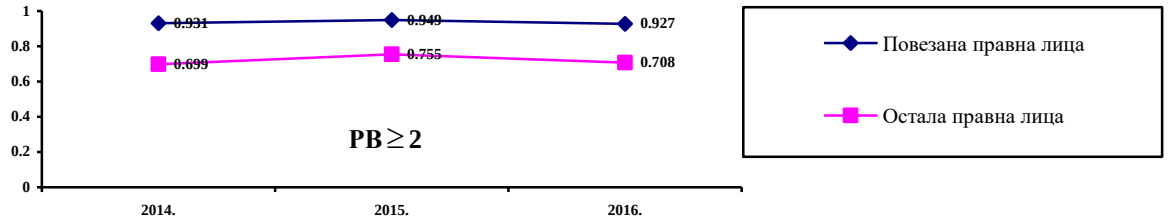

Коефицијенти редуковане (ригорозне) ликвидности и код повезаних правних лица и код осталих правних лица, по основу значајне удаљености од референтне вриједности, потврђују статус неликвидности обје категорије правних лица која послују на територији РС, за период 2014-2016. година, уз напомену да су односни коефицијенти за повезана правна лица благо већи у односу на коефицијенте за остала правна лица (графикон 5.25).

Графикон 5.25. *Редукована ликвидност повезаних правних лица vs. редукована ликвидност осталих правних лица*

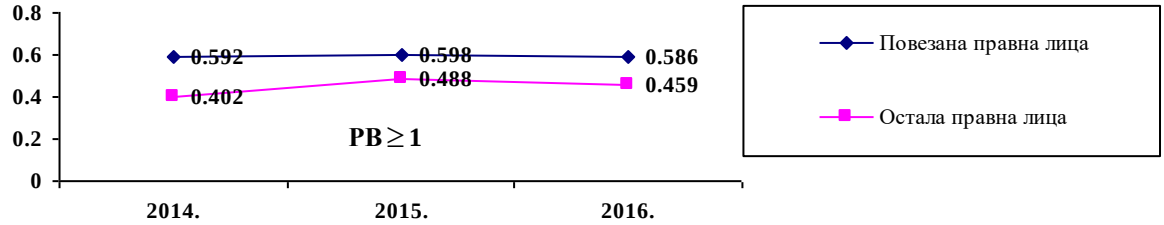

Међутим, иако су показатељи ликвидности за обје категорије правних лица указале на њихову неликвидност, у оквиру разматраног периода, и повезана правна лица и остала правна лица испуњавају услове солвентности, поново уз напомену да су коефицијенти

солвентности повезаних правних лица изнад коефицијената солвентности осталих правних лица (графикон 5.26).

Графикон 5.26. *Солвентност повезаних правних лица vs. солвентност осталих правних лица*

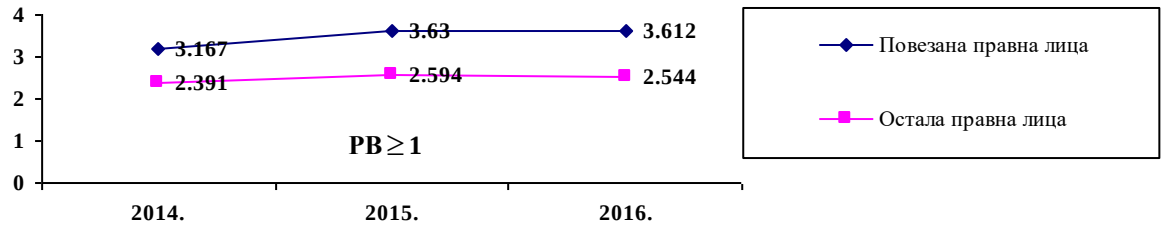

У погледу финансијске структуре, повезана правна лица испуњавају задати критеријум учешћа позајмљеног капитала у укупним изворима финансирања, што значи да је присутна могућност додатног задуживања. Код осталих правних лица структура капитала није адекватна, јер финансијски леверић указује на премашеност референтне вриједности, тј. на презадуженост (графикон 5.27).

Графикон 5.27. *Задуженост повезаних правних лица vs. задуженост осталих правних лица*

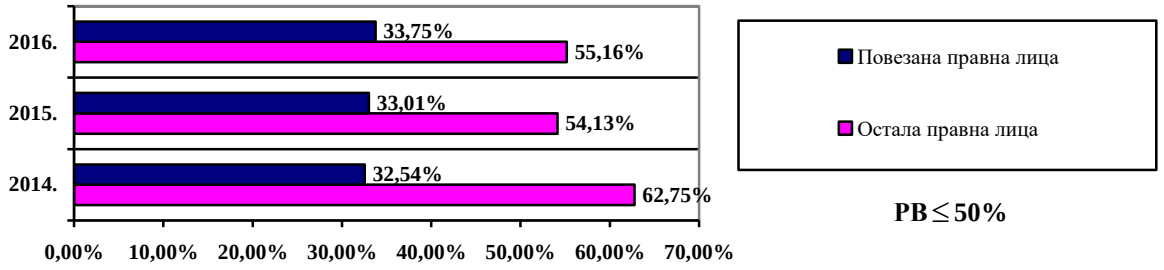

Сумирајући приказане податке, уочава се да је финансијски положај повезаних правних лица нешто бољи у односу на финансијски положај осталих правних лица у РС. Наиме, остала правна лица карактерише лош финансијски положај, јер имају нарушену финансијску стабилност и изражену неликвидност. Постоји солвентност, али неадекватна финансијска структура указује на презадуженост. Међутим, евидентно је да је и код повезаних правних лица нарушена финансијска стабилност, као и да постоји проблем са ликвидношћу, али обезбјеђена је сигурност у погледу солвентности и показатељ финансијског леверица указује на могућност да се прибављањем јефтинијих кредита побољша финансијски положај.

Утврђивање *имовинског положаја* правног лица базира се на анализи структуре укупне активе правног лица, укључујући и анализу оцјене ефикасности имовине на бази коефицијената обрта:

- укупне имовине,
- обртне имовине,

- залиха и
- потраживања.

Виши коефицијенти обрта упућују на већу ефикасност имовине, и обрнуто. При томе акценат се може ставити на сагледавање ефикасности обртне имовине, јер виша ефикасност условљава бољи финансијски резултат правног лица, на два начина (Родић, Андрић, Вукелић и Вуковић, 2017, стр. 253):

- при вишој ефикасности обртне имовине постижу се већи учинци, а у крајњој линији постижу се већи приходи од продаје, што повећава финансијски резултат,
- са вишом ефикасношћу обртне имовине расположива обртна имовина је мања, а тада су нижи трошкови држања залиха и нижи су трошкови финансирања обртне имовине, а и једно и друго повећава финансијски резултат правног лица.

У табели 5.32, по основу агрегираних података из финансијских извјештаја емитената Бањалучке берзе, приказани су коефицијенти обрта појединих имовинских дијелова, као детерминанте имовинског положаја повезаних правних лица и осталих правних лица која послују на територији РС, за период 2014-2016. година.

Табела 5.32. *Показатељи имовинског положаја правних лица за период 2014-2016. година*

Показатељи	Категорије правних лица					
	Повезана правна лица			Остала правна лица		
	2014.	2015.	2016.	2014.	2015.	2016.
Коефицијент обрта укупне имовине	0,30	0,33	0,34	0,27	0,32	0,30
Коефицијент обрта обртне имовине	1,47	1,60	1,66	1,32	1,47	1,38
Коефицијент обрта залиха	5,75	6,02	6,47	4,93	5,81	5,66
Коефицијент обрта потраживања	3,76	3,95	4,01	1,87	2,98	2,25

Повезана правна лица, кроз цјелокупан посматрани трогодишњи период, имале су више коефицијенте ефикасности разматраних категорија имовине у односу на остала правна лица. Такође, евидентан је стабилан тренд раста свих коефицијената ефикасности код прве категорије правних лица, док се код друге категорије уочавају осцилације.

Графички приказ утврђених коефицијената дат је у наставку.

Графикон 5.28. *Брзина обрта укупне имовине повезаних правних лица vs. брзина обрта укупне имовине осталих правних лица*

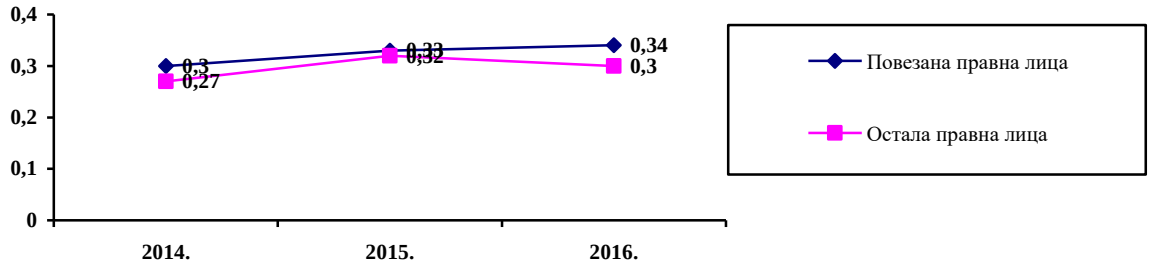

Графикон 5.29. *Брзина обрта обртне имовине повезаних правних лица vs. брзина обрта обртне имовине осталих правних лица*

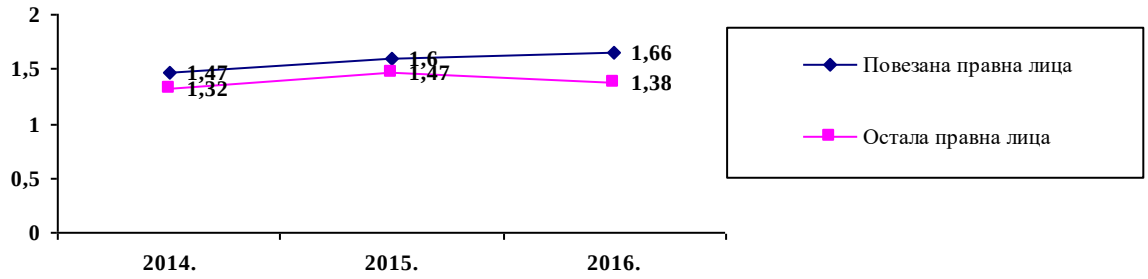

Графикон 5.30. *Брзина обрта залиха повезаних правних лица vs. брзина обрта залиха осталих правних лица*

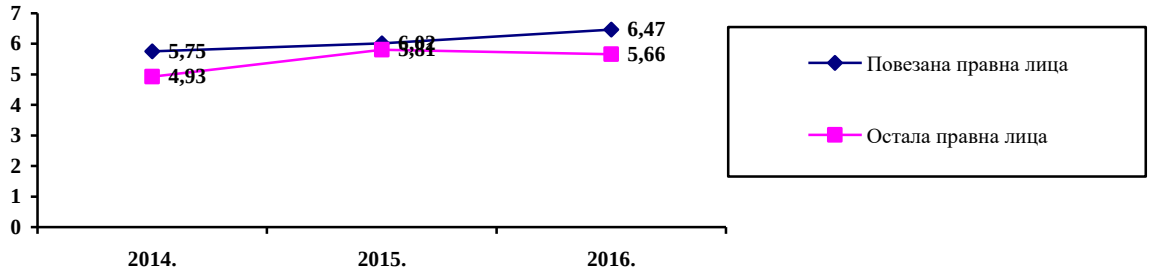

Графикон 5.31. *Брзина обрта потраживања повезаних правних лица vs. брзина обрта потраживања осталих правних лица*

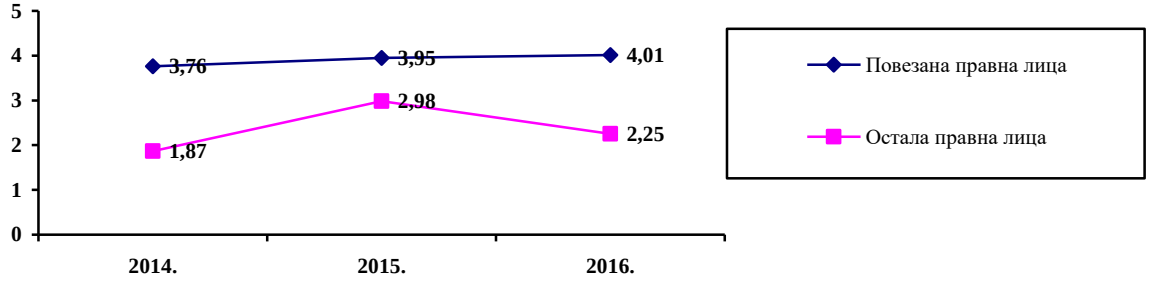

Приказани коефицијенти обрта имовинских дијелова указују на то да повезана правна лица, у одређеној мјери ефикасније управљају имовином у односу на остала правна лица у РС. На тај начин повезана правна лица, уз ниже трошкове и веће учинке по основу бржег обрта имовине, креирају боље предуслове за повећање финансијског резултата.

Сагледавање *приносног положаја* представља оцјену успјешности пословања правног лица, праћену са становишта рентабилности, тј. способности оплодње ангажованог капитала. У циљу анализе приносног положаја (финансијског резултата), у табели 5.33. приказане су стопе приноса на укупна улагања (укупну имовину) и стопе приноса на сопствени капитал повезаних правних лица и осталих правних лица, која послују на територији РС.

Табела 5.33. *Показатељи приносног положаја правних лица за период 2014-2016. година*

Показатељи	Категорије правних лица					
	Повезана правна лица			Остала правна лица		
	2014.	2015.	2016.	2014.	2015.	2016.
Стопа приноса на укупна улагања	1,03%	1,88%	2,10%	0,13%	0,34%	0,20%
Стопа приноса на сопствени капитал	-0,13%	0,11%	0,22%	-1,36%	-0,94%	-1,07%

У посматраном периоду од 2014. до 2016. године, остала правна лица су имала лошији приносни положај у односу на повезана правна лица. Стопа приноса на сопствени капитал је била константно негативна, док је стопа приноса на укупну имовину била позитивна са благим варијацијама. Повезана правна лица биљежила су позитивну стопу приноса на сопствени капитак (изузев у 2014. години) и укупна улагања, са континуираном тенденцијом раста.

Графички приказ утврђених стопа приноса за разматране категорије правних лица приказан је на графиконима 5.32. и 5.33.

Графикон 5.32.*Стопа приноса на укупна улагања повезаних правних лица vs.стопа приноса на укупна улагања осталих правних лица*

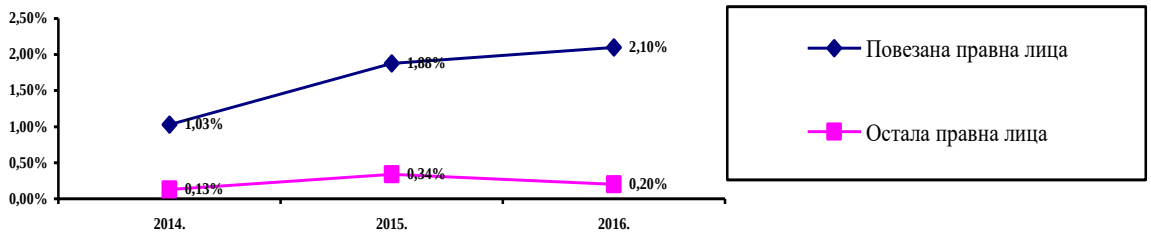

Графикон 5.33.*Стопа приноса на сопствени капитал повезаних правних лица vs.стопа приноса на сопствени капитал осталих правних лица*

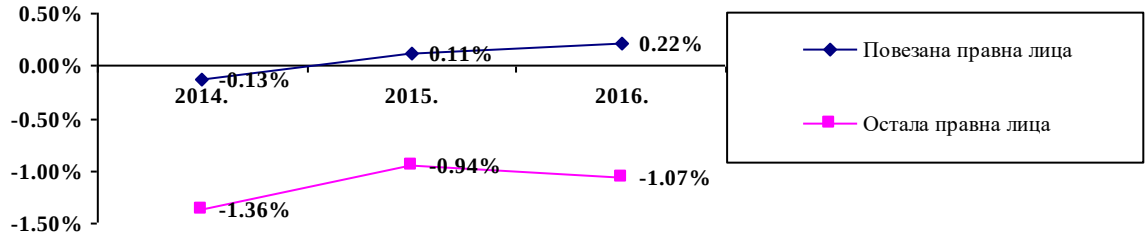

Сагледавајући добијене резултате компаративне анализе, евидентно је да повезана правна лица у РС приказују боље перформансе у односу на остала правна лица. На тај начин, креирањем повољнијег имовинско-приносног положаја, уз могућност прибављања јефтинијих извора финансирања, повезана правна лица повећавају зарађивачку способност и унапређују предуслове за побољшање крајњег резултата пословања.

9.2. Разматрање постављених хипотеза

При обради добијених података спроведеног истраживања за потребе разматрања постављених хипотеза, коришћен је Статистички програм за друштвене науке (IBM SPSS Statistics 21.0).

У циљу сагледавања корелационе везе између степена примјене трансферних цијена од стране правног лица и оцјене испуњености одређених циљева у пословању са повезаним правним лицима, коришћен је Пирсонов (Pearson) коефицијент корелације.

Пирсонов коефицијент корелације мјери јачину линеарне везе између метричких података, при чему корелациона веза може бити позитивна или негативна. Позитивна корелациона веза указује да је смјер промјене једне промјењиве праћен истим смјером промјене друге промјењиве, док негативна корелациона веза указује да су смјерови промјена разматраних промјењивих супротни. При томе јачина везе се исказује коефицијентом, чија вриједност може да покаже одсуство везе, постојање слабе везе, затим постојање умјерене или јаке везе.

Добијени резултати утврђивања назначене корелационе везе приказани су у табелама 5.34., 5.35. и 5.36.

Табела 5.34. *Пирсонов коефицијент корелације испуњености циљева примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у оквиру исте пореске јурисдикције*

	Побољшање пословања	**Побољшање финансијског положаја**	**Повећање тржишног учешћа**	**Смањење пореских обавеза**
Степен примјене трансферних цијена у обављању активности правног лица	0,723**	0,762**	0,792**	*
Побољшање пословања		1,000**	0,632	1,000**
Побољшање финансијског положаја			1,000**	*
Повећање тржишног учешћа				*

** p < 0,01;

* Не може се израчунати јер је најмање једна од варијабли константна.

Табела 5.35. *Пирсонов коефицијент корелације циљева примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у оквиру више пореских јурисдикција у БиХ*

	Побољшање пословања	**Побољшање финансијског положаја**	**Повећање тржишног учешћа**	**Смањење пореских обавеза**
Степен примјене трансферних цијена у обављању активности правног лица	0,842**	0,804**	0,898**	0,647**
Побољшање пословања		0,813**	0,940**	0,711**
Побољшање финансијског положаја			0,941**	0,615**
Повећање тржишног учешћа				0,694**

** p < 0,01

Табела 5.36. *Пирсонов коефицијент корелације циљева примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству*

	Побољшање финансијског положаја	**Повећање тржишног учешћа**	**Смањење утицаја економских ограничења**	**Смањење пореских обавеза**
Степен примјене трансферних цијена у обављању активности правног лица	0,807**	0,838**	0,911**	0,703**
Побољшање финансијског положаја		0,833*	0,853	1,000**
Повећање тржишног учешћа			0,808**	0,639**
Смањење утицаја економских ограничења				0,786**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Наведени подаци указују да, на нивоу грешке 1%, постоји јака позитивна корелациона веза између степена примјене трансферних цијена и оцјене остварености одређених циљева у пословању са повезаним правним лицима (осим код смањења пореских обавеза у пословању са повезаним правним лицима у оквиру исте пореске јурисдикције). Уочљиво је да је јачина наведеног корелационог слагања у погледу свих наведених циљева најмања у обављању трансакционих односа са повезаним правним лицима у истој пореској јурисдикцији, а највећа у обављању трансакционих односа са повезаним правним лицима у иностранству. Такође, евидентана је и јака позитивна корелација између оцјене испуњености свих наведених циљева обављања трансакционих односа са повезаним правним лицима (осим код смањења пореских обавеза у пословању са повезаним правним лицима у оквиру исте пореске јурисдикције).

Након што је корелациона анализа показала да постоји позитивна условљеност између степена примјене трансферних цијена, са једне стране, и остваривања постављених циљева, са друге стране, у циљу потврђивања основне хипотезе овог рада, примјеном регресионе анализе показаће се степен утицаја трансферних цијена (дефинисана независна варијабла), на финансијски положај и порески положај (дефинисане зависне варијабле). Основни задатак регресионе анализе јесте да истражи да ли независна промјенљива објашњава значајан дио варијабилитета зависне промјенљиве. Регресионој анализи, осим утврђивања степена корелације, претходи и израчунавање коефицијента вишеструке корелације (R), коефицијента детерминације (R^2) и анализа варијансе (АНОВА тест). Коефицијент вишеструке корелације и коефицијент детерминације указује на ваљаност регресионог модела са аспекта предвиђања, а АНОВА тест провјерава ваљаност регресионог модела са статистичког становишта. Резултати регресионе анализе, у складу са спроведеним истраживањем, приказани су у наставку.

У табели 5.37. представљени су показатељи којима се указује на постојање статистичке ваљаности регресионог модела за трансферне цијене и финансијски положај повезаних правних лица у оквиру исте пореске јурисдикције.

Табела 5.37. *Утицај примјене трансферних цијена на побољшање финансијског положаја повезаних правних лица у оквиру исте јурисдикције*

Модел*	**Регресиони коефицијенти**		**Т-тест**	**Сигнификантност**
	B	**Стандардна грешка**		
Константа	0,979	0,487	2,009	0,053
Степен примјене трансферних цијена у обављању пословних активности правног лица (X)	0,813	0,120	6,768	0,000
Коефицијент вишеструке корелације	R=0,762			
Коефицијент детерминације	R^2=0,581			
АНОВА тест	p=0,000			

* Зависна промјенљива: Финансијски положај (Y)

Утврђени коефицијент вишеструке корелације и коефицијент детерминације указују на изражену везу између трансферних цијена и финансијског положаја у оквиру исте јурисдикције, при чему је 58,10% варијабилитета финансијског положаја одређено варијацијама трансферних цијена. АНОВА тест (p=0,000<0,05) потврђује да је коефицијент детерминације различит од нуле и да постоји статистичка ваљаност регресионог модела, односно да независна промјенљива објашњава значајну количину варијабилитета зависне промјенљиве.

Регресиона једначина утицаја трансферних цијена на финансијски положај код повезаних правних лица у оквиру исте јурисдикције, гласи:

$$Y = 0,979 + 0,813X$$

На основу вриједности Т теста (T=6,768>2,0013[33]) и пратећег нивоа значајности, односно сигнификантности (p=0,000<0,05) закључује се да трансферне цијене имају статистички значајан допринос предикцији финансијског положаја.

Због немогућности израчунавања коефицијента корелације између степена примјене трансферних цијена и смањења пореских обавеза у оквиру исте јурисдикције (услијед малог броја избора односног циља од стране испитаника) утврђено је да не постоји значајна условљеност између ове двије компоненте. Односна ситуација је била очекивана, управо из разлога што се смањење пореских обавеза, за разлику од побољшања

[33]Таблична вриједност Т- теста.

финансијског положаја, повећања тржишног учешћа и пословања уопште, не сматра примарним, односно доминантним циљем код пословања повезаних правних лица у оквиру исте јурисдикције.

Табеле 5.38. и 5.39. указују на утврђивање регресионе везе између трансферних цијена, са једне стране, и финансијског и пореског положаја повезаних правних лица, са друге стране, у БиХ.

Табела 5.38. *Утицај примјене трансферних цијена на побољшање финансијског положаја повезаних правних лица у БиХ*

Модел*	**Регресиони коефицијенти**		**Т-тест**	**Сигнификантност**
	B	**Стандардна грешка**		
Константа	1,344	0,348	3,860	0,000
Степен примјене трансферних цијена у обављању пословних активности правног лица (X)	0,734	0,086	8,560	0,000
Коефицијент вишеструке корелације	R=0,804			
Коефицијент детерминације	R^2=0,647			
АНОВА тест	p=0,000			

* Зависна промјенљива: Финансијски положај (Y)

Коефицијент вишеструке корелације (R=0,804) и коефицијент детерминације указују на јаку везу између трансферних цијена и финансијског положаја код повезаних правних лица која послују у више јурисдикција у БиХ, при чему се 64,70% варијабилитета финансијског положаја може објаснити регресионим моделом. АНОВА тест (p=0,000<0,05) је потврдио да постоји статистичка ваљаност регресионог модела.

Регресиона једначина утицаја трансферних цијена на финансијски положај код повезаних правних лица у БиХ, гласи:

$$Y = 1,344 + 0,734X$$

На основу вриједности Т теста (T=8,560>2,0013) и пратећег нивоа значајности (p=0,000<0,05) закључује се да код правних лица која имају повезана правна лица у више јурисдикција у БиХ, трансферне цијене имају статистички значајан допринос предикцији финансијског положаја.

У табели 5.39. коефицијент вишеструке корелације, такође, указује да постоји директна веза између примјене трансферних цијена и смањења пореских обавеза код повезаних правних лица која послују у више пореских јурисдикција у БиХ, при чему је 41,90% варијабилитета пореског положаја одређено примјеном трансферних цијена.

АНОВА тест (p=0,002<0,05) је указао да постоји статистичка ваљаност регресионог модела.

Табела 5.39. *Утицај примјене трансферних цијена на смањење пореских обавеза повезаних правних лица у БиХ*

Модел*	Регресиони коефицијенти		Т-тест	Сигнификантност
	B	Стандардна грешка		
Константа	1,375	0,656	2,096	0,051
Степен примјене трансферних цијена у обављању пословних активности правног лица (X)	0,554	0,154	3,600	0,002
Коефицијент вишеструке корелације	R=0,647			
Коефицијент детерминације	R^2=0,419			
АНОВА тест	p=0,002			

* Зависна промјенљива: Порески положај (Y)

Регресиона једначина утицаја трансферних цијена на порески положај код повезаних правних лица у БиХ, гласи:

$$Y = 1,375 + 0,554X$$

На основу вриједности Т теста (T=3,600>2,0013) и пратећег нивоа значајности (p=0,002<0,05) закључује се да код правних лица која имају повезана правна лица у више јурисдикција у БиХ, трансферне цијене имају статистички значајан утицај на њихов порески положај.

Подаци за сагледавање утицаја примјене трансферних цијена на побољшање финансијског и пореског положаја правних лица која послују са повезаним правним лицима у иностранству приказани су у табелама 5.40. и 5.41.

Табела 5.40. *Утицај примјене трансферних цијена на побољшање финансијског положаја правних лица која послују са повезаним правним лицима у иностранству*

Модел*	Регресиони коефицијенти		Т-тест	Сигнификантност
	B	Стандардна грешка		
Константа	0,605	0,845	0,716	0,492
Степен примјене трансферних цијена у обављању пословних активности правног лица (X)	0,868	0,212	4,100	0,003
Коефицијент вишеструке корелације	R=0,807			
Коефицијент детерминације	R^2=0,651			
АНОВА тест	p=0,003			

* Зависна промјенљива: Финансијски положај (Y)

Између примјене трансферних цијена и побољшања финансијског положаја правних лица која обављају трансакционе активности са повезаним правним лицима у иностранству утврђена је интензивна директна веза, при чему се 65,10% варијабилитета финансијског положаја може објаснити регресионим моделом. АНОВА тест (p=0,003<0,05) потврђује да постоји статистичка ваљаност регресионог модела.

Регресиона једначина утицаја трансферних цијена на финансијски положај код правних лица која имају повезана правна лица у иностранству, гласи:

$$Y = 0,605 + 0,868X$$

На основу вриједности Т теста (Т=4,100>2,0013) и пратећег нивоа значајности (p=0,003<0,05) закључује се да трансферне цијене имају статистички значајан допринос предикцији финансијског положаја.

Коефицијент вишеструке корелације (табела 5.41) указује да постоји јака веза између примјене трансферних цијена и смањења пореских обавеза код правних лица која имају контролисане трансакције са правним лицима у иностранству. Коефицијент детерминације указује да је 49,40% варијабилитета пореског положаја одређено примјеном трансферних цијена. АНОВА тест (p=0,000<0,05) је показао да постоји статистичка ваљаност регресионог модела.

Табела 5.41. *Утицај примјене трансферних цијена на порески положај правних лица која послују са повезаним правним лицима у иностранству*

Модел*	**Регресиони коефицијенти**		**Т-тест**	**Сигнификантност**
	B	**Стандардна грешка**		
Константа	1,901	0,419	4,541	0,000
Степен примјене трансферних цијена у обављању пословних активности правног лица (X)	0,521	0,110	4,742	0,000
Коефицијент вишеструке корелације	R=0,703			
Коефицијент детерминације	R^2=0,494			
АНОВА тест	p=0,000			

* Зависна промјенљива: Порески положај (Y)

Регресиона једначина утицаја трансферних цијена на порески положај код правних лица која обављају трансакционе активности са повезаним правним лицима у иностранству, гласи:

$$Y = 1,901 + 0,521X$$

На основу вриједности Т теста (Т=4,742>2,0013) и пратећег нивоа значајности (p=0,000<0,05) закључује се да код правних лица која обављају контролисане трансакције са правним лицима у иностранству, трансферне цијене имају статистички значајан утицај на њихов порески положај.

На основу претходно наведених резултата регресионе анализе потврђен је значајан утицај трансферних цијена на финансијски положај и порески положај повезаних лица, по основу разматраног узорка спроведеног истраживања. При томе, висок степен позитивне корелационе везе између разматраних циљева указује да интензивнија примјена трансферних цијена преко побољшања пословања, уз повећање тржишног учешћа, смањења економских ограничења и умањења пореских обавеза води побољшању финансијског положаја, односно осигурава већу крајњу добит.

За потпуније сагледавање могуће намјере примјене трансферних цијена потребно је узети у обзир и резултате осталих сегмената истраживања. У РС потврђен је континуирани раст интензитета пословних и финансијских активности између повезаних правних лица и проширивања економске цјелине као групе повезаних правних лица. Такође, перформансе повезаних правних лица у РС су, на основу разматраних података из финансијских извјештаја, боље у односу на перформансе осталих правних лица, уз континуирану тенденцију раста. На тај начин, користећи предности пословања унутар групе, повезана правна лица успијевају да кроз извјештаје искажу бољи имовинско-приносни бонитет него остала правна лица. Са друге стране, иако је систем пореске контроле за праћење и контролу трансферних цијена у РС тек у почетним фазама развоја, информација Пореске управе о знатном повећању пореза на добит, за једногодишњи период, по основу извршене контроле примјене трансферних цијена, указују да повезана правна лица пословањем унутар групе, и по тој основи примјеном трансферних цијена, настоје да вјештачки креирају за себе повољнији порески положај. Такође, ако се овоме додају и подаци исказани у радовима одређених аутора, који су наведени у дисертацији, о примјени трансферних цијена за кориговање пореских обавеза, крајње добити и осталих перформанси повезаних правних лица, у зависности од конкретних потреба, евидентно је да се трансферне цијене могу идентификовати као средство којим се може замаглити права слика имовинско-приносног положаја повезаних правних лица, са једне стране, а са друге стране, као средство које у великој мјери детерминише исказивање реалне пореске основице.

У наставку су презентовани резултати разматрања постављених помоћних хипотеза дисертације.

Резултати утврђивања условљености између утицаја глобализације и неуједначених пореских система на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима, са једне стране, и степена примјене трансферних цијена у обављању пословних активности правног лица, са друге стране, приказани су у табели 5.42.

Табела 5.42. *Пирсонов коефицијент корелације глобализације, неуједначених пореских система и примјене трансферних цијена*

	Степен утицаја глобализације на интензивирање пословања са повезаним правним лицима	**Степен утицаја неуједначених пореских система на интензивирање пословања са повезаним правним лицима**
Степен примјене трансферних цијена у обављању активности правног лица	0,745**	0,903**

** $p < 0,01$

Висок степен позитивне корелације, на нивоу грешке 1%, указује да глобализација, а нарочито неуједначени порески системи, интензивирају обављање трансакционих активности са повезаним правним лицима, односно примјену трансферних цијена. Овакав закључак, на основу разматраног узорка, указује да би тенденција глобалног уједначавања пореских прописа барем у домену методологије, обрачуна и документовања трансферних цијена умањила интензитет примјене трансферних цијена, чиме би се створиле основе за елиминисање или умањење констатованих проблема по том основу, и на међународном и на националном нивоу.

Наглашавајући питање трансферних цијена као савременог средства пребацивања добити из једног пореског система у други, ослањајући се првенствено на изражену потребу земаља у развоју за привлачењем страних директних инвестиција, а затим и на одсуство финансијских и кадровских капацитета за озбиљније регулисање односне области у тим земљама, у раду је (првенствено кроз илустрације) приказано како су и у ком износу (у складу са истраживањима и радовима појединих аутора) контролисане трансакције оштетиле локалне буџетске приходе. Изостанак наведених износа пореских прихода директно оставља значајне посљедице на стратегију расподјеле локалног буџета и одређујући квалитет живота у појединим земљама, индиректно угрожава локално благостање и распон и структуру подстицајних мјера у унапређењу привредно економске ситуације у тим земљама.

Такође, са друге стране, у раду је приказано да су одређене земље примјеном агресивнијих ревизија са одговарајућим правним акцијама или кроз имплементацију одговарајућих мјера заштите, успјеле да зауставе или бар умање ерозију домаће пореске основице. Углавном су то, у првом случају, биле развијене земље које су имале ресурсе за

интензивнија улагања у јаке и свеобухватне котролне процесе. У другом случају то су биле поједине земље у развоју, које су ослањајући се на искуства развијених земаља или укључивањем у различите пројекте међународне подршке односној проблематици, унаприједиле своје законске прописе и компетенције надлежних сектора, увеле транспарентност и креирале предвидљиве инвестиционе климе, те на тај начин створиле сигурност и досљедност за бизнис. Наведене активности осигурале су тим земљама значајне износе додатно наплаћених пореза на добит. Неке од тих земаља, које су наведене у раду су САД, Велика Британија, Аустралија, Колумбија, Кенија, Вијетнам, Замбија, Зимбабве. Поред експлицитно наведених земаља за које се успјело доћи до утврђених износа повећања пореских прихода по односном основу, у раду је назначено да су и друге земље које су кренуле тим путем евидентирале позитивне помаке у стабилизацији и унапређењу локалних пореских система. У погледу земаља бивше СФРЈ, Словенија је уградила у званичне документе информацију о повећању буџетског прихода за 26 милиона евра за четверогодишњи период, након имплементације БЕПС пројекта у законске прописе. Хрватска, у јавно доступним изворима, није навела квантитативан израз повећања буџетских прихода по том основу, али је евидентно да је прецизнијим законским регулисањем односног питања, свој фокус у посљедње вријеме значајније усмјерила на цијене које се примјењују у трансакцијама са повезаним лицима. У БиХ, ослањајући се на резултате истраживања, РС и ФБиХ посветиле су нешто значајнију пажњу законском прецизирању карактеристика пословања унутар групе и по тој основи примјени трансферних цијена. Међутим, због недостатка одговарајућих евиденција и одсуства адекватних анализа, једино је РС била у могућности да наведе да је, по основу пореске контроле примјене трансферних цијена, у периоду 2015-2016. година, забиљежено додатно повећање наплате пореза на добит за 4,7 милиона КМ. Наведени податак је изузетно важан управо због чињенице да су законски прописи и контролни механизми РС тек у почетним корацима адекватног регулисања питања утврђивања и надзора примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица.

Ослањајући се на наведено, односно сагледавајући са једне стране, изгубљене пореске приходе земаља које ово питање (у то вријеме), свјесно или несвјесно, нису идентификовали као порески значајно питање, а са друге стране, сагледавајући повећања пореских прихода након увођења адекватних прописа и механизама контроле примјене трансферних цијена, може се потврдити став да политика употребе трансферних цијена од стране повезаних правних лица оставља посљедице на економску, социјалну и пореску стабилност јурисдикција у којима та правна лица послују.

Међутим, унапређење и поједностављење пореског контролног механизма захтијева и одређена прилагођавања у погледу примјене важећих рачуноводствених стандарда.

За тестирање оцјене задовољства средњих и малих правних лица коришћеним међународним рачуноводственим стандардима, примјењена је процедура "One-Sample T-Test". Односна процедура се примјењује за тестирање једнакости просјечне вриједности посматране промјенљиве наведеној вриједности на бази једног узорка.

Испитаници (класификовани као средња и мала правна лица), примјеном Ликертове скале (1-у потпуности неодговарајући, 2-неодговарајући, 3-неутралан став, 4-одговарајући, 5-у потпуности одговорајући), изјашњавали су се о усклађености примјењених стандарда (МРС/МСФИ или МСФИ за МСП) са њиховим реалним потребама и потребама корисника њихових финансијских извјештаја. Основна поставка примјене "One-Sample T-Test", у конкретном случају, јесте да испитаници немају неутралан став према оцјени усклађености ($H_{0:}\mu=3$), односно према оцјени задовољства коришћеним стандардима.

За испитанике, из наведне категорије, који су назначили да користе МРС/МСФИ, у оквиру спроведеног истраживања (табела 5.3), разматрана је претпоставка да односни испитаници нису задовољни наведеним стандардима, што подразумијева примјену једностраног теста ($H_{0:}\mu \geq 3$). С обзиром на то да за једностране тестове не постоји посебна процедура у "SPSS" програмском пакету, у табели 5.44. презентован је двострани тест. Међутим, у овом случају не постоји процедурална разлика у спровођењу двостраног и једностраног теста, него само разлика у извођењу закључка.

Табела 5.43. *Оцјена задовољства средњих и малих правних лица примјеном МРС/МСФИ*

	Аритметичка средина	**Стандардна девијација**	**Стандардна грешка**
Усклађеност коришћених МРС/МСФИ са реалним потребама правог лица и корисника њихових финансијских извјештаја	2,61	0,871	0,145

Табела 5.44. *Т-тест оцјене задовољства примјене МРС/МСФИ*

	"One-Sample Test"					
	Тестирана вриједност = 3					
					95% интервал повјерења	
	Т-тест	**Број степени слободе**	**Сигнификантност (двострани тест)**	**Аритметичка средина интервала повјерења**	**Доња граница**	**Горња граница**
Усклађеност коришћених МРС/МСФИ са реалним потребама правог лица и корисника њихових финансијских извјештаја	-2,679	35	0,011	-0,389	-0,68	-0,09

По основу тога, добијени резултати приказани у табелама 5.43. и 5.44, на нивоу грешке 5%, потврдили су претпоставку да средња и мала правна лица која користе МРС/МСФИ сматрају да ти стандарди нису усклађени са њиховим реалним потребама и потребама корисника њихових финансијских извјештаја (T=-2,679<1,6669; μ=2,61<3; p/2=0,0055<0,05).

Са друге стране, за испитанике који су назначили да користе МСФИ за МСП, у оквиру спроведеног истраживања (табела 5.4), разматрана је претпоставка да односни испитаници сматрају да коришћени стандарди јесу одговорајући, односно усклађени са њиховим потреба и потребама корисника њихових финансијских извјештаја ($H_{0:}\mu \leq 3$).

Табела 5.45. *Оцјена задовољства средњих и малих правних лица примјеном МСФИ за МСП*

	Аритметичка средина	**Стандардна девијација**	**Стандардна грешка**
Усклађеност коришћених МСФИ за МСП са реалним потребама правог лица и корисника њихових финансијских извјештаја	4,00	0,961	0,257

Табела 5.46. *Т-тест оцјене задовољства примјене МСФИ за МСП*

	"One-Sample Test"					
	Тестирана вриједност = 3					
					95% интервал повјерења	
	Т-тест	**Број степени слободе**	**Сигнификантност (двострани тест)**	**Аритметичка средина интервала повјерења**	**Доња граница**	**Горња граница**
Усклађеност коришћених МСФИ за МСП са реалним потребама правог лица и корисника њихових финансијских извјештаја	15,578	13	0,000	4,000	3,45	4,55

Добијени резултати (табеле 5.45. и 5.46), на нивоу грешке 5%, потврдили су наведену претпоставку (T=15,578>1,6669; μ=4,00>3; p/2=0,000<0,05).

Потврде назначених претпоставки, на основу разматраног узорка, указују да би адекватнија и потпунија имплементација МСФИ за МСП допринијела већем степену задовољења потребе правних лица и корисника њихових финансијских извјештаја.

Такође, потпуна имплементација МСФИ за МСП омогућила би и хармонизацију информационих потреба пореских власти и осталих корисника финансијских извјештаја односних правних лица. Наиме, главна предност доношења и усвајања МСФИ за МСП јесте омогућавање да систем опорезивања добити буде успостављен на основу чврсте везе између пословног и пореског биланса.

Надовезујући се на наведено, разматрана је и претпоставка да би повећан степен повезаности, односно ослоњености пореског биланса на пословни биланс, омогућио унапређење квалитета информација садржаних у финансијским извјештајима пореских обвезника и успостављање стабилних принципа опорезивања, као и поједностављење пореских евиденција.

Резултати истраживања показали су да иако је у РС и ФБиХ усвојен модел "обрнуте зависности" у пореском систему при обрачуну пореза на добит привредних субјеката, степен прилагођавања елемената опорезиве основице, у складу са пореским прописима, у односу на податке исказане у пословном билансу је и даље веома значајан (табела 5.23). Висок степен неусклађености пословних и пореских евиденција захтијева вођење додатних пореских евиденција од стране пореских обвезника, као и додатне контролне напоре од стране пореских органа у погледу исправности утврђивања пореске основице, што условљава високе трошкове и за пореске обвезнике и за контролне органе и негативно се одражава на вјеродостојност финансијских извјештаја пореских обвезника.

Анкетиране надлежне пореске управе у БиХ су изразиле недвојбену потребу о већем степену повезаности пословног и пореског биланса (табела 5.24). Све три надлежне пореске управе су биле сагласне да би умањење броја неопходних усклађивања при обрачуну пореза на добит привредних субјеката омогућило спровођење квалитетне и ефикасне пореске контроле, као и повећање повјерења различитих категорија корисника финансијских извјештаја у информације презентоване у финансијским извјештајима локалних привредних субјеката.

10. ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА СИСТЕМА ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЈЕШТАВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Иако у БиХ доминирају средња и мала правна лица, резултати истраживања показали су да они углавном користе пуне МРС/МСФИ за састављање својих финансијских извјештаја. У наставку је наведено зашто би се за постојећу опредијељеност односних правних лица могло рећи да представља лошије рјешење у области финансијског извјештавања, те у ком смјеру, по том основу, треба да се у наредном периоду креће систем финансијског извјештавања у БиХ.

Међународни стандарди финансијског извјештавања намијењени су првенствено (али не искључиво) правним лицима која су укључена у трговања на финансијским јавним тржиштима (домаће и/или стране берзе или ОТЦ тржишта, као и локална и регионална тржишта), односно правним лицима која имају јавну одговорност, у смислу да тргују или су у процесу издавања инструмената за трговање на јавним тржиштима, или уколико им је једна од основних пословних активности да у улози повјереника држе имовину велике групе екстерних корисника (банке, кредитне организације, осигуравајућа друштва, инвестициони фондови итд). Главна карактеристика правних лица која се сврставају у наведену категорију, јесте раздвојеност власништва од управљања и ограничена одговорност великог броја власника. До потребног износа капитала долази се јавном емисијом власничких и кредитних хартија од вриједности. У таквој ситуацији примарну категорију корисника финансијских извјештаја чини велики број инвеститора, па по основу тога МРС/МСФИ представљају задовољавајући информациону основу за доношење одлука о будућем улагању постојећих и потенцијалних инвеститора. Међутим, иако је велики број разноврсних трансакција условио неопходност доношења великог броја МРС/МСФИ[34], што је утицало на увећање комплексности финансијског извјештавања (са становишта и креатора и корисника тих финансијских извјештаја), а тиме и високе трошкове генерисања односних информација, примјена ових стандарда представљају добру основу за идентификовање ризика будућег пословања тих правних лица, те на тај начин доноси користи које превазилазе постојеће трошкове њихове имплементације.

Са друге стране, код средњих и малих правних лица не постоји потпуно раздвајање власничке од управљачке функције. До потребног износа капитала долази се додатним улагањима постојећих или нових власника, без јавног позива (сопствени капитал) и/или задуживањем код банака и других финансијских институција (позајмљени капитал). Из

[34] На снази је 28 МРС, 15 МСФИ, 26 саопштења, тј. тумачења (закључно са јуном 2018. године).

тог разлога, корисници финансијских извјештаја односних категорија правних лица су најчешће повјериоци, држава, купци, добављачи и запослени. Полазећи од чињенице да су њихови информациони захтјеви знатно скромнији у односу на захтјеве корисника финансијских извјештаја правних лица која имају јавну одговорност (јер су трансакције једноставније, а број ризика мањи), трошкови примјене МРС/МСФИ (због сложености у погледу вредновања појединих билансних позиција, бројних права избора и значајног броја информација које је неопходно објелоданити) превазилазе потенцијалне користи корисника и креатора финансијских извјештаја.

Примјене МРС/МСФИ од стране средњих и малих правних лица наметнула се као неминовност са интернационализацијом пословања. Иако на први поглед дјелује да средња и мала правна лица не представљају значајније учеснике односног процеса, њихово пословање почело је постепено да превазилази национални оквир још 80-их година прошлог вијека. Из тог разлога хармонизација и стандардизација финансијског извјештавања постала је неопходна и за ове категорије правних лица. Међутим, доношењем МСФИ за МСП 2009. године, IASB је назначио да су постојећи МРС/МСФИ били неадекватни за правна лица која немају јавну одговорност, те да је било неопходно створити њима прилагођену основу финансијског извјештавања.

МСФИ за МСП је знатно мањи у погледу обима регулативе у односу на пуне МРС/МСФИ. Умјесто 2.900 страница (оквирни обим МРС/МСФИ) и приближно 3.000 захтјева за објелодањивањима, МСФИ за МСП је презентован на око 200 страница, као један јединствени стандард подијељен на 35 одјељака са 300 захтјева за објелодањивање информација у напоменама уз финансијске извјештаје. Мање сложени и разумљивији стандарди финансијског извјештавања добијени су (Шкарић Јовановић, 2011, стр. 27):

- искључивањем стандарда који се баве питањима која нису од значаја за мала и средња правна лица;
- поједностављивањем правила за признавање, класификацију и вредновање имовине, обавеза, прихода и расхода;
- смањивањем захтјеваних објелодањивања у вези са трансакцијама и економским околностима за које су донијети стандарди;
- коришћењем једноставнијег језика за писање стандарда.

Другим ријечима, редуковањем (у погледу признавања и одмјеравања) и изостављањем одређених тема (извјештавање по сегментима, периодично извјештавање, имовина која се држи за продају, зарада по акцији, осигурање) елиминисани су дијелови који нису од значаја за правна лица чијим се хартијама од вриједности не тргује на јавном тржишту. При томе знатно су смањени трошкови припреме извјештаја и обезбијеђена је

сталност, односно отклоњена је компонента подложности честим измјенама стандарда, која се обично наводи као главни недостатак пуних МРС/МСФИ.

У наредној табели су сумиране фундаменталне разлике између МСФИ за МСП и пуних МРС/МСФИ објављених до 9. јула 2009. године, односно до дана доношења МСФИ за МСП како би се указало на кључне измјене које су учињене доношењем односног стандарда.

Табела 5.47. *Разлике између МСФИ за МСП и пуних МРС/МСФИ*

Сегменти	Разлике
Финансијски извјештаји	*МРС/МСФИ:* Извјештај о промјенама на капиталу је обавезан, уз навођење ставки усклађивања капитала између почетка и краја извјештајног периода (МРС 1). *МСФИ за МСП:* Исти захтјев. Међутим, уколико су једине промјене на капиталу током извјештајног периода посљедица добити или губитка, исплате дивиденди, исправки грешака из претходних периода и промјена рачуноводствених политика, комбиновани извјештај о приходу и задржаној добити може бити замјена за извјештај о свеобухватном приходу и извјештај о промјенама на капиталу (одјељак 3.18).
Пословне комбинације	*МРС/МСФИ:* Трошкови трансакције нису укључени у набавну цијену почетних признавања, него се третирају као расходи пословних комбинација (МСФИ 3). Контигентно разматрање (трошкови пословних комбинација који су условљени будућим догађајима) се признаје, односно мора мјерити по фер вриједности у тренутку настанка пословне комбинације без обзира на вјероватноћу плаћања. *МСФИ за МСП:* У складу са методом учешћа, трошкови трансакције су укључени у набавну цијену почетних признавања код нових пословних комбинација. Контигентно разматрање се третира као дио трошкова набавке на дан настанка пословне комбинације уколико постоји вјероватноћа плаћање и уколико се његова фер вриједност може поуздано утврдити (одјељак 19.12).
Финансијски инструменти	*МРС/МСФИ:* У складу са МРС 39 разликују се четири мјерне категорије финансијских инструмената: (а) финансијско средство или обавеза по фер вриједности кроз биланс успјеха, (б) инвестиције које се држе до доспијећа, (в) зајмови (кредити) и потраживања, (г) финансијска средства расположива за продају. *МСФИ за МСП:* Два одјељка се баве финансијским инструментима: (а) основни финансијски инструменти (одјељак 11) и комплекснији финансијски инструменти (одјељак 12). Већина основних финансијских инструмената се мјери по амортизованом трошку коришћењем методе ефективне камате. Сложени финансијски инструменти се генерално мјере по фер вриједности кроз биланс успјеха.
	Модули хеџинга према МРС/МСФИ и према МСФИ за МСП се базирају на истим принципима исказаним у пуним МРС/МСФИ. Међутим, постоје бројне разлике у примјени, од којих су неке рестриктивније код МСФИ за МСП (нпр. дозвољен је ограничен број ризика и инструмената за заштиту - одјељак 12.16). Са друге стране, МСФИ за МСП не захтијева вршење квантитативне ретроспективе и тестова ефикасности.
Нефинансијска имовина	*МРС/МСФИ:* За одмјеравање нематеријалне имовине (после почетног признавања), у складу са постојећим рачуноводственим политикама, може се користити метод трошка или метод ревалоризације. Нематеријална имовина са неограниченим корисним вијеком се поново разматра у сваком периоду ради обезвређивања и не амортизује се (МРС 38). *МСФИ за МСП:* За одмјеравање нематеријалне имовине (после почетног признавања) дозвољен је једино метод трошка, јер се претпоставља да сва нематеријална имовина има ограничен користан вијек и да се амортизује (одјељак 18.19.-18.20).

	МРС/МСФИ: За одмјеравање инвестиционе имовине (након почетног признавања) може се користити метод трошка или фер вриједност (МРС 40). *МСФИ за МСП:* Инвестициона имовина (након почетног признавања) одмјерава се по фер вриједности ако се она може поуздано измјерити (без сувишних трошкова и напора), у супротном користи се метод трошка (одјељак 16.7).
	МРС/МСФИ: Код сталне имовине која се држи за продају књиговодствена вриједност се надокнађује продајном трансакцијом, а не по основу даље употребе (МСФИ 5). *МСФИ за МСП:* Стална имовина која се држи за продају није посебно обухваћена овим стандардом, него се одлука о продаји имовине сматра индикатором обезвређивања (одјељак 17.26. и 27.9).
Улагања у придружена правна лица и заједничке подухвате	*МРС/МСФИ:* Метода учешћа је дозвољена за обрачунавање улагања у придружена правна лица и заједничке подухвате, док метода трошка или фер вриједности није дозвољена (МРС 28). *МСФИ за МСП:* Улагања у придружена правна лица и заједничке подухвате могу бити обрачуната примјеном: (а) метода трошка - трошак умањен за све акумулиране губитке од умањења вриједности; (б) метода учешћа; (в) метода фер вриједности кроз биланс успјеха (одјељак 14.4).
Признавање трошкова	*МРС/МСФИ:* Трошкови истраживања се признају као расходи у периоду њиховог настанка. Трошкови развоја се капитализују и амортизују, али само када су испуњени специфични критеријуми (МРС 38). Трошкови позајмљивања се капитализују ако су испуњени одређени критеријуми (МРС 23). *МСФИ за МСП:* Сви трошкови истраживања и развоја (одјељак 18.14) и сви трошкови позајмљивања се признају као расход у периоду у коме су настали (одјељак 25.2).
Примања запослених	*МРС/МСФИ:* Актуарски добици или губици могу се одмах признати или се могу амортизовати кроз биланс успјеха током очекиваног преосталог радног вијека укључених запосленика (МРС 19). *МСФИ за МСП:* Захтијева се признавање свих актуарских добитака и губитака у периоду у коме су настали (одјељак 28.24).
	МРС/МСФИ: За израчунавање обавеза са дефинисаним надокнадама захтијева се примјена методе пројектоване кредитне јединице. Овим методом се приказује сваки период службе као додатна јединица за примања и мјери се свака јединица одвојено како би се утврдила коначна обавеза према запосленом (МРС 19). *МСФИ за МСП:* Метода пројектоване кредитне јединице се примјењује уколико су потребне информације већ доступне и уколико се такав обрачун може извршити без сувишних трошкова и напора. У супротном дозвољена су поједностављења у погледу занемаривања процијењених будућих повећања плата, будућих услуга тренутно запослених и могуће смртности тренутно запослених за период између извјештајног датума и датума када се очекује да запослени почну да примају примања по престанку запослења (одјељак 28.18.-28.19).
Порез на добит	*МРС/МСФИ:* Одложена пореска обавеза или средство се не признају код трансакције која није пословна комбинација и не утиче ни на рачуноводствени добит ни на опорезиву добит (МРС 12). *МСФИ за МСП:* Нема наведеног изузећа (одјељак 29.9, 29.15. и 29.16).
	МРС/МСФИ: Не постоје конкретне смјернице о неизвјесним пореским позицијама у МРС 12. У пракси, правно лице ће забиљежити обавезу мјерену као једну јединствену најбољу процјену или као пондерисану просјечну вјероватноћу могућих исхода, уколико је та вјероватноћа већа од 50%. *МСФИ за МСП:* Правно лице укључује ефекат могућих исхода ревизије од стране пореских власти у износ признате обавезе за текући и одложени порез. При томе се користи пондерисана просјечна вриједност свих могућих исхода (не постоји утврђени праг), под претпоставком да ће пореске власти прегледати пријављене износе и имати пуну спознају свих релевантних информација (одјељак 29.8. и 29.24).

Извор: Детаљније погледати PwC. (2009). *Similarities and differences: A comparision of 'full IFRS' and IFRS for SMEs*.

Важно је напоменути да су поједини МРС/МСФИ након 2009. године ревидирани, допуњавани или замијењени другим стандардима, док је МСФИ за МСП остао непромијењен.

У БиХ, у свим њеним дијеловима, постоји вишегодишња пракса примјене МРС/МСФИ, који су стартно били обавезни за сва правна лица без обзира на њихову величину. Каснијим измјенама законских прописа у области рачуноводства и ревизије у оба ентитета, укључујући и Дистрикт, МСФИ за МСП уврштен је као једна од основа за састављање финансијских извјештаја правних лица која нису од јавног интереса. У РС и ФБиХ усвојена су и упутства (смјернице) за примјену МСФИ за МСП. Иако се очекивало да ће, због великог учешћа малих и средњих предузећа у укупном броју предузећа у БиХ, значајан број њих готово одмах (након испуњавања нормативних и професионалних предуслова) прећи на нормативну основу која је једноставнија и економичнија, резултати спроведеног истраживања показали су да се и данас (неколико година након што је примјена МСФИ за МСП добила законску дозволу) при састављању финансијских извјештаја, мала и средња правна лица и даље у великој мјери ослањају на пуне МРС/МСФИ. Један од разлога за овакве резултате јесте управо та законски уобличена добровољност преласка на МСФИ за МСП, чиме се доводи у питање упоредивост финансијских извјештаја малих и средњих правних лица између оних који су прешли на овај стандард и оних који су остали при примјени пуних МРС/МСФИ. У таквој ситуацији, корисници морају темељно да познају обје категорије стандарда да би их уопште могли разумјети и поредити. Увођењем законски обавезне примјене МСФИ за МСП од стране средњих и малих правних лица (као доминантних категорија у БиХ и у погледу повезаних правних лица), омогућила би се потпуна упоредивост ових категорија правних лица, нарочито када се говори о упоредивости одређених показатеља за сагледавање оправданости контролисаних трансакција.

Даље, остављањем законске могућности примјене пуних МРС/МСФИ од стране малих и средњих предузећа, оставља се, у ствари, могућност за значајно коришћење фер вриједности са једне стране, а са друге стране укида се обавеза ревизије њихових финансијских извјештаја, што генерално доводи до урушавања поузданости информација о финансијском положају и токовима готовине, исказаним у тим финансијским извјештајима. Из тог разлога, у погледу финансијског извјештавања, законски оквир на цјелокупној територији БиХ треба ићи у смјеру обавезне примјене МСФИ за МСП од стране свих малих и средњих правних лица, уз евентуално изузимање оних средњих правних лица чија је намјера да релативно брзо пређу у категорију правних лица од јавног интереса.

Такође, узимајући у обзир чињеницу да је финансијско извјештавање средњих и малих предузећа повезано са потребама обезбјеђења основе за утврђивање пореских обавеза, већи степен повезаности пословног и пореског биланса могуће је осигурати потпуном примјеном МСФИ за МСП од стране средњих и малих правних лица (као доминантних категорија у БиХ). На тај начин, обезбиједиле би се реалне претпоставке за умањење броја неопходних усклађивања при обрачуну пореза на добит привредних субјеката што би омогућило спровођење квалитетне и ефикасне пореске контроле, као и повећање повјерења различитих категорија корисника финансијских извјештаја у информације презентоване у финансијским извјештајима локалних привредних субјеката.

11. ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ПОРЕСКЕ КОНТРОЛЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Систем пореске контроле у БиХ у домену надзора утврђивања и примјене трансферних цијена показује тек почетне назнаке. Фундаментални недостатак је одсуство одговарајућих и потпуних пореских прописа за регулисање питања о трансферним цијенама (нарочито у појединим пореским јурисдикцијама), као и њихова међусобна неусклађеност кроз јурисдикције. Иако су РС и ФБиХ недавно усвојиле нове законске прописе о порезу на добит, изјашњавање анкетираних представника пореских управа указало је да постојећи прописи нису у потпуности усклађени са потребама јурисдикција из наведене области. У погледу БД односни законски прописи чекају у наредном периоду одређене измјене и ажурирања са прописима из осталих ентитета. Такође, тренутно постојећа правила у надлежним јурисдикцијама се дјелимично (првенствено у погледу дозвољених метода трансферних цијена) ослањају на Смјернице ОЕЦД-а, али, у складу са резултатима истраживања, не у довољној мјери. Испитаници су потврдили постојање реалне потребе за формирањем посебног одјељења које би се бавило искључиво надзором трансферних цијена у оквиру сваке од централних надлежних пореских управа у БиХ, као и изражену потребом за увођењем одговарајућих база података за провјеру исправности контролисаних трансакција. При томе, кроз истраживање је идентификована и потреба за имплементацијом акционог БЕПС пројекта у локалне пореске прописе, као и потреба за обезбјеђењем законских предуслова за склапање и реализацију напредних цјеновних споразума. Међутим, поред непотпуности законских прописа и техничке опремљености у назначеном домену, велики недостатак надлежних пореских управа у БиХ јесте неадекватан ниво знања и обучености локалних пореских инспектора у откривању и доказивању нерегуларне примјене трансферних цијена од стране пореских обвезника.

Наведени резултати истраживања, прецизније, идентификовани недостаци и неопходна побољшања, указују да су надлежне пореске управе у одређеној мјери свјесне да политика примјене трансферних цијена постаје озбиљно пореско питање. Такође, томе у прилог иде и констатовано повећање наплате пореза на добит по основу усмјерене пореске контроле за чак 4,7 милиона КМ у РС за период 2015-2016. година.

Међутим, чињеница је да БиХ (укључујући све њене дијелове) има ограничене финансијске ресурсе који самостално не могу да изнесу значајна финансијска напрезања у погледу информатичке, техничке и кадровске опремљености пореских управа у сегменту успостављања ефикаснијег надзора трансферних цијена. Уважавајући наведену чињеницу,

у наставку је назначено у ком смјеру и на који начин надлежне пореске управе у БиХ треба да усмјеравају активности око унапређења пореског надзора трансферних цијена.

Првенствено, неопходно је ојачати свијест надлежних законодавних и извршних институција о значају и неопходности јачања пореских законских прописа везаних за ову област. У том сегменту БиХ се може ослонити на ОЕЦД-ову Оперативну групу за пореска питања и развој чији је задатак (као што је већ у раду наглашено) упознати земље у развоју са основним правилима надзора трансферних цијена, у складу са општеприхваћеним правилима на међународном нивоу. На тај начин стекло би се знање о сврси и начину формирања специјализованих јединица, у оквиру пореских администрација, за надзор трансферних цијена, као и спознаја о потенцијалном увећању пореских прихода од ревизије трансферних цијена у контролисаним трансакцијама. Такође, ОЕЦД-ов програм подршке за пореска питања и развој (објашњен у тачки 5.1) пружа могућност за двогодишњи или трогодишњи период сарадње са локалним владама у погледу осигурања адекватне законске подлоге и унапређења административних, техничких и ревизорских капацитета за спровођење односних законских прописа и остваривање ефективне и ефикасне ревизије по том основу.

Полазећи од наведеног, односно ослањајући се на земље које су по основу законски укалупљених прописа и правила елиминисале или редуковале простор за неконтролисану и самовољну примјену политике трансферних цијена и утањене капитализације, БиХ треба обезбиједити потпун и свеобухватан законски оквир, у који ће бити интегрисан акциони план БЕПС пројекта. Транспарентне смјернице око регулисања специфичних питања везаних за трансферне цијене омогућиће учесницима у пословном сектору проактиван начин рјешавања потенцијалних проблема у вези са специфичним унутаргрупним трансакцијама. Такође, стварањем законских предуслова за реализацију напредних цјеновних споразума обезбиједиле би се одређене користи и за локални буџет и за пореске кориснике, јер би се тиме смањила потреба за спровођењем ревизије (у периоду на који је споразум закључен), умањила би се неизвјесност и ризик за инвеститоре, као и сами трошкови пореског усклађивања.

Са друге стране, надовезујући се на наведено у претходном дијелу, законским обавезивањем примјене МСФИ за МСП за сва средња и мала правна лица остварила би се већа ослоњеност пореског на пословни биланс, умањили трошкови вођења додатних пореских евиденција и олакшала пореска ревизија. При томе, важно је нагласити информацију да надлежне пореске јурисдикције у БиХ углавном не располажу са подацима о учешћу средњих и малих правних лица у укупним обвезницима пореза на добит, као ни о примјени МСФИ за МСП од стране истих. Међутим, ослањајући се на

податке Пореске управе РС добијене у истраживању, евидентно је да ове категорије обвезника пореза на добит представљају доминантан извор наведеног пореског прихода и да се при састављању финансијских извјештаја углавном ослањају на примјену пуних МРС/МСФИ.

Након тога, у циљу што ефикасније употребе ограничених пореских ресурса, неопходно је осигурати постојање и приступ одговарајућим електронским базама података за лакше и правовремено идентификовање случајева примјене трансферних цијена са највишим степеном пореског ризика. У БиХ, у све три пореске јурисдикије, законски прописи захтијевају достављање финансијских извјештаја пословних субјеката у одговарајуће базе за њихову регистрацију. У РС и ФБиХ, такве базе података постоје и функционишу већ неколико година уназад, док у Брчко дистрикту БиХ, и поред законски дефинисаног оквира, још увијек се није кренуло у реализацију односне активности. Међутим, и постојеће базе података у РС и ФБиХ нису употребљиве са становишта сагледавања и упоређивања контролисаних трансакција, односно оне не садрже потребне податке за упоређивање подударности примјењених трансфених цијена са принципом "ван дохвата руке". Постојећа алтернатива јесте да се као упоредне вриједности користе екстерни подаци из електронских база са иностраних тржишта. Наведена алтернатива може бити добар оријентир, али важно је напоменути да она усложњава процес ревизије, јер доводи до већих трошкова и захтијева више времена због свођења коришћених вриједности на локалну упоредиву мјеру. Најбоље рјешење би било креирање сопствених електронских база података, ослањајући се на рачунарство у облаку (објашњено у тачки 6.6.2.2). Уз одговарајући законски оквир, рачунарство у облаку за земљу са ограниченим финансијским капацитетом, као што је БиХ, представља најјефтинији, најједноставнији и најефикаснији начин успостављања јавног електронског сервиса за примање, обраду и објављивање потребних података за надзор контролисаних трансакција. Временом, кроз овакав систем приступа подацима, уз изузетно ниске трошкове за пореску администрацију и надлежну владу, пореске управе би имале приступ широком спектру пријављених резултата пословних субјеката који послују на локалној територији. Даље, с обзиром на саму природу међународног увезивања и пословања повезаних правних лица, ослањајући се на билатералне и мултилатералне споразуме са одређеним земљама, успостављањем добре сарадње са повезаним правним лицима која, поред БиХ, послују и у тим земљама, домицилне пореске администрације осигурале би приступ потребним информацијама и у другим земљама. На тај начин би ојачале и употпуниле електронске базе података за потребе упоредивости примјене трансферних цијена од стране пореских обвезника.

Међутим, креирање адекватне законске подлоге и обезбјеђење одговарајућих база података не осигурава успјешну реализацију пореске котроле трансферних цијена. На тај начин би били задовољени неопходни предуслови, али за остваривање конкретних побољшања у том сектору, потребно је унаприједити и надоградити стручно знање и релевантне вјештине локалних пореских инспектора. ОЕЦД-ов програм подршке за пореска питања и развој, поред организовања радионица везаних за ревизорска питања, уз примјену конкретних студија случаја којима се унапређује техничко знање ревизора, заснива се и на успостављању директне теренске сарадње са стручним тимовима пореских ревизора из земаља које су успјешно имплементирале систем ревизије трансферних цијена. Стицањем потребних знања и вјештина локалних ревизора обезбиједиће се поуздане смјернице за креирање високо функционалних пореских тимова за трансферне цијене.

При томе важно је нагласити да је то дугорочан континуирани процес за достизање задовољавајућег нивоа стручности из односне области путем рјешавања конкретних случајева, јер управо кроз развијање практичних вјештина за разумијевање и уважавање утврђених принципа опорезивања обезбиједиће се максимална ефикасност у погледу мобилизације домаћих пореских ресурса и увећати корист за локалне пореске буџете.

ЗАКЉУЧАК

Трансферне цијене, као иманентан рачуноводствени фактор, са једне стране, и порески фактор, са друге стране, већ неколико деценија уназад заокупљају интересовање академског, законодавног и извршног миљеа развијених земаља, као и истакнутих међународних организација, чиме се наглашава тежина и комплексност управљања и контролисања односне проблематике и на локалном и на међународном нивоу.

Доношењем међународних рачуноводствених стандарда радило се у смјеру хармонизације финансијског извјештавања на ширем, глобалном нивоу. Међутим, њихова подложност честом ревидирању и измјенама, створила је раздор између рачуноводствених и националних пореских прописа. Посебан проблем јавио се код правних лица која су класификована као средња и мала правна лица, код којих је примјена МРС/МСФИ са трошковног аспекта превазилазила користи, са једне стране, а са друге стране остављала се могућност за значајно коришћење фер вриједности уз укидање обавезне ревизије њихових финансијских извјештаја, што је генерално доводило до урушавања поузданости информација о финансијском положају и токовима готовине, исказаним у тим финансијским извјештајима. Доношењем МСФИ за МСП констатовани недостаци су суштински отклоњени, али без законски стриктно прописане обавезе за њихову примјену, у пракси су они и даље присутни.

Поред неусклађености рачуноводствених и пореских прописа, значајне разлике у погледу пореске регулативе у вези са утврђивањем и опорезивањем оствареног добитка правних лица у различитим земљама, такође представљају погодно подручје за остваривање одређених циљева чланица групе, као и саме економске групе, по основу примјене трансферних цијена. Поједине међународне организације настојале су да, путем доношења одговарајућих конвенција, смјерница, приручника, акционих планова, кодекса и других публикација, затим путем покретања различитих програма пореске подршке, форума о трансферним цијенама и слично, пруже одговарајућу техничку помоћ, савјете, али и финансијску помоћ, како би се сузила слобода у дефинисању трансферних цијена и осигурала објективност и праведност у опорезивању, на глобалном нивоу.

Међутим, поједине земље (широм свијета), и поред наведене подршке, због незнања, неупућености надлежних органа или због давања приоритета другим сегментима пореског интересовања, проблематику трансферних цијена нису на одговарајући начин законски дефинисале, па су значајне осцилације у погледу пореске регулације остале и даље активно жариште самовољног обављања трансакција између повезаних правних лица.

Босна и Херцеговина, као и већина држава бивше СФРЈ, није овој тематици приписале алармантну пажњу. У радовима аутора домаћег говорног подручја политика примјене трансферних цијена и њеног утицаја на финансијске и пореске перформансе повезаних правних лица није довољно актуелизована. Законодавни органи (уз изузетак Словеније и у одређеној мјери Хрватске) дјелимично јесу интегрисали одређене прописе и смјернице за примјену и надзор трансферних цијена у локалне законе, али не у свеобухватној заокружености. Разлог за то може се наћи и у одсуству упозоравајућих сигнала од стране извршне власти, која није ту област идентификовала као подручје коме је потребно посветити озбиљну пажњу. Одсуство потпуне свијести о озбиљности политике примјене трансферних цијена посљедица је недовољне упућености у њен значај и утицај, првенствено, на пословне перформансе правних субјеката који обављају унутаргрупне трансакције, а онда и на пореска убирања локалне заједнице.

Међутим, прикупљени подаци и резултати спроведеног истраживања показали су да тематика пословања унутар групе и примјена трансферних цијена по тој основи нису ни маргинални ни минорни сегмент пословне и пореске сцене у БиХ. Сумарни приказ података наведених у раду дат је у наставку.

У структури повезаних правних лица у БиХ доминирају средња и мала правна лица, која се углавном ослањају на МРС/МСФИ при састављању својих финансијских извјештаја. Код повезаних правних лица потврђен је изражени интензитет примјене трансферних цијена при обављању пословних активности, који доприноси побољшању пословања, побољшању финансијског положаја, повећању тржишног учешћа, смањењу економских ограничења и повећању крајње добити кроз смањење пореских обавеза. Такође, утврђено је да је у РС присутан континуирани раст интензитета пословних и финансијских активности између повезаних правних лица, као и проширивање економске цјелине као групе повезаних правних лица у протеклом периоду. При томе, констатовано је да је финансијски положај повезаних правних лица у РС нешто бољи у односу на финансијски положај осталих правних лица. Резултати истраживања показали су и да је у законским прописима БиХ (у свим њеним дијеловима) уграђена обавеза вођења документације о трансферним цијенама, као и да су дефинисане казне (изузев у Дистрикту) за неблаговремено достављање исте, али нису идентификовани резултати пореског контролног система наплате таквих казни, иако је потврђено да постоје обезници који не воде односну документацију (или бар не на начин на који је то законом прописано). Такође, са изузетком РС, надлежне пореске управе немају расвјетљену информацију о повећању пореског прихода по основу котроле примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица која послују на њиховим територијама, нити су

на било који јавни начин објелодањени подаци спроведених ревизија пословања повезаних правних лица у БиХ.

Ослањајући се на наведене прикупљене податке и добијене резултате истраживања, у раду је потврђено да трансферне цијене утичу на финансијски положај повезаних правних лица, као и на њихов порески положај, и на међународном и на националном нивоу, те да су наведена два положаја међусобно повезана. Такође, потврђено је и да, поред глобализације и дефинисане финансијске стратегије, управо неуједначени порески прописи и нестабилно пословно окружење доприносе интензивирању трансакционих односа са повезаним правним лицима на територији БиХ. Иако је врло тешко утврдити конкретан обим негативног утицаја трансферних цијена на локални порески буџет, позивајући се на идентификована квантитативна и квалитативна побољшања спроведених накнадних ревизија пословања унутар групе у појединим земљама у свијету (и развијеним и онима у развоју), узимајући у обзир и Словенију (као чланицу бивше СФРЈ која је остварила највећи напредак на разматраном пољу) и РС (као дио БиХ која посједује евидентиране износе увећања пореских прихода по том основу) показано је да политика употребе трансферних цијена оставља посљедице на економску, социјалну и пореску стабилност локалних јурисдикција. При томе доказано је да МСФИ за МСП у значајнијој мјери одговарају реалним информационим потребама правних лица и корисника њихових финансијских извјештаја у односу на МРС/МСФИ, као и да се преко њих, са пореског аспекта, може остварити повећана ослоњеност пореског биланса на пословни биланс, што ће допринијети унапређењу квалитета информација садржаних у финансијским извјештајима пореских обвезника, успостављању стабилних принципа опорезивања, као и поједностављењу пореских евиденција.

У том свјетлу, у раду је предложено, да у циљу успостављања потпуније корелације пореског и пословног биланса, законски прописи у свим дијеловима БиХ треба да обавежу (а не дозволе) примјену МСФИ за МСП од стране средњих и малих правних лица (као доминантних категорија у БиХ и у погледу повезаних правних лица), јер је то стабилан и поједностављен међународни стандард изричито прилагођен њиховим потребама. Тиме би се:

- омогућила потпуна упоредивост ових категорија правних лица (нарочито када се говори о упоредивости одређених показатеља за сагледавање оправданости контролисаних трансакција),
- обезбиједиле реалне претпоставке за умањење броја неопходних усклађивања при обрачуну пореза на добит што би умањило трошкове вођења додатних пореских евиденција,

- олакшала пореска ревизија (уз повећање њеног квалитета и ефикасности) и
- повећао степен повјерења различитих категорија корисника финансијских извјештаја у информације презентоване у финансијским извјештајима.

Наглашавајући на тај начин у којем смјеру треба ићи финансијско извјештавање у БиХ, у раду су назначени и потенцијални, могући и потребни правци развоја пореске ревизије у БиХ у домену надзора утврђивања и примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица, и то:

- јачање свијести надлежних законодавних и извршних институција о односној тематици ослањајући се на помоћ постојећих међународних група за пореска питања и развој,
- осигурање адекватних законских предуслова и унапређење административних, техничких и ревизорских капацитета за спровођење усвојених законских прописа ослањајући се на искуства других земаља, као и на међународне програме подршке за пореска питања и развој,
- креирање одговарајућих електронских база података (ослањајући се на предности рачунарства у облаку) и њихово повезивање са сродним базама података других земаља, ради лакшег и правовременог идентификовања случајева примјене трансферних цијена за највишим степеном пореског ризика, као и за сагледавање и упоређивање контролисаних трансакција, односно за изналажење потребних података за упоређивање подударности примјењених трансфених цијена са принципом "ван дохвата руке",
- унапређивање и надограђивање стручног знања и вјештина локалних пореских инспектора путем успостављања директне теренске сарадње са стручним тимовима пореских ревизора из земаља које су успјешно имплементирале систем ревизије трансферних цијена.

Утврђена повезаност финансијског и пореског положаја повезаних правних лица указује и на међусобну повезаност назначених потенцијалних смјерница развоја финансијског извјештавања и пореског надзора у БиХ, у циљу исказивања што реалнијег финансијског и пореског положаја повезаних правних лица, и отклањања негативних ефеката примјене политике трансферних цијена на економску, социјалну и пореску стабилност земаља.

При томе, на самом крају, наглашавајући да је спроведено истраживање прво такво научно истраживање на локалном говорном подручју и да је због наведених ограничења коришћени узорак знатно мањи од дефинисаног цијелог скупа, важно је назначити да понуђене смјернице у раду не представљају цјеловито и коначно рјешење, али да указујући на нове спознаје о присутности и значају трансферних цијена у БиХ, нуде

поуздане основе за даља истраживања и расправе академске заједнице и законодавно-извршне власти о овој неоспорно растућој проблематици 21. вијека.

ЛИТЕРАТУРА

1. Adams, L., Drtina, R. (2010). Multinational Transfer Pricing: Management Accounting Theory versus Practice. *Management Accounting Quarterly Spring 2010.* Institute of Management Accounting, 11(3), 22-29.
2. Андрић, М., Вуковић, Б. (2014) Ефекти трансакција између повезаних лица на опорезивање добити. *Зборник радова са 18. Међународног конгреса СРР РС*. Теслић, 127-142.
3. Atkinson, A.A., Kaplan, R.S., Matsumura, E.M., Young, S.M. (2007) *Management Accounting* (5th ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
4. Berkhout, E. (2016). *Tax Battles: The dangerous global race to the bottom on corporate tax*, Oxford: Oxfam International.
5. Bradley, W.E. (2015). Transfer Pricing: Increasing Tension between Multinational Firms and Tax Authorities. *Accounting & Taxation*, 7(2), 65-73.
6. Van Greuning, H., Scott, D., Terblanche, S. (2011). *International Financial Reportin Standards: A Practical Guide* (6th ed.). Washington DC: The World Bank.
7. Gielen, F., Hegarty, J. (2007). *An Accounting and Taxation Conundrum- A Pan-European Perspective on Tax Accounting Implication of IFRS Adaption.* The World Bank Center for Financial Reporting Reform.
8. *Davčno obravnavanje posojil med povezanimi osebami*. (2017). Ministrstvo za finance, Finančna uprava Republike Slovenije.
9. Даничић, Д., Радоњић, С. (2011). (Не)признавање појединих начела МСФИ по пореским прописима и утицај тих разлика на новчани ток и финансијски положај привредних друштава. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 173-196.
10. Денчић-Михајлов, К., Трајчевски, М. (2011). Трансферне цене у теорији и пракси пословања мултинационалних компанија. *Економске теме*, XLIX(3). Ниш: Економски факултет, 397-414.
11. Edmonds, T.P., Edmonds, C.D., McNair, F.M., Olds, P.R., Tsay, B. (2007). *Survey of Accounting*, 1st edition. New York: McGraw Hill/Irwin.
12. Elkins, D. (2016). The Merits of Tax Competition in a Globalized Economy. *Indiana Law Journal*, 91(3), 905-954.
13. Ernst & Young. (2010). *Global Transfer Pricing Survey–Addressing the Challenges of Globalization*. London.
14. European Commission. (2010). *Transfer Pricing and developing countries*. PwC.
15. EY. (2017/18). *Worldwide Transfer Pricing Reference Guide*.
16. *Закон о порезу на добит* ("Службени гласник Брчко дистрикта БиХ", бр. 60/10, 57/11, 33/12).
17. *Закон о порезу на добит* ("Службени гласник Републике Српске", бр. 94/15 и 1/17).
18. *Закон о порезу на добит Федерације БиХ* ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 15/16).
19. *Закон о порезу на добит правних лица* ("Службени гласник Републике Србије", бр. 25/01, 80/02 - др. закон, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10, 101/11, 119/12, 47/13, 108/13, 68/14 - др. закон, 142/14, 91/15 – аутентично тумачење, 112/15, 113/17).
20. *Закон о порезу на добит Републике Хрватске* ("Народне новине", бр. 177/04, 90/05, 57/06, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16 и 115/16).
21. *Закон о порезу на добит правних лица Републике Црне Горе* ("Службени лист Републике Црне Горе, бр. 065/01, 012/02 и 080/04 и "Службени лист Црне Горе", бр. 040/08, 086/09, 040/11, 014/12, 061/13 и 055/16).

22. *Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb* ("Uradni list Republike Slovenije", št. 117/06, 76/08, 5/09, 96/09, 110/09, 43/10, 59/11, 24/12, 30/12, 94/12 81/13, 50/14, 23/15, 82/15 и 68/16, 69/17).
23. *Zakon o davčnem postopku* ("Uradni list Republike Slovenije", št. 13/11, 32/12, 94/12, 101/13, 111/13, 25/14, 40/14, 90/14, 91/15 и 63/16).
24. *Закон за данокот на добивка* ("Службени весник на Република Македонија", бр. 112/14, 129/15, 23/16 и 190/16).
25. *Закон за даночна постапка* ("Службени весник на Република Македонија", бр. 13/06, 88/08, 159/08, 105/09, 133/09, 145/10, 171/10, 53/11, 39/12, 84/12, 187/13, 15/15, 97/15, 154/15 и 23/16).
26. *Закон за трговските друштва* ("Службени весник на Република Македонија", бр. 28/04, 84/05, 25/07, 87/08, 42/10, 48/10, 24/11, 166/12, 70/13, 119/13, 120/13, 187/13, 38/14, 41/14, 138/14, 88/15, 192/15, 6/16, 30/16, 61/16).
27. *Закон о привредним друштвима* ("Службени гласник Републике Српске", бр. 127/08, 58/09, 100/11 и 67/13).
28. *Закон о привредним друштвима ФБиХ* ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 81/15).
29. *Закон о рачуноводству* ("Народне новине", бр. 78/15, 134/15, 120/16).
30. *Zakon o računovodstvu* ("Uradni list. Republike Slovenije", št. 23/99, 30/02, 114/06).
31. *Закон о рачуноводству* ("Службени лист Црне Горе", бр. 052/16).
32. *Закон о рачуноводству Републике Србије* ("Службени гласник Републике Србије", бр. 62/13).
33. *Закон о рачуноводству и ревизији Републике Српске* ("Службени гласник Републике Српске", бр. 94/15).
34. *Закон о рачуноводству и ревизији Босне и Херцеговине* ("Службени гласник БиХ", бр. 42/04).
35. *Закон о рачуноводству и ревизији Брчко дистрикта Босне и Херцеговине* ("Службени гласник Брчко дистрикта БиХ", бр. 22/16).
36. *Закон о рачуноводству и ревизији у Федерацији Босне и Херцеговине* ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 83/09).
37. Zekany, K.E., Braun, L.W., Warder, Z.T. (2004). Behind Closed Doors at WorldCom: 2001. *Accounting Education*, 19(1), 101-117.
38. Zinn, T., Riedel, N. & Spengel, C. (2014). The Increasing Importance of Transfer Pricing Regulations: A Worldwide Overview. *Inertax*, 42(6/7), 352-404.
39. Илић-Попов, Г., Костић, В.С. (2011). Трансферне цене у Србији. *Индустрија* (4), Београд: Економски институт, 151-180.
40. *International Transfer Pricing 2011*. (2010). PwC US.
41. Јакшић, Д. (2007). Ревизија консолидованих финансијских извјештаја. *Зборник радова са 11. Конгреса СРР РС*. Теслић, 251-278.
42. Јакшић, Д., Мијић, К. (2011). Рефлексија примене МРС 24: Анализа финансијских извјештаја повезаних страна у Републици Српској. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 153-172.
43. Јакшић, Д., Андрић, М., Мијић, К. (2014). Утицај глобалних промена на опорезивање добити – обрачун трансферних цена. *II интренационални научни скуп Еконбиз: Утицај глобалних промјенана економију земаља у транзицији*. Бијељина: Факултет пословне економије.
44. Jansky, P., Prats, A. (2015). International Profit-Shifting out of Developing Countries and the Role of Tax Havens. *Development Policy Review*, 33(3), 271-292.
45. Капић, Р., Радовић, Р., Пиљић, Ј. (2011). *Финансијско извјештавање*. Тузла: "OFF-SET".

46. Kaplan, R. S., Kiron, D. (2004). Accounting Fraud at WorldCom. In: Cummings, L & Millanta, B. (Eds), *Financial Accounting Theory and Practice* (2nd ed.). Sydney: McGraw Hill Australia Pty Ltd.
47. King, E. (2009). *Transfer Pricing and Corporate Taxation: Problems, Practical Implications and Proposed Solutions*. New York: Springer Science+Business Media, LLC.
48. Красуља. Д., Иванишевић, М. (2004). *Пословне финансије* (пето издање). Београд: Економски факултет Београд.
49. Kuhn, J.R. & Sutton, S.G. (*2006*). Learning from WorldCom: Implications for Fraud Detection through Continuous Assurance. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 3(1), 61-80.
50. Малешевић, Ђ., Старчевић, В. (2010). *Пословна анализа*. Бијељина: Факултет пословне економије Бијељина.
51. Малинић, С. (2011). Трансферне цијене као фактор перформанси предузећа и пословних сегмената у контексту МСФИ 8. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 81-99.
52. Marcellan, M. (2009). *A Guide Through IFRS for Small and Medium-Sized Entities (SMEs)*. London: RSM International Association.
53. Микеревић, Д. (2011). Пореско окружење као фактор опстанка, раста и развоја предузећа. *Финанцинг*, II(2), 5-19.
54. Милојевић, А., Тркља, М. (2000). *Јавне финансије*. Српско Сарајево: Економски факултет.
55. Mitchell, D. J. (2009). *The Economics of Tax Competition: Harmonization vs. Liberalization.* Adam Smith Institute.
56. Негованoвић, М., Чубрић, Ф., Лазовић, Г. (2015). *Приручник за трансферне цене* (прво издање). Београд: Привредни саветник.
57. *Одлука о објави каматне стопе на зајмове између повезаних особа* ("Народне новине", бр. 132/17).
58. OECD. (2012). *Dealing Effectively with the Callenges of Transfer Pricing*.
59. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. *Aligning Transfer Pricing Outcomes with Value Creation,* Action 8-10: 2015 Final Report.
60. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. *Transfern Pricing Documentation and Country-by-Country Reporting,* Action 13: 2015 Final Report.
61. OECD. *Model of Tax Convention on Income and on Capital 2014 (Full Version)*.
62. OECD. (2017). *OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations*.
63. OECD. (2013). *Public Consultation: Draft Handbook on Transfer Pricing Risk Assesment*.
64. OECD. *Towards Global Tax Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices* 2000.
65. OECD. (1998). *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, France.
66. Паић, П. (2012). Утицај пореза на међународну размјену. *Финрар* бр.10/12, 20-27.
67. Паић, П. (2013). Форензика директних пореза. *Финрар* бр.5/13, 10-16.
68. Pak, S.J., Zdanowicz, J.S. (2002). *An estimate of 2001 lost US federal income tax revenues due to over-invoiced imports and under-invoiced exports*. Working paper, Penn State University.
69. Pak, S.J. (2012). *Lost billions: Transfer Pricing in the Extractive Industries*. Norway: Publish What You Pay.
70. Paolini, D., Pistone, P., Pulina, G. & Zagler, M. (2016). Tax treaties with developing countries and the allocation of taxing rights. *European Journal of Law and Economics,* 42(3), 383-404.
71. Пезеровић, А. (2012). Основне тенденције развоја система опорезивања добити *Финанцинг*, III(1), 26-34.

72. Пезеровић, А. (2013). Употреба трансферних цијена са становишта пореза на добит. *Финанцинг*, IV(2), 12-21.
73. Перчевић, Х. (2008). *Рачуноводствени третман трансферних цијена у функцији финансијских циљева консолидираних субјеката* (докторска дисертација). Загреб: Свеучилиште у Загребу, Економски факултет.
74. Перчевић, Х. (2009). Елаборат о трансферним цијенама у сврху порезног надзора у Хрватској. *Рачуноводство и финанције* (4). Загреб: Хрватска заједница рачуновођа и финанцијских дјелатника, 81-89.
75. Перчевић, Х. (2015). Усклађеност регулаторног оквира трансферних цијена у земљама Европске уније. *Економска мисао и пракса* (2). Дубровник: Свеучилиште у Дубровнику, 627-650.
76. PKF. (2017/18). *Worldwide Transfer Pricing Guide*.
77. Пољашевић, Ј. (2011). Утицај Међународног стандарда финансијског извјештавања за мале и средње ентитете на финансијске перформансе ових ентитета. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 101-126.
78. *Правилник о каматним стопама за које се сматра да су у складу са принципом "ван дохвата руке" за 2017. годину* ("Службени гласник Републике Србије", бр. 21/17).
79. *Правилник о консолидованој пореској пријави* ("Службени лист Црне Горе", бр. 83/16, 087/17).
80. *Правилник о консолидацији финансијских извјештаја у Републици Српској* ("Службени гласник Републике Српске", бр. 111/10 и 63/11).
81. *Правилник о консолидованим финансијским извјештајима у Федерацији БиХ* ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 23/11).
82. *Правилник о облику и садржају обрасца пореских пријава пореза на добит* ("Службени гласник Републике Српске", бр. 11/17).
83. *Правилник о облику и садржини пореске пријаве за утврђивање пореза на добит* ("Службени гласник Црне Горе", бр. 8/09, 11/11, 90/17).
84. *Правилник о порезу на добит* ("Народне новине", бр. 95/05, 133/07, 156/08, 146/09, 123/10, 137/11, 61/12, 146/12, 160/13, 12/14, 157/14, 137/15, 1/17).
85. *Правилник о поступку склапања претходног споразума о трансферним цијенама* ("Народне новине", бр. 42/17).
86. *Pravilnik o priznani obrestni meri* ("Uradni list Republike Slovenije", št. 141/06 и 52/07).
87. *Правилник о примјени Закона о порезу на добит* ("Службени гласник Брчко дистрикта БиХ", бр. 9/11, 40/12, 9/13).
88. *Правилник о примјени Закона о порезу на добит* ("Службене новине Федерације БиХ, бр. 88/16, 11/17, 96/17).
89. *Правилник о садржају пореског биланса и другим питањима од значаја за начин утврђивања пореза на добит правних лица* ("Службени гласник Републике Србије", бр. 20/14, 41/15, 101/16).
90. *Правилник о трансферним ценама и методама које се по принципу "ван дохвата руке" примењују код утврђивања цене трансакције међу повезаним лицима* ("Службени гласник Републике Србије", бр. 61/13, 8/14).
91. *Правилник о трансферним цијенама* ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 67/16).
92. *Правилник о трансферним цијенама и методама за њихово утврђивање* ("Службени гласник Републике Српске", бр. 47/16).
93. *Pravilnik o transfernih cenah* ("Uradni list Republike Slovenije", št. 141/06 и 4/12).
94. *Приручник о надзору трансферних цијена*. (2009). Хрватска: Институт за јавне финанције.
95. *Програм и акциони план унапређења и развоја рачуноводствене и ревизорске професије у Републици Српској од 2015. до 2020. године*. (2015). Бања Лука: Министарство финансија.
96. PwC. (2009). *Similarities and differences: A comparision of 'full IFRS' and IFRS for SMEs*.

97. PwC. (2015). *Consolidation and equity method of accounting*.
98. Радоловић, J., (2012), Модел трансферних цијена темељен на моделу вишеструких чимбеника уз примјену методе нето добити у односу на неку основу, *Економска истраживања*, 25(1), 34-50.
99. Raposo, A. M., Mourao, P. R. (2013). Tax havens or tax hells? A discussion of the historical roots and present consequnces of tax haven. *Financial Theory and Practice*. Croatia: Institute of Public Finance, 311-330.
100. Revsine, L., Collins, W.D., Johnson, W.B., Mittelstaedt, F. (2009). *Financial Reporting & Analysis* (4th ed.). New York: Prentice Hall.
101. Rectenwald, G. (2012), A Proposed Framework for Resolving the Transfer Pricing Problem: Allocating the Tax Base of Multinational Entities Based on Real Economic Indicators of Benefit and Burden. *Duke Journal of Comparative & International Law*, 22(3), 425-449.
102. Rixen, T. (2011). From Double Tax Avoidance to Tax Competition: Explaining the Institutional Trajectory of International Tax Governance. *Review of International Political Economy,* 18(2), 197-227.
103. Родић, J., Лакићевић, М., Вукелић, Г., Андрић, М. (2011). *Анализа финансијских извјештаја*. Суботица: Пролетер а.д. Бечеј.
104. Родић, J., Андрић, М., Вукелић, Г., Вуковић, Б. (2017). *Анализа финансијских извјештаја*. Београд.
105. Sikka, P., Willmott, H. (2010). The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*, 21(4), 342-356.
106. Солдић-Алексић, J. (2011). *Примењена анализа података.* Београд: Економски факултет.
107. Стевановић, Н., Петровић, Т.М. (2016). *Управљачко рачуноводство*. Брчко: Економски факултет Брчко.
108. Стиглиц, Џ.Е. (2004). *Противречности глобализације* (друго издање). Београд: "SMB-x".
109. Стиглиц, Џ.Е. (2008). *Економија јавног сектора*. Београд: Центар за издавачку дјелатност Економског факултета у Београду.
110. Стојановић, А., Хелић, А., Стакић, Б. (2016). *Фискални системи*. Сарајево: Ревикон.
111. Shaviro, D.N. (2004). *Corporate Tax Shelters in a Global Economy: Why They Are a Problem and What We Can Do about It*. Washington DC: American Enterprise Insitute for Public Policy Research.
112. Short, D.G., Libby, P.A., Libby, R. (2007). *Financial Accounting: A Global Perspective* (5th ed.). New York: McGraw Hill/Irwin.
113. Schreiber, U. (2013). *International Company Taxation*. Berlin: Springer.
114. Schuster, P., Clarke, P. (2010). Transfer Prices: Functions, Types, and Behavioral Implications. *Management Accounting Quarterly Winter 2010*, 11(2), 22-32.
115. Танасић, Љ. (2013). Lean концепт пословања – пут за излазак домаћих предузећа на глобално тржиште. *Acta Economica*, 11(8), 363-383.
116. Танасић, Љ. (2018). Порески режим трансферних цијена у Босни и Херцеговини. *Финанцинг,* IX(1), 54-60.
117. Tanasić, Lj. (2019). Comparative Analysis of Transfer Pricing Taxation in Former Yugoslavian Countries. *Ekonomika preduzeća,* LXVII(3-4), 224-236.
118. Taxation and Customs Union & Eurostat. (2017). *Taxation trends in the European Union.* Publications Office of the European Union.
119. Tax Justice Network. (2011). *The Cost of Tax Abuse: A briefing paper on the cost of tax evasion worldwide.*
120. TP Week. (2017). *World Transfer Pricing.* London: Euromoney Trading Limited.
121. *Transferne cene: Vnaprejšnji cenovni sporazum - APA sporazum.* (2017). Ministrstvo za finance, Finančna uprava Republike Slovenije.
122. *Transfer Pricing Guidelines*. (2012). Malaysia: LHDN.

123. United Nations. (2011). *United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries*. New York: Department of Economic & Social Affairs.
124. United Nations. (2013). *Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries*. New York: Department of Economic & Social Affairs.
125. United Nations (2017). *Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries*. New York: Department of Economic & Social Affairs.
126. Urquidi, A.J. (2008). An Introduction to Transfer Pricing. *New School Economic Review*, 3(1), 27-45.
127. Fay, R.G., Brozovsky, J.A., Edmonds, J.E., Lobingier, P.G., Hicks, S.A. (2008). *Incorporating International Financial Reporting Standards (IFRS) into Intermediate Accounting*. Blacksburg: Virginia Tech.
128. *Finančni inšpekcijski nadzor: Nadzor transfernih cen*. (2017). Ministrstvo za finance, Finančna uprava Republike Slovenije.
129. Fuest, C., et al. (2013). Profit Shifting and "Aggressive" Tax Planning by Multinational Firms: Issues and Options for Reform. *ZEW Discussion Papers* No. 13-044. Преузето са https://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=114997.
130. Hall, J.A. (2008). *Accounting Information Systems* (6th ed.). OH-USA: Cengage Learning, South-Western, International student edition.
131. Healy, P. M. & Palepu, K.G. (2003). The Fall of Enron. *Journal of Economic Perspectives*, 17 (2), 3-26.
132. Horngren, C.T., Datar, S.M., Foster, G. (2003). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*. New York: Prentice Hall.
133. *Царински закон* ("Службени весник на Република Македонија", бр. 39/05, 04/08, 48/10, 158/10, 44/11, 53/11, 11/12, 171/12, 187/13, 15/15, 129/15, 154/15, 192/15 и 23/16).
134. *Code of Conduct on transfer pricing documentation for associated eterprises in the European Union.* Official Journal of the Euripean Union, C 176/1 (28.07.2006) EUR-Lex. Access to European Union law. Преузето са http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42006X0728(01)&from=EN (04.08.2017).
135. Cooper, J., Fox, R., Loeprick, J., Mohindra, K. (2016). *Transfer Pricing and Developing Economies: A Handbook for Policy Makers and Practitioners*. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington.
136. Шкарић Јовановић, К. (2002). Анализа консолидованог годишњег обрачуна. *Финрар* бр. 2-3/02, 14-21.
137. Шкарић Јовановић, К. (2006). Рачуноводствени третман пореза на добит према МРС 12. *Финрар* бр. 1/06, 78-88.
138. Шкарић Јовановић, К. (2006). Подобности МРС/МСФИ за потребе финансијског извјештавања малих и средњих предузећа. *Зборник радова са 10. Конгреса СРР РС*. Теслић, 47-64.
139. Шкарић Јовановић, К. (2011). Очекивања и изазови примене МСФИ за мала и средња предузећа. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 15-38.
140. Шкарић Јовановић, К. (2012). *Финансијско рачуноводство*. Београд: Центар за издавачку дјелатност Економског факултета у Београду.
141. Шкарић Јовановић, К. (2013). Нови критеријуми за одређивање круга консолидовања у МСФИ 10 – Консолидовани финансијски извјештаји. *Финанцинг*, IV(1), 18-25.
142. Шњегота, Д. (2006). Међународни стандарди финансијског извјештавања у контексту финансијског и извјештавања везаног за порез на добит. *Зборник радова са 10. Конгреса СРР РС*. Теслић, 415-428.
143. Шњегота, Д. (2007). Међународни стандарди финансијског извјештавања као фактор хармонизације рачуноводствених и пореских начела и принципа. *Зборник радова са 11. Конгреса СРР РС*. Теслић, 119-132.

144. Шњегота, Д. (2009). Улога рачуноводства у идентификацији ефеката трансферних цијена. *Зборник радова са 13. Конгреса СРР РС*. Теслић, 75-93.
145. Шњегота, Д. (2011). Утицај примјене МСФИ за МСЕ на билансирање ефеката пореза на добит. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 39-54.
146. Шњегота, Д. (2011). Примјена МСФИ за МСЕ у рачуноводству правних лица у Републици Српској *Финрар* бр.5/11, 4-11.

Остали извори:

147. Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ). URL: https://www.apif.net/
148. African Tax Administration Forum. URL: http://www.ataftax.org
149. Бањалучка берза. URL: https://www.blberza.com/
150. Deloitte. *Deloitte International Tax Guide*. Преузето са https://dits.deloitte.com/#TaxGuides (18.03.2017).
151. Дирекција за финансије Брчко дистрикта Босне и Херцеговине. URL: http://www.bdcentral.net/index.php/ba/institucije/direkcija-za-finansije/poreska-uprava
152. Europian Union. URL: http://europa.eu/european-union/index_en
153. European Commission. Joint Transfer Pricing Forum. URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/transfer-pricing-eu-context/joint-transfer-pricing-forum_en
154. European Commission. Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB). URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/common-consolidated-corporate-tax-base-ccctb_en
155. International Monetary Fund. URL: http://www.imf.org/external/index.htm
156. Inter-American Centre of Tax Administrations. URL: https.//www.ciat.org
157. IFRS Foundation and the IASB. URL: http://www.ifrs.org
158. Институт рачуновођа и ревизора Црне Горе. URL: http://www.irrcg.co.me/
159. Институт овлашћених ревизора Републике Македоније. URL: http://www.iorrm.org.mk/
160. KPMG. *Corporate tax rates table*. Преузето са https://home.kpmg/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html (18.03.2017).
161. Министарство финансија и привреде: Пореска управа. Република Србија. URL: http://www.poreskauprava.gov.rs
162. Министарство финансија и трезора Босне и Херцеговине. URL: http://mft.gov.ba (10.04.2017).
163. Министарство финанција: Порезна управа. Република Хрватска. URL: http://www.porezna-uprava.hr
164. Ministarstvo za finance: Finančna uprava Republike Slovenije. URL: http://www.fu.gov.si/
165. OECD. URL: http://www.oecd.org/
166. OECD. Base erosion and profit shifing. URL: http://www.oecd.org/tax/beps/
167. OECD. Global relations in taxation. Tax&Development. Developing Capacity in BEPS and Transfer Pricing. Преузето са http://www.oecd.org/tax/tax-global/developing-capacity-in-beps-and-transfer-pricing.pdf (07.06.2017).
168. OECD Data. URL: https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm (25.04.2017).
169. OECD Tax Database, Table II.1 – *Corporate income tax rates: basic/non-targeted*, 2016. URL: http://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-database.htm (18.03.2017).
170. OECD. Tax Inspectors Without Borders. URL: http://www.tiwb.org/
171. Одјељења за макроекономску анализу Управног одбора Управе за индиректно опорезивање. Босна и Херцеговина. URL: http://www.oma.uino.gov.ba (27.04.2017).

172. Панић, Н. (03.04.2015). *Поступци за добијање књиговодствених података за израчунавање ефеката трансферних цијена.* Презентација са семинара "Порески и рачуноводствени аспекти трансферних цијена". Економски факултет у Бањој Луци.
173. Перчевић, Х. *Политика трансферних цијена*. Презентација. Преузето са http://www.google.ba/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDQQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.revizorska-komora.hr%2Fpdf%2FPrezentacije-2008%2FPolitika%2520transfernih%2520cijena.ppt&ei=DSxxUrmAD8mXtQbHroGYAw&usg=AFQjCNGpM7zfZY_Y5A0JoxOhnymLRiYq-A&bvm=bv.55617003,d.Yms (15.10.2016).
174. Поповић, Д. *Системи пореза на добит правних лица*. Презентација. Преузето са www.ius.bg.ac.rs/.../Sistemi%20poreza%20na%20dobit%20pravn... (10.09.2016).
175. Пореска управа Републике Српске. URL: http://www.poreskaupravars.org
176. Пореска управа Црне Горе. URL: http://www.poreskauprava.gov.me/uprava
177. Порезна управа Федерације Босне и Херцеговине. URL: http://www.pufbih.ba
178. Рајичић, Б. (03.04.2015). *Трансферне цене према ОЕЦД Смерницама.* Презентација са семинара "Порески и рачуноводствени аспекти трансферних цијена". Економски факултет у Бањој Луци.
179. PwC. *Worldwide tax Summaries – Corporate Taxes 2016/17*. Преузето са http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/corporate-tax/worldwide-tax-summaries/downloads.html (18.03.2017).
180. Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске. URL: http://www.srrrs.org/
181. Савез рачуновођа и ревизора Србије. URL: http://www.srrs.rs/
182. Савез рачуновођа, ревизора и финансијских радника Федерације Босне и Херцеговине. URL: http://www.srr-fbih.org/
183. SAP Help Portal. URL: https://help.sap.com/viewer/index (02.05.2016).
184. Tax Foundation. *Corporate Income Tax Rate around the World, 2016.* Преузето са http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2016 (18.03.2017).
185. Удружење Хрватских рачуновођа. URL: http://www.hrvatski-racunovodja.hr/
186. United Nations. URL: http://www.un.org/en/index.html
187. UN Millennium Development Goals. URL: https://www.un.org/millenniumgoals/
188. Управа за јавни приходи, Република Македонија. URL: http://www.ujp.gov.mk/
189. Финансијско информатичка агенција (ФИА). URL: http://www.fia.ba/
190. Хрватска заједница рачуновођа и финансијских радника. URL: http://www.rif.hr/
191. Шкарић Јовановић, К. *Билансни деликти*. Презентација. Преузето са http://www.ekof.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2014/05/pred-11-bilansni-delikti.ppt (17.03.2016).
192. World Bank. URL: http://www.worldbank.org/

ПРИЛОЗИ

Прилог 1

УПИТНИК О ПРИМЈЕНИ ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА ОД СТРАНЕ ПОВЕЗАНИХ ПРАВНИХ ЛИЦА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Напомене:
1. Односни упитник не захтијева навођење личних података, чиме се учесницима осигурава анонимност.
2. Сва питања у упитнику су конципирана на начин који не захтијева повреду пословне тајне.
3. Подаци из упитника користиће се искључиво у научно-истраживачке сврхе и ни на који начин неће бити злоупотријебљени.

Упутство: Упитник се попуњава уношењем текста у означена поља. и чекирањем једног или више понуђених одговора.

1. Означите Вашу позицију у правном лицу:
   - ☐ директор
   - ☐ рачуновођа
   - ☐ финансијски радник
   - ☐ друго (наведите: _____)

2. Означите облик организовања правног лица у којем сте запослени:
   - ☐ отворено акционарско друштво
   - ☐ затворено акционарско друштво
   - ☐ друштво са ограниченом одговорношћу

3. Означите дјелатност правног лица у којем сте запослени:
   - ☐ производна
   - ☐ трговинска
   - ☐ услужна
   - ☐ финансијска
   - ☐ друго (наведите: _____)

4. У складу са утврђеним критеријумима постојећих законских прописа, означите којој категорији припада правно лице, у којем сте запослени:
   - ☐ мало правно лице
   - ☐ средње правно лице
   - ☐ велико правно лице

5. Означите које међународне рачуноводствене стандарде користи правно лице, у којем сте запослени:
   - ☐ Међународни рачуноводствени стандарди / Међународне стандарде финансијског извјештавања (МРС / МСФИ)
   - ☐ Међународни стандарди финансијског извјештавања за мала и средња предузећа (МСФИ за МСП)

6. На скали од 1 до 5 оцијените да ли су, по Вашем мишљењу, примијењени међународни рачуноводствени стандарди у складу са реалним потребама правног лица, у којем сте запослени, као и корисника њихових финансијских извјештаја.

У потпуности неодговарајући				У потпуности одговарајући
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

7. У складу са Вашим личним мишљењем, оцијените степен утицаја појединих фактора на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима, тј. на интензивирање тзв. пословања унутар групе:

	Ни најмање				У великој мјери
➢ Глобализација	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
➢ Неуједначени порески прописи	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
➢ Финансијска стратегија правног лица	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
➢ Нестабилно пословно окружење	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

8. Означите статус правног лица, у којем сте запослени, према повезаним правним лицима са којима послује:
   ☐ матично правно лице
   ☐ зависно правно лице
   ☐ матично и зависно право лице
   ☐ друго (наведите: _____)

9. Да ли правно лице, у којем сте запослени, примјењује политику различитих продајних цијена за различите купце:
   ☐ да
   ☐ не

10. Оцијените степен примјене трансферних цијена у обављању пословних активности правног лица, у којем сте запослени:

Изузетно неинтензивна примјена				Изузетно интензивна примјена
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

11. Које методе трансферних цијена се користе у правном лицу, у којем сте запослени, (можете изабрати више понуђених одговора):
    ☐ метод упоредиве тржишне цијене
    ☐ метод препродајне цијене
    ☐ метод трошкови плус
    ☐ метод трансакционе нето марже
    ☐ метод подјеле трансакционе добити
    ☐ друго (наведите: _____)

12. На који начин се доносе одлуке о трансферним цијенама при обављању трансакционих односа између правног лица, у којем сте запослени, и повезаних правних лица са којима послује:
    ☐ централизовано, на основу одлуке матичног правног лица
    ☐ децентрализовано, на основу договора између учесника у трансакцији
    ☐ друго (наведите: _____)

13. На којем подручју послује правно лице, у којем сте запослени:
    ☐ Брчко дистрикт Босне и Херцеговине

- ☐ Република Српска
- ☐ Федерација Босне и Херцеговине
- ☐ ван граница Босне и Херцеговине (иностранство)

14. Да ли су надлежни сектори/особе у правном лицу, у којем сте запослени, упознате са законским прописима везаним за пореска умањења, одбитне ставке и ослобађања за одређене категорије пословних субјеката у оквиру јурисдикције у којој послује:
    - ☐ да
    - ☐ не
    - ☐ дјелимично

15. На скали од 1 до 5 оцијените да ли су, по Вашем мишљењу, постојећи законски прописи везаним за пореска умањења, одбитне ставке и ослобађања за одређене категорије пословних субјеката у оквиру јурисдикције у којој послује правно лице, у којем сте запослени, задовољавајући.

Потпуно незадовољавајући				Потпуно задовољавајући
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

16. Да ли, по Вашем мишљењу, постоје значајна одступања између прописаних пореских олакшица у пореским јурисдикцијама унутар Босне и Херцеговине:
    - ☐ да, постоје значајна одступања
    - ☐ не, у том сегменту прописи су у потпуности усклађени
    - ☐ постоје дјелимична одступања
    - ☐ нисмо упознати са прописаним пореским олакшицама у осталим пореским јурисдикцијама у Босни Херцеговини
    - ☐ друго (наведите: _____)

17. Означите који су примарни циљеви правног лица, у којем сте запослени, у обављању трансакционих односа са повезаним правним лицима у истој пореској јурисдикцији, односно у примјени трансферних цијена и оцијените степен испуњености изабраног циља (можете изабрати више понуђених одговора):
    - ☐ побољшање пословања правног лица

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

    - ☐ побољшање финансијског положаја правног лица

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

    - ☐ повећање тржишног учешћа

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

    - ☐ смањење пореских обавеза путем преноса добити из једног у друго повезано правно лице

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

    - ☐ немамо повезано правно лице у истој пореској јурисдикцији
    - ☐ друго (наведите: _____)

18. Који су примарни циљеви правног лица, у којем сте запослени, у обављању трансакционих односа са повезаним правним лицима у Босни и Херцеговини, односно у примјени трансферних цијена и оцијените степен испуњености изабраног циља (можете изабрати више понуђених одговора):

☐ побољшање пословања

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

☐ побољшање финансијског положаја правног лица

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

☐ повећање тржишног учешћа

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

☐ смањење пореских обавеза

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

☐ немамо повезано правно лице у Босни и Херцеговини

☐ друго (наведите: _____)

19. Који су примарни циљеви правног лица, у којем сте запослени, у обављању трансакционих односа са повезаним правним лицима у иностранству, односно у примјени трансферних цијена и оцијените степен испуњености изабраног циља (можете изабрати више понуђених одговора):

☐ побољшање финансијског положаја правног лица

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

☐ повећање тржишног учешћа

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

☐ смањење утицаја економских ограничења

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

☐ смањење пореских обавеза

Потпуно неиспуњен				Потпуно испуњен
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

☐ немамо повезано правно лице у иностранству

☐ друго (наведите: _____)

20. Да ли правно лице, у којем сте запослени, води документацију о трансферним цијенама:

☐ да (само ону која је предвиђена пореским прописима у јурисдикцији/ама у којој/има послујемо у БиХ)

- ☐ да (поред оне која је предвиђена пореским прописима у јурисдикцији/ама у којој/има послујемо у БиХ, још и _____)
- ☐ да, нешто (не баш све као што је предвиђено пореским прописима у јурисдикцији/ама у којој/има послујемо у БиХ)
- ☐ не (иако порески прописи јурисдикције/а у којој/има послујемо у БиХ предвиђају вођење документације о трансферним цијенама)
- ☐ не (колико нам је познато порески прописи јурисдикције/а у којој/има послујемо у БиХ не предвиђају вођење документације о трансферним цијенама)

21. Уколико сте на претходно питање одговорили "да, нешто" или "не" (у супротном прескочите питање), означите да ли је, у посљедњих пет година, правно лице, у којем сте запослени, платило казну надлежним пореским органима у Босни и Херцеговини, по основу непотпуне или неблаговремено достављене документације о трансферним цијенама:
    - ☐ да
    - ☐ не, али су нам зарачунате казне по том основу од стране надлежне пореске управе
    - ☐ не
    - ☐ друго (наведите: _____)

22. Да ли је, у посљедњих пет година, правно лице, у којем сте запослени, било предмет контроле од стране надлежних пореских органа у Босни и Херцеговини по основу примјене трансферних цијена:
    - ☐ да
    - ☐ не

23. Уколико сте на претходно питање одговорили "да" (у супротном прескочите питање), означите да ли су у правном лице, у којем сте запослени, утврђене неке неправилности око примјене трансферних цијена:
    - ☐ да
    - ☐ не

24. Уколико сте на претходно питање одговорили "да" (у супротном прескочите питање), означите да ли је правно лице, у којем сте запослени, платило додани порез на добит и/или казну или је било санкционисано на било који начин од стране надлежних пореских органа у Босни и Херцеговини (можете изабрати више понуђених одговора):
    - ☐ да, платили смо додатни порез на добит
    - ☐ да, платили смо казну прописану у складу са пореским прописима
    - ☐ да, прописана нам је санкција (наведите: _____)
    - ☐ не
    - ☐ друго (наведите: _____)

Прилог 2

УПИТНИК О ОПОРЕЗИВАЊУ ДОБИТИ И СПРОВОЂЕЊУ НАДЗОРА НАД УПОТРЕБОМ ТРАНСФЕРНИХ ЦИЈЕНА ОД СТРАНЕ НАДЛЕЖНИХ ПОРЕСКИХ УПРАВА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Напомене:

4. Односни упитник не захтијева навођење личних података, чиме се учесницима осигурава анонимност.
5. Сва питања у упитнику су конципирана на начин који не захтијева повреду пословне тајне.
6. Подаци из упитника користиће се искључиво у научно-истраживачке сврхе и ни на који начин неће бити злоупотријебљени.

Упутство: Упитник се попуњава уношењем текста у означена поља. и чекирањем једног од више понуђених одговора.

1. Наведите Вашу позицију у Пореској управи _____.

2. Наведите укупан број активних обвезника пореза на добит у јурисдикцији коју покрива Пореска управа _____.

3. У складу са расположивим подацима, у посљедњих пет година, означите колико је учешће пореза на добит у укупним пореским приходима у јурисдикцији коју покрива Пореска управа:
   - ☐ до 5,0%
   - ☐ од 5,1% до 10,0%
   - ☐ од 10,1% до 15,0%
   - ☐ преко 15,1%
   - ☐ недостатак података (немогућност давања одговора)

4. У складу са расположивим подацима, у посљедњих пет година, означите колико је учешће пореза на добит у директним пореским приходима у јурисдикцији коју покрива Пореска управа:
   - ☐ до 50,0%
   - ☐ од 50,1% до 75,0%
   - ☐ од 75,1% до 90,0%
   - ☐ преко 90,1%
   - ☐ недостатак података (немогућност давања одговора)

5. У складу са расположивим подацима, означите колико је учешће обвезника пореза на добит који су класификовани као мала и средња правна лица у укупним обвезницима пореза на добит у јурисдикцији коју покрива Пореска управа:
   - ☐ до 20,0%
   - ☐ од 20,1% до 40,0%
   - ☐ од 40,1% до 60,0%
   - ☐ од 60,1% до 80,0%
   - ☐ преко 80,1%
   - ☐ недостатак података (немогућност давања одговора)

6. У складу са расположивим подацима, означите колико обвезника пореза на добит који су класификовани као мала и средња правна лица, у јурисдикцији коју покрива Пореска управа, користи Међународне стандарде финансијског извјештавања за мала и средња предузећа - МСФИ за МСП:
   - ☐ до 5,0%

- ☐ од 5,1% до 10,0%
- ☐ од 10,1% до 20,0%
- ☐ од 20,1% до 50,0%
- ☐ преко 50,1%
- ☐ недостатак података (немогућност давања одговора)

7. На скали од 1 до 5 оцијените повезаност/неповезаност пословног и пореског биланса у јурисдикцији коју покрива Пореска управа.

Потпуна независност пореског и пословног биланса	Слаба зависност између пореског и пословног биланса	Зависност пословног од пореског биланса	Зависност пореског од пословног биланса	Унитарност
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

8. Уколико сте у претходном питању одабрали опцију "4" (у супротном прескочите питање), на скали од 1 до 5 оцијените степен прилагођавања елемената опорезиве основице, у складу са пореским прописима, у односу на исказане податке (позиције и износе) преузете из пословног биланса.

Занемарљива прилагођавања	Умјерена прилагођавања	Евидентна, али не значајна прилагођавања	Значајна прилагођавања	Врло изражена прилагођавања
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

9. На скали од 1 до 5 оцијените сљедећу констатацију:

	Ни најмање				У великој мјери
Већи степен повезаности пореског и пословног биланс (уз мања прилагођавања), кроз усклађивање законских прописа, довео би до поједностављења пореских евиденција и повећања вјеродостојности финансијских извјештаја пореских обвезника.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

10. У складу са расположивим подацима, у посљедњих пет година, означите колико је учешће пореских обвезника са статусом повезаних правних лица у укупним пореским обвезницима пореза на добит у јурисдикцији коју покрива Пореска управа:
    - ☐ до 10,0%
    - ☐ од 10,1% до 20,0%
    - ☐ од 20,1% до 40,0%
    - ☐ преко 40,1%
    - ☐ недостатак података (немогућност давања одговора)

11. Наведите датум ступања на снагу правила о трансферним цијенама у јурисдикцији коју покрива Пореска управа _____.

12. Означите период спровођења ревизије достављених пореских биланса од стране за то надлежних запосленика Пореске управе:
    - ☐ мјесечно
    - ☐ квартално
    - ☐ полугодишње
    - ☐ годишње
    - ☐ по потреби (нема децидно утврђеног периода спровођења ревизије)
    - ☐ друго (наведите: _____)

13. Означите да ли контрола начина утврђивања и примјене трансферних цијена, код пореских обвезника (са статусом повезаних правних лица) који послују у јурисдикцији коју покрива Пореска управа, представља саставни дио ревизије достављених пореских биланса:
    - ☐ да
    - ☐ не
    - ☐ по потреби (уколико постоји оправдана сумња о кршењу постојећих прописа)

14. Уколико сте на претходно питање одговорили "да" или "по потреби" (у супротном прескочите питање), у складу са расположивим подацима, у посљедњих пет година (или од датума ступања на снагу правила о трансферним цијенама), означите колико се путем спроведених ревизија начина утврђивања и примјене трансферних цијена, те по том основу накнадно коригованих пореских обавеза повећао порески приход по основу опорезивања остварене добити:
    - ☐ знатно (наведите проценат и/или износ: _____)
    - ☐ незнатно
    - ☐ нису вршене накнадне корекције пореских обавеза по основу примјене трансферних цијена (нису утврђене нерегуларности)
    - ☐ недостатак података (немогућност давања одговора)

15. Означите да ли достављање одговарајуће документације о трансферним цијенама, од стране пореских обвезника, са статусом повезаних правних лица, који послују у јурисдикцији коју покрива Пореска управа, представља саставни дио обавезне документације при подношењу пореског биланса:
    - ☐ да
    - ☐ не
    - ☐ по потреби (не постоји законска обавеза периодичног достављања наведене документације, али се она мора доставити на захтјев надлежног органа)

16. Уколико сте на претходно питање одговорили "да" или "по потреби" (у супротном прескочите питање), у складу са расположивим подацима, у посљедњих пет година (или од датума ступања на снагу правила о трансферним цијенама), означите да ли су наплаћене казне по основу непотпуне или неблаговремено достављене документације о трансферним цијенама:
    - ☐ да (уколико Вам је познат податак наведите износ и/или проценат наплаћених у односу на укупан број казни по том основу: _____)
    - ☐ не (није било казни по том основу)
    - ☐ не (обрачунате су казне по том основу, али још увијек нису наплаћене)
    - ☐ недостатак података (немогућност давања одговора)

17. На скали од 1 до 5 оцијените сљедеће констатације:

	Ни најмање				У великој мјери
➢ Постојећи прописи за регулисање питања о трансферним цијенама у складу су са потребама јурисдикције коју покрива Пореска управа.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
➢ Постојећа правила о трансферним цијенама у јурисдикцији коју покрива Пореска управа у складу су са Смјерницама ОЕЦД-а.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
➢ Постоји реална потреба за увођењем посебног одјељења за трансферне цијене у оквиру Пореске управе.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
➢ Постоји реална потреба за увођењем одговарајућих	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

база података за провјеру оправданости / неоправданости услова под којима су извршене трансакције између повезаних лица.

➢ Локални порески инспектори имају довољан ниво обучености за доказивање нерегуларне примјене трансферних цијена.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
➢ Постоји реална потреба да се створе законски предуслови за склапање и реализацију одређених напредних цјеновних споразума.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
➢ Постоји реална потреба за имплементацијом акционог плана БЕПС пројекта у домицилне пореске прописе.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

ПОПИС ТАБЕЛА

Табела 2.1. Помоћна табела за поједностављену консолидацију инвестиција код методе учешћа 34
Табела 2.2. Методе обрачуна улагања код израде консолидованих финансијских извјештаја 37
Табела 2.3. Примјена различитих основа вредновања у финансијским извјештајима 53
Табела 2.4. Индикатори нивоа добити 69
Табела 2.5. Класификација унутаргрупних услуга у погледу трошковне оправданости 92
Табела 2.6. Номиналне стопе пореза на добит 104
Табела 2.7. Преглед просјечних стопа пореза на добит по регионима 105
Табела 2.8. Структура пореских прихода у Босни и Херцеговини за период 2011-2016. година..... 111
Табела 2.9. Важећи билатерални уговори у Босни и Херцеговини 127
Табела 2.10. Преглед утврђених пореских губитака по регионима..... 130
Табела 2.11. Земље са највећим износом пореских губитака 130
Табела 2.12. Највећи рачуноводствени скандали..... 144
Табела 2.13. Јавно доступни извори информација..... 157
Табела 3.1. Резултати примјене ОЕЦД-овог програма подршке за пореска питања и развој..... 175
Табела 3.2. Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Сјеверне Америке..... 183
Табела 3.3. Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Јужне Америке 184
Табела 3.4. Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Европе 185
Табела 3.5. Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Азије 187
Табела 3.6. Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Африке 188
Табела 3.7. Резиме режима трансферних цијена у појединим земљама Океаније 189
Табела 3.8. Подаци за процјену пореских прихода по основу законског регулисања трансферних цијена... 200
Табела 3.9. Предности и недостаци имплементације принципа "ван дохвата руке" у земљама у развоју..... 204
Табела 4.1. Порески режим трансферних цијена у Словенији..... 211
Табела 4.2. Порески режим трансферних цијена у Хрватској 213
Табела 4.3. Порески режим трансферних цијена у Србији 215
Табела 4.4. Порески режим трансферних цијена у Црној Гори..... 217
Табела 4.5. Порески режим трансферних цијена у Македонији..... 218
Табела 4.6. Порески режим трансферних цијена у Републици Српској 220
Табела 4.7. Порески режим трансферних цијена у Федерацији Босне и Херцеговине 221
Табела 4.8. Порески режим трансферних цијена у Брчко дистрикту Босне и Херцеговине..... 222
Табела 5.1. Структура повезаних правних лица у Републици Српској у 2016. години..... 227
Табела 5.2. Структура повезаних правних лица у Федерацији БиХ у 2016. години..... 228
Табела 5.3. Оцјена усклађености МРС/МСФИ са реалним потребама малих и средњих правних лица 235
Табела 5.4. Оцјена усклађености МСФИ за МСП са реалним потребама малих и средњих правних лица ... 235
Табела 5.5. Оцјена утицаја глобализације на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима 235
Табела 5.6. Оцјена утицаја неуједначених пореских прописа на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима..... 236
Табела 5.7. Оцјена утицаја финансијске стратегије правног лица на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима 236
Табела 5.8. Оцјена утицаја нестабилног пословног окружења на интензивирање трансакционих односа са повезаним правним лицима..... 237
Табела 5.9. Статус правних лица према повезаним правним лицима 237
Табела 5.10. Степен примјене трансферних цијена повезаних правних лица у БиХ..... 238
Табела 5.11. Примјена метода трансферних цијена од стране повезаних правних лица у БиХ 239
Табела 5.12. Територијално пословања повезаних правних лица у БиХ 239
Табела 5.13. Структура територијалног пословања повезаних правних лица у БиХ 240
Табела 5.14. Оцјена задовољства законским прописима везаним за пореска умањења, одбитне ставке и ослобађања..... 240
Табела 5.15. Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у истој јурисдикцији..... 242

Табела 5.16. Оцјена степена испуњености циљева по основу примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у истој јурисдикцији ... 242
Табела 5.17. Циљеви примјене трансферних цијена у пословању саповезаним правним лицима у Босни и Херцеговини ... 243
Табела 5.18. Оцјена степена испуњености циљева по основу примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у Босни и Херцеговини ... 243
Табела 5.19. Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству ... 244
Табела 5.20. Оцјена степена испуњености циљева по основу примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству ... 244
Табела 5.21. Активни обвезници пореза на добит по главним пореским јурисдикцијама у БиХ ... 247
Табела 5.22. Мала и средња правна лица у улози обвезника пореза на добит ... 248
Табела 5.23. Однос и степен условљености пореског и пословног биланса ... 249
Табела 5.24. Оцјена констатације о већем степену повезаности пословног и пореског биланса ... 250
Табела 5.25. Контрола начина утврђивања и примјене трансферних цијена од стране надлежних пореских управа у БиХ ... 251
Табела 5.27. Кретање просјечних вриједности учешћа у капиталу повезаних правних лица за период 2014-2016. година (у хиљадама КМ) ... 253
Табела 5.28. Кретање броја повезаних правних лица у РС у периоду 2014-2016. година ... 254
Табела 5.29. Кретање просјечних вриједности реализације пословних трансакција између повезаних правних лица за период 2014-2016. година (у хиљадама КМ) ... 254
Табела 5.30. Кретање просјечних вриједности реализације финансијских трансакција између повезаних правних лица за период 2014-2016. година (у хиљадама КМ) ... 256
Табела 5.31. Показатељи финансијског положаја правних лица за период 2014-2016. година ... 259
Табела 5.32. Показатељи имовинског положаја правних лица за период 2014-2016. година ... 262
Табела 5.33. Показатељи приносног положаја правних лица за период 2014-2016. година ... 264
Табела 5.34. Пирсонов коефицијент корелације испуњености циљева примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у оквиру исте пореске јурисдикције ... 265
Табела 5.35. Пирсонов коефицијент корелације циљева примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у оквиру више пореских јурисдикција у БиХ ... 266
Табела 5.36. Пирсонов коефицијент корелације циљева примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству ... 266
Табела 5.37. Утицај примјене трансферних цијена на побољшање финансијског положаја повезаних правних лица у оквиру исте јурисдикције ... 267
Табела 5.38. Утицај примјене трансферних цијена на побољшање финансијског положаја повезаних правних лица у БиХ ... 268
Табела 5.39. Утицај примјене трансферних цијена на смањење пореских обавеза повезаних правних лица у БиХ ... 269
Табела 5.40. Утицај примјене трансферних цијена на побољшање финансијског положаја правних лица која послују са повезаним правним лицима у иностранству ... 270
Табела 5.41. Утицај примјене трансферних цијена на порески положај правних лица која послују са повезаним правним лицима у иностранству ... 271
Табела 5.42. Пирсонов коефицијент корелације глобализације, неуједначених пореских система и примјене трансферних цијена ... 272
Табела 5.43. Оцјена задовољства средњих и малих правних лица примјеном МРС/МСФИ ... 275
Табела 5.44. Т-тест оцјене задовољства примјене МРС/МСФИ ... 275
Табела 5.45. Оцјена задовољства средњих и малих правних лица примјеном МСФИ за МСП ... 275
Табела 5.46. Т-тест оцјене задовољства примјене МСФИ за МСП ... 275
Табела 5.47. Разлике између МСФИ за МСП и пуних МРС/МСФИ ... 279

ПОПИС ГРАФИКОНА

Графикон 2.1. Учешће укупних пореских прихода у БДП ... 108
Графикон 2.2. Структура пореских прихода по главним пореским категоријама ... 110
Графикон 2.3. Учешће пореских прихода у буџетским приходима ... 111
Графикон 2.4. Учешће прихода од пореза на доходак, добит и капиталну добит у директним пореских приходима Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко дистрикта БиХ ... 112
Графикон 2.5. Расподјела стопа пореза на добит у свијету у 2016. години ... 135
Графикон 2.6. Смањење просјечних стопа пореза на добит по регионима за период 2003-2016. година ... 136
Графикон 2.7. Тренд кретања глобалне стопе пореза на добит за период 2003-2016. година ... 136
Графикон 3.1. Најважнија пореска питања по мишљењу пореских директора матичних правних лица ... 205
Графикон 5.1. Радна позиција испитаника у повезаном правном лицу ... 232
Графикон 5.2. Облик организовања правних лица са статусом повезаног лица у БиХ ... 233
Графикон 5.3. Стуктура дјелатности ... 233
Графикон 5.4. Стуктура анкетираних правних лица према мјесту регистрације ... 233
Графикон 5.5. Категорије повезаних правних лица према просјечном броју запослених, укупном годишњем приходу и просјечној вриједности пословне имовине ... 234
Графикон 5.6. Примјена МРС од стране малих и средњих правних лица ... 234
Графикон 5.7. Примјена различитих продајних цијана за различите купце ... 238
Графикон 5.8. Доношење одлуке о начину формирања трансферних цијена ... 239
Графикон 5.9. Упознатост надлежног сектора/особе у правном лицу са законским прописима везаним за пореска умањења, одбитне ставке и ослобађања ... 240
Графикон 5.10. Усклађеност пореских олакшица на босанскохерцеговачкој територији ... 241
Графикон 5.11. Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у истој јурисдикцији ... 242
Графикон 5.12. Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у Босни и Херцеговини ... 243
Графикон 5.13. Циљеви примјене трансферних цијена у пословању са повезаним правним лицима у иностранству ... 244
Графикон 5.14. Вођење документације о трансферним цијенама ... 245
Графикон 5.15. Плаћање казне по основу непотпуне или неблаговремене документације ... 246
Графикон 5.16. Правна лица су била предмет контроле надлежних пореских управа у БиХ ... 246
Графикон 5.17. Утврђене неправилности од стране надлежних пореских управа у БиХ око примјене трансферних цијена ... 246
Графикон 5.18. Плаћање додатног пореза, казни или санкција по основу утврђених неправилности око примјене трансферних цијена ... 247
Графикон 5.19. Структура прихода од продаје робе повезаних правних лица ... 255
Графикон 5.20. Структура прихода од продаје учинака повезаних правних лица ... 255
Графикон 5.21. Структура финансијских прихода повезаних правних лица ... 257
Графикон 5.22. Структура финансијских расхода повезаних правних лица ... 257
Графикон 5.23. Финансијска стабилност повезаних правних лица vs. финансијска стабилност осталих правних лица ... 260
Графикон 5.24. Општа ликвидност повезаних правних лица vs. општа ликвидност осталих правних лица ... 260
Графикон 5.25. Редукована ликвидност повезаних правних лица vs. редукована ликвидност осталих правних лица ... 261
Графикон 5.26. Солвентност повезаних правних лица vs. солвентност осталих правних лица ... 261
Графикон 5.27. Задуженост повезаних правних лица vs. задуженост осталих правних лица ... 261
Графикон 5.28. Брзина обрта укупне имовине повезаних правних лица vs. брзина обрта укупне имовине осталих правних лица ... 263
Графикон 5.29. Брзина обрта обртне имовине повезаних правних лица vs. брзина обрта обртне имовине осталих правних лица ... 263
Графикон 5.30. Брзина обрта залиха повезаних правних лица vs. брзина обрта залиха осталих правних лица ... 263

Графикон 5.31. Брзина обрта потраживања повезаних правних лица vs. брзина обрта потраживања осталих правних лица 263
Графикон 5.32.Стопа приноса на укупна улагања повезаних правних лица vs.стопа приноса на укупна улагања осталих правних лица 264
Графикон 5.33.Стопа приноса на сопствени капитал повезаних правних лица vs.стопа приноса на сопствени капитал осталих правних лица 264

ПОПИС СЛИКА

Слика 2.1. Рачуноводствене методе за различите нивое учешћа у капиталу других правних лица 32
Слика 2.2. Различити циљеви извјештавања рачуноводствених и пореских правила 39
Слика 2.3. Узроци појаве сталних разлика између рачуноводствене и опорезиве добити 39
Слика 2.4. Усклађивања привремених разлика између рачуноводствене и опорезиве добити 41
Слика 2.5. Примјена трансферних цијена између повезаних правних лица 139
Слика 2.6. Доминација мултинационалних и транснационалних компанија у свјетском богатству 142
Слика 3.1. Компоненте законске легислативе о трансферним цијенама 193
Слика 3.2. Осигурање финансијске транспарентности помоћу рачунарства у облаку 196
Слика 3.3. Утицај смањења трансферних цијена увезене робе на порески и царински приход 201
Слика 5.1. Приказ стања и потреба за промјенама у надлежним пореским управама у БиХ 252

ПОПИС ИЛУСТРАЦИЈА

Илустрација 2.1. Екстремна злоупотреба трансферних цијена 143
Илустрација 2.2. Трговина бананама кроз пореске оазе 144
Илустрација 2.3. Додатне наплате пореза по основу накнадних корекција примјене трансферних цијена ... 146
Илустрација 2.4. Утврђивање порески непризнатих расхода камата у ситуацији када постоји утањена капитализација 162
Илустрација 2.5. Утврђивање порески непризнатих расхода камата у ситуацији када не постоји утањена капитализација 163
Илустрација 2.6. Експортовање капитала на "најповољније локације" 165

Биографија аутора

Љиљана Танасић је рођена у Брчком 12. маја 1981. године. Основну школу завршила је са одличним успјехом и Вуковом дипломом. Средњу Економску школу у Брчком завршила је, као ученик генерације, 2000. године. Дипломирала је на Економском факултету Брчко, смјер Рачуноводство и финансије, у фебруару 2005. године, као студент са највећом просјечном оцјеном на свеукупном студију у својој генерацији (просјечна оцјена 9,1). У току школовања била је ангажована у наставном процесу, као студент демонстратор.

Постдипломске студије завршила је на Економском факултету Брчко, смјер "Менаџмент у рачуноводству и ревизија", остваривши просјечну оцјену 10. Магистарску тезу под називом *Lean рачуноводство као одговор на изазове пословања предузећа "свјетске класе"* одбранила је у октобру 2011. године, пред сљедећом Комисијом:

- проф. др Снежана Раковачки Тубић, Економски факултет у Бањој Луци,
- проф. др Радмила Јаблан Стефановић, Економски факултет у Београду – ментор,
- доц. др Теодор М. Петровић, Економски факултет Брчко.

Од 2006. године запослена је на Универзитету у Источном Сарајеву, Економски факултет Брчко, у звању асистента, а од 2012. године (2018. година - реизбор) у звању вишег асистента на ужој научној области Рачуноводство и ревизија, на предметима: Управљачко рачуноводство, Теорија и анализа биланса, Финансијско извјештавање, Финансијска контрола и ревизија. У току свог рада изводила је вјежбе и на предметима: Статистика, Менаџмент, Тржишно комуницирање, Менаџмент у туризму.

Учествовала је у научно-стручним истраживањима, као и у пројектима, едукацијама, радионицама и обукама у својству стручног предавача из рачуноводствене области. Аутор је више публикација из области рачуноводства. Члан је Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске и стални судски вјештак из области економске струке.

На студентским анкетама (спровођеним од стране Универзитета у Источном Сарајеву) континуирано је добијала високе оцјене и похвале. Такође, на анкетама полазника едукација/радионица/обука класификована је као један од најбоље оцијењених предавача.

Удата је и мајка је двије дјевојчице.

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије докторске дисертације

Име и презиме аутора	Љиљана Ж. Танасић
Наслов рада	Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица
Ментор	Др Душко Шњегота, редовни професор

Изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци, дана 24.10.2019. године

Потпис докторанта
Љиљана Ж. Танасић

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Универзитет у Бањој Луци да докторску дисертацију учини јавно доступном

Овлашћујем Универзитет у Бањој Луци да моју докторску дисертацију под насловом Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица

која је моје ауторско дјело, учини јавно доступном.

Докторску дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (*Creative Commons*) за коју сам се одлучио/ла.

- ○ Ауторство
- ○ Ауторство – некомерцијално
- ◉ Ауторство – некомерцијално – без прераде
- ○ Ауторство – некомерцијално – дијелити под истим условима
- ○ Ауторство – без прераде
- ○ Ауторство – дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци, дана 24.10.2019. године

Потпис докторанта
Љиљана Ж. Танасић
Танасић

Прилог 3.

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем
да је докторска дисертација

Наслов рада Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица

Наслов рада на енглеском језику Transfer pricing as the determinant of the financial and tax position of related legal entities

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да докторска дисертација, у цјелини или у дијеловима, није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци, дана 24.10.2019. године

Потпис докторанта
Љиљана Ж. Танасић

Образац -3

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО: 25.10.2019			
ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ	ВРИЈЕДНОСТ
13/1	1937	19	

ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске дисертације

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

I-1. ***Датум и орган који је именовао Комисију***

У складу са Законом о високом образовању, Статутом Универзитета и Статутом Економског факултета, Наставно-научно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, дана 09.10.2019. године, донијело је Одлуку број: 13/3.1700-I-5/19 о именовању Комисије за оцјену урађене докторске дисертације под насловом "Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица" кандидаткиње мр Љиљане Ж. Танасић.

I-2. ***Састав Комисије***

1. Предсједник: **проф. др Душко Шњегота**
   Звање: редовни професор
   Ужа научна област: Рачуноводство и ревизија
   Институција: Економски факултет, Универзитет у Бањој Луци
2. Члан: **проф. др Јелена Пољашевић**
   Звање: ванредни професор
   Ужа научна област: Рачуноводство и ревизија
   Институција: Економски факултет, Универзитет у Бањој Луци
3. Члан: **проф. др Теодор М. Петровић**
   Звање: редовни професор
   Ужа научна област: Рачуноводство и ревизија
   Институција: Економски факултет Брчко, Универзитет у Источном Сарајеву

Комисија је у предвиђеном року прегледала и оцијенила докторску дисертацију, те о томе подноси Наставно-научном вијећу Економског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци сљедећи извјештај:

1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

II-1. ***Име, име једног родитеља, презиме***

Љиљана (Живан) Танасић

II-2 ***Датум рођења, општина, држава***

12.05.1981. године, Брчко, Република Српска, Босна и Херцеговина.

II-3 ***Назив универзитета/факултета и назив послиједипломских магистарских студија***

Кандидаткиња је дипломирала 14.02.2005. године на Економском факултету Брчко Универзитета у Источном Сарајеву, смјер Рачуноводство и финансије, са просјечном оцјеном 9,1. На истом факултету завршила је и послиједипломске магистарске студије, смјер Менаџмент у рачуноводству и ревизија, остваривши просјечну оцјену 10.

II-4 ***Назив магистарске тезе (научна област), датум одбране магистарског рада и стечено научно звање (научна област)***

Магистарску тезу под насловом *Lean рачуноводство као одговор на изазове пословања предузећа "свјетске класе"* (научна област Рачуноводство), кандидаткиња је одбранила 29.10.2011. године и тиме је стекла научно звање магистра економских наука (област друштвених наука).

II-5 ***Година пријаве докторске дисертације***

Кандидаткиња је поднијела захтјев за пријаву докторске дисертације Економском факултету Универзитета у Бањој Луци 28.08.2013. године. Након позитивно оцијењених резулата рада на одабраној истраживачкој теми у оквиру радионица за пријаву докторске дисертације 23.12.2013. године и 07.07.2014. године, кандидаткиња је 20.10.2014. године предала апликацију за пријаву докторске дисертације Економском факултету Универзитета у Бањој Луци.

1) Име, име једног родитеља, презиме;
2) Датум рођења, општина, држава;
3) Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно послиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;
4) Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;
5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера;
6) Година уписа на докторске студије и назив студијског програма.

III УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

III-1 ***Наслов докторске дисертације***

"Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица".

III-2 ***Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације***

Тема докторске дисертације је прихваћена од стране Наставно-научног вијећа Економског факултета у Бањој Луци, Одлуком број: 13/3.9-IV-2.1/15, 28.01.2015. године.

Сенат Универзитета у Бањој Луци, Одлуком број: 02/04-3.394-103/15, 19.02.2015. године дао је сагласност на Извјештај о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације мр Љиљане Ж. Танасић на Економском факултету у Бањој Луци.

III-3 ***Садржај докторске дисертације са страничењем***

Докторска дисертација је подијељена на сљедеће дијелове:

Увод (стр. 1-4)

1. Методолошки приступ (стр. 5-15)
2. Теоријски оквир (стр. 16-166)
3. Активности међународних организација и искуства других земаља (стр. 167-209)
4. Земље бивше СФРЈ - Актуелно стање (стр. 210-224)
5. Дискусија резултата истраживања (стр. 225-286)
Закључак (стр. 287-291)
Литература (стр. 292-299)
Прилози (стр. 300-308)
Попис табела (стр. 309-310)
Попис графикона (стр. 311-312)
Попис слика (стр. 313)
Попис илустрација (стр. 314)

Свако наведено поглавље разврстано је на више потпоглавља.

III-4 ***Основни подаци о докторској дисертацији и навођење поглавља***

Докторска дисертација је написана ћириличним писмом, фонт "Times New Roman", величина 12 (проред 1,5), на 314 страна (формат А4). На почетку дисертације налази се 11 страна које нису нумерисане, а односе се на наслов дисертације (на српском и енглеском језику), информацију о ментору и докторској дисертацији (на српском и енглеском језику), захвалнице и садржај. Дисертација садржи 2 прилога, 77 табела, 41 графикон, 10 слика и 6 илустрација. Укупан фонд коришћене литературе је 192 јединица.

У *првом поглављу рада*, путем дефинисања научног проблема и предмета истраживања, основних циљева рада, кратког прегледа резултата досадашњих теоријских истраживања и постављања адекватно утемељених хипотеза, одређен је методолошки приступ израде докторске дисертације.

У *другом поглављу*, позивањем на постојеће међународне и националне прописе и стандарде, означена је улога рачуноводства у идентификовању трансакција између повезаних правних лица, са посебним освртом на рачуноводствене прописе БиХ. Након тога, кроз дефинисање финансијског положаја повезаних правних лица и пословног биланса, те навођења основних карактеристика, предности и недостатака различитих метода утврђивања трансферних цијена и идентификовања специфичних питања везаних за различите врсте трансакција унутар консолидационе групе, настојала се расвијетлити рефлексија политике трансферних цијена на пословни биланс. Такође, дефинисањем пореског положаја повезаних правних лица и пореског биланса, пореског амбијента и основних инструмената пореске конкуренције, као и сагледавањем неопходне документације о трансферним цијенама, те процјене ризика примјене трансферних цијена са становишта пореских власти, назначене су основне рефлексије политике трансферних цијена на порески биланс.

Стављајући акценат на приказивање досадашњих активности истакнутих међународних организација у погледу регулисања проблематике трансферних цијена, као растућег глобалног проблема, *у трећем поглављу рада* указано је на понуђена рјешења за унапређење пореских односа између развијених земаља и земаља у развоју у погледу пословања повезаних правних лица. Такође, сагледавањем политика трансферних цијена изабраних земаља широм свијета, показано је колико далеко су доспјеле поједине земље у погледу регулисања и међусобног усклађивања односне проблематике. Након тога, путем идентификовања изазова трансферних цијена у земљама у развоју, представљена су кључна рјешења за њихово превазилажење, презентовани трошкови и користи регулисања

трансферних цијена, уз освртање на основне моделе програма ревизије трансферних цијена, како би се појаснио значај и поступак реформе политике трансферних цијена у земљама у развоју.

Четврто поглавље рада усмјерено је на компаративно сагледавање и разматрање пореског третмана трансферних цијена у земљама бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), у складу са постојећим пореским прописима. Тиме се настојало показати гдје се тренутно налази Босна и Херцеговина (БиХ), у том домену, у односу на сусједне земље, као и у којој мјери су постојећи прописи усклађени између самих саставних дијелова унутар БиХ.

У петом поглављу рада, након навођења истраживачких алата, извора података, истраживачког узорка и назначавања ограничења истраживања, представљени су резултати истраживања, који су употријебљени као основа за тестирање и потврђивање постављених хипотеза у раду. На тај начин, путем дискусије резултата истраживања и хипотеза, дефинисани су потенцијални правци развоја финансијског извјештавања у БиХ по основу оснаживања везе између пословног и пореског биланса и идентификована су могућа и потребна унапређења пореске контроле у домену примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица.

1) Наслов докторске дисертације;
2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације;
3) Садржај докторске дисертације са страничењем;
4) Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графикона, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

IV-1 *Разлог због кога је истраживање предузето, проблем, предмет, циљеви и хипотезе*

У оквиру Увода јасно је назначено да су глобализација и економски раст интензивирали пословање између повезаних правних лица, те да трансферне цијене као саставни дио тог растућег процеса добијају све више на значају. При томе је наглашено да трансакциони односи између повезаних правних лица, и трансферне цијене по том основу, представљају интригантну тему како за рачуноводствени сектор, тако и за пореске власти приликом конципирања националних прописа за опорезивање добити учесника различитих пословних комбинација. Такође, иако се проблематика трансферних цијена везује првенствено за пословање мултинационалних пословних субјеката, не смије се занемарити чињеница да оне могу бити средство за одређене рачуноводствене и пореске манипулације и када су у питању национални пословни субјекти. При томе пажња је усмјерена на БиХ, као својеврсно сложену организациону структуру, погодну за сагледавање на који начин и у којој мјери се трансферним цијенама може утицати на перформансе домаћих повезаних правних лица унутар сваке јурисдикције, али и на нивоу државе као цјелине, из два угла: рачуноводственог и пореског.

У складу са наведеним, *главни научни проблем* ове дисертације представља изналажење одговора на питање: На који начин и у којој мјери се трансферним цијенама може утицати, са једне стране, на финансијски, а са друге стране, на порески положај повезаних правних лица, те да ли су та два положаја међусобно условљена?

Шири предмет истраживања докторске дисертације јесте сагледавање утицаја трансферних цијена на билансирање стварног финансијског и пореског положаја пословних субјеката, у функцији изналажења оптималног модела пословно-пореског

третмана трансферних цијена. Фокус истраживања стављен је на разоткривање посљедица примјене политике трансферних цијена на пословни биланс и порески биланс повезаних правних лица. *Ужи предмет истраживања* представља настојање да се прикаже гдје се тренутно, у погледу наведене проблематике, налази БиХ, односно како се важећи рачуноводствени и порески прописи, везани за трансферне цијене, рефлектују на успјешност пословања домаћих правних лица (у ентитетима и Дистрикту), али и на стабилност и зрелост домаће економије као цјелине, с обзиром да је у питању једна сложена државна структура, у којој егзистира више пореских система и у којој проблематика трансферних цијена до сада (ни са рачуноводственог, ни са пореског аспекта) није добила адекватну пажњу.

Научни циљеви дисертације усмјерени су на расвјетљавање четири категорије:

1. дефинисање методолошких смјерница вјеродостојног финансијског извјештавања;
2. утврђивање ефикасног модела пореске контроле трансферних цијена;
3. утврђивање степена зависности финансијског и пореског положаја;
4. исказивање међусобне условљености између понуђених рачуноводствених и пореских рјешења.

Прагматични циљеви дисертације огледају се у обезбјеђивању одговарајућих података, информација и спознаја, и то:

1. различитим категоријама корисника финансијских извјештаја,
2. пореским институцијама,
3. законодавним органима,
4. академској заједници,
5. друштвеној заједници.

Основна хипотеза дисертације: Трансферне цијене, с једне стране, замагљују праву слику имовинско-приносног положаја повезаних правних лица, а са друге стране, детерминишу исказивање реалне пореске основице.

Помоћне хипотезе дисертације:

Х1: Уједначавањем методологије, обрачуна и документовања трансферних цијена умањио би се утицај трансферних цијена на финансијски и порески положај повезаних правних лица и на међународном и на националном нивоу.

Х2: Политика употребе трансферних цијена оставља посљедице на економску, социјалну и пореску стабилност јурисдикција у којима повезана правна лица послују.

Х3: Адекватном и потпуном имплементацијом МСФИ за МСП омогућила би се хармонизација информационих потреба пореских власти, с једне стране, и осталих корисника финансијских извјештаја односних правних лица, с друге стране.

Х4: Повећањем степена повезаности, односно ослоњености пореског биланса на пословни биланс, омогућило би се унапређење квалитета информација садржаних у финансијским извјештајима пореских обвезника и успостављање стабилних принципа опорезивања, као и поједностављење пореских евиденција.

IV-2 *Преглед претходних истраживања*

Еминентни аутори (страног и домаћег говорног подручја) бавили су се питањем трансферних цијена, као растућом проблематиком савременог пословног амбијента, наглашавајући при томе да она крије значајне могућности расвјетљавања бјекства капитала, комплексности глобализације и све дубље кризе појединих земаља. У наставку су сажето наведени закључци и размишљања појединих аутора који су своје радове темељили на научним, али и прагматичним резултатима истраживања, а које је кандидаткиња навела у дисертацији.

Непобитна је чињеница да данас пословни субјекти у настојању да остваре конкурентску предност на глобалном тржишту почињу да шире своје пословање ван граница једне земље. Оснивањем филијала ван земље поријекла, пословни субјекти прерастају у мултинационалне пословне субјекте, које јачају своју конкурентност путем експлоатације свих предности које географска дислоцираност нуди, попут организовања производње тамо гдје су производни ресурси најјефтинији и пласирањем производа тамо гдје су могућности зараде највеће, јер је такво стратегијско опредјељење мотивисано основним циљем пословања сваке компаније, а то је креирање додатне вриједности за власнике капитала (Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011). Овај закључак потврђују на националном нивоу Јакшић и Мијић (2011) на основу спроведене компаративне анализе приносног, имовинског и финансијског положаја правних лица са значајним учешћем у капиталу, контролисаних правних лица и осталих правних лица у Републици Српској за период 2008-2010. година. Добијени резултати истраживања указали су на раст интензитета пословања између повезаних правних лица, као и на остваривање бољих перформанси у пословању повезаних правних лица у односу на остала правна лица.

Приликом сагледавања цјелокупне проблематике примјене политике трансферних цијена потребно је разликовати ефекте трансферних цијена када се оне примјењују унутар групе повезаних правних лица на националном нивоу и на међународном нивоу. Бавећи се односном материјом Перчевић (2009, 2015) је истакао да примјена трансферних цијена унутар групе на националном нивоу (унутар исте јурисдикције – исти порески услови) омогућава остваривање одређеног утицаја на перформансе појединих субјеката унутар групе, као и на исказивање њихове добити и пореске основице, док немају утицаја на смањење укупне пореске обавезе на нивоу групе као цјелине. С друге стране, када је у питању дјеловање трансферних цијена унутар групе на међународном нивоу (различите јурисдикције – различити порески системи), трансферне цијене постају средство за искоришћавање предности и мањкавости пореских система појединих земаља, прелијевањем добити у субјекте који послују у повољнијим пореским условима, што доводи до повећања консолидоване добити и смањења укупне пореске обавезе. С обзиром на то да трансферне цијене утичу на добит исказану у сваком центру одговорности унутар компаније оне могу у значајној мјери утицати и на доношење одређених пословних одлука (Schuster & Clark, 2010). Разматрајући при томе потенцијалне посљедице употребе различитих врста трансферних цијена, као и потенцијалне ефекте дисфункционалног понашања који настају као посљедица њихове примјене, Шустер и Кларк указују, управо, на то колико је сложен и тежак проблем трансферних цијена у стварности. Другим ријечима, трансферне цијене и њихов утицај на перформансе правних лица представљају врло интересантно, комплексно и значајно, а истовремено недовољно актуелизовано управљачкорачуноводствено питање и подручје (Малинић, 2011). Полазећи од тога да оптимизовање успјеха појединих повезаних правних лица води оптимизовању успјеха групе као цјелине, трансферне цијене представљају средство промоције циљева цијеле групе. Трансферне цијене су суштински важан фактор за финансијско пословање мултинационалних пословних субјеката, јер је избор метода утврђивања трансферних цијена један од најбитнијих корака у дефинисању економских односа између повезаних лица (филијала) и алокације ресурса у оквиру мултинационалних пословних субјеката као цјелине, одређујући при томе ниво прихода повезаног лица (филијале) које производи и продаје производе у оквиру групе, као и ниво трошкова повезаног лица (филијале) које купује производе и потом их продаје на екстерном тржишту (Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011). Пословни субјекти настоје ријешити проблем трансферних цијена у области регулисања трансакционих односа путем успостављања

одговарајућег система утврђивања трансферних цијена који ће: (а) задовољити пословне потребе у вези са стратегијом и унутрашњим подстицајима, (б) обезбиједити ефикасно коришћење ресурса и (в) осигурати трансферне цијене које ће бити у складу са пореским потребама (Urquidi, 2008). Такође, Уркиди скреће пажњу да ова проблематика нарочито долази до изражаја када су у питању трансакције финансијских услуга, о чему нема адекватних законских смјерница. Због свега наведеног може се рећи да утицај трансферних цијена, у значајној мјери, превазилази границе појединачног правног лица, односно да политика трансферних цијена оставља трагове на прекограничну и међународну трговину, као и на привреду у цјелини.

Поједини аутори, као што су Микеревић (2011), Пезеровић (2012, 2013), Паић (2012), Јакшић, Андрић, Мијић (2014), Ректенвалд (Rectenwald, 2012), Пак (Pak, 2012), Адамс и Дртина (Adams & Drtina, 2010), у својим радовима истичу да, у оквиру пословног амбијента, важна компонента за опстанак, раст и развој јесте управо порески амбијент, те у погледу сагледавања ефеката примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица (мултинационалне корпорације или домаће привредне групације) акценат стављају првенствено на пореске импликације. Глобализација је произвела свијет без јасно дефинисаних граница с циљем повећања обима међународне размјене, тј. с циљем остваривања максималне мобилности људи, роба, услуга и капитала. На тај начин капитал је сада распоређен на више пореских јурисдикција једног пореског обвезника са директним импликацијама на пореске системе и пореске приходе неких развијених земља и земаља у развоју. Наведени аутори наглашавају да постојећи несклад између глобалне мобилности капитала и националних пореских јурисдикција, ставља националне пореске власти у узнемирујућу позицију када су у питању покушаји идентификовања и раздвајања глобалне добити правних лица и остваривања олакшица на локалном пореском подручју. Другим ријечима, не смије се губити из вида да трансферне цијене нису само техника рачуноводства, него и начин расподјеле средства и избјегавања пореза који утиче на дистрибуцију дохотка, богатства, као и на сам квалитет живота (Sikka и Willmott, 2010). Износ изгубљених пореских прихода по основу малверзацијске примјене трансферних цијена у земљама у развоју, гдје не постоје комплетирани законски и контролни механизми за њихову регулацију, тешко је утврдити, али поједини аутори, као што су Ценски и Прат (Jansky & Prats, 2015) и Беркаут (Berkhout, 2016), процјењују да он прелази чак 100 милијарди америчких долара пореског прихода на годишњем нивоу. Из тог разлога, у посљедњих неколико година евидентна је растућа свијест земаља у развоју о негативним изазовима примјене трансферних цијена, као доминантног средства обављања пословних трансакција између повезаних правних лица и о неопходности увођења прописа о трансферним цијенама (Zinn, Riedel & Spengel, 2014).

Међутим, земље које желе да повећају директна страна улагања, при формулисању своје пореске политике, акценат стављају на конципирање одговарајућих инструмената пореске конкуренције у области директних пореза (и то првенствено пореза на добит). Оне уводе ниже стопе пореза на добит, дозвољавају различите врсте пореских подстицаја и ослобађања, док се поједине у потпуности одричу прихода по основу опорезивања остварене добити (Elkins, 2016). Посматрајући проблематику трансферних цијена као један од највећих изазова савремених услова пословања, управо због постојања земаља које су квалификоване као тзв. порески рајеви, одређене мултинационалне организације континуирано раде на усвајању методологија и политика које ће обезбиједити хармонизованији приступ рјешењу овог проблема на глобалном нивоу. У ту сврху, акценат се, првенствено, ставља, на Смјернице донијете од стране Организације за економску сарадњу и развој

(Радоловић, 2012). Као најважније користи од њихове успјешне имплементације Кинг (King, 2009) издваја три: (а) омогућити пореским органима у различитим јурисдикцијама да једнако и досљедно алоцирају приходе по земљама у којима мултинационални пословни субјекти послују и на тај начин спријечити двоструко опорезивање, (б) обезбиједити одређену сигурност пословним субјектима у погледу њихове пореске обавезе, (в) минимизирати трошкове усклађивања, ревизије и рјешавања спорова. Такође, један од начина минимизирања негативних ефеката примјене трансферних цијена, са пореског аспекта, јесте и тенденција глобалног поједностављивања пореских система, укључујући и смањења стопа пореза на добит, као и уједначавања истих, наравно у мјери у којој то дозвољава фискална и буџетска политика, с циљем повећања конкурентске способности својих привреда (Микеревић, 2011), али и ради унапређења транспарентности, олакшавања контроле, смањења могућности утаје пореза и слично (Пезеровић, 2012). Међутим, Паић (2012) на основу одговарајућих резултата истраживања односне ситуације у земљама чланицама Европске уније (ЕУ), истиче да и поред изражене јавне тенденције око хармонизације директних пореза (и то првенствено пореза на добит), стопе пореза на добит, као и правила и прописа око утврђивања пореске основице, још увијек нису усклађене. Разлог констатоване ситуације највјероватније се крије у чињеници да те разлике очигледно одговарају чланицама ЕУ које имају директна страна улагања у друге чланице (земље Средње и Источне Европе) код којих су пореске стопе пореза на добит ниже и које дају пореске олакшице за извршена улагања. Пезеровић (2013), такође, потврђује да нису само релативно ниске номиналне стопе пореза на добит разлог трансферисања, односно повећања добити у постојећим филијалама у појединим земљама (при томе се првенствено мисли на земље бивше СФРЈ), него управо и постојање бројних умањења, одбитних ставки и ослобађања што додатно стимулише коришћење трансферних цијена. При томе, Пезеровић истиче да када се говори о опорезивању добити у погледу примјене трансферних цијена у БиХ, ситуација је још сложенија из разлога што је односно питање регулисано одвојеним прописима на нивоу Републике Српске (РС), Федерације БиХ (ФБиХ) и Брчко дистрикта БиХ (БД БиХ). Користећи повољности и неусклађености система, те подијељени порески надзора, постоје реалне претпоставке да повезана лица премјештају опорезиву добит од једног лица из једне јурисдикције другом лицу у другу јурисдикцију и тиме као група смањују своју укупну пореску обавезу.

Из тог разлога, као што је већ наглашено, глобализација свјетског тржишта захтијева промјене у формирању трансферних цијена, тако да више није довољно разматрати само економске ефекте трансакционих односа унутар групе повезаних правних лица, него је потребно схватити да у том процесу све значајнију улогу заузимају порески закони (Adams & Drtina, 2010). Оваква ситуација, првенствено захтијева спровођење одређених активности у области усклађивања рачуноводствених и пореских начела и правила, јер је поступак утврђивања и контроле пореске основице значајно олакшан уколико су пореске евиденције чврсто наслоњене на рачуноводствене (Шњегота, 2007, 2009). Негативни порески ефекти трансферних цијена стандардно се појављују у пословању између пословних субјеката која имају предзнак мултинационалних компанија, али они могу бити карактеристични и за пословање између домаћих пореских обвезника, посебно у случају сложене државне структуре у којој се не примјењује само један порески систем, какав је случај у БиХ. Шњегота (2009), Даничић и Радоњић (2011), Капић, Радовић и Пиљић (2011) у својим радовима управо указују на кључне разлике између пореских и рачуноводствених правила, која се користе при идентификацији и презентацији ефеката трансферних цијена на подручју БиХ. Законски и подзаконски акти који уређују опорезивање добити пословних субјеката прописују значајна одступања код почетног и накнадног

признавања прихода и расхода у односу на правила садржана у МРС/МСФИ, што доводи до појаве сталних и привремених разлика при утврђивању рачуноводствене добити, са једне стране, и опорезиве добити, с друге стране. Те разлике у пореском и рачуноводственом признавању појединих ставки биланса за рачуноводствене и пореске сврхе, за посљедицу имају формирање посебних пореских евиденција што има економског смисла све док су користи по буџетске приходе који произилазе из тих разлика веће од трошкова вођења допунских пореских евиденција. Међутим, у многим случајевима трошкови пореских обвезника су знатно виши од користи које по основу привремених пореских разлика има буџет, што указује да ниво усаглашености пореских и рачуноводствених правила игра значајну улогу у погледу коректности финансијских извјештаја пореских обвезника. У том смислу, доношење и имплементација Међународног стандарда финансијског извјештавања за мала и средња предузећа (МСФИ за МСП), омогућава првенствено упоредивост, поузданост, јасност и релевантност информација на глобалном нивоу које садрже финансијски извјештаји малих и средњих предузећа (Шкарић Јовановић, 2006, 2011), а затим, путем приближавања рачуноводствене и пореске евиденције, и квалитетнију основу за изналажење адекватног начина управљања трансферним цијенама, и са пореског и са рачуноводственог аспекта, бар кад је у питању цјелокупно подручје БиХ.

Од укупног фонда коришћене литературе, издвојићемо изворе на које се кандидаткиња најчешће позивала у дисертацији:

1. Adams, L., Drtina, R. (2010). Multinational Transfer Pricing: Management Accounting Theory versus Practice. *Management Accounting Quarterly Spring 2010.* Institute of Management Accounting, 11(3), 22-29.
2. Андрић, М., Вуковић, Б. (2014) Ефекти трансакција између повезаних лица на опорезивање добити. *Зборник радова са 18. Међународног конгреса СРР РС*. Теслић, 127-142.
3. Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ). URL: https://www.apif.net/.
4. Бањалучка берза. URL: https://www.blberza.com/.
5. Berkhout, E. (2016). *Tax Battles: The dangerous global race to the bottom on corporate tax*, Oxford: Oxfam International.
6. Bradley, W.E. (2015). Transfer Pricing: Increasing Tension between Multinational Firms and Tax Authorities. *Accounting & Taxation,* 7(2), 65-73.
7. Даничић, Д., Радоњић, С. (2011). (Не)признавање појединих начела МСФИ по пореским прописима и утицај тих разлика на новчани ток и финансијски положај привредних друштава. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 173-196.
8. Deloitte. *Deloitte International Tax Guide*. Преузето са https://dits.deloitte.com/#TaxGuides.
9. Денчић-Михајлов, К., Трајчевски, М. (2011). Трансферне цене у теорији и пракси пословања мултинационалних компанија. *Економске теме*, XLIX(3). Ниш: Економски факултет, 397-414.
10. Дирекција за финансије Брчко дистрикта Босне и Херцеговине. URL: http://www.bdcentral.net/index.php/ba/institucije/direkcija-za-finansije/poreska-uprava
11. Elkins, D. (2016). The Merits of Tax Competition in a Globalized Economy. *Indiana Law Journal,* 91(3), 905-954.
12. Ernst & Young. (2010). *Global Transfer Pricing Survey–Addressing the Challenges of Globalization*. London.
13. European Commission. Joint Transfer Pricing Forum. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/transfer-pricing-eu-context/joint-transfer-pricing-forum_en.
14. European Commission. Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB). URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/common-consolidated-corporate-tax-base-ccctb_en.

15. EY. (2017/18). *Worldwide Transfer Pricing Reference Guide*.
16. *Закон о порезу на добит* ("Службени гласник Брчко дистрикта БиХ", бр. 60/10, 57/11, 33/12).
17. *Закон о порезу на добит* ("Службени гласник Републике Српске", бр. 94/15 и 1/17).
18. *Закон о порезу на добит Федерације БиХ* ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 15/16).
19. *Закон о порезу на добит правних лица* ("Службени гласник Републике Србије", бр. 25/01, 80/02 - др. закон, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10, 101/11, 119/12, 47/13, 108/13, 68/14 - др. закон, 142/14, 91/15 – аутентично тумачење, 112/15, 113/17).
20. *Закон о порезу на добит Републике Хрватске* ("Народне новине", бр. 177/04, 90/05, 57/06, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16 и 115/16).
21. *Закон о порезу на добит правних лица Републике Црне Горе* ("Службени лист Републике Црне Горе, бр. 065/01, 012/02 и 080/04 и "Службени лист Црне Горе", бр. 040/08, 086/09, 040/11, 014/12, 061/13 и 055/16).
22. *Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb* ("Uradni list Republike Slovenije", št. 117/06, 76/08, 5/09, 96/09, 110/09, 43/10, 59/11, 24/12, 30/12, 94/12 81/13, 50/14, 23/15, 82/15 и 68/16, 69/17).
23. *Закон за данокот на добивка* ("Службени весник на Република Македонија", бр. 112/14, 129/15, 23/16 и 190/16).
24. *Закон о рачуноводству и ревизији Републике Српске* ("Службени гласник Републике Српске", бр. 94/15).
25. *Закон о рачуноводству и ревизији Брчко дистрикта Босне и Херцеговине* ("Службени гласник Брчко дистрикта БиХ", бр. 22/16).
26. *Закон о рачуноводству и ревизији у Федерацији Босне и Херцеговине* ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 83/09).
27. Zinn, T., Riedel, N. & Spengel, C. (2014). The Increasing Importance of Transfer Pricing Regulations: A Worldwide Overview. *Inertax*, 42(6/7), 352-404.
28. *International Transfer Pricing 2011*. (2010). PwC US.
29. Јакшић, Д. (2007). Ревизија консолидованих финансијских извјештаја. *Зборник радова са 11. Конгреса СРР РС*. Теслић, 251-278.
30. Јакшић, Д., Андрић, М., Мијић, К. (2014). Утицај глобалних промена на опорезивање добити – обрачун трансферних цена. *II интренационални научни скуп Еконбиз: Утицај глобалних промјенана економију земаља у транзицији*. Бијељина: Факултет пословне економије.
31. Јакшић, Д., Мијић, К. (2011). Рефлексија примене МРС 24: Анализа финансијских извјештаја повезаних страна у Републици Српској. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 153-172.
32. Jansky, P., Prats, A. (2015). International Profit-Shifting out of Developing Countries and the Role of Tax Havens. *Development Policy Review*, 33(3), 271-292.
33. Капић, Р., Радовић, Р., Пиљић, Ј. (2011). *Финансијско извјештавање*. Тузла: "OFF-SET".
34. King, E. (2009). *Transfer Pricing and Corporate Taxation: Problems, Practical Implications and Proposed Solutions*. New York: Springer Science+Business Media, LLC.
35. KPMG. *Corporate tax rates table*. Преузето са https://home.kpmg/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html.
36. Малинић, С. (2011). Трансферне цијене као фактор перформанси предузећа и пословних сегмената у контексту МСФИ 8. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 81-99.
37. Микеревић, Д. (2011). Пореско окружење као фактор опстанка, раста и развоја предузећа. *Финанцинг*, II(2), 5-19.
38. Милојевић, А., Тркља, М. (2000). *Јавне финансије*. Српско Сарајево: Економски факултет.
39. Министарство финансија и привреде: Пореска управа. Република Србија. URL: http://www.poreskauprava.gov.rs.
40. Министарство финанција: Порезна управа. Република Хрватска. URL: http://www.porezna-uprava.hr.

41. Ministarstvo za finance: Finančna uprava Republike Slovenije. URL: http://www.fu.gov.si/.
42. Mitchell, D. J. (2009). *The Economics of Tax Competition: Harmonization vs. Liberalization.* Adam Smith Institute.
43. Негошановић, М., Чубрић, Ф., Лазовић, Г. (2015). *Приручник за трансферне цене* (прво издање). Београд: Привредни саветник.
44. Одјељења за макроекономску анализу Управног одбора Управе за индиректно опорезивање. Босна и Херцеговина. URL: http://www.oma.uino.gov.ba (27.04.2017).
45. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. *Aligning Transfer Pricing Outcomes with Value Creation,* Action 8-10: 2015 Final Report.
46. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. *Transfern Pricing Documentation and Country-by-Country Reporting,* Action 13: 2015 Final Report.
47. OECD. *Model of Tax Convention on Income and on Capital 2014 (Full Version).*
48. OECD. (2012). *Dealing Effectively with the Callenges of Transfer Pricing.*
49. OECD. (2017). *OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations.*
50. OECD. (2013). *Public Consultation: Draft Handbook on Transfer Pricing Risk Assesment.*
51. OECD. Tax Database. Table II.1 – *Corporate income tax rates: basic/non-targeted.* 2016. Преузето са http://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-database.html.
52. OECD. *Towards Global Tax Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices* 2000.
53. OECD. (1998). *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, France.
54. Паић, П. (2012). Утицај пореза на међународну размјену. *Финрар* бр.10/12, 20-27.
55. Паић, П. (2013). Форензика директних пореза. *Финрар* бр.5/13, 10-16.
56. Панић, Н. (2015). *Поступци за добијање књиговодствених података за израчунавање ефеката трансферних цијена.* Презентација са семинара "Порески и рачуноводствени аспекти трансферних цијена". Економски факултет у Бањој Луци.
57. Pak, S.J. (2012). *Lost billions: Transfer Pricing in the Extractive Industries*. Norway: Publish What You Pay.
58. Пезеровић, А. (2012). Основне тенденције развоја система опорезивања добити *Финанцинг*, III(1), 26-34.
59. Пезеровић, А. (2013). Употреба трансферних цијена са становишта пореза на добит. *Финанцинг*, IV(2), 12-21.
60. Перчевић, Х. (2008). *Рачуноводствени третман трансферних цијена у функцији финансијских циљева консолидираних субјеката* (докторска дисертација). Загреб: Свеучилиште у Загребу, Економски факултет.
61. Перчевић, Х. (2009). Елаборат о трансферним цијенама у сврху порезног надзора у Хрватској. *Рачуноводство и финанције* (4). Загреб: Хрватска заједница рачуновођа и финанцијских дјелатника, 81-89.
62. Перчевић, Х. (2015). Усклађеност регулаторног оквира трансферних цијена у земљама Европске уније. *Економска мисао и пракса* (2). Дубровник: Свеучилиште у Дубровнику, 627-650.
63. PKF. (2017/18). *Worldwide Transfer Pricing Guide.*
64. Пореска управа Републике Српске. URL: http://www.poreskaupravars.org
65. Пореска управа Црне Горе. URL: http://www.poreskauprava.gov.me/uprava
66. Порезна управа Федерације Босне и Херцеговине. URL: http://www.pufbih.ba
67. PwC. (2009). *Similarities and differences: A comparision of 'full IFRS' and IFRS for SMEs.*
68. PwC. *Worldwide Tax Summaries – Corporate Taxes 2016/17.* Преузето са http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/corporate-tax/worldwide-tax-summaries/downloads.html.
69. Радоловић, Ј., (2012), Модел трансферних цијена темељен на моделу вишеструких чимбеника уз примјену методе нето добити у односу на неку основу, *Економска истраживања*, 25(1), 34-50.
70. Рајичић, Б. (03.04.2015). *Трансферне цене према ОЕЦД Смерницама.* Презентација са семинара "Порески и рачуноводствени аспекти трансферних цијена". Економски факултет у Бањој Луци.
71. Rixen, T. (2011). From Double Tax Avoidance to Tax Competition: Explaining the Institutional Trajectory of International Tax Governance. *Review of International Political*

Economy, 18(2), 197-227.

72. Родић, Ј., Андрић, М., Вукелић, Г., Вуковић, Б. (2017). *Анализа финансијских извјештаја*. Београд.
73. Rectenwald, G. (2012), A Proposed Framework for Resolving the Transfer Pricing Problem: Allocating the Tax Base of Multinational Entities Based on Real Economic Indicators of Benefit and Burden. *Duke Journal of Comparative & International Law*, 22(3), 425-449.
74. Sikka, P., Willmott, H. (2010). The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*, 21(4), 342-356.
75. Стиглиц, Џ.Е. (2008). *Економија јавног сектора*. Београд: Центар за издавачку дјелатност Економског факултета у Београду.
76. Shaviro, D.N. (2004). *Corporate Tax Shelters in a Global Economy: Why They Are a Problem and What We Can Do about It*. Washington DC: American Enterprise Insitute for Public Policy Research.
77. Schuster, P., Clarke, P. (2010). Transfer Prices: Functions, Types, and Behavioral Implications. *Management Accounting Quarterly Winter 2010*, 11(2), 22-32.
78. Schreiber, U. (2013). *International Company Taxation*. Berlin: Springer.
79. Танасић, Љ. (2018). Порески режим трансферних цијена у Босни и Херцеговини. *Финанцинг*, IX(1), 54-60.
80. Taxation and Customs Union & Eurostat. (2017). *Taxation trends in the European Union*. Publications Office of the European Union.
81. Tax Justice Network. (2011). *The Cost of Tax Abuse: A briefing paper on the cost of tax evasion worldwide*.
82. Tax Foundation. *Corporate Income Tax Rate around the World. 2016*. Преузето са http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2016.
83. TP Week. (2017). *World Transfer Pricing*. London: Euromoney Trading Limited.
84. *Transfer Pricing Guidelines*. (2012). Malaysia: LHDN.
85. United Nations. (2013). *Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries*. Department of Economic & Social Affairs, New York.
86. United Nations (2017). *Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries*. New York: Department of Economic & Social Affairs.
87. United Nations. (2011). *United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries*. New York: Department of Economic & Social Affairs.
88. Управа за јавни приходи, Република Македонија. URL: http://www.ujp.gov.mk/.
89. Urquidi, A.J. (2008). An Introduction to Transfer Pricing. *New School Economic Review*, 3(1), 27-45.
90. Финансијско информатичка агенција (ФИА). URL: http://www.fia.ba/.
91. Fuest, C., et al. (2013). Profit Shifting and "Aggressive" Tax Planning by Multinational Firms: Issues and Options for Reform. *ZEW Discussion Papers* No. 13-044.
92. *Code of Conduct on transfer pricing documentation for associated eterprises in the European Union*. Official Journal of the Euripean Union, C 176/1 (28.07.2006) EUR-Lex. Access to European Union law.
    Преузето са http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42006X0728(01)&from=EN
93. Cooper, J., Fox, R., Loeprick, J., Mohindra, K. (2016). *Transfer Pricing and Developing Economies: A Handbook for Policy Makers and Practitioners*. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington.
94. Шкарић Јовановић, К. (2002). Анализа консолидованог годишњег обрачуна. *Финрар* бр. 2-3/02, 14-21.
95. Шкарић Јовановић, К. (2006). Подобности МРС/МСФИ за потребе финансијског извјештавања малих и средњих предузећа. *Зборник радова са 10. Конгреса СРР РС*. Теслић, 47-64.
96. Шкарић Јовановић, К. (2006). Рачуноводствени третман пореза на добит према МРС 12. *Финрар* бр. 1/06, 78-88.
97. Шкарић Јовановић, К. (2011). Очекивања и изазови примене МСФИ за мала и средња предузећа. *Зборник радова са 15. Конгреса СРР РС*. Теслић, 15-38.
98. Шњегота, Д. (2006). Међународни стандарди финансијског извјештавања у контексту финансијског и извјештавања везаног за порез на добит. *Зборник радова са 10.*

Конгреса СРР РС. Теслић, 415-428.

99. Шњегота, Д. (2007). Међународни стандарди финансијског извјештавања као фактор хармонизације рачуноводствених и пореских начела и принципа. *Зборник радова са 11. Конгреса СРР РС*. Теслић, 119-132.
100. Шњегота, Д. (2009). Улога рачуноводства у идентификацији ефеката трансферних цијена. *Зборник радова са 13. Конгреса СРР РС*. Теслић, 75-93.

IV-3 *Допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања*

У оквиру докторске дисертације сагледана је и разматрана страна и домаћа литература везана за констатовану проблематику, укључујући и различита научна и стручна истраживања, како би се осигурала широка основа за сагледање повезаности и утицаја трансферних цијена на перформансе привредних субјеката, као и потенцијалне опасности, и са пореског и са пословног аспекта, које из тих утицаја произилазе. Разматрани су, такође, и важећи законски прописи, правилници и упутства, везана за састављање финансијских извјештаја пословних субјеката укључених у различите пословне комбинације, односно законске дефиниције повезаних правних лица, као и порески третмани трансферних цијена при утврђивању пореске обавезе обвезника пореза на добит у различитим земљама широм свијета, стављајући при томе акценат на земље бивше СФРЈ, са посебним освртом на БиХ. С намјером детаљнијег испитивања тренутног стања, у погледу разматране тематике, на цјелокупној територији БиХ, тачније у оквиру њених саставних дијелова, спроведено је научно истраживање које је обухватило испитивање четири сегмената, и то:

- испитивање начина пословања и функционисања случајно изабраних повезаних правних лица која су регистрована и која послују на територији БиХ, тј. у неком или у више њених саставних дијелова, као корисника трансферних цијена,
- испитивање начина функционисања и спровођења контроле у области примјене трансферних цијена, као и ставова и мишљења за даља унапређења рада надлежних пореских управа у БиХ,
- испитивање интензитета пословања између повезаних правних лица у протеклом трогодишњем периоду на територији РС и
- испитивање одређених перформанси пословања повезаних правних лица у односу на остала правна лица у протеклом трогодишњем периоду на територији РС.

На основу наведеног, у дисертацији се указало на главне посљедице манипулативне примјене политике трансферних цијена са становишта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица и назначила се тренутна позиција БиХ у погледу наведене проблематике.

IV-4 *Научни и прагматични доприноси дисертације*

Трансферне цијене, као иманентан рачуноводствени фактор, са једне стране, и порески фактор, са друге стране, већ неколико деценија уназад заокупљају интересовање академског, законодавног и извршног миљеа развијених земаља, као и истакнутих међународних организација, чиме се наглашава тежина и комплексност управљања и контролисања односне проблематике и на локалном и на међународном нивоу.

У том свјетлу, основни *научни допринос* докторске дисертације јесте синтеза релевантних свјетских и домаћих научних сазнања у погледу обликовања финансијског и пореског положаја учесника различитих пословних комбинација, са аспекта примјене трансферних цијена, као и узрочно-посљедичне повезаности та два положаја.

Међутим, суштински научни допринос, базиран на резултатима спроведеног научног

истраживања, јесте давање смјерница за обезбјеђивање вјеродостојног финансијског извјештавања и креирање ефикасног модела пореске контроле трансферних цијена.

Прагматични допринос докторске дисертације огледа се у обезбјеђивању адекватних информација и спознаја, на основу анализираног постојећег стања, законодавним и извршним органима у БиХ у погледу отклањања констатовних недостатака ради јачања цјелокупног локалног друштвено-економског система.

1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
4) Навести очекиване научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

V-1 *Обрађени материјал и коришћени критеријуми за избор материјала*

За потребе израде докторске дисертације кандидаткиња је користила адекватну научну и стручну литературу страних и домаћих аутора, ослањајући се при томе и на објављене податке различитих међународних консултанских кућа, као што су: "KPMG", "Deloitte", "PwC", "Tax Foundation", "EY", "TP Week" и "PKF". За потребе компаративног прегледа актуелног стања у земљама бивше СФРЈ, наведени извјештаји допуњени су и одговарајућим пореским законима и прописима сваке земље.

Подаци о активностима међународних и регионалних организација у области трансферних цијена прикупљени су из званичних публикација ОЕЦД-а, Европске уније, Уједињених нација, Међународног монетарног фонда, Свјетске банке, Међуамеричког центра пореских управа и Афричког форума пореских управа.

Основни извори података који су коришћени за спровођење научног истраживања су:
- база финансијских података Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ), Бања Лука, РС,
- база финансијских података Финансијско-информатичке агенције (ФИА), Сарајево, ФБиХ и
- збирни годишњи финансијски извјештаји емитената Бањалучке берзе за период 2014-2016. година.

Резултати истраживања, у оквиру првог сегмента испитивања (спроведеног у периоду јануар-април 2018. године), базирали су се на одговорима добијеним из анкетирања 67 повезаних правних лица, што чини 1,59% одређеног основног скупа на цјелокупној босанскохерцеговачкој територији. Основни скуп (закључно са 2016. годином) састојао се од 4.220 повезаних правних лица. Он је означен као "одређени основни скуп" због непотпуног податка из Брчко дистрикта БиХ (БД БиХ), гдје не постоји Регистар финансијских извјештаја, него се до потребних информација дошло на основу расположивих података појединих инспектора Пореске управе БД БиХ, те се из тог разлога наведени скуп није могао узети као коначан. Међутим, као што је и сама кандидаткиња у раду назначила, с обзиром на то да БД БиХ заузима знатно мањи територијални дио БиХ у односу на остала два дијела, наведени непотпуни податак није угрозио саму суштину спроведеног истраживања.

Резултати истраживања, у оквиру другог сегмента испитивања, прикупљени су у периоду децембар 2017. – јануар 2018. године анкетирањем овлашћених представника надлежних пореских управа у БиХ (што су потврдили и одговори везани за навођење функције анкетираног), у циљу обезбјеђења валидних одговора за

потребну анализу.

У оквиру трећег сегмента испитивања, коришћени су збирни годишњи финансијски извјештаји емитената Бањалучке берзе за период 2014-2016. година, при чему су сагледана:

- кретања просјечних вриједности учешћа у капиталу повезаних правних лица,
- промјене у обиму реализације пословних активности повезаних правних лица и
- промјене у обиму реализације финансијских активности повезаних правних лица.

Годишњи финансијски извјештаји су преузети са званичног сајта наведене берзе у јануару 2018. године, уз напомену да су из анализе искључена правна лица за која је назначено да су у стечају или у процесу ликвидације.

За потребе компаративне анализе финансијског, имовинског и приносног положаја повезаних правних лица, са једне стране, и осталих правних лица, са друге стране, у оквиру четвртог сегмента испитивања, анализирани су финансијски извјештаји (биланс стања и биланс успјеха) 218 правних лица, емитената Бањалучке берзе.

V-2 ***Примјењени метод истраживања***

У току израде докторске дисертације извршено је прикупљање, обрада и анализа одговарајућих података. Примјеном методе компилације, сагледана је страна и домаћа литература, а помоћу методе класификације и компаративне методе, разматрани су важећи законски рачуноводствени и порески прописи, правилници и упутства.

Поред методе дефиниције и дескрипције ради појмовног одређивања и назначавања чињеница, процеса, правила, постојећих прописа и закона, као и потврђивања њихових односа и веза, ради стварања јасне основе за идентификовање одређених корелација између одређених појава и пројектовања њихових могућих утицаја, примијењен је и аналитичко-синтетички приступ, ослањајући се при томе на индукцију и дедукцију прикупљене научне грађе. Методом апстракције и конкретизације акцентовани су кључни елементи трансферних цијена и указано је на који начин се они рефлектују на разматрану проблематику у циљу изналажења адекватних рјешења.

Научно истраживање је спроведено на територији БиХ. Релевантни подаци прикупљени су путем два адекватно структуирана упитника (наведених у Прилогу дисертације). Први упитник (прилог 1) је представљао листу од 24 питања, која су осмишљена у форми отвореног и затвореног типа, при чему је код питања затвореног типа, у зависности од природе траженог податка, на располагању била опција избора једноструких или вишеструких модалитета одговора. Такође, поједина питања су захтијевала од испитаника давање одговарајуће оцјене (на скали од 1 до 5) понуђеним изјавама, као и давање оцјене о испуњености одређених циљева. Упитници су били припремљени у писаној и у електронској форми и достављени су на адресу регистрације или имејл адресу правних лица који су изабрани у узорак. Други упитник (прилог 2) је представљао листу од 17 питања отвореног и затвореног типа, укључујући и питања која захтијевају давање одговарајуће оцјене понуђеним опцијама и констатацијама. Упитници су достављени у писаној или у електронској форми надлежним пореским управама.

У сврху разматрања утицаја трансферних цијена (независна варијабла) на финансијски положај повезаних правних лица (зависна варијабла) коришћена су три контролна индикатора: *добит*, *тржишно учешће* и *економска ограничења*. Са друге стране, као контролни идикатори за сагледавање утицаја трансферних цијена

(независна варијабла) на висину пореске обавезе повезаних правних лица (зависна варијабла), коришћен је *порески приход* и *поузданост финансијских извјештаја пореских обвезника.* Као независне подваријабле означене су: глобализација, порески систем, финансијска стратегија повезаних правних лица и однос пословног и пореског биланса.

Сви испитивани параметри пружају довољно елемената да би се ово истраживање окарактерисало као поуздано и квалитетно.

Статистичка обрада података је била адекватна. Коришћен је Статистички програм за друштвене науке (IBM SPSS Statistics 21.0). Резултати су приказани табеларно и графички (примјеном MS Office Word 2016 MS и Office Excel 2016). Квантитативни показатељи су представљени примјеном дескриптивне анализе. Разматрање постављених хипотеза базирано је на корелационој и регресионој анализи (уз примјену Пирсоновог коефицијента корелације - r, коефицијента вишеструке корелације - R, коефицијента детерминације - R^2, анализе варијансе - АНОВА тест) и Т-тесту за тестирање једнакости просјечне вриједности посматране промјенљиве наведеној вриједности на бази једног узорка ("One-Sample T-Test").

Сагледавањам истраживања различитих аутора, затим рачуноводствених и пореских рјешења и њихове рефлексије на стабилност и развијеност посматраних економија, као и разматрањем резултата спроведеног научног истраживања, примјеном методе генерализације указало се на могућа рјешења за унапређење локалног рачуноводственог и пореског амбијента по том основу.

На основу наведеног, закључује се да су примијењене методе истраживања адекватне, поуздане и тачне.

1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чему је важно оцијенити сљедеће:
   1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
   2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
   3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
   4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

VI-1 *Резултати истраживања*

У складу са одобреном темом докторске дисертације, кандидаткиња је на научно утемељен начин, свеобухватно и стручно спровела емпиријско истраживање које је обезбиједило одговарајуће податке за тестирање постављених хипотеза.

Резултати регресионе анализе, по основу разматраног узорка спроведеног истраживања, *потврдили су основну хипотезу*, односно потврдили су значајан утицај трансферних цијена на финансијски положај и порески положај повезаних правних лица. При томе, висок степен позитивне корелационе везе између разматраних циљева указао је да интензивнија примјена трансферних цијена преко побољшања пословања, уз повећање тржишног учешћа, смањења економских ограничења и умањења пореских обавеза води побољшању финансијског положаја, односно осигурава већу крајњу добит.

За потпуније сагледавање могуће намјере примјене трансферних цијена у обзир су узети и резултати осталих сегмената истраживања. У РС потврђен је континуирани раст интензитета пословних и финансијских активности између повезаних правних

лица и проширивања економске цјелине као групе повезаних правних лица. Такође, перформансе повезаних правних лица у РС су, на основу разматраних података из финансијских извјештаја, боље у односу на перформансе осталих правних лица, уз континуирану тенденцију раста. На тај начин, кандидаткиња је показала да повезана правна лица, користећи предности пословања унутар групе, успијевају да кроз извјештаје искажу бољи имовинско-приносни бонитет него остала правна лица. Са друге стране, иако је систем пореске контроле за праћење и контролу трансферних цијена у РС тек у почетним фазама развоја, позивајући се на информацију Пореске управе о знатном повећању пореза на добит, за једногодишњи период, по основу извршене контроле примјене трансферних цијена, кандидаткиња је указала да повезана правна лица пословањем унутар групе, и по тој основи примјеном трансферних цијена, настоје да вјештачки креирају за себе повољнији порески положај. Такође, позивајући се на радове одређених аутора о примјени трансферних цијена за кориговање пореских обавеза, крајње добити и осталих перформанси повезаних правних лица, у зависности од конкретних потреба, кандидаткиња је назначила да се трансферне цијене могу идентификовати као средство којим се може замаглити права слика имовинско-приносног положаја повезаних правних лица, са једне стране, а са друге стране, као средство које у великој мјери детерминише исказивање реалне пореске основице.

Утврђени висок степен позитивне корелације, између глобализације и неуједначених пореских система, са једне стране, и интензитета обављање трансакционих активности са повезаним правним лицима, односно примјене трансферних цијена, са друге стране, *потврдио је прву помоћну хипотезу*. На основу разматраног узорка, кандидаткиња је указала да би тенденција глобалног уједначавања пореских прописа барем у домену методологије, обрачуна и документовања трансферних цијена умањила интензитет примјене трансферних цијена, чиме би се створиле основе за елиминисање или умањење констатованих проблема по том основу, и на међународном и на националном нивоу.

Наглашавајући питање трансферних цијена као савременог средства пребацивања добити из једног пореског система у други, ослањајући се првенствено на изражену потребу земаља у развоју за привлачењем страних директних инвестиција, а затим и на одсуство финансијских и кадровских капацитета за озбиљније регулисање односне области у тим земљама, кандидаткиња је (првенствено кроз илустрације) приказала како су и у ком износу (у складу са истраживањима и радовима појединих аутора) контролисане трансакције оштетиле локалне буџетске приходе. Такође, са друге стране, кандидаткиња је у дисертацији приказала да су одређене земље примјеном агресивнијих ревизија са одговарајућим правним акцијама или кроз имплементацију одговарајућих мјера заштите, успјеле да зауставе или бар умање ерозију домаће пореске основице и на тај начин осигурале значајне износе додатно наплаћених пореза на добит. У погледу земаља бивше СФРЈ, у дисертацији је наведено да је Словенија уградила у званичне документе информацију о повећању буџетског прихода за 26 милиона евра за четворогодишњи период, након имплементације БЕПС пројекта у законске прописе. Хрватска, у јавно доступним изворима, није навела квантитативан израз повећања буџетских прихода по том основу, али је прецизнијим законским регулисањем односног питања, свој фокус у посљедње вријеме значајније усмјерила на цијене које се примјењују у трансакцијама са повезаним лицима. У БиХ, позивајући се на резултате истраживања, кандидаткиња је истакла да су РС и ФБиХ посветиле нешто значајнију пажњу законском прецизирању карактеристика пословања унутар групе и по тој основи примјени трансферних цијена. Међутим, за разлику од ФБиХ и БД БиХ (због недостатка одговарајућих евиденција и одсуства адекватних анализа), једино је РС

била у могућности да наведе да је, по основу пореске контроле примјене трансферних цијена, у периоду 2015-2016. година, забиљежено додатно повећање наплате пореза на добит за 4,7 милиона КМ. Ослањајући се на наведено, *потврђена је друга помоћна хипотеза* да политика употребе трансферних цијена од стране повезаних правних лица оставља посљедице на економску, социјалну и пореску стабилност јурисдикција у којима та правна лица послују.

Тестирањем оцјене задовољства средњих и малих повезаних правних лица (која у структури повезаних правних лица доминирају на територији БиХ) коришћеним међународним рачуноводственим стандардима, на бази спроведеног истраживања, потврдила се претпоставка да средња и мала правна лица која користе МРС/МСФИ сматрају да ти стандарди нису усклађени са њиховим реалним потребама и потребама корисника њихових финансијских извјештаја, за разлику од малих и средњих повезаних правних лица која користе МСФИ за МСП. На бази тога *потврђена је трећа помоћна хипотеза*, односно указано је да би адекватнија и потпунија имплементација МСФИ за МСП допринијела већем степену задовољења потреба правних лица и корисника њихових финансијских извјештаја.

Надовезујући се на наведно, кандидаткиња је изнијела став да је главна предност доношења и усвајања МСФИ за МСП омогућавање да систем опорезивања добити буде успостављен на основу чврсте везе између пословног и пореског биланса, чиме би се унаприједио квалитет информација садржаних у финансијским извјештајима пореских обвезника и успостављање стабилних принципа опорезивања, као и поједностављење пореских евиденција. Односни став базиран је на резултатима спроведеног истраживања, који су показали да иако је у РС и у ФБиХ усвојен модел "обрнуте зависности" у пореском систему при обрачуну пореза на добит привредних субјеката, степен прилагођавања елемената опорезиве основице, у складу са пореским прописима, у односу на податке исказане у пословном билансу је и даље веома значајан. Висок степен неусклађености пословних и пореских евиденција захтијева вођење додатних пореских евиденција од стране пореских обвезника, као и додатне контролне напоре од стране пореских органа у погледу исправности утврђивања пореске основице, што условљава високе трошкове и за пореске обвезнике и за контролне органе и негативно се одражава на вјеродостојност финансијских извјештаја пореских обвезника. Такође, анкетирани представници надлежних пореских управа у БиХ су били сагласни да би умањење броја неопходних усклађивања при обрачуну пореза на добит привредних субјеката омогућило спровођење квалитетне и ефикасне пореске контроле, као и повећање повјерења различитих категорија корисника финансијских извјештаја у информације презентоване у финансијским извјештајима локалних привредних субјеката, чиме је *потврђена четврта помоћна хипотеза.*

VI-2 *Критичност и коректност тумачења резултата*

Резултати спроведеног научног истраживања су презентовани на комплексан, али правилан, логичан и разумљив начин. Кандидаткиња је показала објективност и довољан степен критичности у анализи добијених резултата. Такође, показала је и способност да на јасан и свеобухватан начин изврши адекватну компарацију и повезивање резултата сопственог истраживања са литературним подацима.

VI-3 *Теоријски и практични допринос истраживања и нови истраживачки задаци*

Основни *теоријски допринос* дисертације огледа се у проширивању и продубљивању постојећих сазнања из третиране области на нашим просторима, кроз научно утемељено и стручно представљање трансферних цијена као рачуноводственог

фактора, с једне стране, и пореског фактора, с друге стране.

Суштински допринос емпиријског истраживања и саме докторске дисертације у цјелини јесте што се до сада наведеној теми није приступало на овај начин. Овако конципиран рад представља прво научно истраживање на локалном говорном подручју које се бавило сагледавањем директног и индиректног утицаја политике трансферних цијена на пословни и порески биланс повезаних правних лица, уз истовремено анализирање њихове међусобне условљености. На бази резултата спроведеног истраживања, на научно утемељен начин, обезбијеђена је релевантна основа којом је наглашена озбиљност и занемареност анализиране тематике на локалним подручјима, те предложене методолошке смјернице вјеродостојног финансијског извјештавања (чиме би се смањио јаз између пореских и рачуноводствених начела и принципа), као и потенцијални, могући и потребни правци развоја ефикасног модела пореске ревизије који одговара локалним условима пословања. Исказивањем међусобне зависности финансијског и пореског положаја, показало се да међусобна усклађеност понуђених рјешења у области финансијског извјештавања и пореских рјешења може резултовати елиминисањем негативних ефеката примјене трансферних цијена у функцији исказивања реалног финансијског и пореског положаја повезаних правних лица.

Практични допринос истраживања заснива се на идентификацији конкретних недостатака у погледу начина функционисања повезаних правних лица на територији БиХ и начина спровођења контроле надлежних пореских управа у БиХ у домену примјене трансферних цијена. При томе, указујући на сличности и разлике надлежних пореских јурисдикција унутар БиХ, по овом основу, извршено је њихово рангирање и наглашена је неопходност узајамног усклађивања, али се указало и на недосљедност практичне примјене усвојених законских прописа. Такође, приказујући да су пословне активности на домаћим просторима све више везане за пословање између повезаних правних лица, даје се сигнал академским, законодавним и извршним институцијама да је већ одавно дошло вријеме да регулација примјене трансферних цијена добије своју адекватну форму. При томе, у дисертацији је представљена одговарајућа полазна основа за потребну регулацију.

Резултати истраживања приказани у овој дисертацији дали су одговор на постављени проблем истраживања, али су отворили и простор за потенцијалне *нове истраживачке задатке* у погледу сагледавања могућности хармонизације рачуноводствених и пореских прописа у домену трансферних цијена на цјелокупној територији БиХ, уз анализирање трошкова и прихода, по том основу, за сваку јурисдикцију и њихову рефлексију на цјелокупан локални пословно-економски амбијент, али и на позицију БиХ у оквиру међународне пословне сцене.

1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
3) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

На основу детаљне анализе, Комисија констатује да је докторска дисертација кандидаткиње мр Љиљане Ж. Танасић пружила нове чињенице и емпиријска сазнања о сложености питања трансферних цијена при утицају на имовинско-приносни положај повезаних правних лица, као и при обликовању њихове пореске основице, што оставља далекосежне посљедица на економску, социјалну и пореску стабилност земље.

Посебна вриједност ове дисертације, кроз сагледавање резултата спроведеног емпиријског истраживања, али и презентовања и анализирања размишљања и закључака различитих аутора, огледа се у сљедећем:

- наглашавање озбиљности примјене политике трансферних цијена као детерминанте финансијског и пореског положаја повезаних правних лица,
- указивање на постојеће и могуће начине манипулације у погледу обликовања финансијског и пореског положаја повезаних правних лица, нарочито када се говори о њиховој примјени на локалном подручју и
- расвјетљавање главних проблема око неадекватног надзора над односном проблематиком, као и кључних препрека у поступку њиховог превазилажења.

Докторска дисертација кандидаткиње мр Љиљане Ж. Танасић представља оригинално научно истраживање у предметној области и тиме чини неспорни допринос економској науци, који се може искористити као основа за даља истраживања и расправе академске заједнице о овој растућој проблематици 21. вијека.

Узимајући у обзир наведено, Комисија једногласно даје позитивну оцјену докторској дисертацији под насловом "Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица" и

предлаже

Наставно-научном вијећу Економског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци *да прихвати позитивну оцјену докторске дисертације* кандидаткиње мр Љиљане Ж. Танасић и по том основу именује Комисију за одбрану.

1) Навести најзначајније чињенице због тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
   - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
   - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
   - да се докторска дисертација одбија.

Датум: 24.10.2019. године

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Душко Шњегота, редовни професор, предсједник

.....

2. Др Јелена Пољашевић, ванредни професор, члан

Пољашевић Јелена

.....

3. Др Теодор М. Петровић, редовни професор, члан

.....

Прилог 2.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Име и презиме аутора дисертације
Љиљана Ж. Танасић
Датум, мјесто и држава рођења аутора
12.05.1981. год., Брчко, Босна и Херцеговина
Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања
Универзитет у Источном Сарајеву, Економски факултет Брчко, 2005. година
Датум одбране мастер / магистарског рада аутора
29.10.2011. године
Наслов мастер / магистарског рада аутора
Lean рачуноводство као одговор на изазове пословања предузећа "свјетске класе"
Академска титула коју је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада
Магистар економских наука
Академска титула коју је аутор стекао одбраном докторске дисертације
Доктор економских наука
Назив факултета/Академије на коме је докторска дисертација одбрањена
Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет
Назив докторске дисертације и датум одбране
Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица
Научна област дисертације према CERIF шифрарнику
S192
Имена ментора и чланова комисије за одбрану докторске дисертације
Проф. др Душко Шњегота - ментор,
Проф. др Јелена Пољашевић - предсједник,
Проф. др Теодор М. Петровић - члан.

Декан
У Бањој Луци, дана . године проф. др Станко Станић
_____